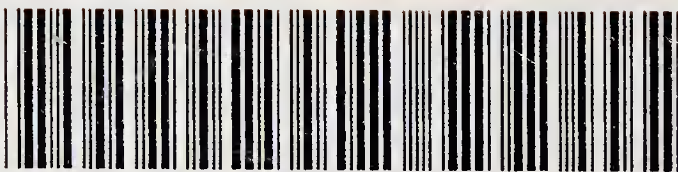

22101437138

GEORG AUGUST WALLINS

RESEANTECKNINGAR FRÅN ORIENTEN

åren 1843—1849.

Dagbok och bref,

efter resandens död utgifna

af

S. G. Elmgren.

Fjerde bandet.



Helsingfors,
J. C. Frenckell & Son, 1866.


WELLCOME
LIBRARY
INSTITUTE

Fjerde bandets innehåll.

INSCRIPTIONER

på berget Musleman, nära staden Gubbe, aftecknade af G.A.Wallin.
(Del. 3. pag. 232, 304.)

Kamel-bild.

N.B. Hvarje af dessa 11 inskrifter är skild för sig, utan sammanhang med de öfriga.

Lith: hos F. Liewendal, Hfors.

Georg August Wallins rese-anteckningar.

X. Afdelningen.

Tredje ökenfärden till Baghdad.

1847—1848.

Bref, dateradt Kairo den 14 december 1847. *)

Redan länge har jag hoppats kunna afsända detta bref på väg till dig, och redan för en rund tid tillbaka hoppades jag sjelf vara på andra sidan Röda hafvet i någon fridsäll öken, men det stod annorlunda skrifvet på min panna. Jag har nemligen åter nödgats genomgå en liten sjukdom. Det tyckes som skulle jag numera hvarje höst nödgas betala min fremman-tribut åt Egyptens klimat, eller ock som skulle jag blifvit så väl acclimatiserad, att jag i likhet med hvarje inföding får känning af landets endemiska sjukdomar. Liksom jag föregående höst led af hämorrhoider, en här mycket vanlig sjukdom, har jag denna höst haft att kämpa med en katarrh, likaledes en sjukdom som sällan någon inföding vid denna tid undgår. En varm och vacker oktoberdag ådrog jag mig midtunder middagsvärmen en liten snufva, som i bör-

*) Tryckt i Helsingfors Tidningar 1848 N:o 88, 89.

jan tycktes taga sitt vanliga lätta förlopp och lofvade försvinna efter några dagars hosta. Men för de få dagar jag ännu tänkte dröja här före afresan, tyckte jag det ej löna mödan att in i rummen flytta mitt nattläger, som jag under två års tid nästan beständigt haft utbredt under bar himmel, utan fortfor allt att sofva på taket i Egyptens stjernklara nätter, med mitt blankt rakade hufvud betäckt blott af en enkel stickad bomulls kalott. Till en början syntes deraf icke heller några menliga följder, ty inom 7 dagar kände jag mig bättre och trodde mig vara fulleligen fri; men plötsligt uppträdde sjukdomen med förnyad styrka och elaka symptomer, bland annat med en kastning åt högra örat, hvars inre gångar blefvo alldeles tillstoppade. Detta gjorde mig stor vånda, ty jag fruktade döfhet och fann sjukdomen numera icke vara att leka med. Jag började derföre medicinera och det kostade mig nära 10 dagars möda innan jag åter fick mitt öra öppnadt. Dock är jag nu fullkomligt återställd och känner mig, såsom vanligen efter en genomgången sjukdom, nu bättre än förr. Under medicinerandet hade jag icke ansett det vara nödigt att hålla mig inne, utan var i beständig rörelse för att ställa mig i ordning till resan. Oaktadt mina förberedelser till den, såsom du väl kan förstå, icke äro särdeles vidlyftiga, så hafva de dock förorsakat mig otroligt mycket bråk och ledsamheter. Man måste känna förhållandena här, känna handtverkarnes opålitlighet och orientaliska långsamhet, för att kunna göra sig ett begrepp derom. Vill man ej ha annat än hvad

som finnes färdigt till salu i bodarne, är det lätt att derifrån taga sina behof; men önskar man något som här icke är vanligt, så kan man få springa i veckotal från den ena till den andra för att förmå någon åtaga sig arbetet, huru simpelt det än må vara i sig sjelft. Hvad förfädren ej gjort, kunna deras söner icke förmå sig till att göra. Om någon af sednaste slägtet, som mer eller mindre brutit med den gamla tiden och ställt sig på egna fötter, åtager sig att göra något sådant, då behöfvas först långa demonstrationer i timmtal för att han skall begripa hvad man vill ha, och när arbetet blifvit färdigt är det oftast så klumpigt och fult att man ej kan begagna det. Egyptiern i våra dagar har intet slöjd-geni, en brist som han troligen ärft af sina ökne-förfäder, icke af landets gamla bebyggare. Emellertid har jag nu allt i ordning något så när efter mitt tycke. Ett litet läderfoderal, en Tysk sadelmakares arbete, innehåller min kafferustning, nemligen brännare, malare (qvarn) och kaffepung, jemte annat smått tillbehör, såsom en större panna för thé och en mindre för kaffe; det är en lyxartikel, som väl svarar emot min önskan, men som jag fruktar nästan för mycket skall falla Beduinerna i smaken. Min apotekslåda har jag nu för tredje gången låtit aftaga, så att den nu är fullt hälften mindre än under första resan. Jag tänkte på att helt och hållet lemna den bort, hvilket väl i visst afseende hade varit det bästa, emedan i öknen en låda alltid väcker misstankar och anses ej kunna innehålla annat än renaste guld; men ännu har jag icke kunnat besluta

mig dertill. Min garderobe består af två långskjortor och två par vida caleçoner, hvilka sednare äro ämnade att brukas blott första vintertiden i närmaste trakt till Egypten; ty i öknen är det skam för en man att bära byxor, de anstå blott qvinnor. Min gamla *'abaje* får allt ännu lof att tjena, åtminstone så länge tills jag i öknen kan finna mig en annan; likaså min gamla Grekiska stor-kapprock, hvars värde jag under den Syriska resan fann vara oöfverträffligt, ty hvarken köld, regn eller blåst tränger genom den. Min gamla matta och en fårskinsfäll utgör min bädd. En ny pålitlig vattensäck och ett drickskärl af läder äro för den vigtiga vattenprovisionen. Mitt munförråd är rikligt för de första dagarne; men huru mycket man än må taga med sig, räcker det ej länge i öknen. Bröd och dadlar får jag nog längre fram.

Då Beduinen skall gifva sig ut på lång färd, betraktar han först sin kamels puckel. Är den stor, frodig och kännes elastisk då han tummar den åt alla håll, så har han godt mod och godt hopp om lycklig färd; han vet då att det älskade öket står bi, om än öknen vore torr på örter och vatten, ty det har god fond inom sig sjelf och föder sig af sin egen puckel, hvilken det laggt sig till under de goda dagarne. Sådan puckel måste hvar och en lägga sig till, som ämnar sig ut i öknen — förstås på sitt egna vis. Man måste hafva fått nog af det vekliga stadslifvet, af stadsbons smidiga miner och hans tungas hala urbanitet, af läckerheter i allmänhet, för att rätt längta bort till den toma, men friska öknen.

Hvad mig beträffar, längtar jag nu dit af fullt hjerta. Väl har jag nu ej den fond af kroppskrafter, som ofta förut, men jag går också till öknens vårbete, ej till dess torra sommar. Under dessa 5 månader har jag lefvat ett godt lif i det yppiga Egypten, åtminstone haft fullt upp alla mina behof, och de sednaste tiderna frossat af drufvor, granater, bananer, ananas och andra läckerheter; hvarföre jag med glädje väntar på Arabiens dadlar, i stället för Egyptens snart mognande apelsiner. Sålunda har jag för närvarande en stämning, svarande emot kamelens puckel, fullt beredd att göra en lång färd till öknen. Men utom puckeln fordrar Beduinen hos sitt djur en ädel börd; äfven denna saknar jag ej, ty född och fostrad i vårt fattiga Finland, räknar jag mig nästan till stamförvandt med den fattiga öknens nobla son. Hvad åter *nervus rerum gerendarum* beträffar, tager jag med mig hela den summa, som jag för tillfället kan disponera, nemligen 300 rub. silfver; vexlad i Venetianska dukater, Österrikiska Thaler och Turkiska guldstycken, ligger den till största delen (nu, liksom under förra resan) gömd emellan de dubbla bottnarne i min apoteksIådas bleckdosor. Om allt går lyckligt är denna summa tillräcklig för ett, kanske två år i öknen, men går det olyckligt är den för stor att förlora. Det grämer mig att jag kan lemna intet här till reserv. Skulle jag genom någon händelse genast i början af resan finna vägen för mig stängd, eller utblottad nödgas återvända till Egypten, vet jag i sanning icke hvarmed jag skulle lefva tills subsidier hunne ankom-

ma från hemlandet. Emellertid afgår jag nu i hopp om lycklig fortgång, åtminstone så långt att framgåendet blir lättare och hoppfullare än återgången. En gång ute på hafvet, när kusten flytt ur sigtet, vänder seglaren ej gerna om till den hamn han lemnat.

Hvad min förut planerade kosa beträffar, så blir mitt första stamhåll den lilla på Arabiens kust vid sjelfva hafsstranden belägna fästningen *Moeileh* (Moilah). Huru jag kommer dit, om sjövägen från *Suez* eller *Tor*, eller landvägen öfver *Akaba*, är mig likgiltigt och ännu oafgjordt; men för *Tor* har jag stor lust, emedan jag under väntan på något ankommande fartyg der ville några dagar i ro begagna Moses varma bad och hafvets kalla, till att stärka min kropp. Från *Moeileh* ville jag helst gå raka vägen genom öknen till *Higr* eller *Medain Saleh* (Hedjer, Mudayn S.), men torde bli nödgad att gå den vanligare öfver *Tebuk* (Tabouk) och längs den Syriska karavan-vägen till nämnde stad, hvarifrån jag har blott 2 dagars färd till *Teima*, berömd för sina goda dadlar och stående under herren öfver Beni Shammor. Från *Moeileh* till *Teima* har jag blott 10 dagars väg ungefär, men det är en farlig väg för hvilken jag isynnerhet fruktar. Der äro nemligen flere Beduinstammar af olika slag blandade med hvarandra, flere bland dem af dåligt ursprung samt illa beryktade, och dessutom fruktar jag att komma i fäl med den återvändande pilgrimskaravanen, kring hvilken alla röfvare och tjufvar samlas för att få ”hvad Herren beskärt en hvar af lycka och tjufnad.” En gång i *Teima* är jag temmeligen

trygg, ehuru den gamle herren af Shammor *Abdallah bno alreshid*, hvilken jag under förra resan lärt känna såsom en bland de kraftfullaste Araber, numera är död och i väldet efterträdd af sin unge son. Från *Teima* har jag 5 dagar till *Hail*, der jag i några dagar vill besöka mina gamla vänner och sedan gå vidare åt öster, helst genom öknen gerad till *Sedeir* eller ock den vanligare vägen öfver *Alkasim* till *Rijad*, säte för *Fejsal*, son af *Turki*, af stammen *Sa'ud* och öfverherre för hela *Negd*. Till honom och 2 hans lärda sheikher af stammen *Abdol-vahhab* har jag bref härifrån af en här bosatt lärd sheikh, nära slägtinge till en bland dem. Jag kan således hoppas bli väl emottagen der och ämnar i sådant fall dröja länge hos dem, för att bivista de föreläsningar som skola hållas i moskén i *Rijad*. Troligen kommer jag att der tillbringa hela sommaren 1848. Om det passar ville jag göra en excursion till *Baghdad*, *Alhassa*, *Bahrein* och möjligen äfven åt söder mot den stora, toma öknen, som jag föreställer mig ligga emellan *Negd* och *Jemen*. Sedan jag der fått mitt lystmäte ville jag begifva mig till *Bereima*, för att derifrån snudda gerad öfver till *Mahra*, lemnande *'Oman* till venster. Det ligger icke i min plan att besöka *Maskat* eller andra städer af *'Oman* — men Gud vet huru det går. Det enda som der skulle intressera mig vore att höra hvilket språk folket talar på *Al Gebel Alakhdar;* det är möjligen Himjaritiska, men jag litar icke på *Wellsteds* kännedom af Arabiskan då han anser probabelt att det vore detta språk, ehuru han

ej kunde förstå det. Går mig väl i *Mahra*, så dröjer jag länge der; liksom hvarje annan känner jag så föga af detta land, att jag knappt kan uppgifva namnet på någon stad der jag ville dröja. Om möjligt är, vill jag dock fly kusten så mycket sig göra låter. Om jag der får sommaren 1849 lyckligen till slut, har jag troligen för denna gång nog af Arabien. Min kassa är väl då slut, om den dittills lyckats undkomma Arabernas fingrar, och mina kläder troligen så i trasor, att jag vidare ej kan eller har lust att gå landvägen öfver till *Mokha*, äfven om jag kunde hoppas slingra mig fram genom de misstänksamma *Hadramaut* och *Vadi Doan* boerna. Dessas hat och misstankar skola nemligen blifvit bragta till det yttersta genom Engelsmännen i *'Aden* och genom *Wredes* resa, om hvilken de fått veta att han var en förklädd Europé. Sålunda förmodar jag mig komma att packa in från *Mahra* till *'Aden*, troligen sjövägen, för att derifrån på Engelskt ångfartyg återkomma till Egypten. Så ungefär har jag på förhand planerat min färd, men huru den kommer att slutföras ligger, liksom allt annat, i Herrans hand.

För de 450 piaster, hvilka Anatomiska theatern genom Bonsdorff ännu har till godo hos mig, har jag af den redan hos eder kände *Raim. Odescalchi* köpt skeletter, nemligen af 2 krokodiler, en shakal, en räf, en ghazell, en hyena, en vildkatt (på Arabiska *tefe)*, äfvensom en mumie. Dessutom finnas för eder hos honom vidare två cranier, den ena af en Grek, den andra af en Neger, samt cranien af en mumie och en

konkylie, såsom gåfva af *Clot-Bey;* den andra gåfvan af samma man, en med halm uppstoppad stor krokodilhud, hafva råttorna med helsan förtärt. Nämnda saker stå att afhemtas hos nämnde *R. Odescalchi*, af hvilken jag tagit en qvitterad räkning derpå, blott derom skriftligen anmäles hos vår konsular-agent *P. Bokty* och hans förträfflige secretair *P. Koehler*. Transportkostnaden åligger naturligtvis eder, om I ej viljen vänta tills jag möjligen återvänder hem.

Hvad mina egna affärer på hemorten beträffar, måste jag åter hoppas på din oföränderliga vänskap och oförtröttade godhet, att du ombesörjer dem på följande vis. Det tredje qvartalet, som torde utfalla i juni, jemte en återstod af omkring 200 rub. s. från andra qvartalet, ville du bedja *H. Borgström*, på den gamla vägen och i det vanliga Engelska myntet, skicka åt mig redan i april till Alexandria, icke längre fram till Kairo. I Alexandria anmodar jag generalkonsulatet att lyfta summan, samt deraf genast öfversända 30 guinéer till Aden, der de skola ligga och afvänta min ankomst. Går allt såsom jag önskar, torde de få ligga der länge, men händelser i öknen kunna möjligen tvinga mig att snart nog söka hamn i ʿAden. Återstoden af sagda qvartal, uppgående till kanske 70 Engelska guinéer, vill jag låta ligga på konsulatet i Alexandria till min återkomst till Egypten, der jag då ej komme att dröja länge. Det fjerde och sista qvartalet måste bli liggande i Helsingfors, tills jag återkommit till Egypten och närmare beslutit på hvilken väg jag skall återvända till vårt kära

hemland, då jag kan uppgifva orten dit medlen borde sändas; ty till Egypten kommer detta sista qvartal i alla fall icke att gå. I fall jag från *Negd* kommer att göra en utflygt till Baghdad, hvilket dock är tvifvel underkastadt för min svaga kassas skull, så väntar jag der i Baghdad bref af dig; i alla fall måste jag ålägga dig att före afresan från Helsingfors sommaren 1848 skrifva till mig en lång epistel och genom Asiatiska departementet afsända den till Konstantinopel; der kunde legationen anmodas att genom Franska ambassaden afsända brefvet till Franska generalkonsuln *Geofroy* i Baghdad. Denne har förut varit i Kairo, jag är medelbarligen känd af honom och skulle någon händelse träffa mig i öknen, kan jag hoppas bli undsatt genom honom i Baghdad. I går talade jag med vår nu ändteligen hit ankomne generalkonsul *Fock*, som med sin vanliga godhet lofvade ombesörja min angelägenhet på *ʿAden;* jag har således 2 punkter, en i norr: *Baghdad*, en i söder: *ʿAden*, der jag kan hoppas undsättning och dit jag i värsta fall såsom tiggare kan framkomma genom öknen eller öfver hafvet. Två små pistoler med dubbla rännor följa mig äfven på denna resa, ämnade hufvudsakligen för natt-tjufvar och små röfvare i byarne; ty för de stora, äkta ökne-banditerna är det bäst att gömma undan dylika vapen. Så är jag efter allt utseende bättre rustad till denna resa än till någon föregående; men jag är för mycket Beduin för att lita på några rustningar eller i allmänhet på något annat än Den, som skyddar trogen och otrogen — ”hvars verld är vid.

men hans barmhertighet ändå vidsträcktare," såsom Egyptiern säger — samt på *alnije alzeine* (det rena uppsåtet) såsom Beduinen säger, ty Herren vet att mitt uppsåt är rent.

Samma Beduin, som förra året just dessa dagar förde mig till Sinai kloster, för mig också detta år gerad till *Al Tor*, der jag troligen kommer att ligga 8 à 10 dagar före min afresa till *Moeileh*, för att begagna baden och afvänta Mekka-pilgrimernas tåg förbi sistnämnde stad. Från någondera af dessa punkter anser jag ej mödan värdt att skrifva dig till, men kommer jag till Baghdad, så kan du derifrån vänta dig en lång epistel. I annat fall kan jag måhända genom någon från *Negd* aftågande pilgrim få fram en *selam*-helsning till mina Arabiska Kairo-vänner, dem jag i sådant fall skall anmoda om att genom konsulatet afsända brefvet eller helsningar till eder. Men detta är ovisst, ty man är här icke så nogräknad med att skaffa fram bref. Kommer jag åter till sydöstra delen af Arabien, torde föga något tillfälle gifvas att skrifva eder till. Emellertid lika visst som Romeo lofvade Julia att ej låta något tillfälle gå förbi för underrättelsers framskaffande till henne, så lofvar jag speja efter hvarje lägenhet att föra dig en helsning ifrån din i fjerran öken ströfvande vän. Dock må hvarken du eller någon bland mina anförvandter och vänner hysa sorgliga föreställningar om mitt öde, åtminstone icke före slutet af år 1849. I sanning! vi stå alla i Herrans hand, men framför andra resanden, hvilken Araben derföre kallar *deif allah*, Herrens

gäst — såväl i marmor-palatset som i öknen är blott *den* herre, som hängifver åt Herren.

P. S. I dag den 14 december på eftermiddagen ger jag mig ut från Kairo, men först i morgon bittida kastar jag min sista afskedsblick på pyramiderna och sedan ligger öknen framför mig. Nu ett hjertligt, om Herren vill ett långt farväl till dig och eder alla!

Bref, dateradt Baghdad den 2 Augusti 1848.

Såsom du af mitt sednaste korta bref från Egypten torde veta, lemnade jag det kära Kairo den 14 december förlidet år, för att ge mig af till öknen. Den dagen hunno vi dock ej längre än ungefär 2 verst från staden, då vi vid solens nedgång gjorde halt hos ett sällskap *Tovara* Beduiner af den slägt, hvartill min ledsagare hörde. Dessa och andra Beduiner ligga nemligen hela vintern öfver här omkring staden, sökande sig frakter emellan Kairo och Suez; ty det är nästan uteslutande deraf, som de sjelfva, deras familj och kameler lefva. Också äro dessa de fattigaste, men kanske ärligaste Beduiner jag sett. Der kokade vi det från staden medtagna köttet och tillagade med dess spad den bland alla anrättningar af Araberna mest omtyckta *thered* eller *fatte*, d. v. s. bröd betadt i köttspad och uppblött till en gröt. Vid kaffet, som derpå förtärdes, upphörde ej de mättade Beduinerna att prisa mig och min frikostighet, som mättat dem med kött, det de på månadtal ej smakat, samt att önska mig lycka och framgång på den resa jag förehade. Österlänningen tackar alldrig såsom vesterlän-

ningen. Vi säga med uttryckliga ord: jag tackar dig, eller något dylikt; men Araben nyttjar alldrig slika uttryck, hans tack består i en bön till Herren att han t. ex. måtte föra gifvaren lyckligt fram till det åsyftade målet, eller att han måtte öka dennes egendom och håfvor m. m. Jag fröjdade mig öfver att jag åter var i öknen bland dess okonstlade barn; lugn som ett barn sof jag min natt utan drömmar eller tankar på den långa resa, som förestod mig. Ohyran påminte mig dock om att jag ännu var nära en stad. Följande dagen skulle vi bryta upp med en karavan af *Tovara* Beduiner, som förde stenkol till Suez för Engelska ångfartygets räkning. Hos allt folk i dessa länder är det en egenhet att ogerna gå allena, äfven om intet är att frukta på vägen; de vilja ovilkorligen ha sällskap, ty Araben fruktar intet så mycket som ensamheten. Derföre lågo vi följande dagen och väntade ända till middagen, innan karavanen blef färdig och gaf sig å väg. Den bestod af ungefär 20 kameler, som voro strängt lastade med stenkol och derföre gingo högst dålig marsch, så att vi först den 5:e dagen kommo fram till Suez. Jag har föga att säga om denna väg, som jag nu för 4:e gången befor; det är i allmänhet en tråkig väg, nu dock något angenämare derigenom att det regn, som dessa dagar fallit, hade bildat små vattenputtar vid den. De förra gångerna hade jag alldrig här sett något tecken till vatten. Detta fröjdade Beduinerna oändligen, de utgjöto sig i oupphörliga önskningar och böner till Herren, att han måtte öka regnet samt

gifva lif åt den döda jorden; hvarje man som träffades blef tillfrågad med största noggranhet om de orter der regn fallit och öfver hvilka blixten synts. Äfven jag träffade några män af *Heivi* stammen, som jag kände från mina förra resor, hvilka sade att deras land detta år var begåfvadt med regn och inbjödo mig att passera vårbetet hos dem och der öfva min läkarekonst. Jag var nu mera erfaren i deras förhållanden och kunde derföre fråga: om det eller det landet var beregnadt, hvar de eller de Beduinerna voro lägrade, huru den eller den sheikhen mådde o. s. v. Sådant, ehuru obetydligt, är af högsta vigt bland Beduinerna och den man stiger högt i anseende, som de finna äga kännedom om landet samt deras förhållanden. För öfrigt var färden monoton och enformig, som en ökenresa. Vi stego upp, lastade våra ök vid solens uppgång, sedan dessförinnan kaffet och frukosten var tillredd, och vid solens nedgång lägrade vi till natten samt tillredde vårt kaffe och aftonvarden. Emedan det var vintertid behöfde vi icke lida hvarken af hetta eller törst och mot nattens ofta rätt känbara köld skyddade mig min varma Grekiska kapprock. Mina reskamrater klagade deremot högt öfver köld och ledo mycket af den, men de arma karlarne hade ock intet att täcka sig med.

Så hunno vi fram till *Suez* och, emedan vi der hade intet att göra, lägrade oss utanför staden; jag gick dit in blott för att hemta litet kött till aftonmålet och i matsäcken ersätta hvad vi under vägen förtärt. Då jag trädde in genom stadsporten, blef jag

anhållen af dess väktare, en bland *Mohammad ʿAlis* soldater, och tillfrågad om min *tedskere* d. v. s. respass, som nu kommit i modet. Härförinnan kunde man fritt och ofrågad färdas efter behag i Egypten och troligen äfven i de flesta andra länder af Turkiska riket, men nu är den gyllene tiden förbi; ty *Mohammad ʿAli*, som småningom antagit alla Europas seder, har äfven infört detta bruk i sitt land. Isynnerhet nu var man rigorös dermed, emedan man är sysselsatt med census och folkräkning icke allenast i Egyptens städer och byar, utan äfven bland de Beduiner som stå under *M. ʿAlis* välde. Jag kände allt detta ganska väl och hade derföre försett mig med en sådan *tedskere* från Kairo. Denna gång bar jag i den namnet *Abdol maula;* så hade jag nemligen blifvit döpt af den muslim sheikh, som skaffade åt mig brefven till *Fejsal bno Saʿud*, emedan han föregaf att man i *Alnegd* hos Vahhabiterna ej tror på läran om helgon *(aulija*, singularis: *vali)*, och att således hvarken mitt vanliga namn *Vali*, eller det förut i *Alnegd* kända namnet *Abdolvali* passade för mig. För att ej bära två olika namn hade jag derföre äfven i min *tedskere* låtit kalla mig *Abdolmaula.* Vid mitt inträde i Suez tillfrågades jag med myndig ton af soldaten: hvarifrån är du? sv. från Kairo; hvar är din kamelförare? sv. hvad har du att göra med honom? Synbarligen retad af svaret fordrade han min *tedskere*, som jag ock framvisade; sedan han synat den på alla kanter, sade han den icke vara sådan som de från Kairo vanligen äro, (blott för att skrämma mig till

att gifva honom några slantar) och upprepade frågorna hvarifrån? och hvarthän? Jag svarade: är du en åsna? eller huru står du i stadsporten och frågar efter *tedskere*, men förstår dig ej på den; hvartill dina frågor, då ju min *tedskere* upplyser dig om dem alla? Dermed fick jag gå och min *tedskere* har sedan ej vidare blifvit efterfrågad. Våra ärender i staden voro snart uträttade och i god tid på eftermiddagen voro vi färdiga att fortsätta resan. Vi blefvo nu på tu man hand, ty de Beduiner, som hade stenkols last, återvände härifrån med kaffelast till Kairo; dock hade vi lyckan att få föra en lös kamel hem till dess ägare, en Beduin i *Tor* bergen. Den blef nemligen anförtrodd åt min ledare af en Beduin-karavan, som gick från Suez till Kairo och mötte oss utanför staden. Denna kamel, ehuru dålig och full med sår, kom oss väl till pass på vägen, ty den af mig ridna kamelen var ett ungt och vid resor ovandt djur, så att min vattenlast och matsäck blef den nog tung. Hittills hade vi lastat en stor del deraf än på en, än på en annan af reskamraternas kameler och jag hade af egen god vilja vandrat halfva vägen till fots; men skulle vi icke från Suez fått nämnde kamel till hjelp, tviflar jag storligen på att vi kommit väl fram till *Tor*. Denna tillfällighet uttyddes såsom ett godt förebud för min resa och såsom ett bevis på mitt goda uppsåt. Man sade: ”se hvilken lycka du har! men *nijetek zeine, nijetek salike*, Herren före dig fram dit du önskar!” Detta är af stor betydelse hos Beduinerna, ty det goda uppsåtet *(alnije alzeine)* spelar hos dem

och i deras språk en stor rôle. Jag har haft den lyckan allt fortfarande att bland dem bli ansedd som en man af godt uppsåt och under fortgången af resan hafva många små tillfälligheter träffat mig, hvilka blifvit uttydda såsom bevis derpå; dem skall du, om minnet ej sviker, framdeles få höra hvar på sitt ställe. Vi skyndade vår gång öfver den med saltskorpa öfverdragna, under foten liksom skara knastrande sandjorden kring Suez, för att till natten vara ett stycke aflägsnade från staden och dess småtjufvar, äfvensom för att finna ved till qvällsvarden och kaffet. Vi slogo läger för natten i en *raud*, en dal eller rättare smått nedsänkt landsträcka, kokade köttet från Suez, förtärde det och hade just fått kaffet färdigt, då 2 Beduiner kommo och delade det med oss. Här har man intet att frukta af möten, såsom fallet är längre fram i öknen, der man alltid undviker sådana; man träffar dagligen folk som färdas fram och tillbaka, byter ord och delar med dem ett mål mat eller en kaffepanna. Deremot färdas man längre in i öknen ofta 8 à 10 dagar utan att se en enda menniska och anser resan lyckligast i fall man ingen träffat, ty der träffar man oftare en ovän än en vän och skiljes sällan från hvarandra utan att endera blifvit plundrad naken. Sådant är lyckligtvis ej fallet här, ty *Mohammad ʿAli* har väl förstått kufva såväl Egyptiern som Araben samt lärt hunden och vargen gå med hvarann såsom bröder, enligt folkets uttryck här. Vi gingo i långsam marsch vägen fram, utan att något märkligt inträffade. Min ledsagare var en

ärlig, välvillig man, den korta dagen förkortades med prat och den långa natten igenom sofvo vi i öknens mjuka sand samt under dess rena himmel.

Juldagen kommo vi fram till den lilla staden *Altor*. Det är en liten otreflig by, hvars invånare till största delen bestå af kristna, tillhörande den Grekiska kyrkan samt till sitt ursprung mest Greker. Der badade jag först dageligen i det så kallade *Moses' bad*, en källa med salt, bittert, något svafvelhaltigt vatten af 29 centigraders värma; men emedan den är ungefär en halftimmas väg aflägsen från byn och jag dessutom ingen verkan af baden märkte på min kropp, utbytte jag den sedermera mot hafsbad, hvilka verkade bättre, van som jag är vid sådana. Också badade jag flitigt, flere gånger om dagen, samt lefde mest för mig sjelf i en boning, som lyckligtvis var bättre än dem jag merendels haft under mina färder. Jag väntade på något fartyg, som kunde föra mig antingen till *Almoeïleh* eller *Alvegh (Vedge)*; men då nu tiden för pilgrimernas återtåg från Mekka var inne, befunno sig alla mellan *Suez* och *Alhegaz* gående fartyg söderut i *Gidda* eller på väg derifrån. Här visste man ej af mer än ett litet fartyg, som alla dagar väntades hit från *Suez* för att gå till *Gidda*, och då dess skeppare var välkänd samt fartyget begagnades att föra posten emellan dessa orter, rådde man mig att införvänta dess ankomst. Jag passerade således här både vår och Grekernas julhelg, som gick förbi utan allt stoj, nästan så omärkbart att man i den lilla byn knappt visste deraf. Den föda man här ute-

slutande lefver af är fisk, ty kött står här *alldrig* att fås, lika litet som mjölk; så ypperliga än flere fisksorter här voro, kan jag dock ej neka att jag ledsnade vid den enahanda maten, och samma var i ännu högre grad fallet med min värd, en gammal slagrörd Grek. Alla dagar satt han hos mig och klagade på dålig Arabiska med slagbunden tunga öfver sitt oblida öde, som ifrån hans goda fädernesland Grekland fört honom öfver det rika och kräsliga Egypten till denna vrå af verlden, der man ingen annan mat får än fisk; sitt dåliga lynne yttrade han isynnerhet under fastan före deras jul, då han icke kunde antaga min inbjudning att äta fisk med smörsås, hvilken anrättning jag efter långa funderingar hade uttänkt och tillredde i enlighet med min mors kokkonst. Du bör nemligen veta att jag nu, liksom under den Syriska resan, är min egen kock och, såsom jag sjelf tycker, har jag gjort stora framsteg i denna konst. Det gaf mig tillräcklig sysselsättning för dagen att tillreda mat och kaffe samt smått studera i de få böcker jag hade med mig. Dock blef jag för hvarje dag allt mera otålig att komma längre framåt på den långa väg jag hade för mig, ty här förgick tiden för mig alldeles gagnlöst. Efter 18 dagars väntan ankom slutligen det väntade fartyget och jag skyndade mig att tala med dess skeppare samt bese hans fartyg. Jag fann det lastadt öfverfullt med varor och folk; der funnos 18 Turkiska soldater, 8 tiggare-sheikher från *Vadi Fatima* jemte flere andra, och detta betog mig lusten att gå om bord på skutan, som var mindre än

våra speljakter. Dessutom fick jag af skepparen svaret att han ej hade rum för mig på sin skuta; nog af jag måste nolens volens slå färden med honom ur hågen. Men då jag ej ville ligga ytterligare kanske 20 dagar för att finna fartygslägenhet, lejde jag följande dagen en Beduin till det så kallade landet *Sharm* eller *Shurum*, nemligen sydostliga delen af *Tor*-halfön. Man sade att små Arabiska fiskarebåtar dagligen gingo derifrån dels till den stora ön *Teiran* (nu bebodd af stammen *Heteim*), dels till *Moeileh*. Dit vände jag nu min kosa i sällskap med en Beduin tillhörande *Muzeini* Araberna, hvars stam för närvarande nomadiserade i bergen ofvanom *Sharm* i den stora dalen *Al'at*. Den 13 januari lemnade jag slutligen *Altor*, der jag dvalts så länge. Vår väg gick på kort afstånd från hafsstranden, tills vi om aftonen och följande dagen småningom begynte stiga upp mot bergen. Den 14 före soluppgången hade vi ett eget underbart skådespel af de tjockaste och mörkaste moln jag någonsin sett; de stodo liksom en vägg längs bergraden och genombrötos blott då och då af en blixt, åtföljd af åskknallar, som med en dof dallring genomljödo bergen. Det var en den skönaste tafla öfver thema: ”Herren sade varde ljus och det vardt ljus”, som några målare behandlat. Vi väntade ett förfärligt störtregn, men den uppgående solen skingrade småningom den tjocka molnväggen och blott ett lätt duggregn med sydostlig storm föll öfver oss. Äfven nu gingo vi ganska långsam marsch och gjorde emellanåt halt för att koka kaffe, hvaraf min följeslagare var ännu

större vän än jag, äfvensom för att af acacia-träden *(alseyal)* taga gröna blad till foder åt våra kameler. Vårt sällskap hade nemligen under vägen vext till 5 man med 3 kameler. Hela dagen den 15 rastade vi hos två fattiga Arabfamiljer och hunno den 16 fram till min ledsagares stam. Der fanns tillsammans ungefär 20 à 30 tält, men emedan deras jord ännu ej grönskat, hade de dåligt bete och ingen mjölk, samt lefde ett uselt lif uteslutande af den mais de hemtat ifrån Kairo. Maisen bereda de till gryn och koka deraf en gröt, hvilken de nu nödgades förtära utan mjölk och utan smör. Vi voro här ungefär en half dags färd aflägsnade från hafvet och då mitt mål låg på andra sidan om det, lemnade jag redan följande dagen dessa Araber, samt kom den 17 januari åter till hafsstranden och landet *Sharm.* Der finnas 2 goda hamnar, en för större fartyg, en för mindre båtar, samt en brunn med temmeligen saltigt och illa smakande vatten, liksom i alla brunnar längs hafsstranden; der lefva blott några fiskare, 4 eller 5 afsigkomna Beduiner, som sedan de förlorat all sin boskap gått ned till hafvet för att lefva af fiskande och af den lilla ankar- eller hamnpenning, hvilken de affordra här någongång landande fartyg. Likadan tribut fordra Beduinerna af fartyg äfven i andra hamnar vid Röda hafvet. Åt två bland dessa fiskare blef jag anförtrodd, nemligen åt en gammal, gråskäggig, af hunger, ålder och rheumatiska krämpor alldeles afsigkommen gubbe, samt hans son, en ung, rask man, som med fiskeri födde sig och sin fader. Då här fanns

hvarken hus eller tält, valde jag mig en plats invid ett berg, som skyddade mot kalla nordanvindar, utbredde der min matta och bagaget samt tillrustade åt mig boningsplats under bar himmel på den torra jorden, jag visste ej för huru lång tid. Emedan gubben var nästan oförmögen att gå och röra sig, hade jag i honom en god väktare för mitt bagage, så ofta jag aflägsnade mig derifrån, och ett beständigt, om ock föga intressant sällskap. Han var nemligen för mycket gammal och afsigkommen för att roa mig med sitt prat, men ganska ärlig och pålitlig; sonen deremot var hela dagen ute på fiskeri. Hans fiskredskap bestod i en spik, gjord till metkrok, och en ref, den han från stranden kastade ut i hafvet så långt han kunde och sedan halade in; också var hans fångst vanligen ganska ringa, ty om aftonen hemtade han sällan mer än 3 à 4 fiskar, hvilka jemt hunno till för oss.

Jag lefde här ett högst underligt lif, så nära en naturmenniskas som möjligt — gick dagen igenom nästan naken, badade i hafvet flere gånger om dagen på ett utomordentligt godt simställe, strök omkring på de branta bergsklipporna längs stranden och skådade utåt hafvet efter någon seglare. Nästan dagligen hamnade här ock någon sådan, men de kommo alla söderifrån och syftade mot norr. Då samlades alla fiskare som här funnos när och fjerran till fartyget, för att antingen utbyta sin fisk mot, eller tigga sig till litet mjöl och ris eller tobak, som var dem ännu kärare; understundom, då något fartyg seglade

förbi utan att hamna, hände det att de simmade kanske en versts väg ut till fartyget och hemtade hvad de fått i ett knyte bundet på hufvudet. Men nöden har ingen lag. Det var ofta förskräckligt att se på huru de ledo af hunger; mången hade ej smakat bröd på flere dagar och ofta, då de om morgonen samlades till mitt kaffe samt jag af mitt bröd delade några bitar åt mina två män, sågo de öfriga derpå med afundsamma ögon. Men jag hade sjelf ej mera än min lilla mjölsäck och här stod intet att köpas. Det oaktadt då någon satte sig ned att förtära sin måltid, försummade han alldrig att inbjuda alla närvarande till deltagande i den med det vanliga *bismillah*. Detta förglömmes alldrig, och intet anses hos Araben för så starkt bevis på *kufr* och vittnande om en *Nosrani*, som det att underlåta en sådan inbjudning till hvarje närvarande eller ankommande och förbigående; men bland Araberna sinsemellan, åtminstone de som dagligen lefva tillsammans, är detta blott en tom formel, ty den inbjudne antager vanligen alldrig inbjudningen, ehuru en fremmande, såsom jag, sällan afslår den. Derföre har jag ock tagit för princip att icke upprepa en sådan formell inbjudning, utom när omständigheterna så fordra; här gjorde jag det ej, utan gaf hellre återstoden af min måltid åt de två, som voro liksom mina män. Stadsbon stänger sin dörr och Beduinen flyr ofta till afdelningen för qvinnor i tältet för att få äta sin måltid i fred, någon gång har jag sett honom gömma undan matkärlet för en ankommande; men alldrig har jag sett någon Arab glömma

inbjudningen *bismillah* till den som ser honom äta. Men Arabens gästfrihet är på långt när icke så absolut som man vanligen tror, utan inskränkes af otaliga conveniens-reglor och undantag, som jag här ej kan uppräkna. Sex dagar lefde jag på detta arma ställe. Under den tiden hamnade der ingen annan båt, än de fartyg, som kommo från *Alhegaz* med pilgrimer och gingo till Suez. Det är mycket vanligt att en del af dessa pilgrimer, uttröttade och utledsna vid den långa, besvärliga resan på hafvet, gå här i land, leja sig kameler af Beduinerna (som af fiskarena underrättas om pilgrimernas ankomst och antal) samt gå härifrån till *Altor* landvägen och derifrån vidare till Kairo. Flere sådana karavaner af pilgrimer ankommo till *Tor* under min vistelse der, och äfven härifrån såg jag några afgå, lastade med pick och pack, *Zemzem*-vatten och mera dylikt, som utmärker återkommande pilgrimer. Den 22 januari hamnade här slutligen en liten båt, tillhörande en bland *Muzeini* bosatt Beduin, som nu återvände från *Moeileh.* Under hela tiden hade nemligen en liflig kommunikation ägt rum emellan dessa stränder och hafvets östra sida. En stor del af *Muzeini* Araberna och ännu flere af *Heteim* fara med små båtar, liknande våra skötbåtar, öfver till vestra sidan, den de underligt nog kalla *Barr Alʿagam*, och hemta ifrån öfra Nildalen hvete och mais, dels åt sig sjelfva, dels hufvudsakligen åt den återvändande, dessa tider i *Almoeileh* inträffande pilgrimskaravanen. Då jag inträffade i *Alsharm* befunno sig alla dessa båtar på östra

sidan för att handla med pilgrimerna; den ofvannämnda just nu återkomna båten var den första, som hunnit tillbaka derifrån. Då jag numera föga kunde hoppas finna någon båt, som för egen räkning ämnade sig öfver till andra stranden, men å andra sidan redan fått nog af mitt naturlif i *Alsharm* och min matsäck begynte lida till slut, fann jag det vara nödigt antingen att låta nämnde båts ägare föra mig öfver, eller leja kamel för att landvägen gå omkring den långa *Akaba*-viken. Jag begaf mig således till skepparen, som höll på att takla af sin båt och hala den upp på land till nästa färd; han befanns villig att gå tillbaka, men fordrade i lega först 160 piaster. Också skulle jag i värsta fall varit villig att uppoffra denna summa, ehuru jag vid vanlig lägenhet icke hade behöft betala mer än 5 à 10 piaster, men försökte först de vanliga manövrerna i ett orientaliskt köpslageri, så tråkigt det än alltid förefallit mig. Jag bjöd en summa, tystnade, aflägsnade mig och blef tillbaka kallad 3 à 4 gånger; slutligen stannade vi vid 95 piaster och utsatte följande dagen till afresa. Emellertid skulle han sjelf begifva sig hem till sin familj, jag deremot följande morgonen gå om bord och med en af hans män samt en svart Negerslaf fara till en längre mot öster belägen hamn, der han nästföljande afton skulle infinna sig. Allt blef också utfördt såsom öfverenskommet var, skepparen infann sig natten emellan den 23 och 24 jan. och vi satte ut till sjöss ungefär vid midnattstid. Det blåste föga, blott en svag kultje från vester, men hafvet brusade och

det gick stark svallsjö. Före solgången gingo vi längs ön *Teiran* och der föll en liten regnskur öfver oss; kort derefter, sedan solen gått upp, friskade kultjen i och sjögången begynte stiga, så att vår lilla båt i den goda vinden hoppade raskt fram. Men snart funno vi för godt att refva segel, d. v. s. hala ned det enda stora Latinska seglet, som båten förde, och i dess ställe hissa upp ett mindre af samma form, hvarmed här alla skutor äro försedda, liksom våra fartyg med stormsegel. Vi åto dadlar till frukost och ämnade just koka kaffe, då vi funno vinden vara för stark att tillåta det. Båten flög raskt fram, jag var glad att åter få gunga på hafvets vågor, ehuru små molnstoder i vester ingåfvo mig någon fruktan samt syntes mig vara onda förebud. Kultjen ökte sig stundeligen och vexte till storm, på de höga vågornas toppar fräste en skummig fradga, som blåste oss i skägget då vi skådade akterut. De kommande böljorna voro högre än masten på vår båt och hotade i hvarje ögonblick, såsom det syntes, att sluka oss. Jag gjorde för skepparen den anmärkningen att vinden allt var i tilltagande och att de små molnen i vester intet godt betydde; han jakade dertill med det vanliga Beduin uttrycket: *audso billah*, menande att det ej var något vanligt väder. Oron var målad i allas ansigten om bord på den lilla båten, vi suto tysta, skådande än framåt, än bakom oss; för-ut hade vi en liten ö, kallad *Shushve*, dit vi syftade för att finna hamn och räddning, akterut de förfärliga vågorna, som skymde solen och hotade att sluka oss.

Min öfvertygelse var då och är ännu, att om vi blott 5 minuter längre nödgats kämpa emot den förfärliga sjön och den rytande stormen, så skulle hafvet hafva begrafvit oss i sitt djup eller sönderslagit den spån, åt hvilken vi anförtrott våra lif, mot öns klippiga stränder; jag är så mycket mer öfvertygad derom, som jag sedermera ifrån hamnen såg stormen vara i tilltagande under en half timmas tid. Men vi böjde just då förbi udden af den lilla ön *Shushve* och gingo sedan på vatten, under hvars yta vid 3 alnars djup ströko långa korallgrund, som bröto vågornas kraft; äfven här, då vi redan hade lä af ön och vände seglet snedt mot vinden, krängde båten så att den tog in vatten. Vi hade emellertid hunnit hamn och kastat ut vår lilla dragg; ehuru hamnen var hvarken god eller säker, prisade vi Herren som räddat oss från ett efter utseendet oundvikligt haveri. Skepparen gick i land för att från bergen skåda utåt hafvet och observera vinden, men jag lade mig i båten att sofva, emedan natten blifvit nästan genomvakad. Jag hade likväl knappt slumrat in förän jag blef väckt af båtens rörelse, som flyttades från ena stället till det andra i den dåliga hamnen, samt af skepparen, som kom ned i båten sedan han bespejat hafvet. Vinden hade nu slagit om till nordvest och aftagit i häftighet, hvarföre han uppmanade oss att åter gå till sjöss, då vi i alla fall hade föga lugn på vår ankarplats; ehuru jag ej var särdeles villig dertill, insåg jag dock att numera ingen fara var förhanden. Vi lemnade således hamnen ungefär middagstiden och funno, när

vi kommo ut, väl hafvet vara upprördt och sjögången hög, men dock betydligt lugnare än om morgonen; blefvo derföre sjelfva gladare, kokade kaffe och åto dadlar, medan skepparen satt vid styret och oupphörligt gnolade på en strof ur *Abo Zeid*: "lugnt sofver den, hvars hjerta fritt från sorger är" *(inâm aladsi kalbo min alhamen khâli)*. I god tid på eftermiddagen närmade vi oss den större ön *Borakân*, som omgifves af långa korall-skär och klippor. Här passerade vi ett ungefär 2 famns bredt pass eller hål emellan två sådana ref, der sjögången och vattnets dragning var lika stark som i en forss; den förde vår lilla båt nedåt med sådan snabbhet, att jag tyckte det hafvet oundvikligen drog oss neder i sitt djup. Det räckte blott ett ögonblick, men jag fattade derunder hisnande och omedvetet med båda händerna i suden. När vi lyckligen vore ute från hålet, vände jag mina förundrade ögon till skepparen med det vanliga uttrycket: *ja subhan allah*, och fick till svar: *albahr murr*. Dess bitterhet var dock för denna gången slut, vi hamnade i en god hamn på ön *Borakân* och hade knappt fått draggen fälld till sjöbottnet samt seglet nedhaladt, förän båda karlarne gingo i land för att meta; ty dermed sysselsätta sig alltid sjömän här, så ofta de äro lediga. De lyckades dock ej särdeles i sitt fiskeri, men hemtade i stället ett stort förråd af en sorts snäckor eller ostron, kallade *busr*, hvilkas kött är ypperligt; detta brynt i smör och lök, jemte ris kokadt på denna sås, efter behof utspädd med vatten, är en älsklingsrätt för folket här och utgjorde

nu vår qvällsvard. Vi stannade i hamnen öfver natten och seglade följande morgonen bittida ut för en liten nordlig kultje på det nu fullkomligt lugnade hafvet; man kunde i dag svårligen igenkänna detta samma haf, som i går hotat oss med undergång. Närmande oss alltmer den Arabiska stranden betraktade vi från sjön de höga berg, hvilka här likt en oöfverstiglig mur draga sig längs kusten på något afstånd, samt gömma bakom sig öknens haf af sand.

Den 25 januari på förmiddagen landade vi i *Moeilehs* dåliga hamn. Emedan min skeppare här hade vänner och stamförvandter af *Beni 'Ökba*, till hvilka han ursprungligen hörde, fick jag genom hans förmedling mig bostad i en liten så kallad *bekkâr*, d. v. s. en af palmqvistar uppförd och med palmblad täckt koja. Min värd var en omkring 15 år gammal Beduingosse, värdinnan åter, hans mor, en nyter, jemförelsevis snygg och mycket pratsam gumma. Staden är en station på pilgrimsvägen från Egypten till Mekka och har derföre, liksom andra dylika, ett kastell med temmeligen dålig garnison. Den öfriga befolkningen består mest af Beduiner, som bosatt sig dels i tält, dels i palmkojor, och här blifvit ägare af palmplanteringar, hvilka finnas i betydlig mängd; de äga också vanligen hjordar, med hvilka de under vårbetet draga ut i närmaste öken, samt lefva sålunda ett lif midt emellan nomadens och stadsbons. Staden har genom sina trädgårdar och sitt läge vid hafsstranden under de närbelägna bergen ett trefligare utseende än de flesta andra i dessa trakter. Den är vigtig der-

före att den utgör provianteringsplats för deromkring nomadiserande Beduiner, nemligen *Hoeitat*, *Beni ʿÖkba* och till en del den stora stammen *Maʿaze*, hvilken från Syrien och *Ghazze*-trakten nomadiserar ända hit till landet *Hesme*, beläget på östra sidan af bergsträckningen; äfven invånarne i den lilla, vid Syriska pilgrimsvägen belägna staden *Tebuk* hemta till en del härifrån sitt munförråd. Men emedan här ej finnes någon egentlig hamn och orten ej ligger i vägen för emellan *Hegaz* och *Egypten* gående fartyg, äro alla förnödenheter dyra, priset på dem nästan dubbelt emot det, som gäller i den närbelägna staden *Alvegh*. Jag hade beslutit att i alla fall ligga här 6—10 dagar, för att insamla underrättelser från öknen om de särskilda stammarnes förhållande till hvarandra och derefter bestämma min väg. Detta lyckades mig också lätt. Då jag på sätt och vis var bosatt hos en Beduinfamilj och min kaffepanna dagen igenom stod på elden, hade jag oupphörligen besök af Beduiner från närmaste öken, som befunno sig här för göromål, min lilla palmkoja blef nästan såsom en gästgifvaregård, och jag fick hvarken natt eller dag vara ensam. Bland dessa Beduiner var en medelåldrig man, *Hasan*, af den lilla stammen *Beni ʿÖkba*, hvilken ursprungligen ägde staden *Moeileh* och fordom utgjorde den mäktigaste stammen i trakten, men nu blifvit spridd åt skilda håll och sammansmultit till en obetydlighet; mannen var en bland de förståndigaste och raisonnablaste Beduiner jag sett, dessutom van vid städers lif och stadsboers seder. Han förband sig att

föra mig till *Tebuk* när jag behagade; vägen dit vore säker och derifrån kunde jag lätt komma till *Teima* samt vidare till *Shammars* land och *Negd.* En annan väg kunde jag taga till *Alvegh* och derifrån öfver *Alela* och *Medain Saleh* till *Negd;* men den förra var både ginare, lättare att färdas och säkrare. *Hasan* skulle emellertid gå hem till sin familj och sitt tält en dagsresa från staden, samt efter 10 dagar vid nymånaden återkomma för att afhemta mig. Med denna öfverenskommelse lemnade han mig. Jag blef dock ej ensam, utan Beduinerna fortforo att anse min palmkoja såsom en gästgifvaregård eller ett café; de stunder åter då jag var fri från dem, satt min värdinna, en ej alltför gammal enka, der och underhöll mig med sitt prat. Detta var till det mesta ett sällskap, som roade mig och någorlunda öfverensstämde med min smak; men jag hotades af ett större och sämre sällskap. Redan andra dagen efter min ankomst hade jag haft besök af två unga män, söner till den förnämsta personen i staden, hvilka, under förevändningen att rådfråga mig om en föregifven sjukdom, kommo hit troligen för att spionera. De voro dock oförargliga män, af hvilka jag intet hade att frukta, men deri något tråkiga att de, liksom småstads petit-maitres i allmänhet, ifrån sina korta besök i hufvudstaden hade tillegnat sig dess så kallade finare seder och hyfsade språk; jag åter hade redan under min korta frånvaro från Kairo hunnit ledsna vid och afvänja mig ifrån detsamma, samt införlifvat mig med den enklare, behagligare Beduindialekten. Da-

gen efter besöket fick jag inbjudning att komma upp till kastellet och dricka kaffe hos dess befälhafvare. Egentligen hade jag ingen lust att hörsamma inbjudningen, emedan jag visste mig der träffa blott Turkiskt sällskap, det jag så mycket som möjligt vill undvika, men då jag ingen ursäkt hade att förebära, begaf jag mig upp till kastellet. Det är ett ibland de största på pilgrimsvägen och skall vara bygdt af sultan *Selim*, men håller nu på att förfalla, liksom allt i Turkiska riket. Jag emottogs i sjelfva portgången eller kastellets förstuga, hvilken plats vanligen är den bästa i hela huset för det friska luftdragets skull genom porten. Omkring väggarne af denna förstuga funnos murade soffor eller bänkar, kallade *mastaba mesatib*, på hvilka mattorna utbredas. Der var församladt ett råd af 4 personer, kastellets befälhafvare och stadens förnämsta personer. Sedan jag efter den korta *selam*-helsningen intagit min plats i det mig anvisade högsätet, upprepades de vanliga välkomstcomplimenterna. Under dessas besvarande och upprepande ånyo tog jag mig tid att betrakta mina examinatorer, ty jag visste alltför väl att jag var hit kallad till examen. Närmast till venster hade jag en äldre man med tjockt, becksvart, glänsande skägg, lång näsa, långdraget ansigte, skarpt markerade, om ock ej egentligen vackra eller uttrycksfulla drag, en typ för den äkta Osmaniska racen. Till höger åter hade jag en ung, ljuslätt man, hvars matta öga och insjunkna kinder vittnade om svag helsa och någon inre tärande sjukdom; med sitt ärliga, något melan-

koliska utseende påminte han mig om våra Tatarer. Invid honom i hörnet af *divan* satt en ung man, som med sitt fryntliga, runda ansigte gaf mig bilden af en Grekisk Epikuré; midtemot i andra vrån af *divanen* satt en annan ung man med tunnt, svart skägg, hvaraf jag genast igenkände Araben, äfvensom af det karakteristiskt-förståndiga uttryck, som låg i hans fina drag. Sedan den yttre besigtningen troligen äfven från deras sida var gjord och höflighetens fordringar tillfredsställda, öppnade Osmanlin sin examen med frågan om jag talade Turkiska; detta är alltid för mig en försmädlig fråga, men nu, liksom ofta förut, undvek jag den med genfrågan om han ej talade Persiska. Så mycket gladare besvarade jag den derpå gjorda frågan: om jag ej talade Arabiska, med det äkta Beduin-uttrycket: *belá vallah.* Osmanlin, som i allt tycktes agera hufvudpersonen, frågade vidare hvarifrån jag var hemma, och då jag sade mig vara Rysk undersåte ifrån Kasan, blef jag tillfrågad om nyheter från Kaukasien och angående den här särdeles omskrikna sheikh *Shamil.* Jag visste väl ingenting annat om denne man, än de fabelaktiga berättelser som äro gängse bland Musulmän, men kunde ej neka mig nöjet att pudra in den dumma Osmanlin; berättade derföre otroliga saker och retades smått med honom genom att framställa sultanens svaghet i motsats till Rysslands styrka o. s. v. Han upprepade åtskilliga uttryck af förundran och öfvergick småningom till frågor i medicin. Dem slutade han med att fråga mig om jag hade bot för värk i en carierad tand,

som plågade honom; då jag ej hade lust att på honom spendera något af den creosot jag medtagit för egen räkning, rådde jag honom blott att dra ut tanden, erbjudande min nyckel dertill. Tataren begynte sedan sina frågor; han hade genom beständiga snufvor de sednaste åren känt sin helsa försvagas, fått förstoppade öron, svag hörsel och syn m. m. samt frågade mig om bot deremot. Jag gaf så goda råd jag kunde, men pratade derjemte hit och dit, öfvertygad att han ändock ingenting skulle göra, utan lemna allt i Herrans hand. Han var ej nöjd dermed, utan begynte göra direktare frågor i medicin t. ex. huru många ställen på kroppen kunde åderlåtas? Då jag sade att hvarje åder kunde öppnas och det i många fall vore likgiltigt hvilken man valde, rättade han det och förklarade att blott 24 (eller 72, jag minnes ej hvilketdera) ådror kunde öppnas, hvar och en för någon särskild sjukdom. Greken hade inga frågor att göra, han begagnades blott då och då af de andra till att öfversätta och förklara några Arabiska uttryck, som de ej förstodo. Sådan är i allmänhet Grekens ställning under Turken, en tjenares och tolks; men den förre får just derföre vara tolk att han vet mer än den sednare. Araben lemnade medicinen och frågade blott hvart jag ämnade mig; då jag nämnde *Negd* och dess öfverherre *Fejsal*, ville han veta hvad jag der hade att göra, hvarpå jag kort om godt svarade att jag behöfde träffa *Fejsal* och hade bref till denne ifrån män i Kairo. Under allt detta hade vi druckit kaffe (som i förbigående sagdt var så dåligt

att jag hade nog af en kopp) samt rökt åtskilliga pipor; emedan jag redan hade nog af denna tråkiga divan, steg jag upp med det vanliga: *asallim 'aleikum* och gick bort till min lilla, men icke otrefliga palmkoja. Der hade jag ett vida trefligare sällskap än det jag nyss lemnat och icke vidare återsåg; de voro troligen lika litet belåtna med den anställda examen som jag, eftersom de ej vidare besvärade mig med bjudningar eller besök. Deremot besöktes jag fortfarande af Beduiner, hvilka troligen ditlockades af mitt goda kaffe, som alltid stod att fås hos mig, äfvensom någon gång dadlar och bröd. Men jag måste här åter dras med mina gamla fiender, bölderna. Redan i *Altor* och *Alsharm* hade en och annan liten böld kommit fram, men de hvarken plågade eller hindrade mig att röras; här deremot begynte de ilskas och på högra lårbenet uppstego elakartade bölder, som hindrade min gång och lade mig för flere dagar orörlig på bädden. Bland de hundradetals bölder, jag under mitt lif haft att kämpa med, kan jag knappt påminna mig några som så plågat mig som dessa. De förhindrade äfven mitt bästa nöje här, nemligen att bada i hafvet; ända ifrån den tid jag kom till *Altor* hade jag ingen dag försummat detta, men nu måste jag upphöra dermed för böldernas skull. Med äkta orientalisk hyperbol hade man på andra sidan hafvet talat om den rikedom på mjölk och smör, som skulle finnas i *Moeileh;* under det fattiga lifvet i *Alsharm* vattnades munnen vid dessa berättelser om mjölk, efter hvilken jag då särdeles längtade, men på ort

och ställe fann jag förhållandet vara annorlunda. Väl hade i dessa trakter nu fallit ymnigt regn, som lät folket hoppas mycken välsignelse efter två ganska fattiga och svåra år; men det var ännu för tidigt, så att boskapen icke rätt mjölkade, ej heller betesmarken stod i sin fulla grönska. Derföre hade de nomadiserande Beduinerna föga mjölk eller slagtdjur att hemta till torgs, och jag fick nöjas med den vanliga öknekosten, bröd, dadlar och ris. Brödet gräddade jag till det mesta sjelf i aska. Emellertid uppgick i början af februari vårmånadens första ny och bölderna kommo till suppuration, så att värken upphörde; jag begynte derföre söka mig tillfälle att komma vidare på min väg. Men min tillämnade reskamrat *Hasan* hade ännu icke infunnit sig, ehuru jag sändt bud till honom med Beduiner; jag fick derföre lust att taga vägen öfver *Alvegh*, dit just då en liten båt skulle afgå för att hemta hvete och mais, hvaraf förrådet här i det närmaste blifvit slut. Såsom jag redan nämnt är priset på nästan alla varor i *Alvegh* ungefär hälften lägre än i *Almoeileh*. Den förres ypperliga hamn, der alla i dessa vatten gående fartyg ankra, dess närhet till *Alkosseir* och den täta kommunikationen genom sistnämnda stad med det rika Öfra Egypten, äro orsaken dertill och sålunda har den blifvit proviantorten, ej blott för kringboende Beduiner, såsom *Beli* och *Fokara* jemte flera andra af *Eneze*-stammen, utan äfven genom *Almoeileh* för många nordliga Beduiner. Allt kommer från Egypten, hvars välsignelse räcker till såväl åt den hungri-

ga Beduinen, som åt den genom missvext i nöd komna Europén. Dock bör anmärkas att Beduinen ej tycker om det Egyptiska hvetet, utan föredrar det Syriska, anseende detta vara välsmakligare och spissammare; om han kan, beger han sig med några kameler den långa vägen till *Ghazze* och mäter der åt sig (såsom han säger) sitt behof af hvete för halfva eller hela året. Det synes underligt att Beduinerna ej sjelfva till lands gå den korta vägen till *Alvegh* och der uppköpa sina behof för billigare pris; men vägens osäkerhet hindrar dem derifrån. Här nomadisera många olika stammar och de flesta stå i det förhållande till hvarandra att den ena har rätt att plundra den andras boskap. Derföre gå de hellre till *Almoeileh*, om ock priset der är högre. Jag hade redan talat med den lilla båtens skeppare och var färdig att bestämma frakten, då *Hasan al'Ökbi* skickade bud att han följande dagen skulle infinna sig här och nu redan anförtrodde åt mig nyckeln till sitt visthus. Ty sheikher och betydligare män bland Beduinerne omkring städer och fästningar vid pilgrimsvägen, erhålla vanligen af kastellets befälhafvare någon bod eller något magasin till förrådskammare åt sig. Dessa Beduiner vilja nemligen ej gerna hafva i sitt tält mer än hvad som behöfves för några få dagar, hufvudsakligen af fruktan för fiendtliga stammars öfverfall, men ock till följe af den erfarenhet han gjort, att ingenting räcker till om han har det under sina ögon. Att göra eller äga ingenting vidare än för tillfällets behof, att ej tänka på eller spara till

morgondagen, är i allmänhet principen för Beduinlifvet; ofta, då jag förebrått dem deras brist på beräkning och ordning i alla förhållanden, har jag fått svaret: i morgon kommer fienden och tager din egendom, hvad gagnar dig då annat, än det du har i din mage? I sjelfva verket äter Beduinen alltid upp hvad som är tillagadt, ingenting blir någonsin öfver; men derföre tillredes ock allt blott för tillfället. Mjölet malas hvarje gång han skall äta, kaffet brännes hvarje gång han vill fröjda sitt sinne med denna dryck, och så äfven i annat. Men erfarenheten att hvad som i dag är ditt, i morgon lätt kan vara en annans, äfvensom den hos honom djupare än hos något annat folk rotade fasta förtröstan på Herrans nåd, att han för ingen afskär sina håfvor (*ma jikta' rizki ahad*), gör Beduinen lugn i de enligt vår åsigt mest förtviflade omständigheter. För att nu i händelse af fientligt öfverfall äga så litet som möjligt i tälten, samt för att dock *nolens volens* åstadkomma någon slags hushållning, har Beduinen sina egentliga förråder aflägsnade från sitt tält, antingen i enkom derföre uppbyggda visthus, sådana jag sett hos *Tovara* stammen, eller i stora gropar under jorden, såsom hos *Teyaha* i Syrien, eller i något magasin om en stad finnes i närheten. Ett sådant hade *Hasan* i *Moeileh* och skickade nyckeln till detsamma åt mig, såsom bevis på förtroende. Jag kunde derföre ej annat än vidhålla vår förra öfverenskommelse och gjorde mig resfärdig, dymedelst att jag fyllde en lädersäck med mjöl,

en annan med ris, en tredje med smör och en fjerde med dadlar.

Sedan *Hasan* enligt löfte infunnit sig, gingo vi den 10 februari ut från *Almoeileh*, der jag tillbragt 16 dagar såsom en sjukling. Vår väg gick först längs pilgrimsvägen, men innan kort lemnade vi den och hafsstranden för att vika uppåt de små sandstensbergen, hvilka ligga emellan stranden och den höga sträckningen af granitberg. Det var ej utan en viss oro jag härifrån kastade den sista afskedsblicken på det haf, vid hvars stränder jag så länge dröjt; ty efter min utstakade plan hade jag en lång och osäker väg att färdas, förän jag åter skulle komma till hafs och har ännu ej hunnit dit. Efter solens nedgång kommo vi till min ledsagares tält i en liten dal emellan de låga sandstensbergen. Emedan hans lilla stam i jemförelse med grannarne är fattig på fårahjordar, men rik på kameler, hade min värd intet passande slagtdjur att offra åt sin gäst till välkomsthelsning, men han framsatte i stället en stor trädskål med skummande kamelmjölk och ett fat med risgröt. Vi voro beslutna att stanna der några dagar och jag hade ingenting deremot, emedan mina ännu knappt helnade bölder gjorde mig benägen för hvila; dessutom väntade jag mig nöje af att åter lefva i ett Beduintält och fann äfven att min ledsagare hade spekulerat på min medicinska konst. Då vi öfverenskommo om kamellegan hade han yttrat att jag ej vore såsom vanliga resande, utan skulle i egenskap af läkare och vaccinatör dröja här och der bland Araber

på vägen, hvarföre han fordrade högre lega än den vanliga; jag svarade väl att jag ingalunda hade för afsigt att förtjena något hos dessa Araber, emedan de icke voro försedda med penningar och jag ej kunde emottaga smör eller boskap i betalning för min konst, utan vore beredd att gerad gå till *Tebuk*, om ej *Hasan* sjelf ville dröja på vägen. Men jag hade i alla fall lofvat honom att qvarstanna några dagar i hans tält, för att vaccinera hans barn och om möjligt bota hans hustru för en i hela Arabien, men i synnerhet här kring *Almoeileh* ofta förekommande lefver-sjukdom. Redan följande dagen fick jag lof att taga upp mitt från Kairo hemtade förråd af vaccin, för att här ympa ett halft tjog barn. Troligen finnes intet folk, åtminstone ej i orienten, så angeläget om att få sina barn vaccinerade som Beduinerna. Orsaken dertill torde förnämligast böra sökas i den erfarenhet de gjort (som jag äfven sett bestyrkt i många fall), att den engång af kopporna angripne vanligen icke mer kan bli fader för något barn, hvilket åter Beduinen anser för den största tänkbara olycka. Det är ungefär en mansålder sedan den första vaccinatören kom till dessa trakter, och sedan dess hafva Beduinerna dels sjelfva öfvat denna konst på hvarandra, dels blifvit ympade af vaccinatörer, till större delen kristna, kommande ifrån Egypten eller Syrien. Men svårigheten, nästan omöjligheten att conservera ympmaterien i den starka hettan, har gjort flere bland dessa vaccinatörer till bedragare i den misstänksamme Arabens ögon; hvar och en ny, som besöker dem, anse

de för en dylik, menande honom vara kommen blott för att taga deras penningar, utan afseende på om hans vaccin gör verkan eller icke. Jag förklarade derföre att jag ingen betalning ville ha förän de sett verkan af vaccinen, och detta tillvann mig deras förtroende. Men antingen vaccinen från Kairo i sig sjelf var svag, eller den under två månaders resa (fastän vintertiden) förlorat sin kraft, nog af ympningen slog fel på alla öfriga, utom på min värds lilla son. För öfrigt fick jag vara temmeligen i fred för läkarehjelp sökande, ty under min praktik har jag småningom lärt mig att afskrämma dem. En läkare i dessa trakter måste vara charlatan och pratmakare, om han vill få patienter, måste med eder och försäkringar lofva bota åratal gammal rheumatism och gikt på en eller två dagar; den åter, som hotar den sjuke med en kur på 20 à 30 dagar, blir snart qvitt hjelpsökande. Om någon ändock ville gå in på en sådan kur, sökte jag allehanda undanflykter, skyllande på att jag ej kunde dröja så länge. Dermed och med några likgiltiga läkemedel slingrade jag mig ock undan botandet af min värdinnas lefversjukdom. Hon var dock en högst välvillig yngre gumma, som alltid gerna gaf mig en skål mjölk att tillreda risgröten med. Min värd hade nemligen låtit förstå, att om jag ej vore nöjd med deras matlagning, behöfde jag ej genera mig hvarken för honom eller för främmande, som dageligen infunno sig, utan sjelf tillaga maten efter eget behag, liksom i *Almoeileh*. Att en gäst sjelf tillreder sin mat i en Beduins tält är eljest ett

oförlåtligt förnärmande af gästvänskapens lagar och en skymf mot den familj i hvars tält den fremmande befinner sig; det tillåtes alldrig Beduiner emellan, men undantag från sagda lagar göres för stadsboer. Liksom stadsbon oftast förklarar sig fri från lagen att undfägna Beduinen i staden, så får han ock i öknen (kanske icke emot värdens vilja) taga sig friheten att tillreda sin måltid af egen kost, ehuru han ofta finner för godt att begagna sig af Beduinens gästfrihet. För min del begagnade jag gerna denna mig gifna frihet, emedan jag dels icke ville falla min värd besvärlig, dels har svårt att vänja mig vid öknens matordning, som består i en trädskål mjölk till morgondryck vid solens uppgång förän kamelerna föras ut på bete, ett fat *mugallale* d. v. s. i aska gräddadt bröd, sönderstött och uppblött till gröt i mjölk eller vatten (en anrättning som ej smakar mig), en god stund efter middagen, och till aftonvard efter solens nedgång ett fat ris, kokad i mjölk, blandad med ärter och begjuten med smör. Jag fick om morgonen en skål af den ypperliga kamelmjölken och sedan jag först förtärt blott fradgan, hvilken liknar den hos oss brukliga klappade gräddan, lät jag den stå tills jag hunnit baka och grädda brödet i samma eld, hvarmed kaffet kokades, samt åt sedan mjölken med brödet. Stundom blandade jag, till alla närvarandes stora förundran, mjölk och socker i kaffet efter vår sed och förtärde det med bröd. Kaffe fick jag nästan uteslutande bestå, liksom vanligen den anlända gästen i ett Beduintält, och min kaffepanna stod nästan hela da-

gen på elden. Vanligen bestod jag dock ej mer än 3 dryga näfvar eller kokningar om dagen, en till morgon-, en till middags-, en till afton-kaffet; men efter det den första afkokningen var förtärd, gjordes ännu 2 eller 3 afkokningar på sumpen och dessa druckos med god smak af Beduinerna. Då ingen kunde tillaga kaffe så väl som jag, samt så efter rätta reglor krydda det med nejlikor och kardemumma, fick jag alltid den hedern, som eljest tillkommer värden, att bränna, mala och koka bönorna; men sedan jag tagit ut min andel, lemnade jag gerna åt värden bestyret med kaffets utdelande i små koppar åt de kringsittande. Detta fordrar nemligen kännedom af personerna, ty äfven i ett öknetält och bland öknens jemlika bröder iakttages rangordning; det är ej enligt med conveniensens reglor att räcka första koppen åt den, som ej förtjenar en sådan ära. Ungefär 2 timmar före solens nedgång tillredde jag qvällsvarden, bestående af i vatten och tjärnmjölk kokad risgröt, öfvergjuten med smör.

De Beduiner, bland hvilka jag nu lefde, var en af 4 à 5 familjer bestående slägtafdelning af stammen *Beni ʿÖkba*, hvars egentliga land och ursprungliga hem just denna trakt och staden *Moeileh* är. Efter deras egen sägen har den fordom varit en stor och mäktig stam, men sammansmält och förfallit genom den alltmer tillvexande stammen *Hoeitats* intrång. Men fastän obetydlig i antal, står den lilla *ʿÖkbi* stammen ännu i anseende hos sina grannar, såväl för sitt goda ursprung, som hufvudsakligen för sin erfarenhet i

Beduinernas lagar och häfdvunna seder, samt kunnighet i rättegångsärender och tvistefrågor; det är derföre mycket vanligt att vid uppkomna tvister bland grannstammarne afgörandet hänskjutes till en domstol, sammansatt af *'Ökbi* män. Min värd och ledsagare var berömd för sin kännedom af *taraik al-rigal*, det är ungefär prejudicater, häfdvunna domslut, från fädren ärfda åsigter i tvistefrågor. Hans fader hade varit en vida frejdad domare och *Beduin-kadi*, hans nu frånvarande broder var sin fars efterträdare. Under min härvaro förehades dagligen frågor i rättegångsärender emellan Beduiner; det var isynnerhet en arfsfråga som sysselsatte dem under hela den tiden. I den slägt, bland hvilken jag nu vistades, fanns en man, hvilkens broder af samma far men olika mor nyligen hade dött och efterlemnat 6 kameler; den aflidne hade äfven en broder af samma far och samma mor, och all hans egendom var sjelfförvärfvad, icke ärfd hvarken af föräldrar eller slägtingar. Tvist om arfvet hade nu uppstått emellan helbrodren och halfbrodren, den sednare såsom äldre gjorde anspråk på delning, men den förre såsom hel kötslig bror ville behålla hela arfvet för sig. Han inträdde *(dakhal alai)* med kamelerna hos en man af deras stam, blef hans *dakhil*, d. v. s. sökte hans bemedling eller rättare patronat emot halfbrodrens orättvisa fordran. Detta clientskap *(dakhil)* spelar en vigtig rôle i alla Beduinernas förhållanden, nästan ingenting utföres derförutan; hos *Burkhardt* finner du en god och utförlig, men ingalunda uttömmande förkla-

ring derpå. Det är underligt nog att ett sådant förmedlareskap kommit i bruk just hos ett folk, hvars ursprungliga och af *Vahhabiterna* rensade religion förkastar all förmedling emellan menniskan och Herren; men säkert är att en förmedlare hos intet folk är så vigtig och bruklig i alla förhållanden som nu i orienten. Beduinen blir i alla angelägenheter en annans *dakhil* och stadsbon i Egypten söker sig i alla, såväl jordiska som himmelska frågor en *vâsita* emellan sig och sin motpart. Den om förmedling anlitade är pligtig att åtaga sig sin *dakhils* försvar, jag vet ej bestämdt i hvilka fall han kan vägra det; oftast, utom nära slägtingar emellan, måste en afgift, *dakhâle*, erläggas för besväret. Första instansen, der patronus söker rätt för sin skyddsling, är den så kallade *tarik* eller *hakk alrigal.* Han bestämmer ett *rendez vous* i något visst tält och förmår vanligen de mest betydande, förståndigaste män bland närboende att infinna sig der. Frågan ventileras af alla närvarande och man försöker bringa tvisten till fredlig biläggning; men då oftast båda parterna finna lika många försvarare som vedersakare, afgöres frågan sällan på första mötet. Nytt möte utsättes efter några dagar eller vid nästa fullmåne eller nästa ny, och så vidare, ofta ända till 10 à 15 möten. Kan saken ej afgöras i denna instans, går man till domare, det är män, hvilka såsom sådana äro erkända af kringboende stammar och inom hvilkas familjer domarekallet gått i arf från aflägsna generationer, från far till son. Af dessa domare finnas två slag, *shavarî*,

sing. *sharīʿ*, och *koda;* emellan båda slagen är någon skilnad, hvardera har sin jurisdiction och sitt särskilda sätt att afgöra en sak, med eller utan edgång, båda hafva rätt till ersättning i penningar för sin dom. Den sista instansen hos Beduinerna är *almubashshaʿ*, som dömmer emellan de tvistande medelst en glödgad kaffebrännare, hvilken den anklagade dömmes att slicka med tungan. En samling af alla dessa särskilda lagar och af Beduinens sätt att dömma och anse rättegångsärender, skulle utan tvifvel vara lika intressant som något annat folks lagsamlingar, men att åstadkomma en sådan har hittills ej stått i min makt. Ännu har jag haft för mycket att kämpa med det utomordentligt svåra språket och för mycken möda att rätt lefva mig in i öknelifvets enklare förhållanden, för att kunna egna synnerlig uppmärksamhet åt öknens mera invecklade rättsförhållanden. Men skulle jag framdeles, såsom jag önskar, och under bättre omständigheter än hittills, få tillbringa några år i dessa trakter, så tror jag mig kunna hemta till Europa en lag-codex från öknen, som ej behöfde skämmas för sig. Men låtom oss återkomma till det speciella fall, som gaf anledning till digressionen. Ett möte var utsatt i vårt tält, dit ock *dakhilens* patron infann sig för att föra sin skyddslings talan. Han var en häftig, uppbrusande man, som med skrik och hojtande sökte ersätta bristen på förstånd eller finhet i sakföringen; derföre besegrades han lätt af min värd, hvilken utförde halfbrodrens sak, emedan denne väl var en ärlig, renhårig man, men föga munvig för att

sjelf föra sin talan. Äfven alla öfriga närvarande deltogo i diskussionen för eller emot, alla förde högt språk, slogo händerna i vädret af häftighet, så att den knutna näfven eller det utsträckta fingret ofta kom nära nog i beröring med den tilltalades näsa eller skägg, och ögonen blänkte med den egna eld, som man icke får se annars än i österlänningens öga. Jag väntade hvarje ögonblick att de skulle komma hår ihop med hvarandra, eller draga ut sina dolkar och svärd för att sålunda kraftigt bevisa sin rätt, men intet sådant hände. Intet af det fula ovett, de nedriga svordomar och förbannelser, som åtfölja hvarje ord ur en stadsbos mun i Kairo, Damaskus eller Baghdad vid dylika tillfällen, hördes här, utan man höll sig öfverhufvud till saken och häftigheten var troligen blott en följd af öfvertygelsen om att ha rätt. Det är karakteristiskt för Beduinerna att de i sitt språk icke nyttja ovett eller öknamn; men också gäller hos dem lagen att öknamn betalas med svärdshugg. Sedan hölls hvarannan dag möte om samma sak, dels i vårt tält, dels i en närboende slägts, och för hvarje gång infann sig någon ny försvarare för helbrodren, som sällan visade sig och sällan deltog i dispyten, blott någon gång satt utanför tältet. Samma grunder omtalades med Arabens vanliga bredhet och lust för upprepningar vid alla möten, samma häftighet i språk och gester förekom; den lugnades blott någon gång af en kopp kaffe eller rökar från pipsnuggan. Slutligen uppträdde en halft gråskäggig man, med små glimmande ögon och klippsk, ej öppen

eller ärlig blick; han fordrade att saken skulle hänskjutas till stadsdomstol, *shari'at al daule*, samt afdömmas efter den Muhammedanska, af profeten gifna, på Guds bok grundade lagen. Men min värd *Hasan* vägrade det, på den grund att sådant från urminnes tider alldrig varit brukligt bland Beduinerna; han förnekade visst icke giltigheten af denna lag, äfven kallad *shar'allah* af stadsboerna, men mente att "eftersom våra förfäder kommit till rätta med våra nu gällande lagar, vi äfven kunna nöja oss med dem, ty begynner staten *(aldaule)* dömma i våra frågor, så är det snart slut med vår frihet som Beduiner. Låtom oss afgöra saken på gammalt vis, antingen i männers råd *(meglis* ell. *tarik* ell. *hakk alrigal)*, eller ock inför Beduin-domare. Vill du hafva *shavari'*, så finnas följande 3 (dem han nämnde) antagna och kända af alla kringboende stammar (hvarvid han på Beduinvis drog ett streck i sanden för hvar och en); eller vill du välja *kadi* domare, så finnas följande 3 (dem han likaså nämnde och betecknade med ett streck i sanden); men statens lag hvarken känne vi eller ha vi följt den. Kan du uppgifva en man bland oss från urminnes tider, som gått till den för att söka rätt? eller vill du införa den i våra förhållanden? då du sjelf dör, vill du väl att dina döttrar skola ärfva dig jemte sönerna?" (Detta sistnämnda är nemligen icke fallet ibland Beduinerna). Gubben tyckte väl att detta just icke skulle gå an, men vidhöll sitt påstående, för att (såsom våra Beduiner föregåfvo) icke gå miste om de mutor hans client troddes hafva bjudit honom. De

försäkrade mig att gubben ej var särdeles mån om sin heder (*bayad alvagh*), han kunde utan skrupler göra mened för några piastrar. Dessa dispyter räckte nästan hela dagen och när sedan vid solens nedgång de fremmande stego upp för att aflägsna sig, bjödo värdarne till att hålla dem tillbaka. Hittills hade man vexlat blickar af hat och gester af fiendskap, så barska att en fremmande åskådare icke kunde förmoda några vänliga förhållanden emellan dessa män; men de voro då motparter i en tvist, nu åter voro de gäster och värdar, hvarföre samma ögon, som under dispyten glimmat af öfverretadt sinne, nu glänste af längtan att uppfylla Beduinens heligaste pligt, gästvänskapens. De stego upp, togo sina gäster i armarne, hållande dem tillbaka, sprungo efter dem som hunnit ut och ropade: *"vallah ma mishejto*, vid *Allah* gån icke! mjölet är maladt, vattnet hemtadt och medan vi dricka kaffe blir qvällsvarden färdig, stannen qvar!" Men de svarade: "måtte Herren föröka eder och edra håfvor! eder gästfrihet är känd bland Araber, men vi hafva långt till våra tält och måste gå." Emellertid blef saken på de många mötena icke afgjord, utan när jag lemnade dem stod frågan ungefär på samma fot som i början.

Vi hade beständiga besök af gäster, ingen dag gick förbi utan att vi fingo undfägna ett större eller mindre antal sådana. Ofta missbrukas Arabens gästfrihet och män finnas, som stryka omkring från stam till stam, lefvande blott på andras bekostnad. Bland de stammar, som hade ondt rykte för sådan skojare-

gästning, räknades *'Ömran* och äfven vi hade en dag besök af dess män; skamlösa och pretentiösa infunno de sig redan vid solens uppgång och vräkte sig i vårt tält hela dagen. Oaktadt deras oförskämda uppförande, som efteråt tadlades af alla, undfägnades de med samma beredvillighet som andra, ej blott med kaffe och tobak, hvilka äro nästan ett commune bonum, utan äfven mjölk och annan mat. Då jag efter deras bortgång förebrådde mina värdar för tadlet öfver de bortfarna, menande att de hellre bort genast afvisa gästerna, än först undfägna dessa och sedan ångrande förplägningen tadla dem, svarade värdarne: att jag hade rätt och de fremmande väl hade förtjent bli bortvisade, men emedan dessa i alla fall voro gäster, måste deras personer såsom sådana anses heliga hos Araber. Du förundrar dig kanske öfver mitt beständiga upprepande af ordet Araber, men Beduinerna göra likaså i sitt tal; de upprepa i allt Araber, t. ex. för att uttrycka: nu är sommar, då stadsbon säger *aldynja keidh,* säga de *al'arab fi lkeidh.* Det är ett uttryck svarande emot vårt *man*, de säga t. ex. alltid: Araberna göra så, det är sed hos Araberna o. s. v., hvarmed de dock alldrig tänka sig andra Araber än Beduinerna, ty stadsboerna inbegripas ej derunder, utan räknas till den öfriga verlden. Jag måste tillstå, att jag här oftare än jag önskat hört dylikt klander, sedan gäster bortgått; ty den vanligen för absolut ansedda gästfriheten i öknen, inskränkes dock af vissa reglor och modificationer. I allmänhet voro de män, bland hvilka jag här lefde, mera hyf-

sade än Beduinerna längre in i öknen, de voro vana vid stadsboers seder och egenheter, lemnade mig derföre mera i fred, än fallet blef längre fram; de kommo t. ex. alldrig och vräkte sig på min matta, hvilken frihet andra Beduiner ofta taga sig, de antogo heller alldrig inbjudningen att deltaga i min måltid, utan åtnöjde sig med återstoden sedan jag slutat äta. Min värd hade, utom några större barn, två små, nemligen en 7-årig klippsk flicka och en 5-årig gosse. Med den sednare retades jag stundom sålunda att jag kallade honom *fellah*, ett öknamn, hvilket i Beduinens öron låter lika förargligt, som *muschik* i en Rysses. Då de äldre händelsevis voro ute, togo barnen sina käpphästar eller rättare käppkameler, kommo ridande på dem från närmaste bergshöjd och stego in såsom gäster hos mig i tältet; sedan helsades med de vanliga korskyssarne, de brukliga complimenterna upprepades, kaffe bjöds omkring, bestående af vatten gjutet på den i pannan qvarstående sumpen, imaginerad mat sattes fram i toma kärl, eller några knallar af de soldatskorpor jag medtagit från *Almoeileh.* Derpå börjades samtalet med det vanliga: hvarifrån? äfvensom: *hasseito, kasseito?* d. ä. hafven I hört röster eller sett spår af folk på vägen? ytterligare frågorna om betet, i hvilka dalar sådant fanns och hvilka örtslag der vexte, om der fanns bete för kameler eller hornboskap m. m. dylikt, som vanligen barn kunna besvara lika noggrannt som någonsin fullvuxna. Sedan bar det åter af på deras käppkameler, och de kommo alltid ånyo utan att ledsna. Barnen äro öfverallt i verlden

samma harmlösa, glada varelser! Utom det oskyldiga nöje denna lek förskaffade mig, ville jag äfven höra Arabiskan talas af den rena barn-organen. Jag har nemligen tyckt mig märka att ett språk talas med den mest rena och klingande organ af barn och ynglingar; de befinna sig nemligen i liknande läge med den, som vill lära sig deras språk, äfven de måste lära det och tala derföre tydligare, långsammare, med mera varsamhet än fullvuxna, hvilka åter äro fullärda i språket och derföre af vårdslöshet eller brådska halka öfver den bestämda gränsen för en bokstafs uttal. Säkert är åtminstone att jag under mina bemödanden att lära fremmande språk alltid funnit sanningen af Luthers yttrande: den som vill lära sig Tyska, skall ej se på de Latinska bokstäfverna såsom åsnorna göra, utan gå ut på torgen, höra gossarne gräla, lyssna på modren som jollrar med sitt barn o. s. v. Derföre har jag alltid sökt tillfälle att få jollra med barn och har af dem ofta lärt mig lika mycket som af äldre.

Innan vi lemna dessa Beduiner, måste jag omnämna huru jag en gång fick agera prest (ordet får dock ej tagas i vår mening) vid sammanvigningen af ett ungt par. Vid denna förrättning bland Islams bekännare äro icke båda parterna närvarande, utan blott brudgumen, ty bruden har sin *vakil* som företräder hennes ställe. Nu gällde det en ungmö, som förut ej varit gift, och en sådan tillfrågas icke om sitt tycke eller bifall. Akten var högst enkel och expedierades på två minuter, men jag fick följande dagen

anledning att ångra förrättningen. Jag hade sammanvigt flickan (som jag alldrig såg) med en ung man, som i allmänhet var föga omtyckt eller aktad i stammen och dessutom hade ett ganska obehagligt utseende. Men i den slägt, hos hvilken jag vistades, fanns en särdeles duglig yngling, som var son till min värds frånvarande bror; då jag följande dagen händelsevis träffade denne ensam på bergen, sade han med långa omsvep och synbarlig blyghet att han älskade den nyvigda bruden samt hade anledning förmoda det hon icke heller vore honom obevågen, försäkrande derjemte sig hafva för ingen yppat hvad han nu sade för mig. Han frågade om jag ej visste något medel att upplösa det i går slutna förbundet; för honom hade varit lätt att få flickan, emedan hennes brudskatt var endast 2 kameler och slägten var emot den nuvarande brudgumen, om han blott kommit sig till att säga ett ord åt hennes *vakil* farbrodren, men blyghet hade hållit honom tillbaka. Jag var högst ledsen öfver att han ej underrättade mig derom före vigseln, ty jag skulle då hafva tillställt en scen, som säkert hade utfallit till den unge älskarens förmån och dessutom ökat mitt anseende bland Beduinerna; men hvad var nu att göra? Ingenting annat än det vid dylika tillfällen hos Araberna brukliga, att skrifva en talisman, *hegab*, för att hindra den nya brudgumen att åtnjuta äktenskapets fröjd och sålunda förmå honom till skilsmessa. Förhållandena här äro nemligen helt annorlunda än hos oss. När vigseln gått för sig tystnar hos oss den arme

älskaren hopplös och afstår från alla vidare bemödanden, ehuru han dittills dyrkat bruden såsom flicka; men här begynner man efter vigseln riktigt bemöda sig om att få bruden skild och ånyo fri. Detta sker, bland annat, äfven dymedelst att man genom en skrift (trollformel, talisman) *binder (rabat)* brudgumen, hvarom jag hört många underliga berättelser. I *Alnegd* plägar man bestryka den nygiftas sandaler med blod af ett slagtdjur, binda dessa med sulorna tillsammans och sticka dem i brudbädden under hufvudgärden, för att *binda* (der brukas ordet *kadab)* den afundade brudgumen; och det är otroligt hvad öfvertygelsen om trolleriets makt verkar hos det lättrogna folket. Jag måste skrifva åt min unge Beduin en talisman — en bland de många, på hvilka jag slösat papper i Arabien — men huru det sedan gick med ynglingen, vet jag icke, emedan jag snart lemnade orten. Nästan tror jag att han slutligen lyckades, emedan han hade både utseendet och mycket annat för sig och emedan äktenskapsbanden här äro lika lätt upplösliga, som lätt knutna.

Nio ganska trefliga dagar hade jag nu framlefvat bland dessa Araber, då jag började längta att slippa längre fram på min väg, samt uppmanade dag efter annan min vän *Hasan* att göra sig resfärdig. Men han gjorde sig ingen brådska; vi skulle gå i sällskap med några andra af stammen, hvilka ämnade sig till närboende Beduiner, och resan fördröjdes sålunda från dag till dag. Det hjelpte ej med mindre än att jag, uppretad af dröjsmålet, en afton grälade

och skrek högt med *Hasan.* Följden blef den, att vi följande dagen den 20 februari 1848 gåfvo oss på väg inåt öknen. Dessförinnan hade vi med små flyttningar hvarannan eller hvar tredje dag närmat oss till den höga bergsryggen af granit, kallad *Alshefa*, som drar sig omkring Arabiska halfön på ungefär en dagsresa från stranden. Emellan dessa granitberg och de lägre sandstensbergen närmast kusten, hvilka äro genomskurna af otaliga små acacia- och betes-rika dalar, går ett smalt streck fin ökensand, vanligen kallad *nufud*, efter hvilken Araben alltid längtar såsom efter sitt hem. Då vi vid senaste flyttningen slogo upp våra tält på den, utropade alla: Herren vare lofvad att vi åter fått se sanden. Liksom en Engelsman, om ock född och fostrad långt uppe i landet, troligen alldrig glömmer hafvet eller upphör att längta efter det, såsom nationens egentliga element, så äfven Araben efter öknens sand. Till och med den vanslägtade Kairobon, som från förfädrens tid bibehållit föga annat än ett förderfvadt språk, fortfar ännu årligen, den natten i sommarens början då den heliga droppen anses falla ned i Nilen och förorsaka dess stigande, att göra en valfart till Nilens strand vid *Bolak* och tillbringa sin natt på *alramla*, d. ä. ett streck fin sand, som drar sig längs stranden af det välsignade flodhafvet *(Bahr al Nil almubarak)*. Från denna *nufud* var det vi slutligen den 20 febr. bröto upp, lemnande *ʿÖkbi* Beduinerna, för att i största maklighet begifva oss till *Tebuk.* Vi gästade derunder hos alla stammar, som lågo i vår väg, och jag

måste öfva min läkarekonst bland dem. Vi hade blifvit ett sällskap af 6 män på blott 2 kameler, hvilka låtsade hafva mer eller mindre angelägna affärer hos stammarne på vägen; men om jag ej mycket bedrager mig, var de flestas hufvudsyfte blott att gästa hos Beduinerna och få äta sig mätta af fårkött, deras mest omtyckta föda, som de dock ej på länge smakat, men hvaraf godt förråd fanns i de trakter dit vi ställde vår kosa. För öfrigt hade de med sig några handelsartiklar, litet dadelsirap, några stycken bomullslärft o. s. v., en skulle söka upp två bortkomna kameler, en annan hade andra ärender. Första dagen gingo vi ej längre än till middagen, då vi gjorde halt hos två *Hoeitât*-familjer. Der slagtades för vår räkning ett får och sedan det var förtärdt frambars god tjärnmjölk i stora trädskålar, dem vi snart tömde, under värdens uppmaning att ej spara och hans försäkran att detta var för honom en välsignad stund. Kort derpå begåfvo vi oss å väg för att till qvällsvarden hinna andra lika gästfria Araber. Men knappt hade vi kommit ut på vägen förän två af sällskapet förklarade sig vilja vända om till sina hemtält; då jag ej kan tro att de redan hade nog af vår första rikliga måltid, måste jag anse den hastiga förändringen i deras beslut för ett bland de hugskott, som så ofta uppkomma i den oroliga Beduinens sinne. Lika hastigt som han fattar det vigtigaste beslut, lika hastigt kan han slå om och ändra det, oftast utan synbar anledning eller utan att någon annan kan ana grunden dertill. Med det vanliga: *ma' alselâme* skilde de sig

ifrån oss och utan att visa minsta förundran öfver deras hastigt förändrade beslut, svarade vi lika kort: *allah isallimkum tilko kheir*, och fortsatte färden utan att vidare tänka på eller tala om dem. Om aftonen hunno vi fram till *ʿOmeirat*-Araber af stammen *Hoeitat*. Emedan de i dessa dagar blifvit utplundrade af en ströfcorps *Robeilat* af stammen *Maʿaze*, hade de föga qvar af sin egendom, men undfägnade oss dock med stora fat *mugallale* och mjölk. Vid vår ankomst hade, såsom det ofta händer, tvist uppkommit bland familjens män om äran att få undfägna oss. De hade sitt läger på en stor öppen slätt, *Vadi Sadr*, tätt under en bland de högsta topparne af *Shefa*-bergen, kallad *Gebel Horb;* derifrån kom om aftonen en så stark sydost-storm att en man hade svårt att stå rak emot vinden. Sådana stormar äro mycket vanliga på denna slätt, de skola fortfara i 7 dagar, sedan tystna i andra 7 och ånyo börja på samma sätt; stormen räcker dock ej långt på någondera sidan af berget, ty om man aflägsnar sig en timmes väg derifrån, vet man ej af den. Följande dagen gingo vi längs foten af samma berg åt nordost och kommo nu till landet emellan granitbergen. Detta land, kalladt *Attahama*, har väl betydligt friskare klimat än hafskusten, kallad *Alsahib*, men är dock mycket varmare och qvafvare än det egentliga Arabiska ökenlandet. Vi stötte öfverallt på Araber och då betet denna vår var godt öfverallt i dessa trakter, voro Araberna glada och undfägnade oss på bästa vis. Ingen dag förgick då ej något får slagtades för oss och andra gäster, så-

dana i hvarje tält funnos många, äfvensom stora trädskålar tjärnmjölk tömdes, ty hvarhelst vi stannade emottogos vi gästfritt och med välvilja. Deraf fann jag att min ledsagare *Hasan* var en af alla aktad och gerna sedd man. Ofta påträffade vi en stor samling gäster, sammankomna till ett möte för att afgöra något tvistemål; och då *Hasan* var känd såsom en ganska lagklok, i dylika frågor väl erfaren man, helsades han äfven derföre välkommen och rådfrågades genast. Det hände till och med att aflägset boende män efterskickades, för att de måtte få någon process afgjord så länge *Hasan* var närvarande. Sålunda befann jag mig alltid i en krets af många (ofta 30) Beduiner, som suto omkring eldbrasan om dagen eller aftonen och förde hvar och en sin talan med hög röst. I sådana kretsar var *Hasan* vanligen hufvudpersonen och hans lugnare språk, förståndigare åsigter samt värdigare uppförande gjorde honom äfven förtjent af första platsen. Ehuru det naturligtvis var intressant för mig att åhöra dessa samtal och rådplägningar, blef det dock stundom nog besvärligt att ända till öfver midnatt sitta hopkrumpen med underslagna ben, med öronen fyllda af gräl och ögonen svidande af den rykande brasan, samt dessutom besvärad af ohyra. Derföre företog jag mig — ehuru det stred emot conveniensens lagar hos Beduinerna — att afpacka mitt bagage utanför tältet, i hvilket gästerna suto, der uppblåsa en brasa för egen räkning, tillreda mitt kaffe, någongång äfven risgröt, samt sitta för mig sjelf i fria luften. Ensam behöf-

de jag dock ej sitta, ty utom det att några sökte mitt sällskap af andra orsaker, lockade kaffet alltid en stor församling till mig; jag bildade sålunda en egen krets omkring mig, som var vida trefligare och mera i min smak, än den inom *shikkat albeit* eller *makʿad alrigal*, d. ä. karl-afdelningen i det tält, som inom hvarje *ferik* (samling af Beduintält) är bestämdt för gästers emottagande. Der hade hvar och en tillfälle att rådfråga mig såsom läkare och jag fick ånyo det gamla nöjet att höra på löjliga sjukdomshistorier. De flesta patienter fann jag lättast att affärda dermed, att jag skref åt dem små papperslappar fulla med något dumt otyg, samt åtnöjde mig till ersättning derför med en dryck mjölk eller en bit smör, hvilken antingen genast förtärdes med de närvarande eller gömdes till reskost. De uppmanade mig äfven att vaccinera deras barn, men då jag ej var säker på min vaccins verkan och icke ville bedraga det arma folket, förklarade jag mig icke vilja vaccinera med mindre jag komme att dröja 6 dagar på orten för att se om koppor uppstodo, hvilket åter nu var omöjligt för mig. Men ögonsjukdomars botande kunde jag icke så lätt undandraga mig och sådana förekomma i öknen i alla möjliga former; hittills hade jag beredt vanligt ögonvatten, men äfven detta hade sina svårigheter. Ty här funnos inga flaskor, utan jag måste gjuta läkemedlet antingen i någon bleckdosa eller i ett till krutmått begagnadt rör; derifrån spilldes vattnett lätt ut och gick gagnlöst förloradt, var dessutom för svagt samt föga accrediteradt hos Araberna, som

äro vana vid ögonmedicin endast i pulverform. Jag tillredde derföre ett slags ströpulver af zink, alun och *shismé*, ett i Egypten mycket brukadt läkemedel; emedan detta pulver var starkt och dugtigt sved i deras ögon, blef det hos dem berömdt såsom ett non plus ultra. Verkligen fick jag också ofta se ovanligt god verkan af detsamma. Jag vann ryktbarhet bland folket för mitt ögonpulver, så att ganska många skickade till mig efter sådant. När jag en gång kommit i rop, skulle jag ej blott bota alla slags ögonsjukdomar, utan äfven lamhet, gikt, gammal rheumatisk ledvärk o. s. v. för hvilka mångfalt varierade sjukdomars botande man erbjöd mig en skål mjölk, en bit smör, ett kid eller en slant, värd ungefär 5 kop.; jag hade svårt att öfvertyga folket om omöjligheten att så lätt och hastigt bota dylika sjukdomar, äfvensom att jag på de 2 à 3 dagar, jag skulle dröja här, ingenting kunde uträtta för deras plågors lindrande. Ännu skarpare strid hade jag att utstå med min ledsagare *Hasan*, som oupphörligt trugade på mig sina råd och förhållningsreglor beträffande patienterna, samt uppmanade mig att taga emot hvad de hemtade och gifva dem hvad medicin som helst, om den gagnade eller icke, vaccinera deras barn och derför emottaga får och kid; så hade nemligen andra läkare före mig plägat göra och han förstod ej hvarföre jag skulle göra annorlunda. Han lärde mig, hvad jag dock längesedan förut visste, huru en Arabisk läkare borde vara beskaffad för att samla penningar. Det hände t. ex. i *Teima* att en ung slaf kom till mig och kla-

gade öfver hård behandling af sin herre, bedjande mig skrifva en talisman deremot; det gjorde jag ock för att visa någon välvilja emot den stackars förtryckta slafven, men då jag räckte åt honom den fullpluttrade papperslappen, fällde han i min hand ett Turkiskt guldstycke, värdt något mer än 1 rub. silfver. Naturligtvis emottog jag det ej, men en Arabisk läkare skulle utan tvifvel hafva gjort det; kanske är ock ingen bland dessa så öfvertygad som jag om gagnlösheten af de talismaner vi skrifva.

Sålunda hade vi småningom genom stammarne *Hoeitat* och *Ma'aze* i landet *Attahama*, dels gående allena, dels med flyttande familjer, kommit fram så långt, att blott en smal dal och ett trångt pass, *Alsavavin (Suvavan)*, återstod innan vi hunno det höga landet *Hesme*, det första på denna sida af det egentliga Arabiska ökenlandet. Om morgonen hade vi begifvit oss ut från *Tugara* af *Ma'aze* stammen och färdats en god stund i den af småsten fullgrusade dalen, då vi märkte att min smörbytta, ett af styft, rödt läder förfärdigadt kärl, hade fallit bort; då den var full med smör, som jag fått för medicin, hade jag ingen lust att förlora den, utan skickade den tredje mannen i vårt sällskap att söka upp den. Efter en timmes sökande kom han tillbaka med byttan och prisade mitt goda uppsåt, hvarpå äfven denna tillfällighet var ett bevis, upprepande ordspråket: det ärligt förvärfvade går ej förloradt, *rizk alhelal ma jadi*. Just då vi skulle gå in i passet mötte vi en ung Beduin, som hade sin *kefije* eller hufvudduk sla-

gen om ansigtet för att skydda det emot den kalla morgonluften och dölja sig för möjligen mötande ovänner; men då han stannade sitt vackra kamelsto och slog duken tillbaka, igenkändes han genast af *Hasan* såsom en gammal bekant och helsades med namnet *Sakar*. Sedan helsningarne försiggått och pipsnuggan blifvit räckt åt honom af *Hasan*, förklarade han orsaken hvarföre han begifvit sig åstad att uppsöka oss. Han var nemligen skickad af en viss *Salim*, öfversheikh för den stora stammen *Ma'aze*, med uppdrag till mig att jag skulle besöka sheikhen i hans ej långt härifrån belägna tält; denne låg nemligen i en långsamt tärande sjukdom och önskade få mig till sin läkare. I sjelfva verket hade vi under hela färden från *'Ökbi* stammen hört talas om denne *Salim* och hans sjukdom; alla, äfven *Hasan* kände honom och prisade honom såsom en klok, gästfri och hederlig man. Alla rådde mig att besöka honom, försäkrande att han skulle göra mig till en rik man för hela min öfriga tid, i fall jag lyckades kurera honom; äfven *Hasan* sökte förmå mig dertill, men jag förklarade mig vilja gå direkte till *Tebuk*, skyllande på att sheikhens tält dock var något aflägset från vår väg. *Salim* hade likväl fått höra om min vistelse hos Araberna, ty äfven i öknen sprida sig nyheter med otrolig snabbhet, och genast afsändt nyssnämnde *Sakar* efter mig. Nu var det svårt att neka och jag hade heller ingen egentlig anledning dertill, då min brådska ingalunda var stor. Vi fortsatte derföre färden med den omvändande *Sakar*, stego uppför det något branta, en tim-

mes väg långa passet *Alsavavin*, och skådade från passets höjd ut öfver det vackra *nufud*-landet *Hesme*. Äfven jag gladdes att åter få se ett äkta Arabiskt landskap, med hvitglänsande sand och små spridda, i rödt stötande sandstensberg. De höga granitberg, genom hvilka vi kommit, sågo vi här i jemnhöjd med våra fötter och likaså det land dit vi syftade. Vi hade numera att stiga hvarken uppåt eller nedåt, utan befunno oss på randen af det Arabiska höglandet (jag ville nästan säga *Alnegd)*, som med jemn sakta sluttning sänker sig mot Persiska viken och mot Syrien. Detta allt är sandhafvet, i hvars midt den egentliga *Negd-nufud*-ön höjer sig från *Algauf* till *Gebel Shammor* och *Al'arid*, samt med långa sydostliga armar till *Alhasa* och hafvet. Den södra delen af detta sandhaf är ett grönskande, odladt streck, som i zigzag går från *Alhasa* och Persiska viken öfver *Al'arid*, *Alkasim* och *Kheibar* till *Alhegaz* och Röda hafvet. Söder om denna landssträcka vidtager den andra fjärden af sandhafvet *Alrub 'alkhali*, utan öar och utan lif, det absolut sterila döda hafvet, tills åter *Jemens* berg sätta en gräns för dess död och med sitt värn mot förstörelsen gifva lif åt ett folk och ett land. Hvem känner dock Arabiens inre trakter? blott att de äro mycket olika alla andra länder till sin förunderliga bildning. Ehuru efterskickade af en sjukling, påskyndade vi ej särdeles vår gång, utan gästade på vägen hos en högst rolig och gästfri *Ma'aze* Beduin. Äfven åt honom måste jag tillreda mitt berömda ögonpulver; men då han i sin ifver för det starka och

brännande fann pulvret ännu vara för svagt och kallt (*barid*), måste jag såsom fjerde ingrediens tillsätta kamfer, och nu först var det honom i lag, då ögat brändes rödt och ögonlocket svall upp. Han inbillade sig att ögat blixtrade och att dervid nedföllo fjäll af den gråa starr, som småningom begynte fördunkla hans ögas ljus. Följande dagen den 27 februari kommo vi in i det egentliga landet *Hesmé (El Hismeh)*, *Ma῾aze* stammens hemland, och på samma dags eftermiddag fram till den sjuke *Salim*, öfversheikh för den stora stammen och kanske den mest betydande man i dessa trakter. Jag räknade mer än 30 tält, spridda på det öppna landet och till större delen ansenliga, samt fann dem vara delade i 3 afdelningar, hvilket jag ännu icke sett i de trakter der jag denna vår färdats fram. Sedan kaffet var förtärdt och någon hvilotid efter färden blifvit oss lemnad, ombads jag och *Hasan* att helsa på vår värd. Han låg i mellanafdelningen af det stora tältet, inbäddad i mattor och kläder, skänkta af emiren för den Syriska pilgrimskaravanen, åt hvilken sheikhen varit ledare på vägen ifrån *Ma῾an* till stationen *Birket almu῾adsam*. Jag fann honom vara en halft gråskäggig, 50-årig man, med skarpt markerade drag och insjunkna kinder, afmagrad till blott skinn och ben, med ett eget fnurrigt drag öfver den särdeles långa näsan, som antydde ett ojemnt, otåligt lynne; redan vid första blicken igenkände jag i honom en hektikus af hans svullna fötter, hans svåra, ofta stockande hosta, och hans aftynade krafter, som knappt tilläto honom att resa sig upp i bädden

samt fullkomligt uttömdes af vårt förlängda samtal. När jag sedan gjorde mina frågor om sjukdomens uppkomst, styrktes jag i min diagnos af hans berättelse derom, äfvensom genom auscultationen af hans bröst, ty hans svaga, men snabba puls slog 120 slag i minuten. Derunder hade alla män samlat sig in till oss och i deras närvaro måste jag anställa min sjukdoms-examen, till stor förargelse och gêne både för mig och patienten, hvilken så utmattades deraf att han nedsjönk kraftlös på sin bädd. Ännu förargligare blefvo sedan deras tätt på hvarandra följande och ofta upprepade frågor om sjukdomen: hurudan den vore, orsaken till den, om den ej vore *sakva* d. ä. förorsakad af någon kärleks-trolldryck, gifven af någon bland hans qvinnor, hvad jag tänkte derom o. s. v. Jag affärdade dem med svaret att hans lunga vore förstörd och den tydligen olyckliga prognosen öfversatte jag med *Allah karim*. Jag tänkte dervid ovilkorligen på min mästare Ilmoni och önskade honom hit för att ansättas af det frågvisa folket. Då vi sedan lemnade den sjuke för att sätta oss till måltiden, förklarade jag för min ledsagare *Hasan* att enligt min tanke föga vore att göra för patienten, att döden troligen vore honom nära förestående, och att mitt dröjande hos honom skulle medföra ingen nytta, hvarföre det vore bäst om vi redan följande dagen fortsatte vår väg till *Tebuk*. Derom underrättade han *Sakar*, *Salims* bror- och svärson, och båda gingo nu ihop med mig att jag i alla fall skulle stanna qvar; äfven *Salim* sjelf, för hvilken jag genast begynte hysa akt-

ning, bad mig enträget att ingalunda lemna honom, innan han blefve antingen död eller frisk, tilläggande (liksom hvarje annan Beduin skulle hafva gjort i dylikt fall) att om Herren genom min hand återgåfve honom helsan, skulle alla hästar och kameler som han ägde tillhöra mig. Detta lockade mig väl icke, men lusten att få lefva i ett Beduintält, bland synbarligen välmående och äkta *Beduvân*-Araber, förmådde mig att gifva efter för folkets önskningar. Jag beredde dem på att föga hopp vore om *Salims* vederfående, så att skulden ej måtte skjutas på mig i händelse af hans död; i alla fall vore de förbundna att närhelst jag det önskade föra mig till *Tebuk*, eller om jag dröjde länge hos dem ända fram till *Teima*, och med dessa vilkor lofvade jag stanna qvar tillsvidare. Om gubben blefve frisk ville han sjelf resa med mig fram till *Feysal* eller hvarthelst jag fordrade. Detta var ock den enda ersättning jag begärde. Sedan allt sålunda var öfverenskommet och efter en dags dröjsmål, begaf sig *Hasan* tillbaka på återvägen, ej genast till sitt hem, utan till Beduiner i *Altahama*, dels för att gästa hos dem, dels för att söka någon underrättelse om två kameler, som hans reskamrat förlorat. Denne var en gråskäggig *ʿÖkbi* Beduin-gubbe, hvilken äfven, liksom *Hasan* och jag, hade gjort pilgrimsfärden till *Mekka;* han försummade alldrig någon af sina 5 dagliga böner, hvarvid han i brist på vatten gjorde tvagningen i sand. En rysning gick igenom honom då jag berättade, att jag på 20 dagar ej kunnat göra någon bön, emedan mina bölder allt ännu orenade

kläderna med blodvar, och såvida vatten ej fanns till dessas tvättning var bön ej tillåten för mig i sådana kläder. Han var en god, hederlig och from gubbe, hvars like jag ej sett i dessa trakter men väl i *Negd*, men föga flink eller erfaren i vanliga Beduinförhållanden; derföre misskändes han ock af alla Araber, hos hvilka vi gästade, så att de alltid först höllo honom för en *Fellah* eller stadsbo. Då *Hasan* försäkrade att gubben vore en Beduin af *ʿÖkbi* stammen, beklagade de honom med namnen *fakir* och *meskin*, det förra antydande hans fromhet, det sednare hans tafatthet i öknens förhållanden. Ofta plågade han mig med frågor rörande sin religion, sökande upplysning i ämnet. Han hade rest med *Hasan* för att genom dennes klokhet och erfarenhet uppsamla underrättelser om sina för en månad sedan från betesmarken bortkomna kameler; hittills hade de ej lyckats, men nu skulle de gå vidare och fortsätta sina efterfrågningar, med godt hopp att slutligen finna hvad de sökte. De lemnade mig således och jag blef ensam med min halfdöda patient och de nya män, som omgåfvo mig. Beduinen är dock nära nog öfverallt densamma, man blir genast hans bror och vän; här var jag dessutom mycket firad, ej blott såsom läkare, utan äfven för det mitt goda kaffe alltid stod färdigt för alla. Lyckligtvis är jag ej rökare; hos Beduinerna och isynnerhet hos dessa skulle i sådant fall hela kamellaster tobak icke räckt till.

Emellertid begynte jag, så godt sig göra lät, reglera mitt och min patients lif. Hittills hade *shikkat*

albeit eller fremman-rummet hållits i sidoafdelningen af *Salims* tält, invid sjukrummet, men jag förmådde dem att flytta det till annat tält, föregifvande detta vara oundvikligen nödvändigt såväl för den sjukes, som mitt eget lugn. Jag försökte aflägsna allt stoj ifrån oss, men omöjligt! Utom det att de alltid ville rådfråga den kloke sheikhen om sina nomadflyttningar och andra ärender, ville äfven eljest alla se den älskade gubben och språka med honom, hvarföre sjukrummet dagen om var fullt af folk, som tröttade den sjuke med sitt prat och sina frågor. Liksom hos *ʿÖkbi* Beduinerna fortfor jag här att koka maten sjelf, och ej blott för egen del, utan äfven för patienten. Ty då jag såg de kärl, i hvilka de kokade maten, vara koppargrytor som i åratal blifvit begagnade men ej förtennta, ja kanske alldrig skurade eller tvättade sedan de blifvit köpta; vidare huru de af välmening uppblötte tjockt, i askan halfgräddadt bröd med smör och surmjölk i rikaste öfverflöd; så kunde jag ej underlåta att förklara sådana rätter för en föga passande sjukmat, och när jag sedan en gång i min kastrull och ur min matsäck tillagat åt honom en måltid, som han fann särdeles god och passande, fick jag fortfarande lof att agera både kock och läkare. Kuren lyckades till en början såvida, att jag med antiflogoser fick den sjukes puls ned till 85 à 90 slag i minuten och hans diarrhé något hejdad genom bättre regleradt lefnadssätt; gubben kunde, i trots af mitt förbud, sitta upprätt i sin bädd, rökande sin pipa och språkande med närvarande, så att man redan började smått

hoppas på hans vederfående. Men i stället för de korta flyttningar på 2 à 4 timmar vi hittills gjort hvarannan dag, måste vi nu färdas i 6 à 10 timmar, och patienten, så svag han än var, måste hela dagen sitta på kamelryggen samt uthärda dess skumpande och mattande gång. Dertill kom att han, så fort han kände sig helst litet bättre, mig ovetande företog sig att dricka kamelmjölk skål-tals och begå andra grofva brott emot diéten. Följden blef att hans tillstånd efter 8 dagar åter försämrades; han föll i lethargisk sömn, jag uppgaf allt hopp om förbättring, och behandlade honom derefter med blott yttre medel, såsom koppning och spansk fluga. Dittills hade jag ofrågad fått göra såsom jag behagade, men nu började folket prata hvarjehanda om mitt behandlingssätt, man rådplägade om huskurer, om botemedel som den eller den begagnat förut; en ville gifva åt honom aloë, en annan ingefära, en tredje myrrha, en fjerde palt för att stoppa magen, en femte (som sade sig sjelf hafva lidit af samma sjukdom) åter granat-äpplen o. s. v. Nu skickades enkom en man till *Tebuk*, en dagsresa härifrån, för att hemta granatäppel, en frukt som der finnes i öfverflöd och förvaras hela året om. Min ställning blef sålunda ganska penibel, men jag kunde ej aflägsna mig, ty då skulle folket hafva sagt att jag flydde. Då gubben var nära sitt slut tillkallades slutligen en närboende gammal Beduin gumma, berömd för sina underkurer i hela trakten och derföre hedrad med namnet *fakira* — en i hemligheter invigd, det fördolda seende, i allmänhet af Herren äl-

skad och af honom väl begåfvad person. Efter den beskrifning jag först erhöll om henne, ansåg jag hennes konst vara en slags magnetisering, hvartill man finner spår äfven i orienten, ty intet nytt sker under solen. Hon kom en afton just då gubben hade ett anfall af qväfvande hosta och sig stockande expectoration, hvarvid qvinnorna från granntälten, såsom vanligt är, samlade sig dit för att med gråt och skrik öfverrösta den döende i hans sista kamp. Anfallet gick emellertid denna gång öfver och sedan alla litet hemtat sig samt troll-gumman blifvit undfägnad, började hon efter solens nedgång sin "lek" *(laᶜab)* med patienten. Liksom alla andra högtidliga företag, började äfven hennes kur med rökelse, hvilken dock ej var särdeles väldoftande, ty hufvudingrediensen deri utgjordes af *assa foetida*. Derunder åkallade hon Herrens bistånd, men inblandade deri inga förvrängda namn på andar och genier, såsom vanligt är bland stadsboer och de för trollkunnighet berömda *Maghrabi*-Araberna. Ingen annan fick vara närvarande än den äldre af patientens två hustrur och hans mindre barn; men emedan de båda tältafdelningarne åtskildes blott af en upphängd matta, kunde jag, jemte den stora församlingen af nyfikna som satt i min tältafdelning vid brasan och kaffepannan, höra hvartenda ord och dessutom emellanåt öfver den afskiljande mattan kasta en blick på hennes åtbörder. Sedan förberedelsen var genomgången begynte hon i sorglig recitativ-ton liksom ett samtal med andar, dem hon framkallade till sig samt åter affärdade hvar och en

i sin tur med bannor för det de höllo patienten så länge i hans svåra sjukdom, utan att lindra hans plågor. Dervid upprepade hon med hög röst ofta orden: *arkan ballah* (Beduin-uttal i stället för *billah*) *a'man ballah*, och såsom ett tutti till hennes solo upprepade allt folket när och fjerran i chorus: *ja ʿaunet allah!* Sedan sjöng hon i gladare ton och snabbare takt, med ljud liknande dem vi bruka för att hejda en häst, ungefär: *ptro, ptro!* Emedan läpparne dervid kommo i stark rörelse och ljuden förblandades med hvarandra vid deras hastiga upprepande, förorsakade detta en högst löjlig melodi, vid hvars åhörande jag icke kunde hålla mig ifrån skratt; äfven de Beduiner, som suto inne hos mig, smålogo och yttrade om gummans lek: detta är något som förorsakar både löje och gråt, det är ingalunda otroligt att hon botar *Salim* och åter bringar honom på fötter. Vidare följde åter ett recitativ i långsam adagio takt, i hvilket trollgumman besjöng dater af hästryttare (*kheyal*, ett i Beduin-öron poetiskt välklingande ord), dermed syftande på patienten, som ägde hästar (en sällsynthet hos dessa Araber) och var berömd för sin förmåga att styra dem. Detta allt upprepades flera gånger ånyo med samma ord och samma melodi ungefär en timmes tid, tills gumman blef hes och trött samt derföre nödgades upphöra. Derunder slog hon patienten då och då med sin flata hand, än på bröstet, än på ryggen, klämde hans afmagrade armar och ben emellan sina händer, berörde honom ock stundom med en palmkäpp, den hon höll i handen

samt svängde i luften. Men jag såg henne icke göra sådana kretsar och konster med fingren, som våra magnetisörer skola bruka, ej heller följde härpå någon sömn för patienten; tvärtom satt han under hela akten upprätt i sin bädd, som oftast afbrytande gumman med sin stockande hosta. Något sådant hade jag dock väntat, ty folket hade i berättelsen om gumman, utom ordet *laʿab* eller lek, äfven brukat uttrycket *tanvim*, att hon skulle insöfva sina patienter; men derom, att patienten under sömnen skulle lemna upplysningar om sin sjukdom och botemedlet för densamma, tycktes man här icke hafva något begrepp. Längre fram erfor jag det en gång, såsom en erkänd sak äfven här, hvilket du framdeles skall få höra. Sedan akten var slut skildes alla åt för att gå till hvila. Patienten fick dock ingen ro under natten, ty qvällsvarden, som undergumman hade tillagat med rikligt smör, förökte hans diarrhé och höll honom vaken samt i rörelse. Följande dagen då jag steg upp och helsade honom god morgon, fann jag honom alldeles utmattad och anade att han icke hade många stunder qvar af lifvet. Sjelf tycktes han äfven inse det redan dagen förut, ty en gång då vi voro allena sade han: ”jag dör denna natt”, och tillade: ”öppna mig boken!” Detta *iftah li lkitab*, eller ”undersök mig boken” *iftish li lkitab*, är ett i alla dessa länder brukligt konstuttryck, hvars egentliga mening det dock är svårt att utreda. Vanligen är det en hjelpsökandes första begäran af den anlitade läkaren, äfvensom det första en Arabisk folkläkare, isynnerhet en *Maghrabi*, erbjuder åt patienten; han slår upp

boken (ehuru alltid uttaladt med bestämd artikel, utmärker ordet dock ingen bestämd bok, utan hvilken läkarebok som helst), läser ur den ett långt kapitel om patientens sjukdom, när, huru och hvar den börjat samt på hvilken punkt den nu befinner sig. Boken upplyser äfven om annat, t. ex. om patienten är gift eller ogift, om han haft barn och förmögenhet eller förlorat den, eller framdeles skall få sådant, om en viss dag är ogynsam för något företag eller icke o. s. v. Detta låter nog besynnerligt, så mycket mer som läkaren icke förut bör göra några frågor, ty sådant skulle genast väcka misstroende till hans förmåga. Om jag icke hade lärt mig, att den uppenbaraste lögn redan i första berättarens mun blir trodd såsom sanning, om den blott är berättad med vältalig, oblyg tunga och flytande språk, så skulle jag nödgas tro att ännu i vår tid dagligen utföras lika många underverk, som i profeternas och apostlarnes tidehvarf. Jag hade af *Salim*, liksom af många andra, ofta blifvit uppmanad att taga fram boken och ur den läsa upp förklaringen på hans sjukdom, på det han måtte få höra om lif eller död förestode honom, ty äfven derom upplyser boken; men jag hade alltid undvikit det med åberopande af det vanliga språket: ingen annan än Herren känner det fördolda, samt förklarat alla dylika boksökare för bedragare. Då han ännu kort före undergummans ankomst bad mig taga fram boken, föreslog jag hellre läsningen af ett kapitel ur *Koran*, Herrens bok. Detta gjorde jag ock i en stor församling af åhörare, läste nemligen

för honom den korta suran *Almulk* eller *Tabarak;* hvilket sedermera af folket förklarades såsom en utsago att gubben följande dagen skulle aflida. Det inträffade ock, undergummans trollsång kunde icke besvärja dödens andar. Efter min morgonhelsning begaf jag mig åter till min tältafdelning, för att lemna den sjuke i fred med sina qvinnoläkare, som nu tagit honom i sin vård; dervid gjorde jag bekantskap med trollgumman och bjöd henne till frukost, sedan hon tillredt patientens mat, bestående (som jag tror) af palt och brynt smör. Hon betraktade mig i allmänhet med medlidsamma ögon och kallade mig *meskin,* troligen derföre att jag icke förstått rädda min patient ifrån döden, men begärde icke desto mindre af mig bot för sina sura ögon, nemligen ögonpulver, lofvande sända åt mig smör till ersättning derför. Hon infann sig just då kaffet blef kokadt och tuggade på mitt bröd under många loford, sägande: i sanning *ja hågg*, ditt bröd är ett läkemedel; men knappt hade hon druckit första koppen kaffe och tagit den andra i handen, förän ett högt klagoskri från alla qvinnor i sjukrummet väckte henne ur sin målro — *Salim* var nu död. Hon steg genast upp, begaf sig bort och sedan såg hvarken jag eller någon annan henne mera. Då jag frågade efter henne sade alla: den lögnerskan flydde och strök af till sitt hem. Patienten hade, sedan han smakat något af palten, fått ett anfall af qväfvande hosta, böjt sig ned på bädden och dragit sista andedrägten. Nu började en scen af utmärkt theatralisk effekt, dervid öknens naturliga

sceneri vida öfverträffade hvarje sådant med konst frambragt på en theater. Det var söndagsmorgonen den 12 mars. Patientens bädd hade blifvit utflyttad litet utom tältet och den nyss uppgångna solens första strålar belyste hans afmagrade ansigte, men sedan han under qvinnornas oupphörliga klagoskri uppgifvit andan, öfverhöljdes hela hans lekamen med ett lärftsskynke. Hans barn, broderbarn och andra nära slägtingar drogo dock snart upp skynket ifrån ansigtet för att kyssa och omfamna liket, de lade sig på bädden vid hans sida, höljande sig med samma skynke, och stridde med hvarandra om närmaste platsen. Under allt detta hade det stora tältet, liksom af sig sjelft, fallit omkull och en på tältstöden upphängd stor klocka klämtade dödsbudet. Här hade de nemligen ett eget bruk, som jag hvarken förr eller sednare observerat i något Beduintält, nemligen att vid hvarje solnedgång klämta några slag med en stor skälla eller klocka. Jag kunde ej få annan upplysning om detta bruks ursprung, än att det var ett gammalt bruk hos dem och i allmänhet af god betydelse. Hos andra Beduiner skall det vara brukligt, när någon stor sheikh dör, att alla tält i *feriken* fällas omkull, men här föllo icke de öfriga. Genast i början hade flera bland qvinnorna, just de yngsta och vackraste hustrurna, fält ned sina klädningar till midjan, der de omslötos af ett bredt bälte, och löst upp sitt hår, så att det i naturliga lockar hängde ned öfver axlarne men utan att betäcka bröstet, emedan Arabiskans hår väl är mycket tjockt men föga långt.

I denna kostym utförde de hela den följande scenen: de slängde sina nakna armar i vädret, slogo sig för bröst och panna, föllo i hvarandras armar, ofta så handlöst att båda rullade omkull i sanden, satte sig på marken och öste sand öfver hufvudet med båda händerna, så att den rann ned öfver hela kroppen; några, som kommit nära askhögarne efter elden i tältet, öste öfver sig aska i stället för sand. Men icke nog dermed, utan de stoppade äfven aska i munnen näftals, så att jag alfvarligen fruktade det de skulle storkna deraf. Detta var isynnerhet fallet med den dödes lilla son, en gosse om 10 à 12 år, som sprang naken omkring likt en förtviflad och följde sin mors exempel att ösa munnen full med aska; skulle jag icke med våld tvungit honom att dricka vatten, vet jag ej huru det hade gått med honom. Den löjligaste figuren var en ung svart trälinna, som hade öst aska öfver sin svarta kropp och sitt ansigte; då denna klibbade sig fast vid skinnet, uppkommo gråa fläckar på den svarta grunden, som gjorde flickan till en harlekin i den sorgliga scenen. Motsatsen till henne utgjorde den aflidnes yngsta dotter, en 9-årig blyg och skygg ghazell, som satt för sig sjelf längst i fonden samt i oföränderlig takt slog sitt bröst och upprepade med klagande ton: *vâ abâ*, under det tysta tårar flöto ur hennes glänsande ögon. Oupphörligt utropade alla med än högre, än lägre röst de vemodiga klagoljuden: *va aba*, *va ʿamma*, *va khala*, *va akha* o. s. v. allt efter den klagandes slägtförhållande till den aflidne. Litet afsides satt hans syster

för sig sjelf och extemporerade i recitativ ton en sång öfver den döde, lydande ungefär så: *va veili* öfver min bror! *va veili* öfver Arabers sheikh! *va veili* öfver Beduiners och stadsboers herre! *va halala* öfver den starke hästlänkaren! *va halala* öfver den, hvars like qvinna alldrig bar! o. s. v. klagorop och prisande ord öfver den döde om hvartannat. De äldre karlarne sprungo med återhållna tårar omkring i qvinnohopen, ofta skuffande dem rätt barskt och tröstande den lilla sonen med förbudet att gråta, ty tårar anstode ej en man; de ställde i ordning för likets undanskaffande och begrafning, ehuru qvinnorna satte sig deremot, fordrande att liket skulle stå qvar till följande dagen, såsom den eller den hädangångne sheikhen af deras stam; männerna nekade dertill, menande att sådant dröjsmål skulle tjena till intet. Oaktadt qvinnornas häftiga strid deremot, hemtades kamelerna fram för att transportera liket och de män ankommo, som skulle gräfva grafven samt eljest agera vid likbegängelsen. En omkring 14-årig dotter till den aflidne, som om morgonen före fadrens död gått ut med hela fårahjorden på bete, återkallades emellertid och anlände med fåren och getterna; dessa, förundrade öfver lägrets förändrade utseende och det fallna tältet, sprungo omkring bland de klagande qvinnorna samt bidrogo till att öka villervallan. Från hjorden utvaldes det bästa fåret till slagt vid den aflidnes graf och 6 bland tältens yngsta män begåfvo sig på olastade kameler till begrafningsplatsen, som låg en half dagsresa derifrån; de anmodade mig att

följa med för att läsa den vanliga Muslim-bönen öfver hans graf, utom det att jag borde taga med mig kaffe och dess tillbehör, emedan denna dryck till den aflidnes ära skulle på stället tillredas åt dem, som visade honom den sista ärebetygelsen. Men emedan jag ingen brådska hade, följde jag efter med liket, som inlindades i ett af de täcken han begagnat och lastades på ena sidan af en kamel, motvägd på andra sidan af en hvetesäck, en gryta och annat för tillfället behöfligt. Kamelen, som bar liket, leddes vid grimman af den aflidnes syster, hvilken mest hela vägen fortfor att gnola sin improviserade sång: *ja halala* öfver den store sheikh, som gått hädan till sina fäder! På vägen mötte vi åtskilliga Beduiner af samma stam, hvilka alla kastade sig ned på knäna och böjde pannan till sanden, under allehanda utrop af sorg och vemod. Kort före solens nedgång hunno vi till begrafningsplatsen i en dal, kallad *ʿAveinid;* det var en väl vald plats — ett äkta ökenlandskap vid små utgreningar af *Harra*-bergen, hvilkas svartglimmande basalt-sten stack bjert af mot den gula sanden, som lyste matt i dalsänkningen. Dalen och det pass, som bildade ingången, stod fullt bevext med små *arta*-buskar och nu i hvit blomning stående *ratan;* midt igenom dalen gick en djupare smal däld, liknande bädden af en förtorkad flod, och vid dess rand var sjelfva grafplatsen. För öfrigt tycktes det vara ett ifrån de äldsta tider i helgd hållet ställe, ty i ingångspasset, som är fullt af nedrullade, mest i skifvor afsöndrade stenblock, fann jag på dessa sten-

skifvor inhuggna, ej blott klumpiga kamelbilder, utan äfven några inscriptioner af gammal skrift, dem jag lyckligtvis fick tid att afteckna. Här hade den aflidne önskat blifva begrafven, ibland sina före honom hädangångna bröder och slägtingar samt sheikher af samma stam, hvilka alla lågo här. Då vi om aftonen ankommo dit, funno vi grafven färdig och intet vidare återstå, än att tvätta liket, svepa det och lägga det i sin bädd. I den nämnda flodbädden finnes en brunn med godt vatten, ur hvilken nu våra medförda säckar fylldes; liket tvättades, dess hufvudhår klipptes, alla öppningar tillstoppades med bomullstappar, kroppen höljdes i svepduken, en uppskuren storskjorta, om hufvudet lindades en duk, och så sänktes den aflidne på en underlaggd röd klädes-koftan (*gubbe* eller *gaukha*) ned i den temmeligen djupa grafven. Först nu, sedan jag undangjort den vanliga bön-tvagningen, läste jag öfver honom begrafningsbönen, bestående af 4 *takbirat* med deremellan upprepade korta böner. Grafvens botten och sidor voro belaggda med stora uppstaplade stenskifvor, dylika lades sedan såsom ett tak nära öfver liket, detta tak öfverhöljdes med sand och slutligen betäcktes hela grafven ännu med ett dylikt stentak. Nu var hela akten slut och vi skredo till fårets slagtande och tillredande vid högt flammande brasor; halfva natten förgick innan måltiden vid den aflidnes graf var slutad. Följande morgonen återstod ännu åtskilligt att jemka på grafvens sten-öfverbyggnad, så att solen redan stod högt då vi begåfvo oss på återvägen hem. Tillbakakomna till

tälten, funno vi den aflidnes tält ännu nedliggande på jorden och hans familj sittande på det; de emottogo oss nu med tyst sorg utan klagan, helt olika det vilda sorl som ägt rum vid sheikhens hädanfärd. Tältet slogs åter upp, sorgen glömdes för dagens och lifvets vanliga göromål; morgonen derpå gjordes en nomadflyttning från stället och snart var allt åter i sin vanliga gång, såsom om ingenting hade passerat. Sådan är den friska naturmenniskan: hennes sorg är blott för ögonblicket, liksom fröjden; båda likna häftigt uppflammande lågor, som snart slockna, hennes såväl yttre som inre sår läkas lätt, emedan hullet är godt och sinnet friskt.

De 14 dagar jag förlefde i *Salims* tält förgingo eljest på samma sätt, som förut hos andra Beduiner. Jag tillagade min mat sjelf, men hade många att dela den med, ty folket var alldeles besatt efter de af mig tillredda rätterna; ifrån det jag först upptände elden var mitt tält fullt med barn, män och qvinnor, som sågo på min matlagning och med äkta hundblickar följde hvarje munsbit jag förde till munnen, sedan maten med möda blifvit färdig. Jag kunde här alldrig utsäga den vanliga *bismillah*-inbjudningen att deltaga i måltiden, ty om jag det gjort skulle säkert alla utan krus störtat fram och förtärt alltsammans, innan jag hunnit smaka något af anrättningen. För att dock på något sätt fullgöra hvarje ätandes skyldighet att dela med sig, aflade jag vanligen för min värds lilla son en portion på en tallrik, ehuru denne visserligen hade föga fröjd deraf, ty knappt hade

gossen fått tallriken i handen förän de kringsittande föllo öfver den såsom Harpyer och förtärde den knappa portionen; så ogerna han än såg det, kunde han ej neka dertill, ty han var Beduin och son till en för frikostighet frejdad sheikh. Äfven i andra afseenden voro dessa Beduiner mera ohyfsade än de, från hvilka jag kom. De vräkte sig på min matta och stödde armbågarne eller ryggen mot mina säckar, hvilket jag ogerna såg för deras osnygghets skull. Kokkärlens orenhet har jag redan antydt, men trädkärlen voro om möjligt ännu smutsigare. Detta är dock i mer eller mindre grad fallet hos alla Beduiner, ty liksom hos oss ett piphufvud först då får värde när en sotskorpa satt sig kring dess kanter, så värderas ett trädkärl hos Beduinen först då, när efter långvarigt bruk en skorpa af diverse matvaror bildat sig på bräddarne. Kärlen tvättas i allmänhet alldrig efter det de varit i bruk, endast kopparkärlen sköljas lätt med vatten, men skuras alldrig. Då jag med sand och vatten skurade min kastrull efter dess begagnande, frågade de med den mest naiva och oskyldiga förundran hvarföre jag gjorde så. Sådant, jemte den stora mängden besökande, som dagligen trängde sig omkring mig och min patient, gjorde min vistelse här betydligt obeqvämare än hos *ʿÖkbi Hasan.* I öfrigt voro de dock äkta Beduiner, goda, glada, sorglösa varelser, med hvilka man kunde glamma och skämta dagen om; de beständiga flyttningstågen gåfvo äfven någon variation åt det eljest entoniga lifvet. Emellertid var mitt göromål här slut och ehuru den aflidnes

hustru uppmanade mig att stanna qvar och gifta mig med hennes dotter, anmodade jag *Sakar* att föra mig till *Tebuk*. Han gjorde heller inga svårigheter dervid och den 15 mars begåfvo vi oss på väg, åtföljda af en med bössa beväpnad ung Beduin, som dertill blifvit öfvertalad af *Sakar*. Ty, såsom jag antydt, går en Beduin icke gerna ensam eller i sällskap blott med en icke-Beduin, utan vill alltid hafva någon af egen slägt i följe med sig. Genom våra flyttningar hvarannan dag hade vi kommit till slutet af *El-Hismeh* landet, till *Alzavije*, en vinkel emellan de högre granitbergen af *Alshefa* kedjan och de lägre *Alharra* bergen af sandsten. Derifrån uttågade vi, med mitt bagage bundet på en kamel, kommo åter till dödsdalen *'Aveinid*, ur hvars brunn vi fyllde vår vattensäck, och tågade ett stycke förbi denna plats, innan vi gjorde halt för natten samt tillredde sista återstoden af mitt risförråd till qvällsvard. Följande dagen fortsatte vi färden öfver ett af små berg kuperadt land, men gjorde åter innan kort halt för frukostens skull. Jag kokade kaffe och som jag ännu hade qvar litet socker ifrån Kairo samt en säck mjölk, drack jag denna gång kaffet på Europeiskt vis; mina följeslagare deremot tillredde af mitt mjöl sin mest omtyckta och på resor alltid brukade rätt: tjockt, halfgräddadt, i smör uppblött bröd. Smöret måste jag likaså tillsätta af det förråd jag dagen förut köpt af dem; ehuru jag ur läderbyttan tömde mer än ett skålpund på deras tjocka bröd, tyckte *Sakar* det vara för litet och fordrade mera. Deraf uppstod först litet gnabb och

efter en stund, då vi ännu suto vid brasan, frågade *Sakar*: "säg mig, *ja Abdolmaula!* tänker du rida och lasta min kamel för intet till *Tebuk*, eller tänker du ge mig lega?" Svar: du vet, *Sakar!* lika väl som jag, de vilkor jag uppställde då du först förmådde mig att stanna qvar hos salig *Salim*, äfvensom hvad han och du lofvade; efter dessa vilkor ålåge det dig att föra mig fram till *Teima*, nu fordrar jag blott att bli framförd till *Tebuk*. I sanning, jag kan ej annat än förundra mig öfver din fråga. Du vet dessutom att jag åt min förra reskamrat *Hasan* betalte fulla legan för resan från *Almoeileh* till *Tebuk*, 3 Turkiska guldstycken, och jag är ej sinnad erlägga dubbel forlön för samma väg. *Sakar* svarade: "och denne *Hasan*, hvad gjorde han dig för att förtjena den legan jemte den *boruda* (ett slags lång ylleskjorta), som du gaf honom och dertill ännu lofvade dela den ersättning *Salim* (Herren hafve barmhertighet med honom!) ville gifva dig, om han tillfrisknat? Han förde dig blott en kort väg ibland Araber, af hvilka intet var att frukta; här hafve vi framför oss en väg, på hvilken vi vid hvarje steg kunne vänta den röda döden (*almaut alahmor*), och jag har ingen lust att för intet blottställa min kamel och mig sjelf. Upplys mig derföre om du vill gifva mig samma lega, som du gaf åt *Hasan*, så vill jag våga kuppen och gå med dig; i annat fall lemnar jag dig och ditt bagage här i någon bergskrefva, samt skickar *Hamdan* (vår följeslagare) till fots till *Tebuk* för att derifrån hemta en kamel för din räkning, medan jag sjelf beger mig till

Araber i *Alharra*, med hvilka jag har affärer.” Jag sade: hvad *Hasan* beträffar, är han en bättre karl än du och förtjenar väl allt hvad jag gifvit och ändå mera, gifve Herren att jag icke hade utbytt hans sällskap emot ditt! Han skulle alldrig hafva tvekat att föra mig fram den väg vi nu gå, om jag fordrat det; någon forlön ger jag dig platt icke, hvarken ett eller två guldstycken, utan har du ej lust att gå framåt med mig, så för mig tillbaka till salig *Salims* tält. Der skall jag i männernas församling skaffa mig rätt emot dig och uppsöka någon man som för mig dit jag vill; eller för mig tillbaka till *Hasan*, af hvilken jag lemnades i dina händer, eller lemna mig hos närboende Araber tills I hemtat åt mig en kamel från *Tebuk*. Här vidtog nu *Hamdan*, som dittills varit tyst; han var en ung man om 20 år, med vackra drag och öppen ynglinga-karakter, hvarföre jag fattat tycke för honom under min vistelse hos *Salim*. Han sade: ”här finnas inga Araber i trakten och *Hasan* hvar är han? hos Araber finner du ingen som för dig fram för intet. *Sakar* är dessutom en fattig man, har ej mer än den kamel du rider (osannt, ty kamelen var af *Salims* hjord), han har lejt mig till sin följeslagare för 2 guldstycken (en ännu större lögn), och du vill väl ej fordra att han skall göra en sådan uppoffring för intet. Gif derföre åt *Sakar* den lega du i alla fall måste erlägga åt någon annan, och han för dig fram till *Tebuk*. Eller om du besluter dig för att sitta i en bergskrefva tills jag hemtar kamel från *Tebuk*, hvem betalar legan för denne?” Här in-

föll *Sakar:* ”Gå du blott till *Tebuk* och hemta kamel; ger *Abd ol maula* ingen lega, så må den falla på mig, Herren ersätte min förlust!” Jag svarade: hvad emellan eder är, vet jag ej och det angår mig ej; jag vet det åligga *Sakar* att föra mig till *Tebuk*, och som han rättvisligen ingenting har att fordra af mig, vill jag alldeles icke låta tvinga mig till någon eftergift, allraminst här på vägen. Haden I sagt mig ett ord af allt detta förän vi gåfvo oss ut från den aflidnes tält, så skulle jag kunnat ordna mina affärer, antingen med eder eller med andra; men der hette det: allt efter min önskan på edra hufvuden och edra ögon. Hvad vill nu allt detta edert uppförande här säga? *ma sha' allah 'afije aleikum* (ett uttryck af bifall) hvad I ären kloka! huru godt är icke edert råd! Jag skulle sitta en dag och en natt allena i en bergskrefva och vänta budets återkomst från *Tebuk!* veten I ej att den förste Beduin, som händelsevis komme denna väg, hade rätt att taga mig och mitt bagage? De svarade: ”vi ansågo dig för en *kheyir* (vanligt uttryck för en braf karl, men ursprungligen motsatsen till *bakhil*, girig), som visst icke läte sina reskamrater möda sig för intet, ty *ta'ab alhörr herâm* (Beduin-ordstäf), och vi ville derföre icke säga dig något i våra tält. Hvad din fruktan för möjligen framtågande Beduiner beträffar, så ansvarar jag *Sakar* för alla af vår stam, att de ej röra dig eller din egendom, men emot andra stammar, t. ex. de här kringstrykande *Sherarat*, kan jag hvarken nu eller framdeles på vägen skydda dig.” Ungefär sålunda

gick vår dispyt och då i alla fall stället, der de ville lemna mig, icke var här, lastades mitt bagage på kamelen och vi fortsatte färden. De satte sig båda upp på kamelen och jag gick till fots; i början hade jag heller ingen lust att rida, observerade ej ens att de gjorde detta till min förtret. Men vid middagen begynte jag bli något trött, såväl af gången, som af hettan, låtsade likväl om ingenting, utan gick med rask gång ett stycke framför dem, vexlande med dem intet enda ord. Så kommo vi förbi ett lågt sandstensberg, som böjde sig ut nästan i form af en corniche och erbjöd en vacker skugga under det sålunda bildade hvalfvet. Sedan de troligen under ridten öfverenskommit om det handlingssätt de vidare borde följa för att afpressa mig penningar, knäfällde *Sakar* sin kamel, afpackade mitt bagage och förklarade att han ämnade lemna mig här tills *Hamdan* hunnit hemta en kamel från *Tebuk*. Jag satte mig fullkomligt lugn på en sten och såg på detta hans göromål. Om en stund, sedan han släckt sin törst ur vår vattensäck, frågade han hvad jag beslutit; jag svarade det jag hade föga annat att säga honom, än hvad jag redan om morgonen förklarat, hvilket till större delen ytterligare upprepades; jag påstod honom vara pligtig att utan vidare fordran uppfylla sitt eget och *Salims* mig gifna löfte. Han åter förklarade mig intet hafva gjort för *Salim*, ty denne hade dött; om *Salim* tillfrisknat genom min medicin, så skulle all hans egendom hafva tillhört mig, men hvilken nytta hade nu han eller de haft af mig? Jag kände väl udden i hans ord,

men svarade blott med vanliga Arabiska fraser: att hvars och ens slut, ända från lifvets början, vore skrifvet på hans panna och hos Herren, ingen mensklig hand förmådde uppskjuta eller påskynda det. Emellertid hade de nu nedslagit sina fordringar derhän, att jag i *Tebuk* skulle köpa åt *Hamdan* en ny långskjorta. Jag förklarade ytterligare att jag till platt ingenting förband mig och skulle ingenting giffva, hvarken åt den ena eller den andra, sedan de sålunda uppfört sig; i annat fall hade jag säkert ej glömt dem, då vi hunnit fram, men deras uppförande var ej rätta sättet med mig. Jag hade färdats med hundratals Araber, men något dylikt hade alldrig händt mig, ej heller hade någon bland dem tadlat mig; de skulle ingalunda hoppas kunna skrämma mig till löften eller med våld förmå mig att lösa på pungen. *Sakar* svarade: ”*lek amân allah va Mohammad resôl allah* (den vanliga formeln bland Beduiner då man försäkrar en om att få behålla lifvet) du har ingenting att frukta, vi vilja ej bruka våld mot dig; om vi det ville, vore det härmed (i detsamma drog han till hälften ut sitt svärd och hans ögon glänste med underlig glans i den gulsprängda hvitan). Men jag ser att med dig ingenting kan göras och af dig ingenting fås, derföre vill jag begifva mig bort dit affärer kalla mig.” Jag svarade: gör som du behagar, jag fruktar ej, ty jag står i Herrans hand, men du har handlat med mig som en *bavvâk* (förrädare — man måste *känna*, ej blott *veta* hela ordets fula betydelse); jag rädes icke för en *bavvâks* svärd eller

tunga — du är nu min vägkamrat *(refik)*, i hvilkens hand jag blifvit lemnad af min förra vägvän *Hasan*, och jag lemnar hvarken dig eller din kamel förän du återfört mig till folk, der jag kan få rätt emot dig, dit du går följer jag med. Härunder hade han stigit upp och med sparkning förmått den invid oss knäfallande kamelen att höja sig upp på sina fötter, men just vid de sistanförda orden kastade jag mig i sadeln på det uppstigande djuret, och svarade derifrån på *Sakars* fråga, hvad jag ämnade göra med bagaget, ungefär: jag vill lemna det der det ligger, kringspridt under berget, emedan alltsammans är anförtrodt åt din heder och får gå på ditt ansvar. Då knäfällde han åter sin kamel och lastade bagaget på den, sedan ännu en stund gått förbi under tomt prat och upprepningar; derefter satte han sig upp jemte *Hamdan* på kamelen och vi fortsatte färden, jag gående till fots. Ungefär en half timme hade vi sålunda gått, då *Hamdan* först nedsteg och bad mig intaga sin plats på kamelen för att hvila mig efter den tröttande gången; jag nekade likväl dertill, försäkrande mig alldeles icke vara trött, hvilket också verkligen var förhållandet, ty min uppbragta sinnesstämning kom mig att glömma tröttheten. Han upprepade allt enträgnare sin anmaning och jag var lika envis att neka. *Sakar* hoppade äfven ned och bad med insinuant min mig rida upp på hans plats. Jag vägrade ytterligare och ett nästan tråkigare gräl än det förra begynte om mitt ridande. Jag beslöt inom mig sjelf att nu lika litet gifva efter för deras söta ord, som

nyss för de sura, emedan uselheten i deras förändrade beteende ännu mer uppretade mig. Men då slutligen *Sakar* besvor mig med dyra eder, äfven den om skilsmessa från sin hustru, att lyda hans uppmaning, insåg jag att en fortsatt envishet blott skulle förlänga det tråkiga grälet och satte mig upp på kamelen. *Sakar* gick bredvid och försökte nu på allt sätt göra sig behaglig; men jag låtsade ej om honom och lyssnade föga till hans prat, utan genomgick i tanken alla de löjliga lägen i hvilka jag nyss varit försatt med mitt ressällskap, samt dels skrattade deråt, dels harmades deröfver. Under hela tiden hade jag varit fullkomligt lugn, icke kännt den minsta försagdhet, ty i värsta fall hade jag kunnat bruka mina pistoler, dem jag i går för första gången tagit fram och laddat medan mina följeslagare hemtade vatten; mest hela tiden tyckte jag dock, att alltsammans var mera ett spektakel. Å andra sidan visste jag alltför väl att Beduinen ej är att lita på, hvarken som vän eller ovän; han liknar lejonet i fabeln, som i sin kula länge lefde med en man i bästa sämja, men då det en gång under smekningar såg en blodsdroppa sippra fram ur mannens arm, straxt kände blodtörsten vakna, sönderslet sin vän och drack hans blod. Så äfven Beduinen. Man kan lefva länge med honom på bästa fot och komma till öfvertygelsen att ingenting numera kunde rubba det goda förhållandet; men händelsevis väckes Beduinens hat, afund, penningebegär eller någon annan af de passioner, som utgöra skuggsidan i hans otyglade natur, och inom ett ögonblick

är han alldeles förändrad, ingalunda mera någon vän, såsom han nyss var ansedd.

Emellertid hade solen hunnit nära sin nedgång och emedan vi redan kommit till slutet af den kuperade trakten, samt endast hade qvar den stora slätten kring *Tebuk*, funno vi rådligast att göra upp eld här, medan vi ännu voro skyddade af några höjder; sedan solen gått ned och mörker laggt sig öfver trakten, skulle vi sätta öfver slätten, för att ej bli sedda af folk från olika stammar, som här ofta ströfva omkring för att uppsnappa byte. Sådant är förhållandet med alla städer i öknen; såsom en tjuf måste man smyga sig in i dem, och såsom en tjuf ut ifrån dem, alldrig gerna annorlunda än i mörkret. Ty utom tillfälliga möten af ärligt folk, som i ärender besökt staden, men som (om det tillhör en ovänlig stam) dock ofta plundrar den mötande, måste man äfven frukta kringflygande *ghazu* trupper, hvilka antingen begifva sig ut på plundring eller återvända från sådana tåg; ytterligare kan man råka ut för sådana män, som drifna af hunger ströfva omkring i stads-trakter till ett antal af 3, 4 à 6 män i sänders, gömmande sig i en håla under något berg och väntande hvad Herren behagar sända i deras hand. Vår qvällsvard förtärdes och kaffe dracks utan något gräl, fastmer under mina följeslagares bemödande att ställa sig in hos mig samt komma mig att glömma hvad om dagen passerat, hvarefter vi åter gåfvo oss till vägs, just då den sista glansen af aftonrodnaden slocknade, motspelad vid östra horizonten af den underliga färgprakt,

som i öknen utmärker en solnedgång. Mina följeslagare hade undersökt sina vapen, den ena sin bössa, den andra sitt svärd, och gingo nu båda till fots framför mig och kamelen, anmodande mig att drifva på öket, följa tätt efter dem samt låta bli att tala eller åstadkomma något ljud; äfven jag hade undersökt mina pistoler, hvaraf mina följeslagare dock intet visste. Sålunda gingo vi i den tysta natten vår tysta gång, ty kamelens steg äro så lätta och gungande att de ej höras på sanden. Vi kommo genom en buskbevext dal snart ut på den jemna, sterila slätten; mina följeslagare hviskade sakta med hvarandra, lyssnade till hvarje tillfälligt ljud, lade örat till marken eller föllo på knä, pekande hit och dit åt hvarandra på en sten, en buske eller förtorkad trädstam, som under nattens fantasmagoriska halfmörker antog bilden af en man i deras ögon. Vi sågo redan staden på afstånd, såsom en svart, något upphöjd punkt, då ett nära till oss varseblifvet föremål med ens tog hela deras uppmärksamhet i anspråk. De ställde sig båda på knä, *Hamdan* sträckte fram sin bössa och *Sakar* drog sitt svärd, vinkande åt mig att stanna kamelen, samt blefvo så orörliga en stund. Jag märkte det och ställde äfven mig i ordning; en liten rulla dukater (10 stycken), som jag hade insydd i en saffiansbit med fin silkessnodd till hänge och alltid bar hos mig, hängde jag upp på det mest undangömda ställe under kläderna, tog pistolerna i handen och hoppade ned från kamelen, beredd att deltaga i den strid vi nu väntade. Men det fruktade föremålet rörde sig ej

ur fläcken, och en undersökning på närmare håll utvisade att det var en sten. Derefter talade vi med hög röst, ty all fara var nu förbi, vi hade blott en qvart timmes väg till staden, dit vi ock inkommo kort före midnatten. Oaktadt den olämpliga tiden undfägnades vi af värden med kaffe och *mugallale.*

Tebûk är en liten stad med blott omkring 100 små lerhus, som äger bestånd blott genom den Syriska pilgrimskaravanen. Der finnes ett litet kastell med en garnison af 7 (säger sju) man, hvilkas göromål året om är att göra ingenting, blott hålla öga på den proviant som här är magasinerad för karavanens behof. Kastellets befälhafvare, tillhörig en stam, *Kosheiri*, ur hvilken alltid garnisonen i dessa fästningar tagits ända från sultan *Selims* tid, har för öfrigt intet att befalla öfver staden eller dess folk, som lefver af sina små trädgårdar, af hvad de kunna förtjena på pilgrimerna vid dessas tåg till och ifrån Mekka, samt af liten handel med Beduinerna. De kunde vara mera välmående, ty på deras jord finnes vatten i öfverflöd, hvar helst man än gräfver 2 à 3 famnar djupt; men de tycka mera om att lefva på allehanda gräs- och örtslag, dem de samla i närmaste öken och förtära dels råa, dels kokade i vatten med salt, samt att sofva i fred, sedan de om qvällen ätit bröd och dadlar, än att hela dagen arbeta och möda sig med vattens upphalande eller trädgårdars anläggande. En bland deras sysselsättningar är ock att på det ställe, der pilgrimskaravanen slagit läger invid staden, uppsöka hvad pilgrimerna händelsevis tappat eller glömt; ehu-

ru redan ungefär 2 månader förgått efter pilgrimernas genomtåg, såg jag under min vistelse här dagligen flere män gå sökande omkring hela dagen igenom. Några hafva ock lyckan att hitta någon större eller mindre penning, en och annan säges hafva hittat en summa af 10 à 20, ja ända till 80 à 100 guldstycken, och ehuru de borde inse att menniskan icke kan lefva af en sådan tillfällig vinst, lockar den dem dock så, att de gerna öda sin tid på sökande. Men icke blott efter pilgrimskaravaner, utan äfven genom gräfningar i jorden skola de stundom göra fynd från äldre tider; det berättades att man emellanåt hittar lerkrukor, mestendels toma, men en gång fanns i en dylik 80 guldstycken af Kufisk prägel, äfvensom ett eller annat sådant mynt skall hittas när man gräfver upp jord för att göra tegel. Alla efterfrågningar oaktadt, kunde jag dock alldrig få se något af dessa mynt. I alla fall var hela denna trakt i äldre tider mera odlad och bebodd än nu. Halfannan dagsresa härifrån åt norr finnas lemningar af en gammal stad, kallad *Alkaraya*, och på några timmars väg från staden längs bergen skola finnas lemningar dels af byar, dels af enstaka byggnader, bland hvilka en del sägas hafva tillhört den gamla staden *Tebuk*. Jag kunde verkligen ej komma dit, så otroligt detta än må synas dig; men tillståndet är här sådant, att stadens män sällan våga sig utom densamma, och när qvinnor måste ut för att hemta ved till bränsle och gräs till föda, gå de alltid i sina trasigaste kläder, ändock fruktande att bli blottade af händelsevis mötande Beduiner. Kort

före min ankomst hade 2 unga män af kastellets garnison, som begifvit sig några stenkast ut från staden för att söka ved, blifvit öfverrumplade af några *Sherarat* Beduiner och utblottade ända till nakenhet. Dageligen försökte jag förmå någon bland stadsboerna att följa mig till det gamla *Tebuk*, men förgäfves; de fruktade för Beduiner, ehuru inga sådana voro lägrade på nära håll, och då jag skrattade öfver deras rädsla, sade de kort om godt: *hadsi aldynja.* Med penningar hade jag väl kunnat förmå dem att följa mig, men när man reser ensam får man icke visa sig äga penningar för dylikt. Sålunda blef jag tvungen att hålla mig inom den trånga stadens gränsor. För den som kommer ifrån öknen hafva visserligen de första dagarne af vistelsen i en stad sitt behag: man får släcka sin törst i fulla drag, man får tvätta sig sjelf och sina kläder, man får i ett med dörr försedt hus vara litet ensam för sig sjelf; men snart ledsnar man vid kälkborgare-lifvet och de trånga husen, samt börjar åter längta ut till öknen, åtminstone är detta alltid fallet med mig. Första dagen efter min hitkomst afslog jag min värds anbud, att med en stadsbo genast begifva mig till andra pilgrimsstationen härifrån och der söka någon Beduin som förde mig till *Teima*, och detta blott för att ännu i staden få dricka vatten samt tvätta mina kläder; men efter 4 à 5 dagar begynte jag redan ångra sitt afslag. Det hade dock varit att blottställa mig för mycket, om jag gifvit mig till vägs med en stadsbo, som i intet fall kan skydda mot någon Beduin af hvilken stam

som helst; äfven det hade varit vågadt att afgå till *Akhdar* eller *Almuadsam*, hvarest ej finnes annat än en ensamt stående fästning och der jag ensam med garnisonen hade fått ligga kanske en månad, innan jag funnit någon ledsagare till *Teima*. Man försäkrade mig att i *Tebuk* dagligen plägade inträffa Beduiner, antingen sådana som från de närmast boende *Beni ʿAtija* komma hit för att sälja smör, mjölk och slagtdjur, eller *ghazu*-hopar, som oupphörligt svärma här omkring, hvarföre jag snart skulle kunna få någon följeslagare på vägen framåt. Här fanns ock en gammal bekant från *Maʿan*, en halt *Hebron*-bo med långt grått skägg, från lång tid tillbaka bosatt i *Maʿan*, men strykande omkring i dessa trakter med handelsvaror från stad till stad; två dagar före mig hade han kommit hit och var en gubbe med elakt lynne (så är han känd här åtminstone), men rik på sagor och lustigheter samt särdeles pratsam, ehuru mest berörande tråkiga religions-ämnen och profetens historia. Med honom och hans sällskapare bildade jag ett kotteri, vi kokade och åto tillsammans, han förkortade för mig de långa, tråkiga dagarne med sina berättelser; dock plågade han mig ofta med dålig läsning ur *Tusen och en natt* samt med tråkiga episoder ur profetens lefverne, hvarvid tårar nästan qväfde hans röst. Af kastellets folk hade jag föga sällskap, de voro alla tråkiga Syrier från Damascus. Sjelfva stadsboerna äro ett beskedligt, välvilligt folk, efter förmåga gästfritt, men högst lättjefullt och trögt till företag för sitt fattiga tillstånds förbättrande. De

äro af Syriskt ursprung till större delen, såsom redan deras ansigtsdrag utvisa, isynnerhet qvinnornas; men hos flere bland dem finner man äfven den Arabiska typen. De påstå sig härstamma från en Beduinstam *Beni Ka'ab*, af hvilken ännu lemningar skola finnas spridda bland andra stammar, ehuru jag ej hört talas om den annorstädes. Nu kalla de sig *Hameidat* och äro halft Beduiner, halft stadsboer. Jag har ingenstädes sett så lösa äktenskapsband som här. Tvärt emot seden i hela den öfriga Islam-verlden, med undantag af en del Beduiner, gäller här som regel att man sinsemellan ger sina döttrar till äkta utan brudskatt, utan betalning; derföre bindas de icke af fruktan för bortkastade eller förlorade penningar (hvilket Araben i allmänhet anser för den största olycka och för ett straff), utan skilja sina hustrur ifrån sig vid första tillfälle, så snart de ledsnat vid dem. Qvinnorna å sin sida lemna sina mäns hus vid första träta, vid första missbelåtenhet med sina nya män, och återgå till sina fäders eller slägtingars hus, der de förut lefvat. Dageligen händer att sådana äktenskap ingås och upplösas genom skillnad, hvarföre man nästan kan säga, att stadens qvinnor göra turen om hos alla stadens män. Jag såg här skägglösa gossar om 16 à 17 år vara fäder för barn, och knappt fullmogna flickor vara mödrar. Kring dessa förhållanden vända sig i allmänhet deras tankar, mannen arbetar i hemlighet på att återlocka en bortsprungen hustru, qvinnan använder hemliga konster för att återvinna den mans hjerta, som förskjutit henne, samt

att göra hans nya hustru för honom obehaglig; för detta ändamål måste jag här skrifva många talismaner. Det oaktadt råder toffelväldet här vida mer oinskränkt än hos oss, och å andra sidan känna de sig kanske lika lyckliga i sina förhållanden, som vi i våra; skulle beräkning kunna anställas, tror jag knappt att man kunde uppräkna så många olyckliga äktenskap i orienten, som i occidenten. Barnens uppfostran, som man eljest vanligen anser böra misslyckas i de orientaliska det-går-an äktenskapen, är kanske bättre i orienten ända till barnens 12:e år ungefär, då i occidenten skolbildningen börjar verka och barnen ombildas till ynglingar; åtminstone förefalla de orientaliska barnen vida mer välartade än våra. Ifrån nyssnämnda ålder framåt har vesterlandets uppfostran onekligen företrädet; ty i orienten finnas egentligen inga ynglingar, utan barnen blifva genast män så snart de trampat ut barnskorna, gifta sig vid 15, 18 à 20 års ålder, bli fäder och gubbar, utan att någonsin hafva lefvat i ynglingens fantasi-verld.

I *Tebuk* hade jag redan förlefvat ett dussin dagar, och hvarje dag väntat på någon Beduin, som kunde föra mig till *Teima*. Ej blott för resans skull väntade jag Beduinerna hit, utan äfven för lifsförnödenheternas skull, som här voro ganska knappa; ty mjölk, smör och kött kunde nästan allsicke fås, blott hvete och ris. De förstnämnda 3 artiklarne hemtades hit vanligen nästan hvarje dag af närboende Beduiner, men nu hade på 15 dagar ingen enda visat sig. Denna brist ökade vårt dåliga humör, så att vi

(den halte gubben, hans kamrat och jag) hela dagen om suto och uttömde vår förargelse öfver den fattiga, ledsamma staden. Gubben förargade sig dessutom öfver att han ingen afsättning hade på sina varor: han var hitkommen från *Ma'an*, hade betalt dyr kamellega, åt och drack nu på egen pung, men ingenting kom in genom försäljning; ”dock, slöt han alltid, det är Herrens skickelse *(tedbir)*, det är skrifvet på min panna, mensklig beräkning och försigtighet hjelper ej mot ödet” o. s. v. Dylika fraser bifogade han alltid liksom ett amen till sin långa predikan, hvars ingångsspråk var: *ja rasôl ollah daket hilati faad rikni.* Jag kände min helsa lida af den magra ris-födan, som väl med smak kan förtäras och smältas på en resa, men vid ett stilla stadslif lägger sig tungt i magen; också hade jag en dag ett anfall af svindel, som verkligen skrämde mig. Den var kanske en följd af någon oordning i lefvern, hvaraf nästan alla här lida i mer eller mindre grad, men förgick efter 2 dagars medicinerande. Sålunda förde jag i 18 dagar ett tyst och tråkigt lif, då plötsligt en händelse gaf lif och rörelse åt staden. Söndagen den 2 april, då luften var tjock och dimmig, hörde jag oförmodadt ett böss-skott och såg sedan efter en stund stadens qvinnor stå med förundrade miner på en stor sophög vid stadens port, seende utåt fältet; vid närmare efterfrågan förnam jag följande historia. Kastellets *emir* hade om morgonen stigit upp på kastellets öfversta tak för att se på vädret och dervid bemärkt en lös sadlad kamel springa omkring på den

öppna slätten; han anade genast oråd, gjorde stadsboerna uppmärksamma derpå och uppkastade en gissning: att någon *ghazu*-trupp *Sherarat* hade kommit till nejden, stigit ned från sina kameler för att taga stadsboernas betande fårahjord, samt nu voro på väg till staden tätt efter den flyende kamelen. Denna icke osannolika gissning öfvergick hos det fantasirika folket till obetviflad visshet: fienden hade gjort anfall (*ghar, ghara*), dem ålåge nu att tåga ut för att drifva honom tillbaka (*faz'*). Alla skyndade derföre att taga sina vapen, bössor, dolkar, svärd eller annat och begåfvo sig ut från staden. Framom andra hann en frigifven slaf, som var beväpnad med bössa; han varsnade en tätt efter den flyende kamelen springande man, riktade sin bössa emot denne och brände af, då motståndaren föll, rullande sig på sanden i en ström af blod. Enligt slafvens berättelse skulle Beduinen hafva tillropat honom på *Sherari*-dialekten: "kasta af dig kläderna, du son af fördömda fäder (*shallakh hudumek ja mal'un elvalidein*), eller skjuter jag dig!" samt i detsamma riktat sin bössa emot slafven. Denne sprang sedan till sitt fällda offer, åtföljd af några stadsboer som hunnit fram, betraktade det och igenkände den man, som först köpt honom såsom slaf, uppfostrat honom i sitt tält och sålt honom åt en man i *Tebuk*, af hvilken han erhållit friheten. Uppskrämda af inbillningen om annalkande fiender och rådlösa, sedan den första obetänkta berserksifvern svalnat efter det olyckliga skottet, sprungo stadsboerna tillbaka till staden och lemnade Beduinen liggande i sitt blod. Han

var emellertid känd af alla, var stadens vän, ärad såsom en *kheyir*, hette *Abo dsib* och tillhörde stammen *Beni ʿAtija*, *Tebuks* närmaste brödrastam; ty hvarje stad har sina så kallade *bröder* bland Beduinerna, som skaffa inbyggarne rätt i deras öken-affärer. Besinningen återvände dock när inga fiender visade sig, man sökte en kamel och hemtade den svårt sårade *Abo dsib*, sedan han en timme legat i sitt blod på sanden, ändteligen till staden; men försent, ty han kämpade då redan med döden. Kulan hade träffat honom vid bröstvårtan på högra sidan och genom lungan gått ut från ryggen. Han sparkade, svängde armarne, vred sig under dåft stånkande, utan att kunna yttra ett begripligt ljud, och uppgaf andan, just då man som knappast hunnit lägga honom på bädden i en stuga. Han var död och med honom kunde intet vidare företagas, än hans begrafning, som ock genast verkställdes; men de elaka följderna af dråpet bekymrade stadsboerna mycket, ty det var blod emellan staden och dess förnämsta brödra-Beduiner och blod är ingen sak att leka med. Flere bland stadens män voro stadda på en resa till Damascus och borde just nu befinna sig på återvägen hem; de kunde nu uppsnappas, plundras och dödas af Beduinerna till vedergällning för *Abo dsib*. Samma var fallet med stadens unge älskade sheikh, som 2 dagar före min ankomst begifvit sig ut till *Beli*-Beduinerna och nu väntades hem; dessutom befunno sig flere bland stadens män hos *Beni ʿAtija*, en af dem till och med i den dödades brors tält. Hvar och en bland dessa kunde

strafflöst dödas, de borde derföre underrättas om händelsen, innan den hann bli kunnig för Beduinerna. Dessa skulle, derom var man öfvertygad, icke åtnöja sig med sjelfva banemannen, ty denne såsom en frigifven slaf kunde icke med sitt lif ersätta den ansedde *Abo dsibs* lif. Man satte icke heller tro till Negerns berättelse att den dödade först riktat sin bössa emot honom; utan det sades tvärtom att *Abo dsib* med vänliga ord och sitt namns uppgifvande anmodat Negern att ej lossa sitt skott. Orientalen och isynnerhet Negern är i allmänhet hejdlös i sin första ifver, alldrig beräknande följderna, och derföre fruktansvärd; men när första hettan svalnat kan han, liksom den stora, ofta obändiga kamelen, lätt ledas till och med af ett barn. Man beräknade att Beduinerna kunde komma i mängd till staden, belägra, eröfra eller plundra den; de kunde i små partier ströfva omkring staden och förhindra folket att hemta ved eller valla fåren; de kunde om natten smyga sig till staden och med bössa eller annat vapen döda mången stadsbo o. s. v. Men hvad var att göra? Man förundrade sig öfver ödets förunderliga kast, det var *tavâ ih allah:* 3 gånger hade den dödade under vintern vändt om från *ghazu*-tåg; 3 gånger hade kamelens bukgjord brustit, då han vid tältet skulle sätta sig upp, men han gaf sig dock ut på detta tåg; nära dess slut fick han åter en nyck att vända om, innan något anfall på fiender blifvit gjordt, på återvägen hann han till *Tebuks* slätt, steg ned från kamelen för att med en vallherde äta och dricka, då hans kamel

flydde och sålunda förorsakade hans död, genom en Neger den han sjelf fostrat (hans *habbab*). Hvem skulle icke i allt detta se Herrens finger? Då nu Herren sålunda verkställt sitt beslut med *Abo dsib*, så hade de ej annat att göra, än tåligt förvänta Herrens *tedbir* beträffande händelsens följder. I alla fall om Herren är *almudabbir*, såsom nu alla munnar sade, så är menniskan *almuddar bihi*, och äfven den med kallaste apati begåfvade oriental besluter sig ändock till något företag, för att undgå ledsamma följder af en obetänkt handling. Så äfven här: kastellets garnison drog fram sina bössor och pistoler samt försökte dem; stadsboerna uppbyggde en förfallen mur kring staden och ställde upp porten, som i långa tider legat omkull. Den halta gubben beskyllde mig för fritänkeri, då jag sade att, om än Herren fört honom från *Maʿan* till *Tebuk*, så var det dock med egna fötter han klifvit upp på kamelens rygg och om han det ej gjort, sute han ännu hemma hos sin gumma och åte kött eller mjölk; men han förde likväl största delen af sina varor från sin bod upp till kastellet, oaktadt all sin fromma fatalism, och då jag dervid anmärkte: *alhadsar ma janfaʿ fi lkadar*, mente han att det ej gällde om dylika saker som nu voro i fråga. För öfrigt beslöt man att, då den ofvannämnda *ghazu*-truppen återvände och troligen vek in till staden, försöka bilägga saken i godo d. v. s. förmå den dödades slägtingar att af staden emottaga *ʿata* för den döde, liksom i ett nyligen inträffadt liknande fall skett. I allmänhet rådde stor fruktan i staden

och efter solens nedgång vågade sig ingen gerna utom stadsporten till den invid liggande källan och dess bassiner, knappt ens utom sin port; den halta gubben med sitt långa gråskägg lät sin med smör fyllda lampa brinna hela natten igenom. Emedan jag efter den olyckliga händelsen ej dröjde mer än 2 dagar i staden, fick jag icke bestämdt veta sakens slutliga förlopp, men längre fram hörde jag förmodas att Beduinerna skulle taga *ʿata*, emedan den dödade hade hvarken hustru eller barn, blott en bror, som säkert läte försona sig.

Stadens sheikh, en ung, vacker man med rätt Attiska seder, kom emellertid lyckligt hem och hade med sig 2 män af *Beli*-Beduinerna, bland hvilka den ene var känd såsom en ypperlig, pålitlig man, med namnet *ʿAkil.* Jag och min värd, en rätt duglig man, sökte derföre genast förmå honom att föra mig fram till *Teima;* detta mötte dock någon svårighet, emedan han sjelf ingen kamel hade med sig och kamraten blott en, som skulle lastas med kläder och annat för Beduinerna. Saken arrangerades dock slutligen och vi begåfvo oss den 5 april på eftermiddagen ut ifrån *Tebuk*, i så tjock ogenomskådlig luft att vi icke behöfde frukta något möte. Vi voro till antalet 4, nemligen utom de 2 nyssnämnda Beduinerna och jag, äfven en ung Beduin af den fattiga *Sherari* stammen *Alsuveifli*, hvilken begagnas såsom tjenare vid kastellen på pilgrimsvägen; men ingen af dem hade vapen och vår väg var ingalunda säker. Vi veko genast af till höger från stora pilgrimsvägen och kommo föl-

jande dagen in på en väg kallad *Darb Albekra*, gående parallelt med den förstnämnda i dalar på sluttningen af *Alharra*-bergen. Vi ämnade oss nemligen icke gerad till *Teima*, utan skulle först gå till *ʿAkils* Araber för att derifrån få kamel och sedan fara öfver till *Teima*. Då vår nu medhafda kamel var strängt lastad och jag i ridande måste tura om med *ʿAkil*, som var föga van att gå till fots, så fick jag lof att spatsera större delen af vägen, hvilket också i sjelfva verket tröttar föga mer än att rida en kamel. Jag föredrar oftast gåendet, men mina fötter stå ej bi. Helst går jag barfota, men det låter ej göra sig allestädes; då vägen är stenig eller sandig med törne och taggar, måste jag hafva något på fötterna, ehuru skor medföra den olägenheten att de taga upp sand, som skafvar foten. Dessutom har jag alldrig dugliga skoplagg i öknen, de få vanligen små hål, och strumpor har jag nästan alldrig burit i öknen. Derföre har jag ofta såriga fötter, så äfven på denna färd, som lyckligtvis ej var lång. En dag gingo vi på denna väg, som före sultan *Selim* begagnades af pilgrimerna till Mekka, och veko dagen derpå af till höger uppför *Alharra* bergen. Dessa bestå af röd sandsten, men öfverallt höljda af ett tjockt lager små, svarta, lätta och porösa stenar, liknande slagget från en smedja, så att den egentliga grunden lyser fram blott här och der. Detta land *Alharra* sträcker sig ut från *Shefa* bergen ungefär i jemnbredd med *Almoeileh*, går i nordost till slätten *Tebuk* och i sydost, parallelt med pilgrimsvägen, nästan till *Higr*, el-

ler *Mudain Saleh*; dess södra gräns utgöres till större delen af en dal, kallad *Vadi Negd*, gående emellan *Alvegh* och staden *Alela* nära invid *Higr*. Landsträckan tillhör egentligen *Beli*-Beduinerna och är i inre delen rik på goda betesmarker, som åtminstone detta år stodo i full grönska. Innan vi likväl hunno ned till dessa fält, hade vi att passera ytterst sterila bedröfliga bergslätter, som voro betäckta af de nyssnämnda svarta stenarne; der höjde sig enstaka kägelformiga berg och rundtomkring dessa på längre eller kortare afstånd hade sådana stenar liksom regnat ner, hvaraf detta land fick ett mer vulkaniskt utseende än något annat som jag sett. Den 8 april stego vi ned till det inre landet, hvars södra del utgöres af en stor slätt *nufûd*-mark, kallad *Algav*, och der anträffade vi verkligen rika betesmarker. Der skulle ock Araberna hafva sitt läger, men då mina följeslagare varit 8 dagar borta ifrån sina hemtält och deras kamrater undertiden flyttat, visste vi icke hvar vi borde söka dem. Vi kunde intet annat göra, än hvad Beduinen i sådant fall alltid gör, uppsöka spåren af boskaps-hjorden och efter dem leta oss fram till hemmet. Denna spårskrift och dess tolkning är af högsta vigt i öknen; genom den hitta Araberna sina hem, när de komma ifrån en resa, genom den veta de undvika sina fiender eller kunna förfölja dem, genom den söka de upp förlupna kameler, med ett ord ur dessa enformiga hieroglyfer utleta de en mening, som ingen annan skulle få reda på. Två af vårt följe ströfvade omkring för att söka spår, då de händelse-

vis på afstånd sågo folk och kameler; genast ropade de åt oss att knäfälla kamelen, hvilket vanligen är första manövern då man varseblir något farligt möte. Kamelen knäföll och vi lågo alla längs marken, betraktande det misstänkta folket. Beduinernas syn är alltid ovanligt skarp på afstånd, och den bär ofta alldeles otroligt långt. Emedan jag är närsynt kan jag egentligen ej af jemförelsen med min egen syn bedömma deras; men de se ofta ett föremål en half timme förr än jag kan varsna det ringaste. På nära håll är deremot deras syn så mycket sämre, ty det finnes knappt någon fullvuxen man eller qvinna, som utan stor ansträngning kan träda tråden i en medelfin synåls öga. Lika skarp är deras lukt, så att de väl 5 minuter före mig känna lukten af en eld; men deras hörsel är icke bättre än vanligt, ty ofta hör jag ljud förän de, och kan bestämdare urskilja hållet hvarifrån ljuden komma. De betraktade således noga de fruktade föremålen och sågo en mängd tvåridna (*muraddafat*) kameler, hvilket antydde ett *ghazu* tåg, vid hvilka oftast 2 män rida en kamel. Men kort derpå märkte de ojemnheter i massan, att några partier voro högre, andra lägre, hvilket antydde en hjord dels af kameler, dels af får; i sådant fall borde det vara Araber på flyttningståg, kanske just dem vi sökte. Denna förmodan öfvergick också snart till öfvertygelse, hvarföre vi läto kamelen stiga upp och fortsatte färden. Efter en knapp half timme hunno vi fram till de misstänkta Araberna, som just då hade stannat och begynt slå upp sina tält; de voro *Beli-*

Beduiner af den kända stammen *Ibn Shama*, just desamma till hvilka vi ämnat oss. De hade förut utgjort en mäktig stam, rik på kameler och hästar, men för något år tillbaka hade *Hegaja*-Beduinerna, från sina hem på *Shera*ᶜ bergen vid *Altafile*, kommit hit på ströftåg samt från betesmarken bortstulit stammens kameler och hästar; allt hvad de nu ägde var, såsom de sjelfva yttrade, blott skräp sammanrafsadt genom plundring från *Sherarat* och *Hoeitat* stammarne. Emellertid voro deras kamel-hjordar ingalunda obetydliga och för det goda betets skull i vår fetare än jag sett i andra trakter. Vi ämnade dröja här några dagar för att inhemta underrättelser om vägarnes beskaffenhet, ty vi hade framför oss en farlig väg till *Teima*. Den är nemligen *ghazu*-tågens vanliga stråt, der ströfva *Hoeitat* från *Akaba*, Syrien och *Tehama*, der gå *Teijaha* fram på sina tåg mot *Eneze* stammarne, de sistnämnda likaså på sina tåg emot *Sherarat* o. s. v. Vi visste dessutom att två skaror, den ena af *Hoeitat*, den andra af *Fokara*, nyligen gått här fram och innan de återkommit var det ej rådligt för oss att begynna färden. Vi lågo dock ej stilla, utan flyttade på tredje dagen några timmars väg framåt. Dervid gingo vi öfver en stor betesmark, som, likt den vackraste äng hos oss, stod i full grönska bevext med en slags krassa, kallad *al-harra*, eller *rishad*, och stodo just i begrepp att stanna kamelerna för att slå upp tälten, då vi hörde ett skott bland de efterblefna, samt omedelbart derpå qvinnoskrik, oafbrutet fortsatt i en karakteristisk, oför-

änderligt entonig och sorglig melodi. Alla sheikher och stammens förnämsta män befunno sig bland förtruppen, men skyndade sig genast tillbaka, lemnande alla sina kameler der, emedan de nogsamt förstodo hvad det gällde. *'Akil* kom andtruten till mig och begärde mina pistoler; jag vägrade dock att gifva dem under förevändning att de voro oladdade, ty jag hade vid det glada mötet med Araberna aflossat alla fyra piporna. Jag frågade hvad som var å färde, om fiender bakom oss gjort anfall? ”Nej, sade han, det är ingen fiende, det är gräl och slagsmål emellan våra egna”, och dervid tog han en lång tält-stång samt sprang bort. Likaså hade alla andra gjort, både qvinnor och män, så att jag stod här alldeles ensam med en ung hustru, på sätt och vis fremmande bland dessa Beduiner liksom jag. Jag visste allsicke hvad som föregick och den unga hustrun ej heller, men vi gissade att någon blifvit dödad och att det ingen lek var; i denna förmodan styrktes vi än mer af ett nytt skott och af qvinnornas fortsatta klagosång, liknande den vid en döendes bädd. Emellertid laddade jag mina pistoler och begaf mig tillbaka, liksom alla andra; men snart mötte jag återkommande män, som berättade att allt var slut och att lyckligtvis ingen blifvit dödad, ehuru flere voro sårade. Ännu var det omöjligt för mig att få höra rätta tillgången vid affären; först efter flere dagar fick jag genom många frågor reda på ungefär följande. En *Solaba*-Beduin (den mest föraktade stam af *Heteim*, som om våren lefver af tiggeri eller smått handarbete, om sommaren

åter i djupaste öknen af jagt) hade aftonen före vårt flyttningståg sökt skydd hos (*dakhal ʿalai*) en af stammen, kallad *Dakhil Allah*, emot en annan af stammen vid namn *Muteiran*; denne hade nemligen i brödraskatt (*khave*, en skatt, som hvarje föraktad och svag Beduinstam i likhet med städerna erlägger åt Beduinerna) tagit af *Solaba* Beduinen en bland hans fem kameler, med hvilka han i dessa dagar kommit hit för att söka bete. *Dakhil Allah* hade ock lofvat åt *Solaba* mannen sitt beskydd, samt då *Muteiran* följande dagen red sin nya kamel ropat åt denne: "stig ned från den kamel du rider, ty den är ej din, utan min *dakhils*." *Muteiran* vägrade, gräl uppstod och då ord ej hjelpte, aflossade *Dakhil Allah* sin pistol emot *Muteiran*. Lyckligtvis förfelade kulan sitt mål och flög förbi utan att skada. Nu hoppade *Muteiran* ned, drog sitt svärd och gaf *Dakhil Allah* ett svårt hugg mot ansigtet, så att näsan klöfs; både män och qvinnor rusade då till för att skilja de stridande, deribland en *Muʿammar* af *Dakhil Allahs* slägt, som svängde sitt kastspjut mot *Muteiran* och träffade denne i ryggen. Detta besvarade den sistnämnde med ett svagt svärdshugg mot *Muʿammars* panna, emedan de mellankomna qvinnorna hade något hejdat hugget. *Dakhil Allah* lossade emellertid andra skottet emot *Muteiran*, men felade äfven denna gång. Undertiden hade alla samlat sig dit och fördelat sig efter hvar sin slägt; ty dessa Araber utgjorde 2 skilda slägter: *Shamat* och *Serrahin*. Dessa stridde nu mot hvarandra med knifvar och allehanda vapen, äf-

ven barnen deltogo deri, så att t. ex. min värds 14-årige son fick ett knifhugg i hufvudet; de som intet annat vapen hade, kastade stenar på hvarandra, isynnerhet skall *Muteiran* blifvit höljd af stenar så att han ansågs död. När slutligen sheikherna hunno fram till de stridande, förmådde de med sitt anseende kämparne att skiljas åt och åstadkommo lugn i de upprörda sinnena. Kort derpå såg man dem sätta sig upp på kamelerna, hvilka (underligt nog) ifrån den plats der de blifvit lemnade, hade kommit till stridsplatsen och stående rundt omkring skådade med lugnt förundrade ögon på tumultet. Tälten slogos upp och snart var allt åter i sin gilla gång. Men följderna kunde bli ledsamma och måste förebyggas; någon bland de sårade kunde dö, och då vore en strid på lif och död emellan slägterna svår att förekomma. Sheikherna voro derföre sysselsatta med för ett sådant fall nödiga mått och steg; båda slägterna valde sin patronus, som borde utverka att *ʿata* skulle emottagas i stället för blod. Dervid var isynnerhet min värd verksam, hvilken ganska väl förtjente sitt namn *ʿAkil* och i sjelfva verket var en bland de förståndigaste män jag sett i östern eller vestern. Jag blef anmodad att besöka de sårade, det jag ock gjorde med största nöje. Den första jag besåg var *Muʿammar;* sedan jag borttvättat den tjocka med håret sammangyttrade blodskorpan och afrakat detta, fann jag i hårfästet ofvanom pannan ett litet sår, obetydligare än dem som hos oss vankas vid vanliga gatu-slagsmål, och förklarade derföre att intet behöfde göras

samt intet var att frukta. Den andre var *Muteiran*, som temmeligen medtagen och knappt förmögen att tala låg orörlig på sin bädd; jag fann dock kastspjuts såret i hans rygg icke vara särdeles djupt, ej heller hafva sträckt sig till några inre partier; hans svaghet och feber härledde sig deraf att en mängd stenar träffat hans bröst, så att röda och blå fläckar ännu syntes. Jag lemnade honom tills vidare, men beslöt att emellanåt ofta observera hans tillstånd; detta förbättrades också stundeligen, så att han redan följande dagen kunde stiga upp och spatsera. Den tredje såg jag ej förän på andra dagen. Han var en man med ganska svart hy, långa mustascher, särdeles martialiska drag, lång näsa och mörk blick, i allmänhet den man som minst behagade mig bland alla Araber här; han hade ock under hela tiden ansatt mig med anbud att mot lega följa med mig och *ʿAkil* till *Teima.* Då han reste sig upp från bädden samt visade sitt illa tilltygade ansigte och sin klufna, med gråpappers lappar omplåstrade näsa, kunde jag knappt hålla mig från skratt öfver hans putslustiga utseende, som väl hade anstått en Fredmans slagskämpe. Jag lemnade honom med försäkran att han väl intet hade att frukta, men dock troligen alltid skulle fä behålla ett märke på sin näsa. Efter 3 à 4 dagar voro alla tre någorlunda återställda; men jag kallades då att besöka en ung qvinna, som under slagsmålet blifvit träffad af en stor sten på knäet och nu befann sig i ömkligt tillstånd. Hon låg i stark feber och det svullna knäet gaf henne ingen ro för olidlig värk.

Jag åderlät henne och föreskref antiflogose, men vet ej huru det sedan gick med henne, emedan jag kort derpå reste bort. Samtalet om detta slagsmål sysselsatte allt folket hela dagarne; qvinnorna mente det vara förfärligt att män skulle så illa behandla hvarandra, männerna åter: "att alla Araber gräla och slåss sinsemellan samt förlikas åter, hvarföre skulle vi vara olika andra?"

Mina tankar hade emellertid varit vända åt annat håll. Min värd hade, utom andra barn, en dotter om 17 à 18 år, som för 3 år sedan blifvit gift med sin kusin, en ung man, hvars tält stod nära vårt. Hon var en bland de vackraste qvinnor jag någonsin sett, fastän ingen egentlig Arabisk öken-skönhet, utan nästan en Europeisk blondine, sådan jag knappt sett förut bland österns qvinnor. Större delen af dagen vistades hon i vårt tält, der jag således lätt formerade bekantskap med henne. Hon berättade att mannen hotat taga sig en hustru till, emedan de varit gifta i 3 år och hon ännu ej gifvit honom mer än en dotter; han ville nemligen hafva en hustru, som gåfve honom flera barn, och hade förklarat detta för sin unga, vackra hustru, som hette *Amshá.* Detta åter tyckte hon naturligtvis ej om, utan rådfrågade mig huru verkställandet af hennes mans beslut skulle förekommas. I flere dagar samtalade vi derom och om annat, ty jag var dåre nog att låta en länge afvand känsla få insteg i mitt hjerta; och gissa till hvilket beslut vi derunder kommo! Jo, hon skulle fly med mig, lemnande sin man och slägt, vi skulle begifva

oss till andra Araber samt derifrån tvinga mannen att skilja henne ifrån sig; vi skulle blidka fadren, om han vredgades, sedan gifta oss, återvända till våra Araber och derefter lefva hos dem i lugn. Allt detta skulle icke hafva varit något ovanligt i öknen, ehuru jag alltför väl förstod att det ej kunde utföras af mig. Att i inbillningen leka med ett sådant äkta ökne-romantiskt förslag, hade dock sitt behag och jag lät det åtföljas af följande för Beduin-tältet passande resonnement: hvad har jag vidare att göra i Europa, det jag nästan vant mig ifrån? nog kan jag min öfriga tid lefva ibland öknens barn, få mig kameler och fårahjordar, samt trifvas i öknens enkla förhållanden, långt skild från Europas flärd, fåfänga och öfverförfinade bildning. I verkligheten kan dock ingen annan än den i öknen födda och fostrade uthärda dess lif eller fullt förstå dess förhållanden, hvarförutan jag redan på nära håll sett förmycket af Beduinernas villor och felsteg, för att betvifla det lifvet bland dem i längden blefve tungt.

Jag hade nu lefvat här i 8 rätt lyckliga dagar, bland män som voro verkliga mönster af manlighet, både till utseende, tänkesätt och uppförande mot andra, äfvensom bland de mest välartade barn jag sett, samt njutande den mest naturliga föda, nästan uteslutande kamelmjölk; det kostade mig derföre mycken möda och beslutsamhet att slita mig derifrån, men jag måste dock längre fram på färden. Söndagen den 16 april gåfvo vi oss ut derifrån i ett sällskap af 9 män på 6 kameler, hvilka under ʿ*Akils* anförande först

skulle följa mig till *Teima* och sedan begifva sig till *Sherarat* för att söka byte. Oaktadt vi sålunda voro ett icke obetydligt antal, fruktade de för vägens osäkerhet; med anledning af spår som syntes, försäkrade man att om *'Akil* och jag (såsom vår afsigt var) gifvit oss till vägs 3 dagar förut, skulle vi utan tvifvel blifvit tagna af en återvändande *'Eneze ghazu*-trupp. Färden gick emellertid lyckligt och den 19 april hunno vi fram till *Teima*, en betydlig öknestad, särdeles rik på palmplanteringar, med dadlar hvilka anses vara bland de bästa som finnas. Dess invånare tillhöra stammen *Shammar* och äro ökända för obändighet samt oförsonligt slägthat. Förut rådde dageligen fejd och strid emellan de två slägter, *Hamde* och *'Ali*, af hvilka stadens invånare bestå; ännu går ej någon gerna utom sitt hus utan att vara beväpnad, men *Shammar*-herrskaren *Ibn Alrashids* välde håller dem dock något i styr. Några timmar före vår ankomst hade hit anländt en man, kallad *Beshir*, slaf hos *Abbas Pasha* i Kairo; han kom från *Hail* med ett antal *Negd*-hästar för sin herres räkning och ämnade härifrån fortsätta sin resa till Egypten. Det var för mig ett möte, som jag ingalunda hade önskat; men då det nu ej kunde undvikas, beslöt jag besöka mannen och med honom sända ett bref till Kairo. Emellertid fingo vi, medan vi drucko kaffe hos vår nya värd i *Teima*, besök af en man, den ingen vidare kände än att han tillhörde *Beshirs* följe. Stursk och öfvermodig, liksom alla småtjenare hos en orientalisk pasha, begynte han göra en mängd frågor: hvarifrån jag kom, hvart

jag ämnade mig, hvem jag var o. s. v. och slutligen förevita mina Beduiner för det de utan vidare efterfrågan förde fram i sitt land hvem som helst. Uppretad af frågorna sade jag: och hvem är du, som tager dig rättighet att göra mig sådana frågor? Deraf retades han ännu mera, lade handen på sin stordolk och svarade: "jag är en af *Abbas Pashas* tjenare, hvars man du äfven med lögn påstår dig vara." Jag höll handen på pistolerna under manteln, men svarade med fullt lugn: "ditt uppförande här beslår dig med lögn, ty det anstår ej en *Abbas Pashas* tjenare; och hvad mig beträffar, har jag alldrig sagt mig vara hans tjenare. Gudi lof! jag är ingens tjenare, utom Herrens och min egen; för fram den man som sagt det och jag skall bevisa honom vara en lögnare. Hvad har du att göra med mig och de män som fört mig hit? jag är ingen landstrykare eller rymmare, det kan jag bevisa med min *tedzkere* af *Mohammad ʿAli*." Orsaken till detta besök och mannens ord var den, att då jag kommit till *Teima* med ett följe af 8 män, hade småstadsboerna hopspunnit följande historia: jag vore en af *Abbas Pashas* män, som lastad med 10 kistor guld afreste till *Negd*, för att köpa hästar åt min herre. Under färden hade jag ock stundom fått passera för en af nämnde pashas män, emedan han är den enda bland Egyptens magnater som har relationer med Arabien; men alldrig hade jag sjelf uppgifvit något sådant, utan på direkta frågor derom alltid nekat. Emellertid gick jag oförtöfvadt till *Beshir*, och fann i honom en lika hygglig och artig man, som

den andre varit obyfsad; med honom skref jag ett Arabiskt bref till Kairo (som kanske redan blifvit dig tillskickadt), i hvilket jag anmodade mina vänner att ställa saken till rätta, om förklenande rykten skulle spridas angående mig. Ty jag fruktade allvarligt följderna af detta möte; med *Beshir* följde män från *Hail*, som genast skulle återvända från Egypten, och det förekom mig högst troligt att desse i Kairo skulle skaffa sig säkra underrättelser om mig, samt kanske hinna hem till *Hail* innan jag begifvit mig derifrån. Sålunda skulle jag ej hafva ryggen fri, med anledning hvaraf många olika planer sväfvade i mitt hufvud. Jag kunde dessutom icke lita på, hvilka bud och befallningar *Abbas* sjelf skulle sända till *Hail;* ty om han än ej kände mig förut (hvilket jag dock misstänkte), så skulle han numera säkert icke underlåta att skaffa sig bestämda notiser om mig, och en Turk är alldrig att lita på. Men det enda som nu kunde göras, var att påskynda min färd.

Den 26 april gick jag ut från *Teima* med en Beduin af stammen *Bishr* och tillbragte med honom följande dagen hos *Fokara*-Beduiner. Medan vi voro der, ankom dit äfven ett annat sällskap, bestående af 16 män från Kairo. De voro *Feysal bno Sa'uds* i *Alrijad* män och hade för 7 månader tillbaka begifvit sig hemifrån med hästar, dem deras herre sände såsom present till *Abbas* i Kairo. Från hemmet hade de först gått på pilgrimsfärd till Mekka, derifrån med Egyptiska pilgrimskaravanen till Kairo, och sedan de der slutat sin sändning befunno de sig nu på hem-

vägen till *Al'arid.* Emedan vi hade samma väg, förenade vi oss med dem. Deras hufvudman var en ung, högst älskvärd, artig och välvillig man, kallad *Hazzam*, hvars bekantskap jag gjorde med samma lätthet som vanligen andra Arabers. Vi anträdde således färden i stort sällskap, ty utom de förenämnda tillkom ett följe af *Fokara* Beduiner och deras förnämsta sheikh, inalles 12 personer. Under vägen kommo vi att känna hvarandra närmare och jag fann då att till sällskapet hörde en annan *Abbas* pashas slaf, som begaf sig till *Feysal* enkom för att köpa ett sto, prisadt såsom det bästa i hela Arabien och nu tillhörande sheikhen för den stora stammen *Davish.* Jag tyckte mig intet bättre sällskap kunna få till *Feysal*, än dessa män, hvarföre jag bad att få följa med dem ända till slutet af deras färd. De invände heller ingenting deremot, utan sade sig känna mig *(ma'na khabark)*; jag uttydde först detta ord så, att de hört talas om mig bland de Araber från hvilka jag kom, men lärde mig sedermera förklara uttrycket annorlunda. Bland andra nyheter berättade *Hazzam* äfven att alla Franger afsatt sina kungar, utom Engelsmännen som blifvit sin drottning trogna; äfven detta fick jag ingen tydning på förän i Baghdad. Vi påskyndade färden nästan till öfverdrift, ty ej blott hela dagen om gingo vi forcerad marsch, utan äfven en del af natten togs i anspråk, på det de till sitt fattiga land återlängtande *Negdboerna* måtte hinna snart fram.

Men jag får ej uppehålla mig vid småsaker, utan

måste numera förkorta orden och berättelsen, för att få slut på det långa och tunga brefvet. Vi kommo fram till *Hail* den 2 maj, och emedan jag kände orten sedan min förra resa, tog jag in hos densamma, i hvars hus jag förut hade bott. Snart blef det bekant i staden att jag anländt och vi hade knappt hunnit dricka välkomstkaffet innan jag fick åtskilliga besök, deribland äfven af en bland stadens förnämsta män, nuvarande *emir alhagg* för pilgrimskaravanen från Baghdad. Han underrättade mig om att hans företrädare och bror, densamme som anförde pilgrimerna då jag gjorde Mekka-färden, nu vore sjuk af en paralys så att han platt icke kunde röra sina ben, samt att han rest till Baghdad för att söka läkare, men obotad nu vore på hemvägen och skulle inträffa här efter ett par dagar. Emiren bad mig lemna mitt sällskap, stanna qvar här och kurera eller åtminstone se på patienten, samt förband sig i alla fall att närhelst jag ville, skaffa mig fram till *Feysal*, med hvilken man hade ständig kommunikation o. s. v. Allt detta verkade intet på mig, ty jag flyr så mycket som möjligt alla patienter. Men vi fingo här underrättelser, som dock sedermera visade sig vara falska, att *Feysal* nu befunne sig långt från hemmet på ett *ghazu*-tåg emot *Vadi Dovaser;* i anledning deraf skulle mitt sällskap begifva sig dit för att möta sin herre och ej gå raka vägen öfver *Alkasim* till *Alrijad.* Då min väg ej låg ditåt och jag dessutom mycket besvärades af deras forcerade marsch (under hvilken jag icke hade lust eller tid att se mig omkring i trakten eller

språka med Beduinerna om landets förhållanden), beslöt jag hvila här några dagar och detta var efter allt utseende ett lyckligt beslut, att dömma af hvad som sedan följde. Mitt sällskap afreste och efter två dagar ankom patienten, samt i följe med honom en Arabisk läkare, den han påträffat i *Basra* och hemtat hit för att bli botad genom dennes konst. Läkaren var egentligen en Egyptisk *Fellah* från öfra Egypten, men hade i omkring 20 år varit stadd på vandring ute i verlden. Hans diagnos af patientens sjukdom lydde ungefär så: patienten hade för ett år sedan på något *ghazu*-tåg fallit med sin häst och i fallet träffat en *ginn*-slaf (en bland de andar, som anses upptaga hvarje vrå af jorden) samt med hästens tyngd krossat benet på denne *ginn*-slaf, hvilken nu i skadeersättning fordrade patientens båda ben; derföre hade denne till en början gjort patientens ben lama. Denna förklaring på sjukdomen hölls af alla för riktig. Läkaren fordrade nu af *ginn*-slafven att denne skulle (enligt Islam-lagen) vara nöjd med en menniskoslafs ben i stället för sitt; men *ginnen* gaf ej efter och då läkaren såg att denne var obeveklig derutinnan, fordrade han blott en månads anstånd, under hvilken han ämnade pyssla om patienten och gå till rätta med *ginnen* för att skaffa sig rätt. Nu började kuren sålunda att bland *Hails* barn en 12-årig gosse utvaldes, ikläddes begrafningsskrud och instängdes i mörkt rum, dit andar och genier skulle infinna sig, hvilka gossen borde tillfråga om patientens sjukdom samt botemedlen deremot. Efter några timmar ut-

släpptes gossen ur sitt fängelse och försäkrade att han väl sett allehanda varelser och syner, men att de alla vägrat tala och besvara hans frågor. Läkaren, sålunda hänvisad till sig sjelf, måste behandla patienten med egna medel; en dag behöfde han en dufva, en dag en hare, en dag en uggla o. s. v. till mat och läkemedel åt patienten, men när månaden gått till ända befann sig denne likasom förut. Emellertid behöfde man ej mig, utan jag hade nöjet att slippa all rådfrågning, med undantag af några som misstrodde läkarens method. Vid den tiden fick jag besök af en broder till landets furste, en ung man vid namn *Mitih* (?), hvars bekantskap jag gjort redan under min förra vistelse här. Hufvudändamålet med hans besök var att få se mina pistoler, hvilka blifvit utropade såsom underverk allestädes der man sett dem; men här, liksom annorstädes, plägar man spara hufvudsaken till sist och börja med likgiltiga ämnen. Han uttryckte således först sin förundran öfver den lycka jag haft, att alldrig hafva blifvit tagen och plundrad af Beduiner — i sjelfva verket en lycka, den troligen ganska få, som genomvandrat lika många Arabiska länder, kunna skryta af; dervid tillade han att jag icke i de trakter, dit jag ämnade mig, hade lika säkra vägar som härtills, samt att jag troligen icke skulle kunna sticka näsan ut från *Alkasim* utan att bli plundrad, om jag ock hunne dit. I *Feysals* länder, derifrån han nyligen kom, rådde den största osäkerhet och anarki, de voro således ingalunda tjenliga för mig att färdas uti o. s. v. Sedan kom han

fram med frågor om mina pistoler, betraktade dem med förundran och uppmanade mig att sälja dem; jag vägrade det, föregifvande att de voro bestämda till skänk åt *Feysal*. Efter det han lemnat mig tillkallade han min värd och sände genom honom följande råd åt mig: ”säg honom att han ingalunda beger sig till *Feysal*, ty hos denne och hos folket der är allt föraktadt eller misstänkt som kommer ifrån Egypten; han har dessutom platt intet att göra der, och min öfvertygelse är, att de taga hans lif, antingen med svärd eller gift; säg honom slutligen att vi veta (*ma'na khabar*) det han är kristen, men han är ett hederns barn (*valadet helal*), derföre hedra vi honom och derföre sänder jag åt honom dessa vänliga råd.” Detta sista var troligen en följd deraf, att jag före min afresa från Kairo genom vår generalkonsul anhöll hos *Mohammad 'Ali* om rekommendations-bref till Arabien; min begäran afslogs väl af vice konungen, men tillkännagafs säkert åt hans sonson *Abbas*, hvilken åter troligen upplyst både *Hazzam* och *Ibn Alrashid* derom. Af hela budskapet verkade endast det på mig, att de *visste* mig vara kristen, ty om det var bekant för dem, så kände äfven *Feysal* förhållandet. Upplysningen gaf mig mycket bekymmer och jag hvälfde många planer i mitt villrådiga sinne. Omsider stannade jag vid beslutet att gå härifrån gerad till Baghdad, der skrifva till Kairo med begäran om upplysningar angående mina affärer, och derefter bestämma om jag skall resa till *Feysal* eller icke. Från Baghdad längs floden och hafvet är vä-

gen ej lång till *Alkatif* och derifrån till *Alrijad* är blott en 5 dagars väg.

Vistelsen i *Hail* blef mig sålunda odräglig, jag längtade bort, men fann ej lägenhet förän den 3 juni. I sällskap med 4 *Shammar* Beduiner anträdde jag färden till *Al'irak* i början af den heta sommaren. Vi gingo hastig marsch och emedan alla öken voro lastkameler, hvilka ifrån *Meshed 'Ali* skulle hemta hvete och ris, var färden utomordentligt tröttande; då vi efter 10 dagar kommo fram till *Almeshed*, var jag mera medtagen af färden än jag någonsin förut varit efter en resa, så mycket jag kan påminna mig. Här kan jag ej underlåta att omnämna ett exempel på min goda lycka. Tio dagar före oss hade från *Hail* afgått ett sällskap med 150 kameler för att hemta hvete och ris från *Al'irak*, deribland äfven en ung Turk, som för affärers skull var sänd från pashan i *Almedina* till pashan i Baghdad. Alla tillrådde mig att gå med dessa, hvilka i sjelfva verket syntes vara det säkraste och bästa följe jag kunde önska mig; men jag vägrade, utan att kunna uppgifva skälet dertill. När vi sedan kommo till *Almeshed* fingo vi höra, att detta sällskap på en dags väg nära sitt mål blifvit varsnadt af en från *Rovalla*-Beduiner återvändande *ghazu*-trupp, tillhörande *Dsafir* Beduinerna; fejd uppkom emellan dem, af de sednare dödskjötos 3, af de förra 2, men *Dsafir* segrade och plundrade *Shammar* på allt hvad de hade med sig, utom kamelerna, äfven Turken blef blottad ända till skjortan. Samma öde skulle äfven hafva träffat mig, om jag gått med sagda

sällskap. Vi reste 10 dagar sednare och oss mötte intet obehagligt, utom att ett lejon en gång om natten skrämde våra kameler till det vildaste galopp; det anföll dock icke oss, ehuru sådant ofta skall hända. En Beduin-hop varsnade vi äfven, men gömde oss i god tid och undgingo sålunda deras möte. De närmare omständigheterna vid denna icke ointressanta färd måste jag dock förbigå, äfvensom skildringen af de högst trefliga Beduiner hvilka utgjorde mitt sällskap. Den 15 juni kommo vi fram till *Meshed ʿAli*. Der behöfde jag verkligen hvila, ty mina krafter voro uttömda af färden och af den starka hettan, min kropp var mörbultad af kamelens skumpande och bölder begynte äfven visa sig. För öfrigt befann jag mig här liksom i en annan verld: den Arabiska karakteren igenkännes här föga, utan den Persiska är öfvervägande. En stor del af befolkningen utgöres af Perser, *ʿAlis* graf-moské är byggd af Perser och i Persisk smak utsirad med fint målare- samt sculptur-arbete, saknande den imposanta Arabiska enkelheten. Der, liksom sedermera i Baghdad, tyckte jag mig finna att dessa moskéer utgjort förebilden till våra Ryska kyrkor eller åtminstone att någon slägtskap dem emellan äger rum, liksom härvarande sculptur och måleri förråder slägtskap med hela occidenten. I hela staden finnes ej ett grönt blad, den ligger midt i öknen och allt hemtas utifrån; *ʿAlis* graf har gifvit upphof åt den öfverhufvud nya staden, samt skänker den sitt fortbestånd. Persiska och Arabiska *Shiiter* samla sig hit omkring sitt helgons graf, göra

här sina böner och skatta sitt lyckliga att här få dö — de dårarne! Men till slut är det dock blott på menniskors dårskaper vi alla lefva, och dessa som gifvit upphof till allt stort på jorden. Oaktadt det hat, som råder emellan *Sunni* och *Shija'i* (jag anses höra till de förra), lyckades jag få ett godt qvarter i en Arabisk *Shija'is* familj, der jag bodde midt ibland qvinnorna såsom en af slägten. Men den förfärliga hettan jagade mig åter ut härifrån, efter 4 dagars hvila.

Den 20 juni gaf jag mig till vägs, passerade efter 1½ timme det gamla *Kûfa*, nu jemnadt med jorden så när som på 2 gamla, nyss reparerade moskéer, och steg om bord på en liten båt, som längs en gren af *Alhindije* gick till den lilla staden *Kifle.* Dit kom jag efter en mödosamt het dag, under hvilken jag låg i oafbrutet drypande svett, om aftonen fram och beställde genast en mulåsna, som under nattens svalka bar mig fram till *Alhellé* vid soluppgången. *Alhellé* är en större stad, till betydlig del bebodd af *Shiiter* och bland dem många Perser; den ligger vid en af Eufrats grenar och är rik på palmer, men erbjuder för öfrigt föga anmärkningsvärdt. Natten emellan den 23 och 24 juni gåfvo vi oss ut derifrån och hunno, sedan vi vandrat hela natten och en del af morgonen, fram till en *khan* vid midten af vägen. Der tillbragte jag midsommardagen i en förfärlig hetta och en *samom* vind, som knappt tillät mig andas. För den dagen har jag i mina observationer antecknat + 35° Reaumur, ett högre gradtal än någonsin dessförinnan, men jag visste ej då ännu hvad som förestod mig.

Den 25 om morgonen, efter en ånyo genomvakad natt, hann jag fram till *Baghdad*, der jag nu ligger, väntande bref från dig och svar från Kairo på det bref jag dit sändt härifrån. Till en början hade jag här att genomgå en acclimatisations-sjukdom i 14 dagar, då jag väl ej var sängliggande, men befann mig i ett beständigt febertillstånd och illamående. Men sedan två bölder här mognat, blef jag något bättre och skref under tillfrisknandet detta bref. Dessa tider har jag om dagarne antecknat + 38° till och med $40\frac{1}{2}$ grad Reaum. samt vid kallaste morgonstunden 25 à 28° R.; i det lilla rum inom *khan*, der jag sitter omgifven och observerad af Persiska *Shiiter* från *Shiraz*, har jag alldrig kunnat få lägre temperatur än ungefär 5° under den högsta. Tänk dig således hvad jag lidit! Staden är för öfrigt den sämsta och uslaste, som jag ännu besökt, bland orientens stora städer, och jag vet mig ingenstädes hafva haft ledsammare än här.

I går den 1 augusti ingick dertill ännu den tråkiga *Ramadân* månaden. Jag vet i sanning ej huru jag skall slippa härifrån, så snart jag det önskade, och hvart jag skall vända mig. Min kassa är ej särdeles rik, ungefär 130 Rub. s. då jag kan bli fri härifrån; men i nödfall kunde jag få låna af Franska konsuln *Geoffroy*. Om allt detta skall jag vidare underrätta dig i ett kort bref före min afresa. Den kortaste vägen vore väl till sjöss öfver *Al Basra* till *Alkatif* eller *Maskat*, men att nu fara till dessa länder vore att utsätta mig, om ock ej för en säker

död, åtminstone för en svår sjukdom; ty ända tills dadelskörden är fullkomligt slut skola svåra febrar rasa der, isynnerhet skola fremlingar icke kunna undgå att dyrt betala sin gärd åt klimatet. Före november torde jag således icke våga mig dit. Men hvad skall jag göra med dessa 3 månader? *jahdi lhâdi* säger Araben och jag vet nu ingenting bättre att säga. Jag bor midt ibland Perser, hela natten om kurrar *kaljan* och man glammar på det sjungande Persiska språket; ehuru jag egentligen ej vunnit på bytet, när jag lemnade öknens Araber för dessa Perser, är det dock hyggligt sällskap nog. Jag rufvar på planen att under dessa 3 mellan-månader resa till *Shiraz* öfver *Ispahan*, en 40 dagars väg, sedan gå till *Bender ʿAbbas* och derifrån sätta öfver till Arabien — men den fatala penningbristen! Den förhindrar mig ock att söka efter böcker, ehuru sådana torde kunna fås här på orten.

Bref, dateradt Baghdad den 13 september 1848.

Den 25 juni anlände jag till den frejdade *khalif*-staden *Baghdad*. Under det vi redo hade jag hela morgonen spejat efter att få någon öfversigt af staden, föreställande mig dess anblick på afstånd ungefär sådan som den af Kairo, Konstantinopel eller nästan hvarje annan orientalisk stad — en panorama af minareter, kupoler och höga hus. Men jag kunde intet skönja, utom en stor långsträckt skog af palmer, ungefär såsom vid de större städerna i öknen t. ex. *Alkafar*. Jag vet ej om det var för min närsynthets

skull eller för palmskogens höjd, som skymde anblicken af stadens få och låga minareter, men jag såg dem icke på afstånd; sjelfva byggnaderna kunde jag ej heller urskilja förän jag red emellan dem. Deremot hade vi hela morgonen färdats utmed vatten, små grenar af Eufrat som genomskuro landet, och ehuru åkerfälten nu voro till större delen skördade, gåfvo mig dessa rika vattenflöden ett begrepp om landets rikedom på gröda, isynnerhet då jag kom från öknen, der mitt öga blifvit vant vid torra, gula sandfält. I jemförelse med den stolta, mäktiga Nilen och dess rika dal, försvann dock *'Irak* med sina vatten och åkerfält till ett intet. Vi kommo slutligen fram och utan att tåga genom någon stadsport befann jag mig oförmodadt på trånga gator, omgifna af usla, låga hus; dessa voro byggda af gammal, omålad tegelsten och åt nutiden lemnade i arf från fordna bättre århundraden. Jag steg af i en *khan* och fick mig der ett kyffe, som ingen annan öppning hade än dörren, med hvälfdt tak, instängd, förderfvad luft och en infernalisk lukt af dels råa, dels garfvade hudar. Men jag var nöjd att få hvila efter ridten på resan och emedan jag ej sofvit de 2 föregående nätterna, lade jag mig, fastän drypande af svett, genast till hvila och vaknade ej förän långt fram på eftermiddagen. Sedan företog jag mig en promenad i staden. Med nöje fann jag att min *khan* låg nära invid floden, som bred och vacker, med sakta lopp flyter genom staden, nästan delande den i två lika hälfter. Jag följde dess strand så mycket det lät sig göra,

men dess bräddar äro till större delen upptagna af byggnader; slutligen slog jag mig ned i ett café, från hvilket man hade utsigt öfver staden och floden. Derifrån visade sig de bebyggda flodstränderna på ungefär en versts håll såsom en oafbruten ruin; man såg förfallna moské-kupoler, ruskiga, gråa, till en del halfstörtade byggnader, samt sophögar och en rankig bro öfver floden. Nästan alldrig har jag ännu i de gamla, till fall lutande österlanden eller i de många störtade städer jag sett, blifvit slagen af en så vemodig känsla som här, vid tanken på det gamla Baghdad, Abbassidernas stolta stad. Tolf låga, men sirligt utsmyckade minareter räknade jag härifrån; men högst öfver dem och öfver hela staden svajade den dagen (det var söndag) Engelska konsulns flagga, det mest i ögonen fallande föremålet i hela utsigten. Jag spejade åt alla håll för att få sigte på den Franska konsulns flagga, men förgäfves. Ty jag visste ej då ännu att Frankrike blifvit republik och att Turkiska sultanen ej funnit för godt erkänna fristaten. Hvad som i denna tafla mest och ensamt fröjdade mig, var de rika palmplanteringarne, hvilka sträckte sig längs flodens båda stränder, så långt ögat kunde nå, dels inblandade emellan husen, dels bildande egna lunder och trädgårdar. Dessa, liksom äfven byggnadernas form och utseende, påminte mig om *Negd* och styrkte mig i den tro jag alltid hyst, att *Negd* hemtat sin bildning och sina seder härifrån; detsamma har jag sedermera funnit bestyrkt af mycket annat, af språk, lefnadssätt, karakter och kommunikationen

emellan båda länderna. I sjelfva verket äro de flesta Baghdads äkta Arabiska inbyggare från *Negd* och ännu i våra dagar ser man huru *Negdboer* stiga ned ifrån sitt högland för att bosätta sig i *ʿIrak*. Jag tror att de nomader, hvilka nu såsom Kurder och Perser bebo Asiens bergland ända upp mot *Bokhara* å ena och länderna öster om Persiska viken å andra sidan, till stor del äro af Arabiskt ursprung, så mycket hellre som åtskilliga Persiska dervisher från *Bokhara* och *Kabol* försäkrat mig att man i deras land ännu skall träffa på stammar, som sinsemellan tala Arabiska, ehuru de äfven äro fullkomligt mäktiga Persiskan eller Türkiskan. Men hvem känner stamtaflan för Asiens folk? Judarne och Araberna, dessa beslägtade folk med en lofvande framtid, synas dock i detta afseende hafva spelat en vigtig rôle; ty såväl i Europa som i Asien huru mycket Judiskt blod flyter ej i Kristnas ådror? och huru mycket Arabiskt i Syriens och Iraks musulmanska befolknings ådror?

Det var dock ej just dessa tankar, som sysselsatte mig i cafét, under det jag tömde mina små kaffekoppar och drog rökar ur min Persiska *kaljan*, utan jag hade att tänka på annat som låg mig närmare. Jag var trött till själ och kropp, medtagen af den besvärliga resan och af det förfärliga klimat som här mötte mig; jag hade blifvit tvungen att taga annan kosa, än den tillämnade, hade för andra gången nödgats slå färden till hjertat af *Negd* och dess herre *Feysal* ur hågen — dessa och många dylika tankar gjorde mig nu, nästan för första gången i orienten, rätt

modfälld och förstämd. Sedan jag i en smutsig Persisk butik spisat ett ingalunda läckert mål, återvände jag till min *khan* med helt annorlunda tankar om Baghdad, än dem jag förut hyst efter orientalers beskrifningar. Hvad hade jag ock här, som kunde fröjda mig? jo, att solen gått ned och jag således på *khans* tak i nattens svalka fick hvila mig från dagens hetta och svett. Denna sednare plågade mig ända ifrån min första ankomst till *'Iraks* jord. I Egypten eller Arabien hade jag sällan varit plågad deraf, tvertom hade jag der svettats nästan mindre än hemma; men så fort jag kom till *'Irak*, redan innan jag hunnit till *Meshed 'Ali*, begynte en ymnig svettning hela dagen igenom, som sedandess oafbrutet fortfarit. Mitt sällskap på *khans* tak var portväktaren, som äfven agerade min tjenare, samt 2 Kurder, hvilka blefvo mig välbevågna sedan de funnit mig vara en *Sunni*. Ehuru vi under nattens svalaste stunder alldrig hade mindre än 20° R., var detta dock en salighet emot dagens hetta, 35 à 40 grader R. Också befann jag mig i ett sjuklighets-tillstånd, bölder slogo ut (här mycket vanliga) på min kropp, äfvensom ett fint prickigt utslag på rygg, armar och händer. Sjuk till själ och kropp tänkte jag på att fly ur detta helvete, men hvart? Till en längre resa hade jag ej krafter och hvart jag än ville vända mig, skulle 10 dagar hafva åtgått, innan jag hunnit till kallare trakter; inom dessa 10 dagar skulle jag troligen hafva dukat under för klimatet, liksom mången annan. T. ex. 16 män, stadda på väg till *Meshed Hossein*, dogo

då de inträdde i staden, den heta vinden *Sâm* hade dödat dem; i Baghdad dogo 9 personer af hettan och den förgiftade luften. Denna *samom* vind (här kallad *sâm)*, som nästan oafbrutet fortfor hela juli och augusti månader, är alldeles odräglig, lika het och lika förpestad om den kommer från norr eller söder; endast ifrån midnatt till ungefär 2 timmar före middagen är luften något afsvalkad, men den öfriga tiden af dygnet lefver man i ett tillstånd ej långt ifrån qväfning. Den i staden bosatte kan väl skydda sig mot hettan och giftvinden i *serdab* eller källaren, ett rum som går under sjelfva byggnaden; men den stackars resanden, som måste sitta i en instängd *khan* utan allt luftdrag, han vet hvad en sommar i Baghdad vill säga.

Emellertid förgingo 10 dagar i en lethargisk dvala förän jag sökte upp Franska konsuln *Geoffroy*. Han underrättade mig om de stora hvälfningar, som ägt rum i Europa under den korta tid jag denna gång vistats i öknen. Hos honom gjorde jag bekantskap med hans sheikh, en Baghdad-bo, som är fullkomligt mäktig Arabiskan, Turkiskan och Persiskan samt talar dessa språk liksom sitt modersmål. Genom hans bemedling fick jag mig rum i en annan *khan*, som åtminstone hade en åt floden vettande fönsteröppning; genom denna fick jag ej blott dager, utan kunde äfven underhålla luftdrag genom dörren, ehuru draget på eftermiddagen blef så hett och förpestadt att jag måste hindra det med ett förhänge. Denna *khan* beboddes hel och hållen af Perser, till

det mesta allehanda handtverkare från *Shiraz*; mina närmaste grannar äro 2 målare och en snickare. Den ena bland målarena är isynnerhet en braf man och konstnär, han förfärdigar Persiska skrifdon med verklig konstnärlighet, ty han utsirar dem med rosor och näktergalar af lika skönhet som trots någon Europeisk målares arbete. Dessa 3 personer hafva nästan ensamt utgjort mitt sällskap och jag har intet skäl att klaga öfver dem. Perserna äro fullkomliga Européer eller vesterlänningar till sina seder och tankar, ty ehuru de bekänna Islamläran har denna ingen rot i deras hjertan. Islam är en öknens planta, trifves egentligen ej annorstädes och slår ej riktigt rot i någon annans, än en äkta Arabs hjerta; hos Turken och Persern är den en drifhusplanta, gödd af lättrogenhet, tanklöshet och gammal vana. Perserna äro i allmänhet ansedda såsom ett artigt folk och i *Negd* har man ett ordspråk derom; när jag under min härvaro befunnit mig i sällskap med Perser, har jag ofta tyckt mig vara omgifven af Européer. Man talar idel complimenter, säger t. ex. alldrig: hvar hafven I varit? nej! så säga ohyfsade Araber, utan: hvilket ställe hafven I hedrat? man tager alldrig *kaljan* från sin grannes hand, utan att önska det hans uppmärksamhet ej måtte minskas, eller utan en försäkran att hans artighet är utomordentlig; man måste sitta anständigt på underslagna ben, kan ej vräka sig på magen såsom i ett Arabiskt tält. I denna *khan* började jag det förra brefvet till dig och ehuru jag måste skrifva det i hemlighet, emedan mina grannar

observerade mig, fick jag det ändock slutligen färdigt; under den tiden befann jag mig jemförelsevis väl, troligen till följe af det intresserande arbetet, men derefter föll jag i en absolut apati och oafbrutet dåligt lynne, hvilket ännu mera ökades af *ramadân*. Såsom du väl kan gissa iakttog jag ej fastan, utan åt och drack som vanligt, men måste göra det i hemlighet. Större delen af nätterna måste jag dock tillbringa i vaka, dels för att med mina Persiska *khan*-kamrater besöka cafén, dels emedan stojet i *khan* ej tillät mig sofva. De voro nemligen mest hela natten, efter hemkomsten från sina vandringar, sysselsatta med tillredandet af morgonmålet, *suhûr*, före första morgonrodnaden; emedan den tid, då de fingo äta, nu i början af augusti var blott 9 timmar, så fanns ingen tid öfrig för sofvande. Dessutom äro alla under denna månad vid högst dåligt humör och caféna stängda om dagen, hvarföre man ingenstädes kan sitta ned att hvila. Jag höll på att förgås af ledsnad och tråkighet under denna månad; det var liksom hade jag nu på engång smakat allt det sura i en peregrination, och om det blott varit möjligt, skulle jag genast utan krokvägar skyndat hem till Egypten och till eder. Slutligen kom jag under fund med att mina närmaste *khan*-kamrater iakttogo fastan lika litet som jag; sedan vi sålunda lärt känna hvarandra, suto vi tillsammans, åto och rökte *kaljan*. Men detta botade föga mitt dåliga lynne, som underhölls af illamående, ty min lefver och mage hade lidit af den förfärliga hettan, af dålig boning och olämplig diet.

Jag börjar dessutom nu alltmer inse nödvändigheten att snart återvända till Europa; ty jag börjar småningom glömma våra vetenskaper och våra sträfvanden, fruktar äfven att mitt sinne alltför mycket smittats af orientalism genom det lif jag fört, dels med god vilja, dels tvungen af omständigheterna. Hela min resa, nästan hela mitt lif, har blifvit ett lappverk — en *dervishdalk*, vid hvars skörte en lapp ännu borde tillskarfvas från Persien och från Jemen. Huru dessa lappar komma att passa till *dalken*, vet jag icke ännu, men fruktar att de blott öka dess brokighet. Jag har nu legat nära 3 månader i Baghdad och derunder länge väntat att bref från dig skulle anlända, men förgäfves! Har du ej skrifvit, såsom jag bad dig i Kairo-brefvet, eller har något postverk behagat låta brefvet ligga? — —

I öfvermorgon den 15 september afgår jag till Persien, i sällskap med ofvannämnde Persiske målare från *Shiraz*, nemligen *Mohammad ʿAli*, för att öfver *Kirmanshah* och *Hamadân* komma till *Isfahan* och *Shiraz*, samt vidare till *Abu Shir* och *Basra*. Huruvida jag gör rätt uti att företaga denne "Abstecher," som utgör en afvikelse från min ursprungliga resplan, vet jag ej med säkerhet, men anser den nu vara i flera afseenden nödvändig; först och främst känner jag behof af att andas friskare, kyligare luft, emedan min helsa lidit af Baghdads infernaliska klimat; för det andra kan jag ännu på 2 månader ej gerna våga mig till *Basra* eller Persiska vikens stränder, för de febrars skull som der nu grassera; för

det tredje kan jag ej neka mig nöjet att bese Persien och fullkomna mig i dess språk, så mycket hellre som min reskamrat känner denna litteratur ganska väl. För hela färden till *Basra* har jag beräknat 100 dagar och ungefär 100 rub. s. Vid detta års slut bör jag inträffa i *Basra*. Min kassa torde då vara alldeles tömd, men Franska konsuln *Geoffroy* har härifrån gifvit mig en vexel på 100 Österrikiska Thaler, att lyftas hos hans agent i *Basra;* med dem tänker jag komma till *ʿAden* och kanske göra någon krokväg inåt Arabien. I alla fall skall jag skrifva dig till ifrån *Basra;* är mitt sinne der lika nedstämdt som här, torde jag icke komma att dröja i Arabien. Oaktadt dessa sednaste månader gått förbi temmeligen gagnlösa och utan äfventyr, skulle jag väl haft att skrifva om åtskilliga situationer, som kanske hade roat dig; men förlåt mig, jag har nu intet sinne för sådant. Af Franska tidningar erfar jag att koleran grasserar hos eder och detta nedstämmer mig ännu mer. Huru befinna sig min mor, syster och andra? — på ett års tid har jag ingen underrättelse fått ifrån hemmet.

XI. Afdelningen.

Resa till Persien och norra Syrien.

1848—1849.

Bref, dateradt Baghdad den 15 april 1849. *)

Två och en half månad hade jag legat i Baghdad, för att afbida slutet på sommarens förfärliga hetta, äfvensom ankomsten af några underrättelser från mitt hemland och från Kairo, dit jag genast efter min ankomst till khalifernas stad hade skrifvit, för att erhålla upplysningar. Den långa sommaren led till slut och den qväfvande hettan tog af, men intet bref ankom från det ena eller andra hållet, för att svalka väntans hetta i mitt brända hjerta, såsom den språkprålande Persern ungefär skulle säga. Utledsen vid det tråkiga Baghdad och uttröttad af den långa hvilan, dertill lidande af en lefversjukdom såsom följd af det osunda klimatet, fruktade jag att bli alldeles medtagen genom ytterligare stillasittande och måste således ut på färder. Men hvart skulle jag ställa min kosa? Att denna årstid gå till Basra och

---

*) Till en del tryckt i Åbo Underrättelser för 1849, N:o 60—73.

Persiska viken, var att gå en säker sjukdom till mötes, isynnerhet som min helsa förut var vacklande och jag enligt många beskrifningar verkligen fruktade för sagda orters klimat. Jag behöfde andas en friskare, kallare bergsluft, och sedan jag 'ordnat mina affärer genom Franska konsuln *Geoffroys* bemedling, beslöt jag mig till en liten tur i Persien. Till min följeslagare på färden engagerade jag en min närmaste granne i den *khan* jag i Baghdad bebodde, nemligen en Persisk målare från *Shiraz*, kallad *Mohammad ʿAli;* han förband sig att följa mig ända till *Basra*, ja ändå vidare till Egypten, om jag så önskade. En annan Persisk målare, likaledes från *Shiraz*, förband jag mig att föra till *Kirmanshahan*, den första större stad på Persisk jord, när man kommer ifrån Baghdad. Denne, vid namn *Nasr Allah*, var den första bekantskap bland Perser jag gjorde i Baghdad, han hade gått mig tillhanda der i allehanda småsaker och det var derföre jag visade honom denna artighet, hvilken i alla fall ej komme att kosta mig mer än omkring 10 rub. b. ass. Vi lejde 3 dugtiga mulåsnor af Kurder, som återvände till sin stad *Kirmanshahan*, hvarje ök för 5 rub. b. ass. på en färd som beräknades till 10 dagsresor.

Den 15 september gåfvo vi oss å väg. Jag vet mig alldrig hafva varit så glad att få lemna någon stad, som nu Baghdad, och gick med gladt mod (liksom alltid då jag börjar en färd) framåt i den svala natten, tänkande tillbaka på mitt hem, från hvilket jag nu åter allt längre aflägsnade mig, äfvensom med

förtankar på det land jag ämnade besöka, om hvilket jag hört så granna beskrifningar. Den Persiska litteraturen med all sin prålande granlåt låg mig i sinnet, jag väntade mig ett land, som i naturskönhet skulle prunka med samma prakt som dess litteratur, och ehuru jag väl visste att rätta årstiden till skörd af rosor ej var inne, hoppades jag dock kunna göra en ej alltför dålig efterskörd i rosornas och näktergalarnes hemland. På länge hade mitt öga icke sett annat än öknens haf och det i all sin rikedom dock enformiga Egypten samt det Arabiska *'Iraks* lågländta slättmark; derföre hade jag både för själen och kroppen behof af att komma till ett intressantare bergland. Emellertid hade jag nu att vandra öfver det tråkiga *Iraks* jord, en torr, steril sandslätt, vida ointressantare än sjelfva Steniga Arabiens öken. Emedan våra följeslagare Kurderna hoppades få last för sina toma ök i den lilla staden *Mandal 'Ali*, togo de en annan väg än den som vanligen befares af de tusentals Persiska *Shija'*, hvilka årligen strömma till *Meshed 'Ali* och *Meshed Hossein* för att göra sin vallfart och öfva sin andakt vid ställena för deras mest dyrkade helgons martyrskap och död; de togo nemligen den östligare och kortare, men mycket bergigare och mer obanade vägen. Vi följde Persiska resandes vana att gå hela natten igenom, men deremot hvila om dagen, och efter 2 genomvandrade nätter hunno vi fram till den lilla byn *Baladruz*, vanligare kallad *Berzerut*. Der mötte oss först ryktet om att Persiens shah *Mohammad Shah* nyligen dött, och att

till följe deraf alla vägar voro osäkra samt hela landet ”var sammanätet med sig sjelft,” *ba hem khordé*, såsom Persern säger. Min följeslagare *M. Ali* försäkrade att allt ifrån *Dhuhaks* tid till våra dagar besittningen af *Irans* krona afgöres med svärd, och den hvars svärd är längst får bära kronan. Men emedan ryktet ännu var nyfödt och ungt, ville vi icke låta skrämma oss tillbaka; somliga påstodo ännu detta rykte vara blott ett knep för att beskatta folket, utspridt nemligen i ändamål att af *Irans* folk utkräfva en skatt för shahens grafskrud, såsom *Mohammad Shah* sjelf redan 4 gånger förut skall hafva gjort. Kurdiska nomadchefer ankommo äfven hit och försäkrade att ryktet vore falskt, *) tilläggande att vi ingalunda skulle kunnat lemna våra hem om ryktet ägde grund; de skulle hafva varit de första, som lurat på vägarna för att uppsnappa och plundra resande, eller sökt annat byte från alla håll. Våra Kurdiska formän voro emellertid villrådiga, tvekande hvad de skulle göra. Efter långa öfverläggningar sinsemellan fattade de beslutet att genom vilda obebodda öknetrakter söka sina hem; oss tillrådde de att medtaga bröd och vatten för 3 dagar, förtrösta på Herren och följa dem, eller om vi ej hade mod att gå en möjlig plundring till mötes, ej kraft att utstå en eller 2 dagars hunger och törst, borde vi stanna här för att afbida säkra underrättelser, eller ock återvända till

---

*) Den nya shahen *Nasr-Eddin* hade dock redan den 10 september 1848 tillträdt regeringen. *Utg. anm.*

Baghdad. Så snart vi hunne fram till deras hem, en liten by nära *Kirmanshahan*, hade de hvete och mjöl nog för månader, om så behöfdes. Om jag varit ensam skulle jag ej hafva tvekat att följa dem, så vanryktade än Kurderna i allmänhet äro för råhet och omensklighet; de äro nomader, och ehuru de stå under äkta Araber i humanitet, skulle jag ej fruktat för dem. Men nu hade jag ett släp af 2 följeslagare, bland dem *Nasr-Allah*, en kraslig stackare, som knappt kunde uthärda en 10 timmars nattfärd, än mindre någon 2 dagars öknefärd med hunger och törst. Vi rådplägade hit och dit och togo vår tillflykt till Koran, för att genom den hos Perserna vid alla tillfällen brukade *istikhara* få ett domslut af Herren sjelf; men ehuru denna *istikhara* utföll gynnande för färden med våra Kurder, funno vi ändock för godt att stanna qvar och låta dem afgå. Dessa hade i sjelfva verket intet annat råd, ty de kunde omöjligen stanna här, aflägsnade som de voro från sina hem, med omkring 50 mulåsnor som behöfde foder för hvarje dag. Vi stannade således qvar i en dålig *khan*, eller hellre en gård, belaggd med ett qvarters tjockt lager af spillning och omgifven af 4 ler-väggar, utan något slags rum, utan stall, lider eller andra tillbehör i en *khan*. Om natten hvilade vi på våra mattor, och om dagen skylde vi oss för solens hetta i portgången eller i en liten moské. Min sysselsättning var att betrakta hit ankommande Kurd-nomader, hvilka med all sin likhet dock voro nog olika de nomader jag sällskapat med i Arabien. De äro i allmänhet ett

vackert och friskt folk, liksom alla nomader, men af en helt annan prägel och ansigtstyp än Arabens. Jag kan ej neka att ju deras drag äro vackra, deras yfviga, stundom alltför rika skägg och fylliga, stundom röda kinder vittna om större välmåga, bättre lefnadsförhållanden, bättre klimat, kanske också renare vatten än det i öknen, hvars inbyggare alltid förblir torr, med glest skägg och magra kinder; men då öknens son alltid har ett uttryck af humanitet i sina magra drag, af manlighet och frihet i sina rörelser och sin blick, har deremot Kurden vanligen ett uttryck af lymmelaktighet och gemenhet, samt öfvermodig stolthet och öfversitteri å ena, låg ödmjukhet och kryperi å andra sidan. Men som jag under färdens fortgång ofta torde få tillfälle att återkomma till detta ämne, vill jag ej nu uppehålla dig med sådana reflexioner. Emedan vi här voro aflägsnade från stora farvägen, beslöto vi att så fort som möjligt begifva oss bort från det osnygga och obeqväma näste, der vi nu vistades, men det blef svårt att finna något ök. Vi fingo dessutom här en fjerde reskamrat, nemligen en svärdfejare från *Kirmanshahan*, som återvändande från en vallfart till ofvannämnda helgonplatser, nu ämnade sig till hemstaden, men blifvit uppehållen af samma rykte som vi. Efter 2 dagars sökande funno vi dock 4 små, usla åsnor, hvilkas ägare förband sig att föra oss och vårt bagage till *Shahraban*, andra stationen på stora farvägen från Baghdad till *Kirmanshahan*.

Den 22 september 1848 gingo vi ut härifrån,

följande stranden af en liten bäck *Seiriban*, vid hvilken *Berzerut* och *Shahraban* ligga, öfverforo vidsträckta, törnbevuxna slätter på obanade vägar, och kommo om aftonen fram till vårt mål. Knappt anlända och inlogerade i en vida beqvämare *khan* än den, från hvilken vi kommo, omringades vi af en skara Persiska vallfärdare, som ämnat sig tillbaka till sitt land men här blifvit uppehållna af ryktet om det fatala dödsfallet. De frågade hvilka underrättelser vi hade att meddela, men funno snart att de sjelfva visste mera än vi. Här förvissade vi oss om att ryktet ägde full grund: *Mohammad Shah* var verkligen död och detta var ett upprop för alla röfvare och tjufvar i Persiens land att sätta sig i rörelse samt öfva sitt handtverk, äfvensom för alla nomader att gifva sig ut på plundring till grannstammar och grannbyar, så framt dessa ej tillhörde deras egen stam eller stodo i vänskaps- och brödra-förhållande till dem. Alla vägar voro afskurna, bjellrornas ljud vid de karavaner, som eljest dagligen tågade här fram, hade nu tystnat. Att i sådana omständigheter bege sig till Persien var platt omöjligt, men emedan allt var mig bättre än att återvända till Baghdad, beslöt jag jemte mina reskamrater att stanna här åtminstone några dagar; så mycket hellre som jag fann klimatet vara godt och vi lyckades få en beqväm boningsplats i vår *khan*, en hög, luftig *balakhane*, såsom Persern kallar den. Der ämnade vi dröja så länge tills vi med säkerhet finge veta, att vägen till Persien var stängd för oss. I alla fall hade vi här intet att

frukta, emedan vi befunno oss på Turkisk jord och under Turkiskt välde, och återvägen till Baghdad stod oss öppen när helst vi ville. Vi visste dessutom att för närvarande omkring 4000 Perser, återkomna från sin vallfart, funnos i Baghdad och att dessa på ett eller annat sätt skulle söka sig väg hem till sitt land. Sällskap hade jag här tillräckligt, bland andra en Turkisk *dervish* från *Irvan*, som isynnerhet roade oss med sång och prat; ehuru halft lam på högra sidan och platt utan alla ressurser, hade han ett outtömligt förråd af sånger, godt lynne, godhjertenhet och bonhommie, sådant jag knappt sett hos någon annan. Min reskamrat *Moh. ʿAli* ägde ock talangen att berätta sagor, så att vi suto uppe halfva nätterna och lyssnade till hans berättelser; jag hade redan här, liksom ofta sedermera, tillfälle att anställa jemförelser emellan Arabiska och Persiska sagotäljare. Efter dessa jemförelser och betraktelser kan jag ej annat än gifva Araberna företräde äfven häri. Persernas stortaliga prål sticker bjert af emot Arabens enkla, okonstlade natur; Persen accentuerar, sjunger och omhöljer äfven de plattaste, meningslösaste ord och tankar med emfasens prålande skrud, för att bedraga den kortsynte narr, som blott ser på det yttre glittret. Araben deremot säger de vackraste saker, de ädlaste tankar med oförändrad ton, utan emfas och utan prål, försäkrad om att ”hvad skönt är, är naket som skönast.” Nog af, tiden förgick angenämt nog under hvarjehanda sysselsättningar, isynnerhet för mig som hade böcker och (pris

vare min Europeiska uppfostran!) kunde finna nöje i dem. Detta är nemligen högst sällan fallet med en oriental; han kan nästan alldrig finna nöje uti att ensam sitta och läsa i en bok. Det enda, utom egentligt arbete, hvari han finner nöje är samtal och språkande; just dessa dagar hörde jag en gammal afsigkommen soldat, till börden Egyptier, yttra den visa anmärkningen: ”vi ha dock till slut intet annat än vår tunga.” Mina reskamrater fingo derföre ledsamt i längden och då de Persiska vallfärdare, som bodde i samma *khan* med oss, beslöto afgå till *Khanakin*, sista stationen på Turkisk-Arabisk botten, blefvo de oroliga och sökte förmå mig att följa med. Vi hade nemligen förnummit att i *Khanakin* lågo några hundrade Persiska pilgrimer, som ämnat taga Kurder till eskort och sålunda bege sig å väg till Persien. Jag kunde dock icke förmå mig att villfara dem häri, ty jag ville ej lemna min ingalunda otrefliga ställning i *Shahraban*, förän jag såg den karavan vi väntade komma från Baghdad. Slutligen, den 4 oktober, ankom ock förtruppen till denna karavan, mest bestående af trashankar och pack. Oberedda som de voro vid uttåget hemifrån på ett längre dröjsmål än vanligt vid de heliga platserna, nödgades de i Baghdad (för ryktet om shahens död och det deraf förorsakade uppehållet) sälja allt hvad de ägde af klädespersedlar och annat, samt vände nu om till sitt land uthungrade och i trasor. Det är mig omöjligt att beskrifva all den uselhet jag här såg. Jag har väl ofta under min peregrination i orienten sett uselhet och

och trasighet, men knappast någonsin till sådan grad som här. Arabens trasighet är ej så vidlyftig som Perserns; den förre bär sällan andra kläder än en långskjorta, och så trasig den än må vara, är det dock blott ett plagg, men Persern bär mycket kläder: byxor, kort skjorta, 2 nattrockar, öfverplagg och hufvudbonad, hvarföre trasigheten blir så mycket större genom plaggens mängd, om hvart och ett af dem utslites eller smutsas. Perserna hafva dessutom vanan att föra qvinnor med sig på vallfarten, hvilket sällan händer hos Araben och nästan alldrig hos Turken; Persiska qvinnan, liksom den Europeiska, är kantänka gudfruktig och måste göra sin vallfart såväl som sina 5 dagliga böner, dem en Arabisk nästan alltid och öfverallt suspenderar. Sådana följde äfven nu med karavanen och barnskrik samt tåpiga, beslöjade qvinnor, ridande på åsnor, bidrogo icke litet att förhöja dess utseende af uselhet. I sådant sällskap ville jag ingalunda ge mig till vägs. Men den lilla byn, der vi vistades, hade inga formän och ingen tillgång på lego-ök, hvarföre jag fann, att om jag ville införvänta eftertruppen, som borde ankomma efter en eller två dagar, kunde jag af brist på ök få stanna qvar och slå resan ur hågen. Jag beslöt således att före karavanens ankomst afgå till *Khanakin*, der man försäkrade mig att ök funnos i öfverflöd och dit vägen i alla fall var säker.

Den 6 oktober gingo vi således ut härifrån i en liten karavan af fattiga Araber, som ämnade sig till *Kasr Robat*, närmaste stationen härifrån. Vi kommo

nu småningom till slutet af *Iraks* slättland och in i en trakt med små höjder, som här öfverallt utgöra början till bergsträckningar; de bestå hvarken af egentlig sand eller egentligt berg, utan af en stelnad sandmassa, som utgör öfvergångslänken emellan bergen och slättlandets sandjord. Huru låga och ointressanta dessa höjder än voro, gladde jag mig dock hjertligen åt att småningom nalkas ett högre, kuperadt land. Vi kommo utan äfventyr fram till den lilla byn *Kasr Robat*, der vi af vår forman inbjödos till hans eget hus och familj. Der förefunno vi ock det sällskap Persiska pilgrimer, som ungefär 5 dagar före oss begifvit sig ifrån *Shahraban*. De hade ämnat sig till *Khanakin*, men just då de skulle anträda färden från *Kasr Robat* nyste händelsevis en bland sällskapet *en gång*, och emedan detta af de skrockfulla Perserna anses för ett olyckligt förebud, funno de för godt att stanna qvar, samt läto sina till *Khanakin* lejda formän aftåga med halfva legan för intet. Skrocket och vantron öfvervann girigheten. Jag bör anmärka att *en* nysning anses som ett olyckligt tecken vid hvarje företags början, en äkta Perser företager sig alldrig något om han händelsevis hört en sådan; men höras 2, 3 eller flera nysningar, så anses de äga ingen betydelse eller intet inflytande öfva på det värf man har i sinnet. Här mötte oss underrättelsen att ett läger flyttande Araber uppsnappat en liten karavan, utplundrat den och tagit dess ök ej långt härifrån; detta skrämde oss och vår forman, så att vi funno för godt att stanna här öfver en dag tills no-

maderna aflägsnat sig. *Kasr Robat*, liksom de flesta små byar vid denna väg, har till största delen att tacka de vallfärdande Perserna för sin uppkomst och sitt bestånd, dock i mindre grad än t. ex. *Shahraban*, som mest består af blott *khaner* och *karavanserai* för pilgrimernas beqvämlighet. Byarne äro i allmänhet små och usla, med af obränd lera hopsmetade boningar samt ett illa försedt torg; deras inbyggare äro fattiga och utblottade, liksom merendels i alla Turkiska länder, men (såsom jag tyckt mig finna i hela *Irak)* vida ärligare och välvilligare än t. ex. de i Egypten och Syrien. De äro ett mångblandadt slägte af Araber, Turkar, Kurder och Perser; ehuru Arabiskan är det rådande språket, det som mest talas (hvilket är fallet i alla länder, der Arabiskan engång inträngt), inser man dock lätt att de egentliga *Irak*-boerna inga rätta, ursprungliga Araber äro. Deras drag, skägg och hy äro icke Arabiska, ehuru de lefva i ett hetare klimat än öknens, till en del ej heller deras lynne och sinnelag. Äfven språket är mycket uppblandadt, ej blott med fremmande ord, utan äfven med vändningar och fraser, som äro öfversatta isynnerhet från Persiskan, men ock från andra språk. Så, för att nu nämna blott ett exempel, är det af hvarje Irakbo evigt upprepade *sish laun* en ordagrann öfversättning från det Persiska *tsché guné*, och höres alldrig från en äkta Arabs mun, med undantag af några *Negd*-boer, som i Baghdad lärt sig det fula uttrycket. Men de äro gränsboer och sådanas språk är i alla länder illa beryktadt. Emellertid inlupo snart

mera lugnande underrättelser om de flyttande Araber, hvilka vi fruktat, hvarföre vi följande dagen åter gåfvo oss till vägs. Araberna hade dragit sig långt bort från vägen och vi voro således vissa om att ej vidare behöfva frukta dem. Utresta i god tid om morgonen, hunno vi öfver jemförelsevis rika och väl odlade fält på eftermiddagen fram till *Khanakin*, en gränsstad emellan det Arabiska och Persiska *'Irak*, bebodd till hälften af Araber, till hälften af Persiska Kurder; der ligger ock en Turkisk pasha i gränsläger i vackra tält. Staden sjelf, på stranden af en vattenrik, strömmande bäck, är större och vackrare än dem jag hittills sett i denna trakt; dess planteringar och trädgårdar äro likaledes rikare och ymnigare, dess torg bättre försedt. Luften och klimatet var herrligt, så att jag först der begynte åter lefva upp efter den förfärliga i Baghdad genomlefda sommaren. Jag badade alla morgnar i den lilla flodens klara, friska vatten, och jag kände huru min kropp och mitt sinne stundeligen blef friskare och muntrare. Deremot var vår boning här ej så beqväm och treflig, som den i *Shahraban*. Vi bodde i den enda *khan* här fanns, en stor qvadratformig byggnad på en stor, öppen gårdsplan, hvars fyra väggar eller murar voro fulla af åt gården till öppna, från marken två alnar upphöjda nischer. I dessa föga rymliga, öppna nischer sitter man, ungefär såsom i bodarne vid Österlandets gator; man bor der nästan såsom på öppen gata, utan någon dörr att stänga för nyfiknas blickar, utan skydd för sol och oväder, om dessa behåga in-

finna sig. Men orientalen är ej generad af detta, han ser gerna att folk begapar honom och äfven i egen stad lefver han helst ute på torget hela dagen igenom, i fall ej några göromål hålla honom hemma; de flesta bland dem förrättar han dock i sin lilla bod-nisch på torget. Smeden smider der sitt jern, skomakaren syr der all verldens skor, läkaren sitter der med sina böcker, burkar och instrumenter, der måste patienten söka honom, der sitter vexlaren med sitt guld, målaren med sina penslar och färgkoppar, äfvensom supplik-skrifvaren o. s. v. Hvar och en gör sitt arbete, förrättar sitt kall på torget, har du affärer med någon så måste du söka honom på torget i bod-nischen, till och med om du vill göra någon visit, måste den afläggas i bod-nischen, der du hopkrumpen på dina knän i den trånga boden bör röka välkomstens *kaljan* eller sörpla återseendets svarta kaffe. Andra vanliga ställen för *rendez-vous* äro i Arabien de talrika caféerna, i Persien moskéer och *medreséer* (dem jag hvarken kan kalla skolor, gymnasier eller akademier); ty vill du efter en lång vandring hvila ut eller taga en middagslur, sätter du dig i Arabien i ett café, i Persien deremot i en *medresé*, och på båda ställena uppvaktas du med en *kaljan*, på det förra äfven med kaffe. Är du hungrig, kan du köpa dig två bröd, lägga emellan dem dadlar eller på kol brynt kött eller stekt fisk och dermed fly till närmaste café, moské eller *medresé*, för att göra din måltid. I Arabien har vanligen hvar och en sitt bestämda café, der han kaffetiderna kan träffas, hvarföre den som i affärer

förgäfves sökt honom i boden, med säkerhet kan räkna på att träffa honom i hans café; der uppgör man sedan sina affärer eller räkningar. Vill du träffa någon så utsätter du möte i ett café, söker du sällskap för att förnöta en tråkig afton så går du till ett café, eller rättare: det följer af sig sjelft att du der tillbringar hvarje afton. Kaffehusen äro i Arabien allt i allom, i Persien deremot uppfylla moskéer och *medreséer* deras plats i de flesta afseenden. Hos ett sådant torgfolk, som oupphörligt lefver ute, är det ej underligt om de privata husen åsidosättas och försummas. I de stora praktfulla ruiner, som ännu trotsa förgängelsen i det underbara Egypti land, eller i de ej mindre ståtliga ruinerna af *Ba'albek*, hvar finnes väl något spår af ett privat hus? eller ens af ett kungaslott, ett furste-palats? Nej! allt som ännu synes är qvarlefvor af tempel och gudahus, på sin tid troligen lika vanhelgade som moskéerna nu i den halfdöda orienten. I Persien nyttjas nemligen moskéerna till mötesplatser, i deras portgångar säljas frukter och alla slags munförråder, man går dit först för att göra sin bön och sedan äta, dricka samt röka *kaljan*; denna sistnämnda är allt i allom för Persern, vid den drömmer han, efter insupet opium, sig bort ifrån den vrånga verlden.

Men låtom oss återkomma till min resa. I *Khanakin* förefunno vi ett betydligt antal Persiska pilgrimer, utom den trashanks-karavan, som jag sett passera; dessa lågo alla och väntade på den stora skaran af *Shiraz*, *Isfahan* och *Teheran*-boer, som gifvit

sig ut från Baghdad och troddes inträffa här dessa dagar. Den 10 oktober anlände ock i sjelfva verket en skara af 4 à 5000 personer, dels Perser, dels Turkar, och följande dagen begaf jag mig ut på slätten der de slagit läger, för att betrakta dem och deraf sluta till om jag kunde följa med dem eller icke. De voro från alla Persiens städer och provinser, samt hade mångahanda slags utseenden och drägter; ehuru äfven bland dem anblicken af uselhet och trasighet var förherrskande, voro de dock vida bättre försedde än den förtrupp jag sett i *Shahraban*. Åtminstone hade de stort förråd på vapen, svärd, dolkar och bössor, jag tyckte mig kunna räkna minst 1500 skjutgevär. Isynnerhet var en skara af 500 Turkar från Persiens Turkiska besittningar väl beväpnad, och kända för mod och krigslystnad som de äro, tviflade jag icke på att de i händelse af strid skulle kämpa modigt samt redan med sitt martialiska utseende skrämma Kurd-röfvarena från fältet. Några bland dessa hade länge uppehållit sig i *Shahraban* och af här nomadiserande Araber uppköpt omkring 500 kameler, för att föras till *Tebriz;* detta var en egendom, som de ej gerna satte på spel utan säker tillförsigt att kunna försvara den. Med allt detta hade jag ej rätt förtroende för hela denna skara. Om de varit Araber, skulle jag intet ögonblick tvekat att följa dem; Araben på väg står en för alla och alla för en med sina följeslagare, men Persern hade jag ännu ej pröfvat och tviflade storligen på att denne skulle ha samma egenskap. Jag hade egentligen ingen lust att

följa med denna hop, men lika svårt var det mig att slå resan till Persien ur hågen. Jag hade nemligen genom mina reskamraters beskrifningar i tanken införlifvat mig med både resan och allt det jag hoppades få se, hvarförutan det att återvända till det förfärliga Baghdad var för mig vidrigare och svårare än allt annat. Halft motvillig lät jag mig dragas af mina två Persiska följeslagare, för hvilka återgången till Baghdad var nästan omöjlig. De hade nemligen, för att vid bortfärden kunna liqvidera sina skulder, sålt sina målare redskaper och allt hvad de möjligen kunde umbära, voro således platt utan alla medel att utöfva sin konst. Isynnerhet den ene, *Nasr Allah*, hade utblottat sig på allt och gifvit sig å väg utan andra tillgångar, än mitt löfte att föra honom fram till *Kirmanshahan*. Han kan rätt väl tjena till exempel på den lättsinnighet och obetänksamhet, med hvilken en Perser ger sig ut på väg; sedan han i Baghdad sålt och bortbytt allt hvad han kunde undvara och afbetalt så mycket att han kunde slippa ut från staden, följde han mig såsom gäst med föga mer än en omgång kläder och ungefär 5 rub. b. ass. penningar; det är sant, han hade i *Kirmanshahan* en vän, men under sin 40-åriga lefnad hade han bort lära sig huru föga man kan lita på en Persisk vän. Perserne äro i allmänhet ett vandringslystet folk och tycka om att ge sig ut i fremmande land; medan Araben sällan träffas i andra länder än eget, stundom dock i gränsländer och nu i Konstantinopel, men alltid för något bestämdt ändamål eller i affärer, träffar

man öfverallt kringvankande Perser, som utan mål och syfte vandra omkring i dervish- eller tiggaredrägt. Sjelfva vallfarten till de heliga martyrplatserna, till hvilka enligt en låg beräkning strömma mer än 100,000 Perser årligen, hvad är den annat än en förevänning för att tillfredsställa sin vandringslust? Så fanatiskt Perserna än dyrka sina helgon *'Ali* och *Hosein*, kan jag ej föreställa mig att ett så stort antal personer årligen skulle företaga en flera månaders resa af blott religiöst nit, isynnerhet som de under den äro utsatta för otaliga faror, mödor och obehagligheter; också hörde jag många i den karavan, som jag slutligen följde med, ångra sig och göra löfte att alldrig mer gå ut på resor. Men det är ej ensamt vandringslystnad som för Persern ut på vägar, många andra omständigheter kunna äfven förmå honom dertill, och emedan de äro ganska karakteristiska vill jag nämna några, hvilka jag kommit under fund med dels genom egna observationer, dels genom Persers berättelser. T. ex. en Perser lefver i goda omständigheter hemma, omgifven af en krets vänner i ungefär dylika omständigheter, men genom ödets nycker eller egen obetänksamhet kommer han af sig, så att han ej mera kan hålla stången med sina vänner; de draga sig undan honom, han undviker dem, och af blygsel öfver sitt förfall har han ej mod att längre lefva i sitt hemland, utan säljer allt hvad honom återstår och beger sig ut på resa. En annan lefver lycklig bland slägtingar och vänner, som äro jemngoda med honom i förmögenhet, men händelsevis gynnar

lyckan en kusin, en yngre bror, en vän, så att denne kan bära en omgång kläder mera eller grannare rockar än han; deraf väckes hans afund, han grämer sig öfver att ej kunna kläda sig lika grant som den andra, och om alla hans bemödanden i den vägen äro fåfänga, traktar han efter den afundades lif, äter sjelf opium tills han dör, eller förfogar sig bort från sitt land. Andra hafva genom oärliga konster och knep kommit sig till egendom, ätit (såsom orientalen säger) fader- och moderlösas arf, hvilka de haft omhänder såsom förmyndare; dessa begifva sig ut på resor af fruktan för förföljelser och på det de i lugn må kunna förtära hvad de roffat åt sig. Man försäkrade mig att hälften af den mängd Perser, som lefver i Baghdad, vore sådana. En annan åter har blod på sig och blir derföre tvungen att fly från sitt land. I de flesta Persiska städer finnas nemligen två partier, kända under namn af *No'mati* och *Heyderi*, hvilka isynnerhet hvarje fredag roa sig med kämpalekar. Först samlas de små gossarne och leka med käppar eller stenslungor, derefter samlas småningom de större och äldre samt leka med bössor eller pistoler; partierna skola sällan skiljas åt förän några kämpar å båda sidorna fallit i sitt blod, ofta skola till och med tjogtal falla i denna lek. Men blodet utkräfves af slägten och för att undgå detta kraf flyr banemannen till fremmande land, vanligen till Baghdad, der sådana finnas i stort antal. I det fattiga Arabien sitta de sedan och skälla på det land, som ger dem skydd, samt på dess råa, obildade folk; ty de längta hem

till sitt land, efter dettas herrliga frukter, som de sakna i Arabien, och efter dess rika kök eller förfinade kokkonst. Persern är glupsk i jemförelse med Araben, han åtnöjer sig icke med så få eller så tarfliga anrättningar som den sednare. Också begagnas ordet *äta* till allt i Persiska språket: man äter luft, man äter köld, sol, vatten, en kula o. s. v. i Arabien sitter Persern och äter sorg öfver att ej slippa hem; jag undrar på att han ej äfven äter *kaljan*, utan säger: draga den. Att återvända hem är för honom ej så lätt, som man kunde tro. Ty förutsatt att han ingen förföljelse mer har att frukta, så finnes likväl en annan omständighet, som gör att han ofta hellre dväljes i fremmande land. När en Perser återkommer till sin hemstad fordra alla hans vänner att af honom bli ihågkomna med en gåfva, kallad *sougha*, från det fremmande landet; emedan alla dessa gåfvors värde ofta skulle belöpa sig till en större summa, än den peregrinerande kan spendera, anser han det vara drägligare att stanna ute och lida af ledsnad, än att återvända hem utan skänker och lida af tadel öfver denna brist. Jag torde få tillfälle att framdeles återkomma till detta ämne och lemnar det derföre nu, för att fortsätta berättelsen om resan.

Efter mycket krångel funno vi slutligen i *Khanakin* 3 mulåsnor, tillhöriga formän från *Hamadân*, som emot ovanligt hög lega förbundo sig att föra oss fram till *Kirmanshahan*, ehuru de redan förut hade full last. Utan att akta på de olyckliga förebuden, t. ex. att vår packning 3 gånger föll af öket i por-

ten vid uttågandet från *khan*, eller på ett skarpt gräl med våra råa forbönder, gåfvo vi oss den 12 oktober ut härifrån, från den sista stationen på säker, icke farlig botten. Sedan vi engång lemnat den måste vi bereda oss på röfvare, plundring och möjligen äfven strid på lif och död. Allt detta ägde väl grund, men under mina vandringar har jag blifvit så van att höra dylika farhågor uttalas, och så van att bli gynnad af lyckan, att jag föga gaf akt på detta prat, utan gaf mig till vägs med godt mod. Emedan vi lastade i morgonmörkret ungefär 3 timmar före solens uppgång, hade jag ej tillfälle att betrakta den stora karavan, med hvilken vi följde, förän längre fram på vägen. I soluppgången steg jag ned från öket på en höjd och fick der en öfverblick af den stora skaran, hvars ena hälft just gått nedåt, den andra tågade uppåt; den upptog väl $\frac{1}{4}$ mil i längd och var högst brokig, bestående af kameler, hästar, mulåsnor, åsnor samt folk af allehanda tungomål och drägter. Det gladde mig att se det ändock någon ordning iakttogs vid tåget, isynnerhet marscherade de ofvannämnda Turkarne med god hållning och färdiga till försvar mot möjliga anfall. Äfven formännen — tänk dock dervid ej på våra formän, ty de äro här ganska ansedda män och kallas *katirtshi* eller *tshar pador* — redo hvar sin häst, både framför och bakom karavanen, spejande åt alla håll på höjderna om något farligt funnes i trakten, samt lossade under modig gång böss- eller pistol-skott i luften, för att skrämma dem som möjligen ämnade anfalla.

Den öfriga tunga karavanen gick långsamt fram under de otaliga bjellrors och klockors ljud, med hvilka Persern belastar sina ök; blott då och då bragtes den i oordning af lösa, olastade kameler, hvilka befriade från sina Arabiska herrars tuktan och ledda af oerfarna Turkar, rusade ostyriga in på karavanens flanker, skrämmande de rädde Perserna; Turkarne förstodo nemligen icke dessas rätta behandling, ej heller begrepo kamelerna deras språk. Långt före middagen hunno vi vår första station *Kasr Shirin*, en *khan* med några rundtomkring den af lera hopsmetade kojor. Då den talrika hopen ej fann plats i sjelfva *khanen*, lägrade sig största delen utanför den; hela aftonen lågade elden, vakt hölls och skott lossades, för att låta tjufvar och röfvare förstå det vi voro på vår vakt. Följande dagen tågade vi i samma goda ordning och utan äfventyr förbi den andra stationen *Pûli Zehâb*, der äfven en *khan* finnes för resandes beqvämlighet, och slogo efter 11 timmars marsch läger på en höjd, kallad *Patak*. Denna dag hade vi tågat förbi många byar och nomadläger, som nyss blifvit plundrade och utblottade af mäktigare stammar; nakna och hungriga sprungo nu dess inbyggare omkring sina ödelaggda hem. I *Patak* infunno sig åtskilliga Kurdiska militärer, som föregåfvo sig vara sända af höfvidsmannen *Khosrew khan* i den lilla staden *Kerend* att utkräfva vägskatt för all last och af alla dem, som ej voro pilgrimer från de heliga orterna. Af Turkarne tog han en dryg penning och likaledes för hvarje kamel och hvarje last, som

våra eller andra formän förde; sedan kom turen till mig. För att vara lättare hade jag aflindat den hvita turbanen och bar till hufvudbonad blott den röda Turkiska *tarboshen;* derföre tog han mig för en icke Perser, emedan Perserna alldrig bära denna hufvudbonad, utan hata den på det högsta. Än sade han mig vara en Arab, än Armenier, än Frang, men hvad helst jag än vore fordrade han af mig 4 *toman* (svarande ungefär emot 44 rub. b. ass.) i skatt, hotande mig med pistol eller käpp om jag ej ville betala. Alla närstående togo mitt parti, men intet hjelpte; jag visade honom äfven mitt ifrån Kairo medhafda respass, liksom det från Baghdad, men utan gagn — han var nära att rifva sönder dem. För att slippa vidare gräl och krångel, fann jag för godt att betala skatt, sedan jag likväl afprutat den först fordrade summan 4 *toman* till 2 *kirân*, svarande emot något mer än 2 rub. b. ass. Men derefter följde jag mina reskamraters råd att linda min hvita turban på en liten hvit filtmössa, och slapp under hela den öfriga färden alla vidare prejerier.

Emedan här i trakten funnos talrika Kurdiska nomadläger, fruktade vi mycket för tjufvar och möjligen anfall af farligare fiender; våra vakteldar brunno under halfva natten och jag fick ingen slummer i mina ögon, så vidt jag minnes för första gången under mina resor. Karavanen började sedan lasta och emedan till en mulåsnas lastande gerna behöfvas 3 män, men mina formän voro blott 2, måste jag dervid hjelpa dem. Mitt göra var att hålla öket i ty-

geln samt att hålla emot den ena sido-säcken, som först uppkastades på ökets rygg, på det den icke måtte rulla åt andra sidan, medan de öfriga två upplyftade den andra sido-säcken; då den sednare kom upp bands den med ett rep fast vid den första, och sedan var mitt göra att släppa ned denna samt jemka den i jemnvigt. Men då jag dels ingen öfning haft deri, dels ingalunda var road af göromålet, bar jag mig ofta klumpigt åt och lät säcken falla eller öket slippa ur min hand; då fick jag alltid höra skrik, hojt och fult ovett af min råa forman, men låtsade i början ej om det, emedan jag i den ställning jag nu reser beslutit tåla allt för att se och erfara så mycket mera. Men då det till följe deraf för hvarje gång tilltog, kunde jag i längden ej styra mitt sinne, utan skrek och hojtade tillbaka; det hade ock oväntadt god verkan, i samma mån jag mera öppnade min mun, tillslöt min forman sin. Sådan är i allmänhet Persern. Skrik, ovett och stryk är det som vinner hans hjerta, då man deremot med sådana medel kommer ingen vart med den Arabiska Beduinen. Vi blefvo före resans slut de såtaste vänner, så att min forman uppassade mig på bästa sätt, medan deremot de andra formännen, som framförde mina reskamrater, uppförde sig sturskt, ehuru reskamraterna sökt vinna dem med smekande ord och eftergifvenhet. Dessa *Hamadân* formän voro i sjelfva verket ibland de råaste män jag någonsin sett eller kommit i fäl med. Denna natt då vi suto framför eldbrasan vid det afpackade bagaget, hörde vi gräl och oväsen nära intill, hvarföre

mitt sällskap genast skyndade sig dit (ty vid sådana tillfällen sitter en oriental alldrig stilla, om han ej fruktar Turkiska vakt-soldater), och hemtade efter en stund med sig en 15-års gosse, fortsättande grälet med några Turkar, som medföljde. Gossen hade af en Turk blifvit upptagen i *Kerbela* för att föras till sin hemstad *Kirmanshahan*, men denna natt hade Turken i sin ressäck saknat åtskilliga klädespersedlar och en summa penningar; han misstänkte gossen för stölden samt ville med hot och slag förmå denne att bekänna, hvarunder gossen småningom flydde ända till närheten af vårt läger, svärande dyra eder vid *Seijd Alshuhada* och *Hadrat ʿAbbas* att han var oskyldig. Nyfikna samlade sig deromkring och togo parti dels för Turken, dels för gossen; den förres parti tycktes hafva öfverhanden, då min forman kom dit och tog gossen i sitt beskydd för denna natt, sägande sig vilja försvara honom om han vore skyldig eller oskyldig, men i morgon skulle Turken med kallt blod få närmare undersöka saken och leta efter de förlorade effekterna. När hopen skingrat sig begynte forman examinera gossen; emedan denna examen fördes på det platta, men icke ointressanta Kurdiska språket, förstod jag deraf föga, men af de ofta upprepade oqvädinsorden samt dermed följande sparkningar, slag och stenkastning fann jag nogsamt att den icke utfallit till gossens fördel. Karavanen begynte lasta redan före midnatt och här var ej rådligt att lemna sig efter, ty då skulle man blifvit ett säkert rof för de tjufvar som här svajade omkring oss. Straxt

efter uttågandet kommo vi in i ett uppåt gående bergpass, så trångt att ofta blott ett ök i sänders kunde gå fram; på ena sidan var ett någorlunda brant berg, på den andra en hastigt stupande afgrund, så att den högre sidan icke kunde begagnas af de lastade öken, den lägre åter var en säker dödsstupa för den som råkade halka. Hela karavanen måste tåga sakta fram en efter en på den smala vägen; man tänke sig då hvilken trängsel och oordning uppstod i den stora mängden, enär hvar och en skyndade sig så mycket som möjligt att komma först fram till ingången, fruktande att tjufvar skulle uppsnappa honom om han blefve efter. I denna trängsel borttappades ök med sin packning och mången arm fotgångare blef plundrad. Ett af min formans bästa ök försvann äfven och jag hade åter tillfälle att se hans usla, omanliga uppförande i olyckan; han gret (det är ingen hyperbol), kastade af sig sin filtmössa, slängde upp sina kläder, skrek och förbannade hela denna olyckliga resa, klagande öfver förlusten af sitt kära och dyra, 50 *toman* värda ök. Hans dräng, som var vida lugnare och förståndigare än husbonden, begaf sig tillbaka för att söka upp det förlorade öket, hvilket han ock lyckades få reda på efter en half timme och ledde det fram vid tygeln. Formannens uppförande var nu i lyckan lika uselt som förut i olyckan, ty han föll sin dräng till fota, kysste dennes fötter och händer, betraktade sitt återfunna ök och kysste äfven det, då han fann det vara helbregda; men packningen, 2 stora säckar dadlar, var förlorad. Denna för-

lust tycktes dock, till min förundran, icke alls gå formannen till sinnes i hans stora glädje öfver ökets återkomst. Jag hade stigit af för att gående till fots i den klara fullmånens sken få njuta af den herrliga bergstrakt, inom hvilken vi nu kommit. Dittills hade trakten ännu varit något Arabisk eller ökenlik, bergen blott låga höjder af sand eller sandsten, men nu kommo vi in bland granitberg af de kedjor, som genomskära Persien åt alla håll. Bergen blefvo ock härefter beklädda med träd och buskar ända upp till topparne; på sidorna, men isynnerhet i däldèrna emellan deras väggar, frodades en frisk grönska. Sedan vi genom bergpasset kommit ut till en stor öppen dal, mötte oss en herrlig doft af denna grönska; uppfriskande verkade på mig isynnerhet en genomträngande doft af ett slags vilda äppelträn, hvilkas frukt Persern kallar *beh*, och hvilka här vexa i stort öfverflöd, dels vildt på bergen, dels i trädgårdar. I djupa drag insöp jag denna rena doftande luft, lika begärligt som jag i öknen efter en genomtörstad dag släckte min törst vid källans rand med skägget och näsan i vattnet. Men du som lefver i nordens friska luft torde ha svårt att förstå huru lifligt jag kände behofvet att ”äta luft” (såsom Persern säger) och huru begärligt jag gapat derefter under den långa qväfvande sommaren i Baghdad. Trakten fick ett gladare utseende, vatten strömmade rikligt ur källor, vattnande fälten i små rännilar. Jag fick dock nog af min spatserfärd denna natt. Ty sedan de kommit igenom bergpasset, hade mina formän tagit en annan

väg än den jag höll, och sålunda hunnit framom mig; men jag förmodade dem vara efteråt, saktade alltmera mina steg tills slutet af karavanen upphann mig, och vandrade sålunda bland de sista i hopen ungefär 6 timmar till solens uppgång, då min forman slutligen uppsökte mig, sjelf ridande sin häst och medförande ett ök för min räkning. Jag var då rätt glad att åter få rida, emedan jag verkligen blifvit trött, isynnerhet deraf att jag bar två kapprockar, min lätta Arabiska *ʿaba* och den tunga Grekiska kapotten. Vi satte oss upp och hunno snart de öfriga öken, som gingo ungefär i midten af karavanen, hvarefter vi 4 timmar sednare kommo fram till *Kerend*.

Kerend är en större stad, som ligger på ett svagt sluttande berg och något liknar de vackra, på terrasser belägna städerna eller byarne i Syrien. Dess invånare äro Kurder och bekänna sig till en sekt, som kallas *ʿAli Illah*, d. v. s. de erkänna *Imam ʿAli* vara en gud, dervid stödande sig på en plump berättelse att *Mohammad*, vid någon stor lifsfara i en fejd, ur hvilken *ʿAlis* rådighet räddat honom, skulle hafva sagt: *du är en gud.* De dyrka *ʿAli* till den grad att de, för att samma dyrkan må rätt inplantas i deras barns hjertan, föra barnen upp på bergstoppar och fråga dem om de älska *ʿAli* nog för att i förtröstan på hans skydd våga kasta sig nedför berget. Barnen antingen störta sig sjelfva, eller störtas af sina fäder ned, och om barnet då ej dör, så är det uppenbart att det älskar *ʿAli* rätt, men dör det åter, så är ingen skada skedd, emedan det ej älskade *ʿAli.* Ett

annat af dem brukligt sätt att pröfva denna *'Ali* dyrkan, är att hota barnen med svärdsegg; de hugga nemligen åt gossens hals med blottade hvassa svärd och såra honom; står han då stilla utan att blinka med ögonen och dör ej af såren, så är han renhårig och bepröfvad, men flyr han eller dör, så duger han icke. Sådana historier om dessa *'Ali Illaher* har jag hört ofta och af många; men ljuga mina sagesmän, så ljuger jag ock. Säkert är att denna sekt äger bestånd och har stort anhang just i dessa trakter omkring *Kerend*, samt att dess bekännare lika mycket hata *Sunni* som *Shija'*. Dem jag kom i fäl med bland stadens folk voro vackra, friska, förståndiga män med starkt brödratycke af våra Kosacker. Men det är ej att lita på orientalens förståndighet i allmänhet; vare han Kristen, Muslim eller Jude, så är han en ganska förnuftig varelse ända till dess han kommer in på religionens område. Deri likna alla orientaler vår Tykö *Bremer*, som också var den förståndigaste man i verlden, så ofta han icke kom in på astronomins område. Emedan vi lågo här i två dagar, hade jag tillfälle att spatsera omkring samt bese staden och folket. Jag fann här i allmänhet ett vackert slägte, såväl män som qvinnor; de sednare gå till största delen obeslöjade och hafva allsintet af den Arabiska typen, jag igenkände ej ett enda drag af denna. Man får här se så till sägandes en pectoral eller phtisis constitution (som sällan finnes hos Araben), med långt ansigte och hektiska kinder samt det egna intagande, som en sådan constitution alltid har med sig. Lik-

som landet icke är olikt Syrien, så hade ock inbyggarne sjelfva i sina drag någon likhet med Syrierna, men den regelbundna skönhetstyp jag funnit i Syrien, fann jag ej här; eller rättare: de hade sjelfva typen, men ett förvändt drag, något som ej rätt var på sitt ställe, vanställde och förderfvade den. Det var liksom med en eller annan skönhet hos oss: hvarje drag är vackert, munnens bildning har intet fel, ögat intet lyte, kinden fyllig o. s. v., men öfver det hela ligger någonting som förderfvar totalintrycket. Så tyckte jag från första stunden mig märka ett drag af lymmel hos dessa nomader, hvilket jag ej fick ur mitt sinne på hela Persiska resan, oaktadt jag såg många vackra anleten under densamma. I deras ansigten synes ingen öppenhet, ingen redlighet; liksom de i sitt uppförande dölja sin karakter och rätta natur genom artigheter och komplimenter, så höljas deras egentligen vackra drag af ett moln, det en förvrängdt bildad natur åstadkommer. Jag träffade här åter den flinighet, eller det vidriga bemödande att tvinga sitt ansigte till miner, som icke afspegla hjertat och naturen, hvilket man i så rikt mått får se i Europas salonger. Sådana anmärkningar gjorde jag för mig sjelf under det jag med mina följeslagare gick omkring i husen, köpande af matmödrar eller döttrar än bröd, än ost, än drufvor eller andra lifsförnödenheter, hvilka här liksom i hela Persien äro utomordentligt billiga. För att ge dig ett begrepp derom, vill jag uppgifva priset på den frukost vi åto i en vacker trädgård, vid en rännil med klaraste vat-

ten, i skuggan af vinstockar med härliga drufvor: färskt varmt hvetebröd för 5 kop., ost för 5 kop., drufvor för 10 kop. (dessa sistnämnda af det ädlaste slag jag dittills sett), summa 20 kop. b. ass., och deraf åto vi tre fullvuxna män oss alla mätta, men så mycket blef ändock öfver att 2 dervisher fingo sitt morgonmål deraf. Under hela färden räknade jag den dagliga utgiften för mat åt mig och min följeslagare alldrig högre än 1 rub. b. ass., ehuru vi lefde stort och frossade på frukter, isynnerhet drufvor, hvaraf jag dagligen åt mig mätt ända till min affärd från *Shiraz*. Emedan *Kerend* var den första stad på egentlig Persisk botten som jag hittills sett, föreföll den mig kanske mera frappant och märkvärdig än den verkligen var. I Baghdad och de städer i *Irak* jag sett, hade jag ännu igenkänt samma typ som i *Negd*, hvad byggnadssätt och trädgårds-anläggningar beträffar; men ehuru denna typ ursprungligen är Persisk, fann jag den dock här vara omskapad efter folkets och klimatets lynne, således betydligt olik den i *Negd*. Då man t. ex. å sistnämnda ort ser intet spår till fönster, utan blott några små gluggar högt uppe i väggen (man måste nemligen der stänga ut solen och hettan), begynte deremot här redan fönster med stora, luftiga öppningar spela samma vigtiga rôle som hos oss. Sommarrummen äro så till sägandes öppna förstuguqvistar, vinterboningen hvälfda glugglösa kyffen, ehuru denna åtskilnad icke ännu framträder lika bestämdt som längre fram. Byggnadsmaterialet var detsamma som jag nästan oupphörligt sett ända ifrån

Negd, nemligen soltorkade tegel, alltid af samma färg som sjelfva jorden. Efter jag nu kommit att nämna *Negd*, ett land det jag med all dess fattigdom älskar nästan lika högt som dess egna söner, vill jag här göra en anmärkning i allmänhet. Likasom hos Beduin-Araben allt är nationelt och ouppblandadt af främmande elementer, så är hos stadsbon allt utifrån lånadt. Hvad för eget och nationelt har väl den nuvarande Egyptiern, Syriern eller Irakern? Jag har den öfvertygelsen att hans drägt, byggnadssätt, hela lif och till större delen äfven alla hans vetenskaper äro ett lån från det folk, som bebodde dessa länder vid den tid han eröfrade dem; liksom i Medina, Mekka och öfriga städer vid Röda hafvets kust den Egyptiska bildningen i allmänhet är förherrskande, samt den Syriska bildningen i de små städer, som ligga vid Syriska pilgrimsvägen, så åter den Persiska i *Negds* och *Iraks* städer. I *Jemens* städer torde man finna likheter med den Indiska bildningen, men derom vill jag ingenting säga, emedan jag ej sett någondera landet. Sådan är Araben! när han kommer ut från sin öken, vet han ej huru han skall vända sig, utan kastar sig i armarne på den första ledare han träffar, och så ypperlig ledare han än sjelf är i sin väglösa öken, är han dock tafatt i den vägrika staden.

Men för att nu återkomma till *Kerend*, hvad som der fröjdade mig mer än dess lerhus, var dess stora, vidsträckta trädgårdar, isynnerhet dess vingårdar, kallade *angûristân*, hvilka i hela Persien utgöra en högst vigtig del af trädgården. De drufvor, som

ej ätas, säljas eller torkas till russin, låter man gäsa för att få vin, ty detta drickes i Persien ymnigare än i något annat *muslim*-land. För öfrigt prydas trädgårdarne af fruktträd hörande till de mest olika slag, och sjelfva frukten är af yppersta qvalitet. Emedan vi nu voro på Persisk botten begynte folket i karavanen lefva upp och bli modigt. Persern är i fremmande land en feg, usel stackare, krypande ödmjuk och derföre öfverallt föraktad, så att t. ex. i Baghdad barnen springa efter Perser, öknämna dem, kasta stenar efter dem och behandla dem i allmänhet såsom Judar, utan att Persern vågar sätta sig till motvärn. Detta är väl till större eller mindre del fallet med alla orientaler (Beduinen har ett ordspråk som lyder: hvarje räf är varg i sitt eget land), men gäller kanske i högre grad Persern än någon annan. Här deremot öfverflödade den Persiska *ʿAli*-kraften, som har någon likhet med den nordiska i bersärksmässighet. Om aftonen, sedan hvar och en slutat sin qvällsvard, stego ur den stora folkhopen upp talare, som uppmanade hopen först att uttala förbannelse-formeln öfver de 3 hundarne *Abo Bekr*, *ʿOmar* och *ʿOthman*, sedan att hvar för sig med hög och klar stämma utropa: *ja ʿAli.* Ett högt skallande *ja ʿAli* var det alltid färdiga svaret på denna uppmaning. Knappt hade de sista ljuden af detta skall dött i den tysta natten, innan antingen samma eller en annan talare åter steg upp och förmanade hvar och en som älskade *ʿAli* samt med rent hjerta återvände från vallfarten till hans martyrplats, att med ännu högre röst

utropa: *ja Ali*; äfven denna uppmaning lyddes med samma beredvillighet som den första. I ett långdraget *ja ʿAli* med det klumpiga uttalet af *ʿein* (hvilken bokstaf, jemte några andra äkta Arabiska, Perserna alldrig kunna lära sig utsäga) gaf den Persiska *ʿAli*-kraften sig luft. Men för tredje gången steg en talare upp och anmanade hvar och en som hoppades att Herren genom *ʿAlis* bemedling skulle föra honom hem helbregda, utan vedermödor, att med allt högre och högre stämma utropa: *ja ʿAli*; och kanske beredvilligare än de förra besvarades denna uppmaning, men då stämmorna redan blifvit hesa af skrik, blef detta utrop väl mera sorlande men mindre högljudt. Skott af bössor och pistoler aflossades i luften, förmodligen i tanken på det *ʿAli*-mod, hvarmed man ämnade möta och tillintetgöra under vägen möjligen anträffade röfvare. Ej nog med att det krigiska sinnet urladdade sig i böss-skott, utan det poetiska utgjöt sig äfven, ty man hörde här och der i den stora hopen sånger och recitationer "om näktergalen i *Kerbelas* rosengård" samt "om *Dhulfakâr*, gudalejonets mäktiga svärd." Under resans fortgång torde du få se huru denna modiga *ʿAli*-kraft yttrade sig i handling, hvarföre jag nu ej vill anticipera lof eller tadel. Såsom redan nämndes blefvo vi här två dagar. Orsaken dertill var hufvudsakligen den, att en bland *Shiraz's* förnämsta formän hade förlorat 2 af sina ök och anmodat den här i staden bosatta nomadhöfdingen att utsända män för att söka upp dem; men ehuru han verkligen bemödade sig derom, lyckades höfdingen

icke återfinna de borttappade öken. Emellertid hade en betydlig del af karavanen, nemligen folket från *Mozenderan*, allena begifvit sig å väg framåt; emedan de utgjorde en stor och välbeväpnad trupp, såg jag för min del ogerna deras aflägsnande. Dock hade jag, sanningen att säga, i dessa dagar fått anledning att sänka mitt förtroende till detta följe och lärt mig inse att på dem ej mycket var att bygga; jag begynte smått ångra hela färden med karavanen, men nu var äfven återgången stängd, och den som tagit fan i båten måste föra honom i land. Jag kunde icke (såsom en *Herat dervish*, med hvilken jag här sällskapade) besluta mig till att ligga qvar öfver vårdagjemningen och afbida slutet på vinterns köld samt de af shahens död förorsakade oroligheterna i Persien, utan begaf mig den 16 oktober ut härifrån med den öfriga karavanen.

Vi måste äfven på denna väg genomgå ett pass, för hvilket alla storligen fruktade. Min öfvertygelse är ock att om, antingen i detta pass eller i det vi genomgingo på vägen till *Kerend*, en trupp af 50 eller 100 modiga Kurder anfallit vår karavan, skulle de utan svårighet och utan särdeles strid kunnat utplundra oss allesamman; men dessa å sin sida fruktade kanske den stora mängden, eller voro de fromma nog att ej vilja antasta vallfärdare, som återvände från de heliga platserna. I passet svajade emellertid karavanens lätta ryttare åt alla håll, lossande oupphörligt skott i luften — Kurderna skulle kantänka ej eljest vetat att de hade skjutgevär — och

bland dem förekommo mig våra *Hamadan* formän modigare än andra. Vi kommo ock lyckligen igenom passet, utan att se några fiender, utom några nomader som gingo i vall med sin boskap på bergen och af vallfärdarne med högt skrik manades att komma ned på fältet. Jag kan ännu ej förstå huru denna karavan kunde göra hela den långa färden genom Persien, utan att bli plundrad af de råa, roflystna Kurd-nomaderna, isynnerhet som den vid hvarje station aftog i antal, då alltid en del vallfärdare begåfvo sig hem. I Arabien vet jag förvisst att en sådan karavan under liknande omständigheter alldrig kunnat gå fram, utan att utplundras. Närmare middagen hunno vi slutet af denna station och närmade oss den lilla byn *Haron Abad*, för att der hvila återstoden af dagen. Men några stenkast från byn mötte oss en trupp af från plundringståg mot grannarne återvändande Kurder, hvilka begynte antasta karavanen och isynnerhet dess fotgångare. Redan hade dessa utblottat 3 fotgångare intill skinnet och uppsnappat några ök jemte packning samt bragt dem i förvar, då ändteligen alla formän med sina drängar samlade sig, beväpnade med störar (ett här mycket brukligt och med konst fördt vapen), samt beslutna att möta våld med våld; äfven den lilla byns folk hade samlat sig till vårt försvar, emedan de sjelfva voro rädda för nomaderna. Kurderna funno derföre för godt att fortsätta sin färd och lemna oss i ro. Vi tågade således i lugn och fred till en *khan*, som, ehuru stor och vidlyftig, ej kunde herbergera hela karavanen. Ännu

der ropades 3 à 4 gånger till strids och karlarne sprungo ut med sina störar och andra vapen. De ök och den packning Kurderna uppsnappat hemtades tillbaka, men de 3 män, som blifvit utplundrade, suto nakna och skälfvande af köld i en vrå, till dess en och annan bland vallfärdarne gaf dem något plagg att skyla sin nakenhet med. Allt detta hade i den trånga *khan* förorsakat stor oordning och villervalla, hvarföre det drog länge ut förän hopen fick lugn nog att göra upp eld och sätta grytorna på elden. Detta är en högst intressant stund i alla karavaner. Bland Araber är det första man hör ljudet af mortlar, hvari kaffe stötes med bestämd takt, utgörande en oemotståndligt inbjudande musik; Persern har deremot ingen smak för denna musik eller för kaffekoppen. Här höres intet annat än månglares och marketentares prosaiska utrop: kött, smör, ved, drufvor o. s. v., hvilket med all sin prosa dock för den hungrige och trötte resanden ofta ljuder behagligare, än malmens klingande inbjudning till kaffe; åtminstone klingar utropet: drufvor! herrligt i en nordbos öron. Stationerna i Persien äro alltid belägna i byar och der byar ej finnas, är *khans* portvakt vanligen försedd med munförråd, hvilket var såvida beqvämt, att jag ej behöfde släpa med mig matsäck, såsom öfverallt i Arabien. Sedan alla uppköp äro gjorda af den lägrande karavanen och alla eldar uppblåsta, blir lif och rörelse på alla håll. En kokar och sysslar med grytor, en annan gör sin tvagning och bön, formän skrapa och damma sina ök, eller hemta dem tillbaka från

vattnandet och behänga deras hufvuden med hafrepåsar. Öken stå bundna vid ett i fyrkant med jernkilar vid jorden fästadt tåg, kalladt *kemend*, och vänta gnäggande på dessa påsar. Näst åsnorna äro mulåsnorna i allmänhet de mest prosaiska och tråkiga lastdjur, så att jag ofta med längtan tänkte tillbaka på de trefliga kamelerna i öknen med sitt muntra idislande hela natten om; men mulåsnorna här bära otroliga bördor, lika tunga som öknens kameler, och uppfylla således väl sin bestämmelse att vara lastdjur. Andra i karavanen hör man uppgöra räkningar med marketentare under gräl och skrik, andra åter sitta på marken, rensande sina kläder från ohyra och kastande den i elden. Förgäfves skulle jag dock söka beskrifva all den brokighet och villervalla, som råder i en österländsk karavan; vi Europêer äro så vana vid ordning och regel i äfven de största folksamlingar, att vi knappt kunna tänka oss den vid oordning i allt så vane orientalens rörlighet och obändiga liflighet. Slagsmål ser man dock sällan, ty om två eller flera komma i tvist skynda sig de omkringstående alltid att skilja dem åt; detta är ock nödigt, ty den hetlefrade orientalen tvekar ej länge att draga sin dolk eller spänna sin pistol. Så mycket oftare hör man gräl och ovett ibland Perser, hvarvid de gröfsta, plumpaste, meningslösaste uttryck begagnas. Men hvad man icke hör i en Persisk karavan är det muntra, förtroliga glam, som bland Araber fortsättes långt in på natten; här lägger sig hvar och en till hvila, sedan han fått magen fylld. Det

är ock nödigt att begagna hvarje stund till hvila, som blir öfrig, i anseende till Persernas fördömda vana att färdas om natten.

Följande morgon gåfvo vi oss åter ut från *Haron Abad*, och fortsatte färden förbi talrika nomadtält och af lera hopsmetade byar. De förra äro deruti olika Beduinernas tält att väggarne bestå af upphängda halm- eller rör-mattor, då deremot Beduintältets *ruvâk* alltid äro af samma svarta, tjocka ylleväf som taket. På sina ställen ser man äfven något Kurdiskt nomadtält vara stödt emot en i hast uppförd lermur, som bildar dess väggar åt en eller flera sidor; dessa boningar äro sålunda till hälften tält, till hälften hus (*beit shar* och *beit tin*, såsom Araben säger), samt vittna om deras herrars halft nomadiska lif. De förekommo mig ock vara ett mellanting emellan Beduiner och fast bosatta män, deras natur och sinne vacklar emellan bådas. Jag önskade få tillfälle att lefva någon tid i deras tält för att jemföra deras lif med Arabernas, men min önskan gick alldrig i fullbordan. En undersökning af deras lefnadsförhållanden och nomadlagar skulle säkert vara högst intressant, ehuru jag högeligen tviflar på att dessa skulle erbjuda lika många intressanta drag till afteckning som Beduinernas. Före middagen kommo vi till ett öppet fält, *Mai Desht*, och der sågo vi på afstånd ryttare och fotfolk uppställda i ordning, såsom det tycktes, för att afbida vår ankomst. Ryttarne voro blott 3 à 4, utom en större trupp af omkring 30 à 40 män, som syntes på långt afstånd emellan de slät-

ten omgifvande bergen; men fotfolket utgjorde ett antal af omkring 50 män, beväpnade mest med långa störar, till en ringa del med skjutgevär. Detta var i sjelfva verket en ringa hop i jemförelse med vår stora karavan; men icke dess mindre bragte den hela vårt långa tåg att stanna, och bland våra många *ʿAli*-modiga ryttare, som eljest vid alla tillfällen lossat så många skott i luften, fanns nu ingen enda hvilken vågade spränga fram för att undersöka ställningen. Isynnerhet de med tungan tappra *Shiraz*-boerna, hvilkas afdelning var den största i karavanen och således den man mest litade på, lemnade sig längst efter för att afbida hvad som komma skulle; ingen bland dess många välberidna *tshar vadorer* (formän) närmade sig för att ordna försvaret eller se till hvad som borde göras. Våra *Hamadan* formän utgjorde i dag förtruppen och sedan de jemte den öfriga karavanen gjort halt i ungefär en qvart timmes tid, hvarunder ingen i den fruktade fiendehopen rörde sig, redo de till ryttarena samt vexlade ord med dem. Snart försäkrade de sig om att dessa icke hade några fiendtliga afsigter, hvarföre de gåfvo ordres åt sina drängar att drifva öken framåt. Drängarne hade emellertid framtagit och i ordning ställt sina vapen, för det mesta långa störar, hvilka under marschen varit stuckna emellan packningen på öken så att ändorna syntes vid djurens öron liksom två långa horn; min formans högst trefliga dräng var dock beväpnad med svärd, det han nu blottat och hvässt mot slidan. Min reskamrat *Mohammad ʿAli* steg af och drog sig smy-

gande bakom öken, så att dessa voro emellan honom och den fruktade fienden; då jag ridande frågade honom, om han trodde att det nu verkligen blefve fejd af, svarade han med halft darrande stämma blott: *hâlâ diger.* Hvad mig beträffar väntade jag med temmelig säkerhet en strid, ehuru jag knappt kunde förstå huru en hop af högst 100 illa beväpnade män skulle våga anfalla vår stora skara på ett vidöppet fält; men emedan jag redan från första stunden af denna färd gjort mig beredd på allt, afbidade jag temmeligen lugnt med handen på pistolerna hvad som skulle komma. Oantastade och utan krångel fortsatte vi vår färd. Men jag kan ej neka att männernas fega uppförande vid detta tillfälle betydligt ökade mitt misstroende till deras *'Ali*-mod och att jag för dem fattade en viss afvoghet samt ett förakt, som sedan dess ej velat gå ur mitt sinne. Väl har jag i orienten fått den öfvertygelsen att alla dess söner i grunden äro ett feghjertadt folk, när det gäller strid mot fiender samt att försvara sin goda rätt eller sin egendom; men de hafva ett lugnare mod än Europén, när det gäller att duka under för Herren eller för någon vild naturkraft, den de ej kunna beherrska och mot hvilken de nästan alldrig gå i strid. Blir det fråga om att modigt gå emot den, som tränger in på deras rättigheter, eller att sätta sitt lif på spel för heder och ära, så väljer han hellre flykten än striden. Det oaktadt har jag alldrig sett Araber bära sig så tafatt och dåligt åt, som vår Persiska karavan här gjorde. I slutet af den stora slätt, vi nu öfver-

tågade, ligger en *khan* vid några usla kojor och denna tjenar till stationsplats för karavaner, som gå här fram. Men då vi nu funno *khanen* och kojorna utplundrade och delvis ödelaggda af nomaderna, ansågo vi för bäst att fortsätta färden, isynnerhet som vi beräknade att staden *Kirmanshahan* kunde uppnås före solens nedgång. Vi kommo åter in bland berg, emellan hvilka lågo rika, odlingsbara fält, och ungefär 2 timmar före dagens slut skådade vi från små höjder öfver de utomordentligt rika, vidsträckta trädgårdar och odlade ställen, som omgifva den landtliga, ej otrefliga staden. Kort derpå tågade vi in i den.

Kirmanshahan ligger på en stor, öppen slätt, nästan i cirkelform omgifven af väldiga granitberg med höga toppar, bland de högsta jag sett i Persien. Slätten vattnas rikligen af källor och rännilar, som genomskära den i alla riktningar samt gifva vatten åt de talrika trädgårdarne och sädesfälten. Staden utgör också ett slags proviant-magasin såväl för Baghdad, som åtskilliga städer i Persien, ty hvete och isynnerhet smör utföres härifrån dels till Irak, dels till sjelfva det 12 dagars väg aflägsna *Isfahân.* Vid pass en timme före solens nedgång intågade vi, och redan då vi vandrade fram på de trånga, heltäckta gatorna, för att komma till den *khan* mina formän valt till sitt lägerställe, blef jag föremål för de frågvisa Persernas nyfikenhet, som till och med mycket öfvergår Arabernas. Medan jag framgick på gatorna frågade många hvarifrån jag var, hvilket jag besvarade blott med orden: från Baghdad, emedan frågan

också kunde förstås såsom om den lydt: hvarifrån kommen I? Sålunda slapp jag ytterligare frågor tills vi hunno *khanen*, hvilken var en gammal förfallen byggnad, ruskigare till utseendet än den jag bebodde i Baghdad och dem jag hittills sett på vägen. Der mötte mig först en tjock gubbe med långt, yfvigt, Persiskt skägg, hvilken i egenskap af tulltjensteman fordrade att få visitera mitt bagage; men då han fått höra att jag var en Arabisk läkare från Egypten (ty under hela färden gaf jag mig ut för en bland detta lands söner), befriade han mig och sig sjelf från visitation. Derefter blef jag ansatt af en 20-årig yngling, som först på Persiska qvestionerade mig om Egypten och sedan på Arabiska frågade om jag var *Sunni* eller *Shija*ʿ. Detta är en fråga, som hvarje Perser gör redan i första stunden af bekantskapen; jag minnes nog huru en Persisk thékokare i Baghdad (en som gick omkring på gatorna med ett stort thékök af förtennt koppar, satt på kol-glöd) gjorde mig samma fråga, under det jag i ett gathörn drack af hans med kanel starkt kryddade thé. Jag minnes också huru min vän *Nasr Allah*, målaren från *Shiraz*, då han först inträdde i mitt rum inom samma *khan*, tillfrågade mig om detsamma efter långa förblommerade Persiska omsvep. I tanken på dessa så ofta mig gjorda frågor kunde jag nu ej återhålla ett smålöje, hvilket högeligen misshagade min unge frågare. Men han stannade ej dervid, utan ett långt raisonnement uppstod om de 12 *imamerna*, om de 3 "hundarne," om deras sista imam *Mahdi*, som ännu lefver,

m. m. d. skrock, hvilket här ligger folket närmast om hjertat; samtalet slutades dermed att min unge frågare hoppades att jag, som nu färdades i Persien, der skulle byta om bekännelse och bli en rentrogen Musulman. Dertill bifogade jag det tvetydiga talesättet: "jag och min lott, allt hvad Herren vill," hvarmed det var slut för denna gång. Men ack huru många dylika examina fick jag ej sedermera utstå under färden! Man kan icke här, såsom i Europa, affärda en näsvis frågare med ett näsvist svar, utan måste med god mine och mjuka ord uthärda gubbens såväl som barnets frågor. Hvar och en har rättighet att fråga och vänta ett välvilligt svar, äfven då hans fråga skulle förtjena ett näsvist. Med all orientens påstådda aktning för ålderdomen, har barnet här vida större rättigheter än hos oss. Emellertid hade min reskamrat, som med sina formän stigit af i en annan *khan* än jag, infunnit sig hos mig och medan det mörknade flyttade jag öfver till nyssnämnda ställe; äfven det var en gammal, ur bruk kommen *khan*, men dock vida bättre än den förra. Alla nyare och bättre *khaner* voro upptagna af det stora antal återvändande pilgrimer, som vid ryktet om shahens dödsfall blifvit tvungna att stanna här qvar. Följande dagen gjorde jag jemte min följeslagare en spatsertur i staden och fann nu åter på allvar att jag kommit till ett annat land. Väl igenkände jag orienten i de usla lerhusen, i osnyggheten på gatorna, i förstörelsen och förfallet; men det hela gaf dock en annan bild än den jag sett i Arabien. Sjelfva folkets utseende och

dess dystra opium-ansigten ingåfvo mig en hemsk känsla, liknande den med hvilken jag någon gång inträdt i ett benhus, medan å andra sidan feta, klumpiga figurer med röda, plussiga kinder påminte om gourmandise och vinflaska. De långa heltäckta bazarerna påminte mig om, att jag var i ett land der man måste skydda sig mera för regn, oväder och en oblid himmel, än för solhetta; de betogo mig anblicken af den vackra himmelen och under hela vandringen tyckte jag mig spatsera i korridoren af ett hus. Sådana täckta bazarer förstörde alltid för mig nöjet af en vandring i Persiens städer. Det är väl sant att sådana finnas äfven i Egypten, men der äro de högre, luftigare, gifvande ett behagligt skygd mot solen men derjemte insläppande tillräckligt dagsljus; i Persien åter gifva de bilden af en tunnel, i hvars mörker man icke utan en hemsk känsla inträder från solen och fria luften, medan å andra sidan den gyttja, som samlar sig dit och i takens skugga ej kan torka, erinrar om att man icke befinner sig inom hus. De äro derföre ett mellanting emellan hus och gata, men fullkomligt i enstämmighet med orientalens sinne, ty bazaren är hans hem och hans *locus agendi*, i det egentliga hemmet vistas han blott för att äta och sofva öfver natten. *Kirmanshahan* var isynnerhet rik på sådana bazarer, men en stor del af dem lågo förstörda. Förlidet år hade nemligen en af *Mohammad Shah* tillsatt Turkisk höfding eller guvernör grasserat här och för att qväsa det öfvermodiga Kurd-folket anställt härjningar på privathus och bazarer, äf-

vensom konfiskationer m. m., hvilket en Turks regering alltid har med sig. Derföre bär folket ett lågande hat till allt hvad Turkiskt heter, så att äfven de Turkar, som följde med i vår karavan, voro utsatta för förföljelse, bestående i både ovett och slag, så ofta de vågade sig ut på gatorna. Redan under vägen, då vi färdades förbi byar och nomadläger samt dessas barn och qvinnor samlat sig för att begapa oss, hade ofta dessa Turkar blifvit antastade; en gång var till och med en bland dem nära att bli mördad af en hop barn, om icke en medlidsam *Shiraz*-bo med goda ord frälsat honom från de små, men hätska förföljarena. Persernas nationalhat emot Turkarne stack fram äfven i andra städer, om än ej fullt så skarpt som här, och i hela Persien, ja kanske i alla orientens länder, dit Turkarne lyckats intränga, finner man det tydligt uttaladt. Knappt någonsin i orienten har jag hört någon som ej förbannat eller hatat Turkarne i allmänhet och här i Persien gladde man sig nu hjertligen åt att den nya shahen visade större bevågenhet emot äkta Perser, än emot Turkar. Denne skickade nemligen nu till alla provinser höfdingar, valda ibland äkta Perser, då deremot *Mohammad Shah* gjort tvärtom, hvarföre han följdes i grafven med förbannelser (med önskan att hans faders graf måtte brinna) och med den försäkran att han förstört Persiens land. Men ej blott emellan Perser och Turkar äger hat rum, utan man kan säga att hvarje orientens folk hyser en viss national-afvoghet emot det andra, till och med en provins' befolkning emot den

andras. Turken lider ej gerna Araben, ej heller Persern, och dessa båda ej Turken; Araben trifves ej rätt med Persern, den han kallar *ʿagam*, och den sednare ej med Araben; Syriern tycker ej om Egyptiern, den han hallar *herâmi*, omensklig, och den sednare sällskapar ogerna med Syriern, den han kallar dum och enfaldig; öknens son fördömmer dem båda samt öknämner dem *fellah* och *hadhari*; *Isfahan*-bon kallar *Shiraz* en by och dess invånare narrar eller *alvât* (ungefär tjufvar, roffare), medan *Shiraz*-bon klandrar den förre såsom krämare och nidsk beräknare. Att uppsöka alla orsaker till detta national- och provins-hat vore svårt; men en hufvudorsak dertill är utan tvifvel språkets eller dialektens olikhet och det i högre grad än hos oss. ”Vi hafva dock till slut ej annat än vår tunga,” såsom den gamle Egyptiska soldaten uttryckte sig, är en sats hvilken i mer än ett afseende har sin fulla sanning i orienten. Alla värf som utföras, undantagande öppet våld, uträttas här med tungan; pennan, som hos oss spelar en så vigtig rôle, är här af föga eller ingen betydelse. Dess plats intager *alfesâha*, vältaligheten; icke en sådan vältalighet som hos oss, att från kathedern ur papper uppläsa ett förut skrifvet tal, utan en sådan, som vid alla tillfällen kan genast ex tempore tydligt utlägga sina tankar i klara ord och i uttryck, hvilka brukas inom hvarje särskild provins (i Egypten kallas detta att tala i exempel), samt dymedelst bringa hvar och en hörande till öfvertygelsen om sin rätt. Man finner i sjelfva verket denna

språk- och tal-förmåga både oftare och i högre grad hos orientaler än vesterlänningar. Då man hos oss räknar några få i alla klasser, som med ledighet tala ett vackert språk, är denna förmåga här allmän och anträffas hos de flesta, äfven i den mest obildade klassen. Den är ock nödigare här; ty med den bedrager krämaren sina köpare eller tvärtom, och man säger: "handeln består i fintlighet" *(beiva shera bilshetara)*; med den skaffar sig en lärd sheikh rykte, förvränger en *kâdi* lagen, qväser *fredags-imam* (isynnerhet i Persien) det oroliga folket; med den tillvällar sig en Beduin-sheikh anseende och makt öfver sin stam, eller rättare den är hans enda makt och vapen, ty han har hvarken fängelse, spö eller schavott att tillgripa — med ett ord: "tungan är till slut det enda vi äga i orienten." Om Turken nu ej fullt förstår det Arabiska eller Persiska tungomålet, så ledsnar han snart på långa raisonnementer, hvilkas finheter och egentliga udd han ej senterar, samt griper till karbasen; då Persern blåser en *kaljan*-rök af complimenter och floskler i Arabens hjerna, eller fattar en beqväm position för att i allsköns ro berätta sagor från djurriket och i dem insvepa sin visdom och sina råd, tager den lifliga, för långsläpighet rädda Araben till fötters; då en fromt hängifven Arab med pipan i munnen sätter sig för att börja ett uppbyggligt samtal om ödet och Herrens oföränderliga predestination, faller en den fria viljan erkännande Perser honom genast i talet och beskyller honom för förvillelse i religionen. Då Egyptiern med sitt i ut-

tal och uttryck breda språk talar till den mera sjungande och accentuerande Syriska bergsbon, eller den fromhet hycklande *Hegaz*-bon, som i sitt samtal inblandar *hadith*, verser från Koran och annat lärdomsos, talar till en *Irak*-bo, hvilken väl mindre än Egyptiern stympat det gamla språkets långa former men såsom gränsbo mer uppblandat det med fremmande elementer, eller Beduinen talar sitt barnsligt jollrande språk, som väl har längre former men kortare ord och meningar, så förstå alla dessa icke hvarandra rätt; om de ock *förstå*, så *sentera* de ej hvarandra, och den man icke senterar har man ingen trefnad af, men från otrefnad till afvoghet är afståndet kort. Dessutom är deras omfång af idéer så ringa, att de väl ganska noggrant ha reda på sin egen provins' eller stads förhållanden, men veta föga af grann-provinsens eller intressera sig allsicke för dem, och deraf uppkommer en känbar brist på samtalsämnen. Hvad återstår sedan? Religionen, dess historia och legender. Den är ock i sjelfva verket oftast det vanliga samtalsämnet i ett blandadt sällskap. Få äro de sällskaper (i Persien dock flere än i Arabien), som finna sitt nöje uti att studera eller under samtal förklara en gammal bok, t. ex. *Shah Nameh* eller något bland *Saʿdis* arbeten; man tager vanligen sin tillflykt till denna sysselsättning blott i brist på annan.

För att nu återkomma till *Kirmanshahan*, så kan jag ej säga att denna första stad på Persisk botten just behagade mig, den svarade åtminstone ingalunda emot min förväntan. Visserligen herrskade här nu

oordning och villervalla till följe af shahens död, men staden var dock i bättre tillstånd nu, än första dagarna efter detta ryktes hitkomst; ty genast efter det man fick höra att shahen dött, hade den Turkiska höfdingen flytt bort af fruktan för folkets förföljelser, som troligen skulle hafva hämnats hans här utöfvade våldsgerningar. I detta tillstånd af höfdingslöshet hade alla tjufvar och en del Kurdnomader kommit i rörelse, öfvat våld på gatorna, plundrat oskyldiga vandrare och brutit upp åtskilliga handelsbodar för att stjäla. Men enär Persern är van vid dylika upplopp, hade de flesta handelsmän och andra som ägde något, satt sin egendom i förvar på något säkert, hemligt ställe. Derunder hade fredags-*imamen*, en ansedd och af stadsboerna älskad man, tagit guvernörstyglarne i sin hand, biträdd af en nomad-chef, och med slughet samt hvarjehanda knep förstått bringa det oroliga folket till lugn; blott 3 dagar hade här varit oroligt och bazar-bodarne tillslutna. Men ännu svallade vågorna smått af den i oro bragta ”stilla insjön” (såsom Runeberg kallar österlänningen), och fredags-*imamen* behöfde hela sitt anseende och alla sina styrmansknep för att ej kullbytera med sin lilla guvernörsslup i den envisa klappsjön. Så t. ex. slog han mynt i den redan under *Mohammad Shahs* lifstid erkända thronföljarens namn, ehuru fullkomlig ovisshet rådde derom att denne fattat stånd på Persiens thron; vidare utskickade han hvar 4:e eller 5:e dag, allt efter sinnenas oroligheter, en man, som efter några timmar borde komma tillbaka till staden, ri-

dande en flåsande häst samt klädd i en Tatar-stafetts skrud, för att i *imamens* hand offentligen lemna ett bref, hvilket denne sjelf skrifvit och vid utfärden hemligen gifvit åt samma stafett. När mannen kom tillbaka såg honom först en, sedan en annan och en tredje; dessa tre ögonvittnen sprungo omkring och berättade för de nyfikna, oroliga småstadsboerna att stafett kommit från *Teherân* med bref och firmaner till *imamen*. Knappt hade en halftimme förgått innan alla stadens gråskägg (*rishsefidha*), både ansedda och icke ansedda män, församlades i *imamens* hus, och han uppläste då för dem det bref han sjelf skrifvit, innehållande att shahen satt på thronen och att den för *Kirmanshahan* utsedde guvernören en viss dag skulle lemna eller redan lemnat *Teherân* för att begifva sig till sitt höfdingedöme; *imamen* räknade derjemte ut hvilken dag höfdingen skulle inträffa i staden. Dessa och dylika knep, ehuru genomskådade af de flesta, höllo det oroliga men verkligen beskedliga folket något i styr, så att ingen synnerlig oordning föregick på torg och gator; blott någon mössa eller kapprock snattades händelsevis från den som vågat sig ut om aftonen eller under natten. Utom staden var det osäkrare och kommunikationen var afskuren för karavanerna, som eljest i andra tider gingo härigenom dageligen. Andra åter som, när ryktet om shahens död spriddes hit, befunno sig i staden och redan voro resfärdiga, tvungos att ligga qvar, bland dem en stor karavan, ämnande sig till Baghdad. Men väl dem! i jemförelse med andra, dem vi träffat un-

der vägen i alla städer och *khaner* som vi passerat; stadda på resa, många blott 2 à 3 dagsresor aflägsna från sina hem, utan medel för ett längre uppehåll och belamrade med last, upphunnos de plötsligt af det fatala dödsfallet och tvungos att stanna på den station der de för tillfället befunno sig. Under det långa dröjsmålet hade de nödgats sälja allt hvad de ägde, till det mesta bestående af klädesplagg, för att uppehålla lifvet; nu väntade de med oro på den tid då de kunde begifva sig hem, fruktande att lida hunger om det ej skedde snart. Sådant var förhållandet i hela Persien, resande och karavaner hade stannat på det ställe der dödsbudet uppnådde dem, och lågo der tills de utledsnade måste för dryg betalning taga escort af nomader, hvilka likväl förde dem blott 2 à 3 dagsresor framåt till någon by, der de åter måste leja en ny escort; eller ock hade dessa resande beslutit att med tålamod införvänta ordningens och lugnets tid. Alla dessa voro, såsom du väl kan tänka dig, nog råa att följa *Mohammad Shah* i grafven med förbannelser. Vår *khan* i *Kirmanshahan* var något förfallen och aflägsen, men isynnerhet illa beryktad för sitt dricksvatten, hvilket påstods göra alla deraf drickande sjuka. Vårt rum, ehuru stort och rymligt, var icke särdeles trefligt, nemligen ett hvalf utan annan öppning än dörren; detta allt gjorde att jag slutligen antog den inbjudning min reskamrat *Nasr Allahs* här bosatte vän ofta upprepat, att nemligen flytta öfver till hans hus. En min bekante i Baghdad, en *Sunni*-sheikh, som vandrat omkring i Persien, hade

vid afskedet rådt mig att i Persien alldrig taga in annorstädes än i *khaner* och alldrig göra bön i moskéer, utan alltid hemma. Jag kunde väl ej inse grunden till detta råd, åtlydde det icke heller sedermera under resans fortgång, utan hade i alla städer mitt qvarter inom privata hus och gjorde ingenstädes bön ehuru jag besökte alla moskéer; men rådet låg mig dock i sinnet och hade jemte andra betraktelser förmått mig att i början envist afslå denna inbjudning. Nu antog jag den och vi flyttade vårt bagage till hans lilla gård; der fanns en liten gårdsplan, till större delen upptagen af en blomstergård med rosenbuskar, som vattnades ur en invid liggande bassin med rinnande vatten, och denna var i qvadrat kringbyggd af boningsrummen, som voro 3, samt skiljeväggar emot granngårdarne. Boningshusen bestodo af 2 sämre kyffen på ena sidan och ett större, beqvämligare hus, bebodt af värden sjelf samt hans familj, på andra sidan; det bättre af de 2 dåliga uppläts åt oss, och det var ej just otrefligt, sedan vi fått brasan tänd och kaffepannan i ordning. Vår värd var ursprungligen en målare, *nakkâsh*, från Isfahan, men af reslust eller brist på arbete i sin fädernestad (der han måste competera med mer än 2000 yrkesbröder), eller kanske troligast af from längtan till de heliga martyrplatserna, hade han begifvit sig ut på färder och efter slutad vallfart stannat i stöpet i Baghdad. Der hade han, ohjelpt af sina många landsmän, fallit i en svår sjukdom och i detta svåra läge blifvit tagen under armarne af *Nasr Allah*, som vårdat honom

under sjukdomen, skaffat läkare och läkemedel, understödt honom med penningar och skaffat honom arbete i Baghdad, med ett ord bragt honom på fötter igen; genom sitt arbete fick han så mycket ihopsparadt att han åter kunde ge sig ut på färder och nedslog sina bopålar i *Kirmanshahan.* Men då hans konst ej inbragte så mycket han behöfde, slog han sig på ekonomi och hyrde ett badhus, der han sedan satt såsom badmästare och tog badpenningar af sina kunder. Allt detta angår dock icke oss, men väl hans stundeligen upprepade råd till mig, att jag icke borde gifva mig ut på färder i Persien. Med den mine af slughet, jag ville nästan säga bakslughet och tråkig gubb-vishet, som är så karakteristisk för en Persers drag, satt han ofta dagarna ut och predikade, slätande sitt långa skägg, för mig om de tusentals faror jag gick att möta under denna färd, om alla de vedermödor och obehagligheter jag skulle nödgas utstå; jag kunde, mente han, nog ligga här tills allt blefve lugnt och ordnadt i Persien eller återvända till Baghdad. Han sade sig gifva dessa råd för att icke förråda det salt och bröd han med mig ätit eller det *selam ʿalaikum* han utbytt med mig; han önskade ej se den dag, då vi skulle stå till doms och jag komme fram för att draga honom i skägget (här drog han ett långt drag med handen öfver hela skägget), sägande: ”hvarföre gaf du ej ett godt råd åt en muslim, då han fremmande och oerfaren gästade i ditt hus?” Han hade i sjelfva verket österlänningens talförmåga i hög grad, förstod att väl lägga sina ord och att

omkläda sina råd med en brokig skrud af berättelser och sagor; men ehuru han först något inverkade på mig, fann jag dock snart att orsaken till hans prat var helt annan än den han föregaf. Han hade nemligen redan första dagen efter vår ankomst af den beskedlige *Nasr Allah* gjort sig underrättad om våra förhållanden och funnit denne sin vän vara alldeles utan ressurser; derföre fruktade han att få sig ett påhänge i *Nasr Allah*, emedan han lofvat åt denne sin unga dotter till äkta och i bref ofta förnyat detta löfte. I alla fall hade jag hemtat åt honom en ej välkommen gäst, och hoppet om att jag skulle befria honom från denna börda i fall jag stannade qvar eller återvände till Baghdad, förmådde honom till att söka skrämma mig ifrån resan i Persien. *Nasr Allah* sjelf, som småningom begynte ångra sitt hastiga beslut att lemna Baghdad, der han lefvat i 15 år, hviskade åt mig sina tysta tvifvelsmål angående resan, och min andra raska reskamrat *Mohammad ʿAli* begynte äfven tveka; denne fruktade mest att återvända till sina slägtingar fattig, utan granna presenter och utan ståtliga kläder, samt derigenom bli ett mål för deras och sina vänners tadel eller kanske utesluten från dessas sällskap. Men jag var ej kommen hit för att stanna qvar eller vända om för andras fåfänga eller hemliga önskningar; ju enträgnare de afrådde mig, desto envisare blef jag och till svar på deras alltid vid det långa pratets slut upprepade fråga: *baz mirevid?* sade jag blott: *mirevim in sha allah.* För att ännu meddela dig ett drag af folkets lynne, vill jag berätta

följande. *M. ʿAli* behöfde liksom jag en ny kapprock, en *ʿaba* för resan och hade hopsparat omkring 7 rub. b. ass. för detta ändamål, men uppskjutit köpet. En dag bad *Nasr Allah* att få låna samma summa, emedan hans vän, vår värd, just samma dag behöfde den, men skulle följande morgonen återbetala skulden. *M. ʿAli* kunde efter Persiskt bruk emellan bekanta icke afslå denna begäran, utan gaf bort sina penningar, och ena dagen efter den andra förgick utan att skulden honorerades. När det led till vår afresa sprang eller låtsade *Nasr Allah* springa efter vår värd, som alldrig var hemma, för att utkräfva sin fordran, men förgäfves; jag såg då hvar skon klämde, gaf åt *M. ʿAli* den till kapprock nödiga summan och anmodade *Nasr Allah* säga åt värden att han kunde behålla penningarne såsom hyra för vårt qvarter. Jag vet ej rätt hvilkendera som hade skulden i detta knep, eller om båda voro i complott; men orientalen är i allmänhet så bedräglig i penningaffärer, att en Europé knappt kan tänka sig all den nedrighet han dervid lägger i dagen.

Vi lågo fulla 6 dagar i *Kirmanshahan* och hvarje dag hade våra formän försäkrat att de följande dagen skulle begifva sig å väg. Under tiden hade en betydlig del af den stora karavan vi tillhört, skingrat sig; Turkarne hade alla lemnat staden, andra hade blifvit sjuka och derföre stannat qvar, andra åter begifvit sig åt annat håll. Berättelser inlupo angående den Turkiska karavan, som härifrån afgått, att den blifvit anfallen af nomader och efter en skarp strid,

i hvilken 60 man å hvardera sidan stupat, blifvit utplundrad till bara kroppen; likaså om våldsamheter af många slag, som blifvit begångna på vägarne o. s. v. Vi som ville ut påstodo att allt detta var osanning, hopsmidt af *Kirmanshahan*-boerna för att qvarhålla den stora hopen pilgrimer; 3 à 4000 personer jemte lika många ök förtärde dageligen betydliga summor, hvilka inflöto i stadsboernas fickor, och dessa hade derföre allt skäl att önska karavanens qvarstannande. Dylika knep brukades sedermera längs hela vägen, men de som skulle skrämmas voro lika goda Perser som de skrämmande, och togo derföre allsintet af pratet i sina öron. Perserna äro i sjelfva verket så vana att både höra och sjelfva tala lögn, att de nästan alldrig tro någon på hans ord. Den 24 oktober blef slutligen vår affärd bestämd. Jag lejde 2 ök af en *Shiraz* forman och begagnade det försigtighetsmått att låna åt denne 10 dukater mot skriftlig förbindelse af honom att han skulle återbetala dem i *Isfahan*, på det vi icke måtte lemnas i sticket vid framkomsten, i fall af en plundring under vägen, den vi med temmelig säkerhet emotsågo. Mannen var nemligen allmänt ansedd och af alla handelsmän anlitad, dessutom personligen känd af min reskamrat *M. ʿAli.* Vid afskedet af *Nasr Allah* önskade vi åt hvarandra att Herren på helgonens bemedling måtte föra oss fram lyckliga och helbregda till vårt mål; på min fråga hvad han nu tänkte företaga sig, svarade *Nasr Allah* att han här någon tid skulle se sig om efter arbete, men om han ej lyckades deri i nuvarande oroliga ti-

der, skulle han antingen återgå till Baghdad eller färdas framåt till *Teheran*, dit nu många strömmade från hela Persien; han trodde sig när som helst få en forman, som på kredit förde honom till endera stället, och framkommen kunde han låna af vänner i Baghdad eller af en kusin i Teheran den lilla forlegan — och sedan *Allah karim!* Vår värd visade sig icke och befriade oss sålunda från ett tråkigt afsked. Vid sådana tråkiga, meningslösa afsked tänker jag alltid med längtan tillbaka på öknens förståndiga män, som alldrig besvära någon med dylikt. Den 24:e således i morgondunklet begåfvo vi oss ut, och alla de hjernspöken, som alstrade af fruktan för plundring omsväfvat oss i staden, försvunno plötsligt på fria fältet; så snart jag hunnit utom stadsporten återvann jag mitt vanliga lugn på äfventyrliga färder. Vår första station var vid *Bist To*, ett bland de högsta berg i Persien och i gamla sagor frejdadt såsom *Ferhads* dödsplats; der hade nemligen lögnbudet om *Shirins* död hunnit honom och han hade i förtviflan deröfver slungat sin yxa så, att den klöf hans egen skalle. I en slät bergshäll finnes här inhuggen en lång inscription med nya, vackra bokstäfver, på ömse sidor om den åtskilliga figurer och ofvanföre en (som jag tror) kilskrifts-inscription. Figurerna hafva lidit af det barska klimatets verkningar och frusit näsan af sig eller blifvit så utplånade att föga kan urskiljas. Karavan-folket berättade att 7 dervisher roat sig med att hugga ut figurerna i berget; en förståsigpåare tillade att den gamla inskriften ofvanom taflan var En-

gelsk skrift, och berättade hurusom en Engelsk *baljôs* (så kalla Perserna Europeiska konsuler) hvarje år kommer hit ifrån Baghdad för att i några dagar studera skriften och gråta öfver den gamla förgångna tid, då äfven detta land utgjort en del af hans mäktiga rike. Detta är en allmän tro i orienten: hvarhelst gamla inscriptioner finnas och Europćer afteckna dem, tror folket dem vara skrifna på Europćernas eget språk, landet fordom hafva varit Europeiskt, samt Frangerna vara hitkomna för att afteckna dessa talismaner, för att sedan genom dem jemte besvärjelser och trollkonster framdraga de skatter, som nu ligga dolda under talismanerna, och för att åter befria de onda andar eller naturkrafter, som hittills af talismanerna varit bundna. Högre upp på berget voro äfven bilder inhuggna i en slät bergvägg, och hopar af dervisher samt andra ur karavanen strömmade dit upp för att betrakta dessa gamla fornlemningar. Detta förundrade mig, ty jag visste att om de varit Araber, skulle de hellre sutit omkring brasan och kaffepannan, än tröttat sig med en ganska besvärlig vandring uppför berget. Men dessa Perser suto på stenar och berättade hvad de visste om stället, såväl från *Ferhads* tider som från den Engelska *baljôs*'. Då jag af dessa berättelser erfor att Europćer förut afteckuat dessa inscriptioner, fann jag för godt att ej ens försöka någon afcopiering, så mycket mer som jag, i anseende till min närsynthet och omöjligheten att bära glasögon på näsan jemte hvit sheikh-turban på hufvudet, icke kunde komma inskriften så nära att

jag kunnat läsa den; ej heller hade jag tid eller medel att stanna qvar efter karavanen samt med ställningar och bråk bringa mig närmare inskriften. Vi suto här vid en liten buske, den de visa i hopen sade vexa af sig sjelf på *Ferhads* och *Shirins* gemensamma graf. Här hade nemligen *Shirin*, då hon kom att söka *Ferhad*, funnit sin älskares lik med svärdet vid sidan; i sin förtviflans sorg hade hon då fattat svärdet, med det öppnat sitt kärleksfyllda bröst och omfamnande sin älskares lik utblåst sin anda. Frid öfver de narrarnes aska! men i alla fall är den nu lefvande orientalen för klok att utföra slika idrotter. För öfrigt finnes här nu en *khan* för resandes beqvämlighet, äfvensom en slags nomadby utan hus och utan egentliga tält; de hafva nedslagit sina bopålar vid foten af en ovanligt stor och jemn bergvägg, uppställt svarta tältskynken eller bast- och halm-mattor öfver sina hufvuden och på sina ställen af uppstaplade stenar bildat en vägg till, utom den naturliga bergväggen. På slätten nedanföre, der vi slagit läger, stod en vattenqvarn i en liten bäck, som satte denna i rörelse och vattnade fältet; vattenqvarnar hade jag icke sett i Arabien, men här synas de i stor mängd och under vägen ifrån Baghdad passerade vi otaliga sådana. För öfrigt lågo strödda på det stora fältet otaliga bitar af brustna pelare och vackert utarbetade kapitäler, vittnande om lemningar från fordna bättre tider, kanske något tempel, gudahus, stad eller borg; men numera syntes intet annat än, liksom an-

nan sten, till marken stupade bitar af någon slags byggnad.

Här bildade vi reskotteri med två andra, som äfven lejt vår forman (*ser neshin* kallas de här), nemligen en handelsman från *Isfahan*, men i lång tid bosatt i *Kirmanshahan*, och en krämare från *Shiraz*. Den förre hedrades med namnet *Hagg*, emedan han var kommen till verlden på *ʿArafât*-dagen, den sednare med namnet *Kerbelai*, emedan han gjort vallfart till *Kerbela*, *Hoseins* grafställe. Jag bör nämna att man i Persien, liksom i Arabiens *städer*, alltid måste titulera en fremmande, såsom hos oss; man kan icke här, såsom i öknen vid samtal äfven med den ansedddaste man, kalla någon t. ex. blott *Mohammad* eller *Ahmad*, utan måste kalla honom: *hagg*, *sheikh* eller *effendi Mohammad* o. s. v. eller begagna titlarne: *Kerbelai*, *Nagafi* (en som gjort vallfart till *ʿAlis* graf), *Mash-hedi* (en som vallfärdat till *imam Ridas* martyrplats i *Mash-hed* i *Khorasân*), *Mulla* (hvilken titel jag bar), *Agha* eller *Mirza*. Det anses för bevis på stor bondaktighet att nämna en vid blotta namnet. I öknen har man ett annat sätt att vara artig, nemligen att benämna en person efter hans son eller dotter. Om sonen heter t. ex. *Mohammad*, kallar man fadren *Abo Mohammad*, såsom jag fick heta; om det förstfödda barnet är en dotter och denna är ansedd för skönhet eller andra utmärkande egenskaper, eller gift med en betydande sheikh, kallar man fadren efter henne t. ex. *Abo Amshá*, såsom min ypperliga värd af *Beli*-Beduinerna hette; stundom, isynnerhet i *Negd*,

benämner man en person efter någon älskad och ärad syster, t. ex. *Akho Nôra*, såsom *Shammars* öfversheikh den ädle *Abdallah* hette. Detta bruk i öknen förorsakar den fremmande besväret att upprepa sitt namn, ty Beduinen kan ej tala med någon utan att upprepa hans namn vid hvart 4:e eller 5:e ord; det första en Beduin frågar om är den fremmandes namn, och då han snart glömmer det, isynnerhet om det är något i öknen ovanligt, nödgas han under samtalets gång förnya sin fråga, så att jag ofta vid första samtalet med en okänd Beduin fått lof att oupphörligt upprepa mina namn. Detta slipper man deremot i Persien och till en del i de Turk-Arabiska städerna; under min Persiska färd umgicks jag i långa tider med personer utan att de visste mitt eller jag deras namn, hvilket i öknen hade varit alldeles omöjligt. Sådant var ock nu fallet med våra nya reskamrater, de kallade mig *mulla*, jag dem *hagg* och *Kerbelai*, och vi igenkände hvarandra fullkomligt på dessa titlar. Sedan vi hvilat öfver natten på öppna fältet, gåfvo vi oss följande dagen å väg och hunno redan före middagen fram till *Sahne (Schâna;* emedan Perserna icke kunna uttala flere Arabiska bokstäfver, dem de dock begagna i skriftspråket, är jag i allmänhet ofta osäker om ortografin), hvilken är en större stad vid foten af ett berg, åt alla sidor vackert omgifven af trädgårdar och grönska. Vi lägrade oss i den, oaktadt årstiden, ännu angenäma skuggan af stora träd, och medan vi drucko vårt thé, som alltid var den första förfriskningen på en lägerplats,

spatserade långsamt förbi oss en dervish med stor grön *Sejid*-turban om sitt hufvud, än utbasunande Herrens lof och ära med högt skrik, än görande sina anmärkningar om karavanens "åsnor." Du väntar säkert någon förklaring angående denna sorts män i deras egentliga hemland Persien, och frågar kanske: hvem är *dervish*? Ur *Gulistan* och *Bostan* känner du att egentligen hvem som helst kan vara *dervish*, shahen såväl som tiggaren, den ene klädd i krona, den andra i *dalk*. Dervish är den, som skojar verlden omkring, tiggande sig fram från stad till stad; dervish är ock den, som ej slåss eller grasserar i verlden, som mest tycker om att antingen ensam eller i en krets liksinnade män sitta menande vid *kaljan* eller bränvinsglaset; dervish är ock den, som öfvermodig och sjelfkär samt just derföre medgifven rättigheten att säga eller göra hvad han vill, går omkring och ovettas ständigt på verlden; men hvem kan uttömma begreppet *dervish*? Nog af, den nu ifrågavarande tycktes vara af det sistnämnda slaget och hade redan förut ofta väckt vår uppmärksamhet med sin högljuddhet och sina hånande ord. Han var, såsom det tycktes på hans något brutna språk, från *Herat* och för öfrigt väl klädd såsom en af medelklassen. Han förmåddes att stanna vid vårt kotteri med frågan: *tshe kheire don est?* (det vanliga Persiska uttrycket för: *qu'avez vouz?*), och med utsigten att hos oss få en kopp thé; emedan en dervish här, liksom en Koransångare i Kairo eller en Tysk musicus hos oss, alldrig föraktar en god kopp, en god stek eller

ett glas, satte han sig vid oss och berättade att han gått omkring och betraktat de tallösa åsnorna i karavanen, som gingo på två fötter, hade hufvud och hjerta af en åsna, men utseende af en Adams son, slutande med den anmärkningen (som han säkert ville lämpa på sig sjelf) att några voro åsnor till det yttre, men Adams söner till det inre. Under sin långa predikan i sådan ton fixerade han oss kringsittande, och denna undersökning slöts så till min fördel, att han yttrade det min hängifvenhet för Herren var djupare och renare än reskamraternas; det var nemligen jag som räckt åt honom thékopparne, som smort hans strupe, derföre fick jag den anförda complimenten. I allmänhet har jag kommit temmeligen väl till rätta med alla dervisher, som jag före och efter denne kommit i fäl med; af det ofta öfvermodiga slägtet har jag dock knappast sett någon öfvermodigare än denne.

Den följande stationen var *Kengever*, en icke obetydlig stad. Der finnas några fornlemningar, bestående till största delen af stympade pelare, som nu utgjorde grunden till ett nyare, af lera hopsmetadt, halft förfallet hus (som jag tror en moské) och för öfrigt kapitäl-stycken, som lågo kringströdda på fältet. Här funno vi äfven prinsen *(Shah Zâde) Tirez Mirza* lägrad utanför staden med kanoner och soldater, karrikaturer af de Europeiska, färdig att om några dagar afgå till *Kirmanshahan*, der han blifvit utnämnd guvernör. Detta gladde och tröstade oss något, ty vi hoppades att prins-guvernörer blifvit

skickade äfven till andra städer och provinser, samt att lugnet sålunda blifvit återstäldt. Min reskamrat *Moh. ʿAli* försäkrade nemligen att så snart guvernörer blifvit tillsatta vågade tjufvar och nomader ej fnysa; så länge ingen shah fanns var det deremot naturligt att de skulle vara i rörelse, emedan de hade ingen att visa lydnad och underdånighet för. Orientalen med sin gamla verldsvisdom är förståndig nog att icke ha republikanska idéer, utan anser det rike ohjelpligen förloradt, hvilket, liksom Frankrike nu, ingen shah äger. Äfven följande dagen hade vi vår hviloplats i en småstad *To-kesân*, der vi slogo läger midt på torget och fingo många besök af dess inbyggare. Bland dessa var äfven en prins *(shah zâde)*, som, då han kände doften af det kaffe jag höll på att bränna, hedrade vårt kotteri med sin höga närvaro och nedlät sig att dricka 3 koppar kaffe; han var mycket nedlåtande och kunde på intet sätt skiljas från de öfriga stadsboerna af den som ej kände honom. Man berättade att hans fader eller någon farbror skulle hafva blifvit gjord blind af *Mohammad Shah*, som fruktat för hans mod och manliga sinne, och att han nu mödosamt framsläpade sitt lif här. Äfven sade man att slika *shah-zadéer* skola finnas öfverallt i Persiens småstäder och provinser, bland dem flere i så knappa omständigheter att de nästan ledo hunger.

Följande dagen stannade vi i en stad *Daulet ʿAbâd*, med torg, bazar och sockerbagare, här alltid ett tecken till en större stad och en bildad befolk-

ning, ty Persern är utomordentligt begifven på socker och sötsaker. Här befunno vi oss blott 3 à 4 timmars väg från *Hamadân* och dess berg *Alvend*, hvilken trakt anses för en bland de kallaste i Persien; vi hade ock känning af denna köld, ty jag såg om morgonen isskorpa på en sprucken vattensäck och små vattenputtar. Jag insåg nu först att jag verkligen hade framför mig en köld, som ej var att narras med, ehuru jag i Baghdad alltid skrattat åt Persernas beskrifningar öfver den; men i det heta Baghdad tyckte jag äfven Lapplands köld vara välkommen. Denna köld var dock ringa emot hvad som komma skulle, ty min thermometer hade ännu icke fallit under noll. I *Daulet ʿAbad* lågo vi öfver en dag. Orsaken till dröjsmålet var hufvudsakligen en träta emellan formännen. Förän de utgingo från Baghdad hade dessa alla, väl vetande att i dessa oroliga tider på de osäkra vägarne ett gemensamt öfverhufvud behöfdes, som med sin erfarenhet och klokhet skulle leda och befalla de öfriga, dertill utvalt min *tsharvadôr*, hvilken allmänt var erkänd som en bland de förståndigaste och mest ansedda af sin klass, samt med heliga försäkringar lofvat följa och lyda honom. Den ginaste vägen härifrån till *Isfahan* gick åt sydost, men om vi följde den skulle vi snart komma in i hjertat af de fruktade Baktijarernas distrikt; derföre sökte min forman förmå de öfriga att taga en nordligare, väl längre men säkrare väg. Dessa åter, troligen fruktande förlusten af 2 à 3 dagars foder för öken, satte sig envist deremot och ett gräl uppstod,

som fortfor ej blott om natten utan äfven följande dagen, hvarvid mängden vann öfver min formans förståndiga råd. Vi vände således kosan åt sydost, ifrån den hittills följda riktningen i nordost, och gingo öfver yppigt rika, väl odlade fält, nästan hela dagen om förbi byar och städer, ehuru jag tyckte här finnas ändå mera jord som kunde odlas. Landskapet utgjordes af oafbrutna dalar och stora åkerfält emellan bergen, väl försedda med källsprång och dels naturliga bäckar, dels konstgjorda vattenledningar. Dock tyckte jag, vid jemförelsen emellan denna trakt och Syrien, det sednare vinna företräde. Ty Syriens städer och byar äro i allmänhet vackrare, bättre belägna på bergsluttningar och derföre mera pittoreska, då de deremot här oftast ligga på öppna fältet; dessutom äro Syriens berg öfverallt beklädda med grönskande träd, buskar och örter, men här äro bergen kala och nakna ända ifrån den första sträckningen vid *Kerend* till den vid *Shiraz*. I Syrien ser man ofta sädesfält och vingårdar ända upp till bergens toppar; äfven här funnos rika och vackra trädgårdar, men det var nu höst och de gulnade, af storm och regn kringströdda bladen påminte mig om min kära nord, men å andra sidan äfven om det underbara Egypten, der jag icke minnes mig hafva sett något gulnadt blad på träden hvarken om hösten eller vintern. Jemte odlade och bebodda byar sågo vi äfven öfvergifna och i ruin fallna; öfverallt passerade vi förbi än ett enstaka hus, än ett *karavanserai*, än en mur som omslutit någon trädgård, än en by, än en

stad, som totalt förfallen återgaf bilden af en genom eld förhärjad stad hos oss, blott att här inga sotade skorstenar höjde sig öfver de instörtade husen. Man såg ännu inmurade skåpöppningar i halfstörtade väggar, regnet hejdades af intet tak öfver de fordom beqväma rummen, stormen susade genom de vidöppna dörrarne och de portlösa stolparne tycktes inbjuda vargar och shakaler till nattherberge. Allt detta var icke ruiner från en aflägsen forntid, utan ruiner från i går, och de ingåfvo derföre betraktaren en känsla af fasa och förundran. På mina beständigt förnyade frågor om orsaken till dessa ruiner fick jag alldrig annat svar, än att husens ägare försvunnit, att de dött bort eller blifvit dödade i hätska strider emellan partier eller med nomader; dessas barn hade flyttat bort till andra städer eller vandrat ut i fremmande land, och ingen hade kommit att taga de för fäfot lemnade boståderna i besittning; eller en prins hade gjort någon stor anläggning, men shahen hade af fruktan för hans vexande anseende hos grannarne funnit för godt att göra honom blind, hvarefter andra icke vågat slå sig ned i hans lemnade bostad af fruktan för det onda omen som lådde vid den. Den enda tröst jag fann vid åskådandet af dessa ruiner var, att de bestodo af lera och således hade all rätt att åter bli lera; man hade på deras uppförande användt ingen kostnad och föga möda, allt var i öfverensstämmelse med en from Muslims mening att denna verld dock blott är en gästgifvaregård, der han får dröja blott en dag eller två. Jag tyckte mig i dessa går-

dags-ruiner finna ett uttryck af den hemliga känslan (som man kan hoppas börjar lefva och, om än djupt dold, alltid lefvat i den nutida Perserns bröst) att denna tid, allt sedan Perserne antagit Islam och tvungit sig in i fremmande Arabiska kläder, är en förfelad, till spillo gifven tid, i hvilken det ej lönar mödan att bygga någon byggnad som skulle trotsa förgängelsen, utgöra ett minne från det närvarande och stå såsom ett vårdtorn in i ett kommande tidehvarf. Det förefaller mig liksom man skulle blygas för sin tid och ej vilja lemna några spår af dennas förfall qvar i en bättre kommande, den man hoppas på. Persern är ock bland alla orientens folk i allmänhet den, som mest fruktar att visa sig sådan han är, eller upplysa andra om sina omständigheter och sitt läge. I andra städer såg jag urtypen till Europeisk byggnads-konst, isynnerhet till den gamla Hanseatiska, med i spetsig vinkel uppåtgående tak och med gafveln vänd åt gatan; men för att ej gå miste om det omtyckta hvalfvet, hvarmed man gerna betäcker hvarje rum, har man låtit det spetsiga takröstet få lika många kupoler som rum funnos, hvilka taket skulle skydda mot nedströmmande regn och snö. De flesta bland städerna äro omgifna af en mur, med här och der på bestämdt afstånd uppförda borgar, och ehuru dessa murar föga nog kunde motstå ens första stöten af en murbräcka eller kanon, äro de dock starka nog för att skydda emot nomadernas bössor. En annan egenhet i flera bland dessa städer är att hvarje särskilt qvarter utgör liksom ett enda hus; fyra murar

omsluta det och stödd mot dem är hvarje särskild boning uppförd liksom rummen i en *khan*, eller såsom hos oss rummen vid en korridor i något värdshus eller hospital. Allt påminner här ännu om det tyranniska faders- och familje-väldet. Från alla städer och byar, dem vi passerade, strömmade folket ut för att helsa de återvändande fromma vallfärdarne med det vanliga: ”vare eder vallfart nådigt upptagen hos Herren” *(zijareti shumâ kabôl bashed)*; derpå borde man svara det till allt passande: ”Gud vare eder bevarare!” *(khada hâfidhi shumâ bashed)*, eller det speciellare: ”mycket af eder vare väl upptaget hos Herren!” *(ba shumâ bisiâr bisiâr kabôl bashed)*, eller ock: ”eder plats var tom” *(gâi shumâ khâlê)*. Detta uttryck nyttjar Persern ofta för att tillkännagifva det han önskat din närvaro vid något roligt tillfälle eller angenämt passerad stund; t. ex. när han berättar att han en afton varit i roligt sällskap och druckit tappert, fordrar den Persiska artigheten att han dervid ofta upprepar: ”eder plats var tom,” då den tilltalade bör svara: ”I ären uppmärksamma” *(iltifât dârid)* eller något dylikt. Somliga bland folket buro en vattenskål, somliga en drufklase, somliga någon annan frukt, den de räckte åt en pilgrim som de kände eller åt en som eljest behagade dem; andra åter nöjde sig ej dermed, utan de störtade öfver någon pilgrim i hopen, som förekom dem särdeles from, och drogo honom nästan ned ifrån öket, öfverhöljde honom med kyssar på händer och kinder samt slätade hans kläder *(tabarrukan)*, för att dock på något

sätt få smaka stoftet af de dyrkade martyrerna. Jag blef ofta föremålet för sådan välmening och roade mig i början deråt, men i längden blef detta spektakel ganska tråkigt. Gummor och barn stodo i rad längs vägen eller på husens tak och betraktade den stora karavanen med öfver bröstet korslagda armar. De förekommo mig i allmänhet vara landtligt okonstlade, qvinnorna voro till största delen obeslöjade, utom några unga skönheter, som till hälften betäckte sitt ansigte, men dock voro milda nog att genom slöjans jemkande och slängande låta åskådaren få en blick öfver det hela. Skönheterna voro dock få, i jemförelse med Syriens. Äfven här såg jag röda kinder med hvit hy, såsom sidan af ett halfmoget äpple, mången hakgrop liknande *Zemzems* källa, månget svart öga såsom *Ka'bes* sten, mången tandrad af perlor, m. m. d. som Persiska skalder infläta i sina verser; men förgäfves sökte jag i denna rosengård en nordisk linnea eller en Syrisk Saronslilja, emedan dels en dimma af oblyghet fördunklade rosenfärgen, dels en het sol stegrade färgen till en flammande tulpans. Vackrare fann jag deras klädsel, som något påminte om Europa. Qvinnorna bära väl här vidbyxor, som våra fruntimmer icke bruka, men dessa äro så vida och så i foll fallande, att de fullkomligt få utseendet af en kjortel. Kroppens öfra del betäckes af en kort skjorta, vanligen af fint hvitt tyg men äfven ofta blått eller rödt; ofvanpå den bära de en liftröja, som ofta under vintern utbytes mot en liten fårskinnspels. Dessa äro hufvudplaggen i en Persi-

skas kostym, men de förnäma damerna i städer spöka naturligtvis ut sig vida mer; dessa skola ofta pylta på sig 6 à 7 vidbyxor, dem de breda rätt ut då de sätta sig, så att de upptaga ganska stort rum. Oaktadt den känbara kölden springa barnen ofta halfnakna, liksom i den öfriga orienten, samt äro raska och fryntliga liksom annorstädes.

Emellertid gingo vi fram genom två stationer i de större städerna *Peri* och *Hesâr*, samt kommo till en mindre *'Amâra'*. Hittills hade vi oupphörligt fått njuta af solsken och vackert väder, men så snart vi slagit läger i *'Amâra* helsade ett häftigt störtregn oss ovälkomna dit. Vi och de flesta i karavanen funno för godt att fly till staden, för att i något privat hus söka skydd mot ovädret, och betingade oss redan herberge af en gosse i staden, som lofvade oss alla beqvämligheter hans hus kunde erbjuda, framför allt den i Persien omtyckta *kursi*. Detta är en rectangelformig ställning af fyra käppar, öfver hvilken man kastar täcken och kläder; under den sätter man sig framför en i en stor lerburk (*kelek* eller *mankadh*) uppgjord koleld. Vid denna enkla kamin sitta Perserna vanligen och berätta sina ännu mest omtyckta sagor från *Rustams* och *Ferhads* tider, uppgöra sina frieriplaner, eller sjunga sina älskarinnors skönhets lof. Vi kunde likväl icke antaga det erbjudna rummet, emedan vår reskamrat *Isfahan*-handelsmannen hade engagerat sig på annat håll; han hade nemligen funnit en forman, hvilken han för 2 månader sedan skickat med last från *Kirmanshahan* till *Isfahan*. Denne

forman hade hunnit till en stad, belägen vid pass 3 timmars väg härifrån, då ryktet om shahens död nått honom och tvungit honom att stanna; i går hade han ändteligen rört på sig och kommit hit, samt med sitt följe tagit in i den enda *khan* här finnes, ett stall för ök, men icke för resande. Der fingo vi en stor uppmurad soffa eller *ivân* att sitta på och uppgöra eld, för thékokning och våra uppblötta kläders torkning. Nyssnämnde forman, som varit 2 månader på vägen, beslöt att följa med oss följande dagen, ehuru nog rädd och villrådig; han sprang nemligen mycket omkring efter nyheter, lyssnande till allt som berättades. Om aftonen hviskade han hemlighetsfullt åt oss det rykte han hört i staden, att den nya shahen, som nyss uppstigit på thronen, blifvit förgiftad; några arma fotgångare skulle hafva hemtat denna färska nyhet ifrån *Teheran*, som förorsakade honom stor rädsla. Vi hade dock redan i *Daulet Abad* hört samma nyhet sakta hviskas, men förklarat den vara ett knep af stadsboerna för att skrämma den stora karavanen till dröjsmål i staden. Vi låtsade liknöjdhet för sagda rykte äfven här, men det inverkade dock på oss, ty om det var sannt, voro vi nästan säkert förlorade. Formännen rådplägade ända till midnatten, utan att man kom till något beslut. Det uppstod åter fråga om hvilken väg man borde taga; den ginaste gick öfver *Gulpâigûn* och *Khomein*, men i den förstnämnda staden befann sig för närvarande sjelfva chefen för *Bakhtijarerna* med några hundrade utvalda ryttare. Att gå denna väg var att gå rätt i gapet på sin fien-

de, hvarföre min forman sökte förmå de öfriga att välja en 2 dagars omväg åt norr, på hvilken vi skulle mer och mer aflägsna oss från de förmodade fienderna. De flesta voro deremot, af samma orsak som i *Daulet Abad*, men att stanna här var ännu osäkrare än annat; ty folket stod i det vänskapligaste förhållande till *Bakhtijari*-nomaderna och deras chef, och vi fruktade nästan att det skulle skicka bud efter den sistnämnda, i hopp att få dela bytet då han plundrade oss. Vi måste således ut följande morgon; några rådde till att redan om aftonen lasta öken, taga bjellrorna bort och i all tysthet smyga sig förbi nomaderna. Jag sof emellertid oroligt om natten, ej just af fruktan, men störd af ökens gnäggande och stampning under samma tak, af formännens glam och *kaljans* kurrande, äfvensom af barnskrik, ty barn med sina mödrar funnos äfven i det blandade sällskapet. Följande morgonen gingo vi från nattherberget ut till packlägret, der vår forman uppslagit sitt tält för att bevaka lägret. Vi funno honom sittande vid en rykande brasa på våt ved, darrande af köld och sjukdom, emedan han redan i resans början ådragit sig en förkylning, som starkt angripit hans bröst. Sjuk och nedslagen tillredde han åt sig till morgondryck blott hett uppkokt vatten, utan andra ingredienser — en här vanlig medicin för bröstsjuka och kracklande katarr. Före solens uppgång voro vi på väg och innan kort kommo vi till en skiljeväg, der en utgrening gick åt sydost, en annan åt norr. En del af karavanen gick hit, en annan dit, formännen skreko: "gå

fram," "vänd om" och stor villervalla uppstod; formans-cheferna sprängde alla fram till gemensam rådplägning, sedan hopen stannat. Men hvad kunde nu läggas till rådplägningen under natten? Jo, en hade drömt att han stod vid skiljevägen, då en vid vägranden sittande dervish höll honom tillbaka från sydostvägen, sägande att ett odjur der skulle sluka honom; andra hade drömt annat, det de berättade, och slutet blef att man borde taga sin tillflykt till Koran för att få ett råd af Herren. En Koran framhemtades från en *mulla* eller från hans hustru, som hade den i sitt förvar; hon red jemte sin kära hälft i en *kegâve*, ett slags tvåsidig sadel eller bärstol, som upphänges öfver ökets rygg och bär en person på hvardera sidan. Vår forman gjorde *istikharan*, slog på måfå upp en sida i boken och läste den första fulla versen på högra sidan. Om versen kan tydas på något godt, är det ett godt omen, och tvärtom. Nu föll *istikharan* väl ut för den nordliga vägen, men för den södra vägen blef *istikharan* olycklig. Hvem kunde nu jäfva denna dom? den nordliga vägen valdes. Perserna nyttja en sådan Koran-*istikhara* vid alla tillfällen; man berättade att till och med höfdingar eller guvernörer, då på bar gerning gripen förbrytare hemtas inför domstolen, pläga göra *istikhara* för att få utrönt om denne bör afstraffas eller icke. Flere i karavanen såg jag om morgnarne göra samma slags *istikhara*, samt sedan gå under den heliga boken, som hölls upp af någon annan, och vidare föra den till munnen och pannan innan den instacks i sitt fo-

deral, såsom de alltid göra vid dess framtagande eller bortläggande. Så narraktig är dock ej Araben. Karavanen kom således i gång på norra vägen, med undantag af ett litet sällskap formän, som hade sina hem i *Khomein* och derföre togo den sydostliga vägen. Vi gingo ostörda vår väg fram, ehuru *ᶜAmâra*-boerna skrämt oss med spådomen att vi knappt skulle hinna färdas en timme utom staden, innan vi blefve utplundrade af *Bakhtijari*-nomader.

På eftermiddagen kommo vi helbregda till en stor stad *Sultan ᶜAbâd*, der man gaf oss den tröstande underrättelsen att ryktet om shahens förgiftning var falskt och vägarne säkra. Hade vi genast ifrån *Daulet ᶜAbad* gått hit, efter min formans råd, så hade vi inbesparat en 2 dagars onödig spatserfärd; men här vinner en beräkning för stunden vanligen öfver beräkningen för morgondagen. Följande dagen gingo vi öfver en öknetrakt med få byar och odlade fält, samt hvilade i en liten, emellan höga berg belägen by *Tshehek*. Der hade för 20 dagar tillbaka *Bakhtijari*-nomaderna plundrat nästan allt hvad folket ägde och lemnat det halfnaket eller utbytt sina egna trasiga kläder emot byfolkets nya och granna; nomaderna hade kommit som tjufvar om natten och öfverrumplat byfolket, annars skulle de nog hafva fått ”äta” byamännernas kulor, mente man. Den lilla *khans* väggar, der vi lågo, voro fullskrifna med sentimentala Persiska verser af resande som hvilat der öfver natten; ej blott Perser hade utgjutit sina känslor på den kalla muren, utan äfven Armenier och Judar hade

prydt den med alfrescobilder af sin skrift. Således tyckes den skrifsjuka Européen egentligen först hafva lärt sig äfven detta mode ifrån Persien; Araben och Turken är icke så sentimental. Härifrån veko vi af åt SSO och begynte stäfva rakt på vårt mål *Isfahan*; men den rädda forman, vi träffat i *'Amâra*, gjorde ännu härifrån en nordlig omväg på 3 dagar till *Kashân* och höll på att få oss med sig. Jag skulle ingenting haft deremot, utan gerna önskat se den allmänt prisade staden, som kallas Persiens brud; men min forman ville annorlunda och i dessa oroliga tider fick man ej vandra omkring efter eget tycke. Vårt hviloställe var först staden *Dildân*, om hvilken jag minnes intet, sedan ett litet näste, omgifvet af en mur och kalladt *Robât*, der vi slogo läger utanför på ett åkerfält, emedan ingen *khan* fanns. Der kunde vi icke ens få ved att koka thé med, och hvarken kött eller drufvor till qvällsvarden. Äfven hit hade nomader kommit för att plundra, men blifvit tillbaka skrämda af muren och folkets vaksamhet. Mot slutet af natten öfverföll oss regn; ehuru min goda Grekiska kapprock skyddade mot kölden, blef dock fårskinnet, på hvilket jag låg, vått och detta ådrog mig en katarr för flera dagar. Jag fann mig högst otrefligt då vi midtunder regnet lastade till affärd, mitt bröst blef angripet och jag krasslade, tills jag en varm dag fann tillfälle att taga in Dowers pulver och svettas i solen. Hela följande dagen suto vi på öken och ”åto regn” på vägen, tills vi om aftonen uppnådde staden *Meimé*, der vi fingo qvarter i ett pri-

vathus eller rättare stall. Vid en dugtig brasa torkade eller genomrökte vi våra våta kläder, ty veden var så våt att mest rök, föga eld steg upp från den. Emedan det nu enligt Persernas falska räkning var *ʿArafât*-aftonen, köpte min *tsharvadôr* ett får, slagtade det och gaf äfven åt oss ett stycke deraf. Vägen gick sedan öfver fält som liknade öknetrakter, ty de byar och boningar vi passerade, bestodo af hålor ingräfda i jorden och höljda af en kupol, som knappt höjde sitt hvalf öfver markens yta. Vi hade nu kommit till ett friskare klimat, qvicksilfret i thermometern sjönk 2 à 3 grader under noll och lägre berg lågo betäckta med frisk snö. Vårt hviloställe om aftonen var *Murtshe khevâr*, men redan midnattstid gåfvo vi oss ut och vandrade sedan förbi många byar och städer öfver det stora, välodlade fält, på hvilket *Isfahan* ligger.

Den 9 november anlände vi till *Isfahan*, sedan vi tillbragt 17 dagar på vägen ifrån *Kirmanshahan*. Jag vet i sanning icke när eller hvar jag kom i sjelfva staden, jag vandrade nästan i timtal emellan ruiner eller lemnade och förfallna lerhus, till och med efter det jag kommit till gator med handelsbodar fick jag åter vandra förbi gårdags-ruiner, vid hvilka mitt öga här öfverallt blifvit vant. Slutligen kommo vi dock till regelbundna bazar-gator och ett stort öppet torg, det största jag någonsin sett; sedan vi krånglat oss undan tull-visitation såsom pilgrimer, slogo vi oss ned i en temmeligen god *khan*, der vi förfriskade oss efter nattfärden med några goda anrättningar från

torget samt en af *Isfahans* i hela Persien prisade meloner. Min reskamrat *Moh. ʿAli* begynte sedan i långa raisonnementer upprepa, hvad han ofta förut yttrat, att han nästan beslutit icke visa sig för sina slägtingar; han hade här ett stort antal sådana, bland dem en syster och en bror, men emedan han inga gåfvor kunde föra åt dem önskade han ej se dem. Då jag någon gång förundrade mig öfver detta beslut, fick jag svaret: "hvad gagnar det mig eller dem att vi se hvarandra? de vänta sig gåfvor från Baghdad, eller att jag skall sticka i deras hand en *toman* eller två, men jag har hvarken det ena eller andra att gifva." På 7 år hade han ej sett sina syskon, nu vistades han i samma stad, men den Persiska blygseln afhöll honom från att besöka dem. Han var verkligen villrådig, men då han insåg det blifva svårt, nästan omöjligt att röra sig ute på gatorna i 8 à 10 dagars tid, utan att träffa på någon slägtinge, beslöt han bita hufvudet af skammen och sjelf söka upp dem innan de förekommo honom. Således skref han följande morgonen ett litet bref och skickade det till sina slägtingars närbelägna hus med vår reskamrat *Kerbelai (Hagg* hade straxt skyndat till sitt eget hus); sjelf begaf han sig ut i staden. Ungefär en timme hade jag sutit ensam i vår *khan*, då jag fick besök af en 17 års gosse med fina, klyftiga drag; efter *selam*-helsningen och några complimenter, hvilka han i allmänhet tycktes sätta sig öfver, frågade han hvarifrån jag var (sv. Egypten) och hvilken sekt jag tillhörde (sv. *Sunni)* samt anställde sedan en ordent-

lig examen med mig om min föregifna trosbekännelse och i Arabiska grammatiken, hvilka böcker jag studerat, hvilka jag hade med mig, hvilka studier voro mest gängse i Egypten o. s. v. Under detta samtal tänkte jag ofta snäsa af honom, såsom säkert hvar och en i Europa hade gjort, men å ena sidan tyckte jag hans utomordentligt fina anlete något ursäkta näsvisheten, å andra sidan förekom mig hans på fullt allvar gjorda examen så putslustig att jag lät den passera; dels besvarade, dels kringgick jag med omsvep hans spetsfundiga frågor, som åsyftade att snärja mig i mina *Sunni*-satser och öfverbevisa mig om *kufr*. Han var en bland de många skolgossar, dem man träffar öfverallt i verlden, hvilka hunnit till konrektors-klassen och der ur Ciceros tal samt Hebreiska grammatiken tycka sig hafva insamlat all verldens visdom, med hvilken de gå ut i kamp mot konrektorn sjelf. Jag tröttnade dock slutligen vid denna konrektorist och snäste honom, men fann till min förvåning att han deraf ej blef stött eller mera envis, utan beskedligare och ödmjuk. I alla fall förundrade jag mig öfver den mängd böcker han sade sig hafva studerat i Arabisk grammatik; rättare sagdt, hade han i sagda ämne och i åtskilliga andra islamlärdomsgrenar afhört flere *mullor*. Då man i Egypten t. ex. sällan finner en yngling som läst mer än *Agromije* och *Kafravi*, hade denne studerat *Alfije* och *Moghni* med många kommentarier, utom hvad han läst i *Fikh* och *Shija*'-sektens lagvishet. I Persien studerar man i allmänhet vida mer än i det nuvarande Turkiska

Arabien; här ser man ofta en fader bära sin motsträfvige son på ryggen till skolan, då deremot i Egypten en fader någongång hindrar sin efter vetande och Koran törstande son att begifva sig till *Azhar*-moskén. Isynnerhet i Egypten, men ock i Arabien träffar man ett större antal Koran-läsare, som kunna denna bok utantill och recitera den utan klick ifrån perm till perm, än i Persien; men här finnas deremot mycket flere, som äro hemma i andra vetenskaper. Jag har ej haft tillfälle att pröfva huru *väl* de i Persien studerat och huru *grundligt* de förstå det myckna; men jag har anledning förmoda att Araberna äro grundligare, åtminstone lära de sig utantill allt hvad de läsa, hvilket sällan är fallet med Perserna. Deremot träffar man bland Perserna i alla klasser högst få, som icke kunna läsa och skrifva sitt språk, medan bland Araberna kanske blott en af 10 kan det. Och hvad Persern äger framför Araben är en gammal nationell litteratur före islam och sagor om hjeltar från ovetenhetens tider, hvilka ännu allmänt berättas och senteras. Emellertid hade, under min lärda discours med den unge *Mirza ʿAli*, en stor hop män och barn samlats omkring oss och min reskamrat, som under tiden varit i sina slägtingars hus, äfven infunnit sig; dessa hans slägtingar uppmanade mig alla att packa ihop mina resbylten och flytta öfver till deras hus. Alla mina motföreställningar, ursäkter och artigheter, som jag lärt mig af omgifvande Perser, voro förgäfves och togos ej i öronen, jag måste flytta öfver dit. Också måste jag tillstå att

vårt qvarter i *khan*, ett trångt och mörkt hvalfrum, ej var särdeles trefligt; ty alla formän, som hörde till karavanen, togo sig friheten att dagen igenom sitta inne hos oss, för att draga en *kaljan*, dricka en kopp kaffe eller thé, eller värma sig vid vår brasa i aftonkylan. Efter Persiskt bruk kunde sådana besök icke afstyras, åtminstone ville jag icke bortvisa dem af undseende för min reskamrat; om de varit Araber skulle jag utan tvekan gjort det. Men i Arabers sällskap hade jag ock säkert funnit större trefnad än i dessas; med allt mitt dervish-sinne och min lust att umgås äfven med lägsta klassens medborgare i alla nationer, kunde jag alldrig förmå mig att behandla mina Persiska formän annorlunda än som drängar, då jag deremot i öknen icke kunde anse mina vägkamrater för annat än goda, trogna vänner. Också har jag funnit, att den som vill komma till rätta med dessa två nationer, måste behandla dem på lika sätt, Perserna som drängar, Araberna som vänner. Nog af, vi flyttade till det privata huset, som låg nära vår *khan*, och blefvo der anvisade att bebo ett större rum, kalladt *khalvé*, hvilket hade egen gård, egen vatten-bassin (för tillfället torr), egen cistern och eget kök jemte andra små beqvämligheter. Gården var för öfrigt, liksom de flesta i *Isfahan* hvilka tillhöra någon ansedd eller förut ansedd gammal familj, ganska stor: der bodde nemligen hela 18 familjer, alla af samma slägt, och alla dessa familjer hade hvar sin gårdsplan, hvar sin trädgård, äfvensom öfriga beqvämligheter dem ett hus här anses böra äga.

Den var således mera lik en stad, än en gård. Så är modet här, och i de ofta uppkommande oroligheterna och parti-fejderna behöfs det nog att familjen håller tillsammans, att dess medlemmar äro hvarandra nära. De särskilda familjeboningarne voro sinsemellan förenade medelst små, trånga, hvälfda gångar, på hvilka hus eller lider voro byggda, fullkomligt liknande de mörka gångarne i Sveaborgs fästningsmurar. Trädgårdarne voro stora och vidlyftiga nog att besås med hvete och grönsaker; hvarje enskild gård hade en eller flera vattenbassiner med rinnande vatten, utom på flera håll anlaggda cisterner (*ambâr*). *Khalvet khâne* ligger vanligen i midten emellan familjeboningarne, så långt som möjligt ifrån gatan och grannbyggnaderna; der samlas slägtens medlemmar till aftonglam och spel eller andra nattliga idrotter, hvarjemte det är gästrum för fremmande och derföre det mest utsirade rum i gården. Det som anvisades åt oss var i sjelfva verket ett rätt vackert rum, med ett stort Venetianskt fönster, som upptog hela ena sidan af rectangeln och var fullsatt med dels matta, dels mångfärgade små glasskifvor. Ett sådant fönster, liksom stundom hela rummet, kallas här *urussi*, hvilket namn tyckes påminna om Persiens vestliga grannland, hvarifrån det lånat så mycket. Dess väggar voro till en del prydda med små inmurade spegelglas, hvarmed Persern särdeles gerna pryder sina bättre rum och offentliga byggnader; golfvet betäcktes helt och hållet af en stor, med röda figurer utsirad matta, som afhöll kölden. Rummet var i sjelfva verket det tref-

ligaste och bästa qvarter, jag på långa tider bebott, men vi fingo ej vara i fred. Utom det att en tredje resande var inlogerad här, hade vi oupphörligt besök af den stora slägtens medlemmar och andra min reskamrats bekanta; den lille *Mirza ʿAli*, som af sin far blifvit anvisad att gå mig tillhanda i allt hvad jag behöfde, lemnade mig ingen stund i fred, utom då han gick att afhöra sina föreläsningar, försummade till och med flera sådana för min skull. Orientalen kan ej begripa att någon kan önska vara ensam, äga en stund för sig sjelf, utan af välvilja och för att skingra en fremmandes ledsnad plågar han denne till döds med sitt sällskap, följande honom såsom en skugga hvarthelst han rör sig. Om aftnarne samlades alltid ett sällskap af 15 à 20 män omkring oss för att förnöta tiden med prat. Mig ville de locka ut på stridsfältet om religions-satser, men då den lille *Mirza ʿAli* och hans far märkte att jag ej gerna gaf mig in på religiösa controverser, voro de oftast artiga nog att afstyra sådana samtal och oaktadt all sin kitslighet lydde de öfriga dessas vink. Jag å min sida förehöll dem Persernas osjelfständighet, i det de gifvit ifrån sig sitt eget språk för att lära sig ett annat, och när detta ej lyckats hade de blandat ihop det ena med det andra till en sådan smörja som de nu tala. Det vanligaste svaret lydde: att man så gjort på det Persernas ursprungligen råa språk skulle bli sött och klart (*shirin*, *fasih*); men en ung *sejid*, en skönskrifvare, ansåg *mullorna* vara skulden dertill, ty *Iran* hade fordom varit ett i bildning framför

andra framskridet land, så att t. ex. profeter och apostlar, som uppstått och predikat i andra länder, icke vågat sig hit, emedan de insett Iraniernas öfverlägsenhet i vetenskap och konst; från *Iran* hade Frangerna ursprungligen hemtat all den bildning som nu höjer dem öfver andra nationer, äfvenså både *Hind* och *Sind*. Men då uppstod i grannlandet *vår* profet, en hjelte den ingen kunde motstå, och eröfrade Persien med ett bref blott; så begynte våra *mullor* inblanda fremmande ord i sitt ursprungliga språk, emedan de först ville noga känna den religion, som sålunda blifvit dem tillförd utifrån, och sedan genomträngda af dennas lärdom samt af fåfänga att lysa dermed, gerna ville föra densamma till torgs med termer ur dess egentliga språk. Dessa fremmande ord hade småningom öfvergått till folket och blifvit ett ogräs med så djupa rötter, att det ej kunde utrotas med mindre hela åkern omplöjdes och vändes. Sådant svar fick jag af denne *sejid*, men få voro de, som delade hans mening. Vår värd sjelf kunde icke genom mina föreställningar förmås att låta sin son *Mirza ʿAli* studera *Shah-Nâme*, *Ferheng* eller andra böcker af den gamla litteraturen; Arabiskan, mente han, vore nog och allt i allom, den vore *fasih*, om gossen lärde sig den följde Persiskan af sig sjelf. Sannt är ock, att liksom Europas förut vacklande språk behöfde det regelrätta Latinet och liksom Fransmannen nu allt mer börjar inse nödvändigheten att i sitt ordningsstyfva, i stereotypa fraser kurtiserande språk införa något lif och någon anda ur Tyskans

"Gemüth" och svassande emfas, så behöfde i sanning den sanslöst i vildt rus omtumlande Persiskan få sig ett glas friskt sodavatten ur Arabiskans klara, rena källa; men Persern förstod sig ej på läkemedlet, han läppjade blott fraggan af glaset och lemnade det friska vattnet, som ej behagade honom, hvarigenom hans rus blott ökades.

Här i *Isfahan* är man i allmänhet mera huslig än i *Shiraz*, ty husmodren och hennes döttrar blygas ej här att t. ex. sy sina kläder sjelfva eller uppfylla sitt kall i köksspisen, men en qvinna i det berömda vetenskapssätet nedlåter sig alldrig till så låga, förnedrande sysslor. *Isfahan*-bon förekom mig i allmänhet vara förståndigare och mera beräknande än *Shiraz*-bon, den förre är kanske mera prosaisk, den sednare mera poetisk. Den som i *Shiraz* har någon summa utöfver det dagliga behofvet, använder den på granna kläder eller gästabud med sina vänner; i *Isfahan* deremot köper han en bod vid bazargatan eller annan fastighet, den han sedan kan hyra ut. Medan man i *Shiraz* har vidlyftig garderob, delar i *Isfahan* t. ex. en far med sin son, sin bror eller kusin samma pels eller kapprock, den de turvis kasta på sig för att visa sig på torget eller skydda sig mot kölden. Min reskamrat sade sig i de båda städerna hafva gjort den observation, att en fremling hade svårt att få vänner i *Isfahan*, men om det lyckats kunde han tryggt lita på dem, i *Shiraz* deremot finge han genast vänner vid första uppträdandet, men denna vänskap liknade flamman af palmblad, som ha-

stigt lågar upp men nästa ögonblick slocknar. Oaktadt denna slags prosa äro *Isfahans* målare berömda och ansedda såsom de bästa i hela Persien; staden förser till större delen hela riket med sådana konstnärer och dessas arbeten, isynnerhet skriftygen, gå till alla österns länder. Om i den aftonkrets, som dagligen samlades i vår *khalve* omkring *kaljan*, brasan och théet, man ej fick aftonen slut med språkande, framhemtades brädspel och tärningar, fullkomligt lika dem som hos oss brukas. Dittills hade jag ej sett sådana i orienten. Persern älskar spel, och spelar nästan alltid på penningar, hvilket Araben sällan eller alldrig gör; jag såg vår värd spela bräde på penningar med en 14-årig faderlös gosse af slägten, hvilken, sedan mäktiga anförvandter "ätit hans arf," nu begagnades såsom ett skrattämne af sina slägtingar, ovanligt qvick och munvig som han var; dessa slägtingar hade ändock hjerta att tala om sin mensklighet att föda och uppfostra det arma barnet, som hvarje afton roade oss med sitt outtömliga förråd af qvickhet, bon-mots, gester och miner. Han var en den underligaste gosse jag i verlden sett, ehuru jag har svårt att säga hvari det underliga hos honom bestod. Han var stor vän af spel — det var enda sättet att få någon egen styfver i sin ficka — satt och svängde tärningarne till halfva natten med vår värd, tog alldrig humör när han förlorade spelet, utan kastade slantarne på brädspelsbordet med samma lugn och qvickhet, som han kastade sina ord; medspelaren deremot tog ofta humör och for ut i vanligt Persiskt

ovett, hvaraf gossens lugn dock ej det minsta rubbades. Jag kan ej säga att dessa aftonsällskaper i längden just voro särdeles angenäma för mig, ty de uttänjdes oftast till midnatten och man har ingen frihet i ett Persiskt sällskap, utan måste sitta hopkrumpen på sina knän, i fall man ej vill sätta sig öfver convenancen. Qvällsvarden framhemtades vanligen först då, när sällskapet hade skingrat sig eller stod i beredskap att göra det; de första dagarne innan jag hittade på rådet att äta mellanmål ute på torgen, i moskéer eller *medreséer*, fick jag vaka med skrikande mage. Vår qvällsvard här, liksom i nästan hela Persien, bestod oföränderligt af den omtyckta *ris-pelaven*, ej kokad till gröt såsom i Arabien, utan med afsiladt vatten så att hvarje grynkorn kunde urskiljas, ungefär såsom vår risgrynskorf; denna rätt är nationell i Persien, liksom makaroni i Italien och biffstek i England, eller utgör hufvud-anrättningen i det Persiska köket. I deras kokkonst fann jag på sätt och vis en förebild till deras språk och litteratur. Liksom en Persisk skald alldrig kan säga en tanke, en idée rent och rakt fram, utan omkläder den i symbolers och epitheters granna, brokiga skrud, sålunda omhöljande tanken till den grad att dess doft förflyger, att intet blir öfrigt för läsarens eller åhörarens fantasi att ifylla; så ger dig en Persisk kock alldrig något födoämne sådant det är rent och oförfalskadt, utan han kryddar det med många specerier, ju flere dess bättre, så att dess egentliga smak förgår, eller ock omstufvar han det med en mängd andra ingre-

dienser, eller genomkokar det till den grad att all dess styrka förgår. Persern kokar t. ex. köttet från morgon till qväll, och när det framhemtas är det så utlakadt, så omstufvadt med grönsaker, torkade aprikoser, sveskon eller annan frukt och så försatt med sött eller surt, att man ej vet hvad man äter. Hans för öfrigt goda *pelav* är särdeles starkt genomkryddad med kardemumma, ingefära, peppar och annat. Den arma Perserns spinkiga sinne behöfver kittlas af glitter och tål ej att höra sanningen ren, sådan den är; hans förderfvade mage behöfver kryddor att värmas med och tål ej en stark, oförfalskad föda, sådan som Arabens. Icke desto mindre är en Persisk kock särdeles angelägen om att man berömmer hans konst; jag minnes en gång, då jag gästat ute, huru jag i flere dagar efteråt blef besvärad af värden sjelf med frågor om den eller den rätten ej var ypperlig, som vi åto i hans hus. Min reskamrat, eljest en bland de fördomsfriaste och så litet fåfäng som en Perser kan vara, misstyckte det särdeles, om jag någongång glömde att berömma de rätter han kokat. Persern äter också vida mer än Araben, hvartill hufvudsakligen hans friskare klimat bidrager; för min del vet jag mig ingenstädes i orienten haft bättre appetit än i Persien. Men å andra sidan är Persern särdeles dietisk, han vill, såsom han säger, äta efter läkarekonstens reglor. Hvar och en tror sig vara så mycket medicus att han förstår hvad som är ondt eller godt för hans helsa. Hvar och en känner sin konstitution, om den är het, kall, fuktig eller torr, likaså hvarje

maträtts eller frukts beskaffenhet, om den är varm, kall, torr eller våt o. s. v.; om nu mannen t. ex. är *safrâvi* (het och torr), äter han alldrig annat än hvad han säger vara kallt och fuktigt, är han *damavi* (het och fuktig) äter och dricker han det som är kallt och torrt, är han *balghami* (kall och fuktig) eller *savdâvi* (kall och torr), förtär han hvad som har motsatta egenskaper. På denna lära är hufvudsakligen all Persisk, kanske ock all orientalisk medicin grundad; hvarje läkemedel och hvarje födoämne är sammansatt af ämnen med två bland dessa egenskaper, och likaså hvarje persons kroppskonstitution, den man tror sig känna dels af egen erfarenhet, dels af läkares utsago. Vare han sjuk eller frisk, afhåller Persern sig envist från förtärandet af det han tror äga samma egenskaper som hans egen natur; det är ofta löjligt att se huru långt denna försigtighet sträcker sig. T. ex. min reskamrat från *Kerbela* blef under vägen ansatt af munskålla och förtärde i 10 dagars tid intet annat än bröd och vattenmeloner; den andra reskamraten *Moh. ʿAlis* bröst hade blifvit angripet redan i de första dagarne af vår färd från *Khanakin*, hvarföre han länge förgäfves åt opium i dryg dosis och fick äfven munskålla, men då företog han sig att äta 12 à 15 stycken granatäpplen hvarje dag, utan att någon förbättring följde. Den som dricker thé om morgonen anses taga lifvet af sig; denna omtyckta dryck bör alldrig förtäras på annan tid än aftonen, några timmar före eller efter qvällsvarden, och när de sågo mig äta ost och bröd med théet, spådde de

att jag skulle bli sjuk. Vissa sammansättningar anses mörda en på fläcken, t. ex. melon med honing, eller surmjölk med kaffe, eller ock med granatäpplen; då jag deras läror till trotts, förtärde de två sistnämnda, visste de ej hvad de skulle tänka om mig. Deremot tycka de om sammansättningar, som mycket strida emot våra, t. ex. färskt smör med socker, surmjölk med salt, stufvade ärter med sirap, frukter före den bastantare maten och på nykter mage, sällan till efterrätt. Om jag fann Arabens läkarekonst och hans afvoghet mot all diet underlig, så misshagade mig Perserns medicin och hans förfinade, noggranna men inbillade diet fullt lika mycket, isynnerhet som han är nog egenkär att tro sig ensam förstå medicinens vetenskap. I sjelfva verket åtnjuta få i Persien en fullkomligt god helsa, oaktadt sitt tjocka skägg och fylliga former; de stå i friskhet efter Araberna, oaktadt dessas oordentliga diet och magra kost.

Isfahan är, all sin förstörelse och sitt förfall oaktadt, allt ännu den största stad i Persien och med undantag af Konstantinopel den största jag sett i orienten. Låtom oss betrakta några de största bazargator, der de yppersta frukter, Europeiska tyger jemte Kaschemir-shawlar, böcker, målare-arbeten, Ryska *samovarer* (så kallas de äfven här), svärd, kläder, de stora Persiska skinnmössorna och de af lägre klassen burna filthufvudbonaderna, m. m. af "denna sophögs fåfänga," finnes utställt och uppslaget i den behagligaste ordning eller oordning för att locka köpare; emellan all denna österns och vesterns rikedom må

du tänka dig en smed, en skräddare, en guldarbetare eller en skomakare hopkrupen i sin lilla bodnisch, på den trånga betäckta gatan stor trängsel, skrik, slagsmål, gräl och svordomar, samt tiggare som genast igenkänna fremlingen och ansätta honom. Ur all denna villervalla blir man glad att slippa bort, genom en stor, präktig portal och öfver ännu en liten marknadsplats, till det stora, öppna torget *Meidân Shah*, hvilket i vidsträckthet icke ens står efter Isaksplatsen i Petersburg. Denna plats är en stor rectangel, hvars längre sidor gå i norr och söder; den vestra upptages af ett ungefär på midten stående palats, der fordom Persiens shaher bott och nu *Isfahans* guvernörer bo, men midtemot på östra sidan står en vacker mindre moské, som dock nu är lemnad att förfalla. Det öfriga af dessa långsidor upptages af en mur, i hvilken två våningar rum och nischer äro anbragta, med dörröppningar åt platsen till och med enkla men vackra arabesker på de spetsiga hvalfbågarne. Nedra våningens rum äro ämnade till bodar, men stå nu toma med undantag af några mest åt norr; öfra våningen innehåller boningsplatser för shahens eller guvernörens gardes-soldater, men äfven dessa stodo nu toma. Norra sidan af torget upptages af åtskilliga präktiga, med brokigt porcellain utsirade portaler, som leda till olika bazargator, ett stort *balakhane* och en luftig *kiosk* eller plats att vädra sig under sommarens hetta. Der utanföre är ett torg för småsaker och midtemot vid platsens södra sida står den praktfulla moskén *Mesgidi shah*,

som upptager hela sidan. Emedan torget går i norr och söder men Mekhas *ka'be* och *kible* ligger nästan i sydvest härifrån, var det för byggmästaren nödigt att ställa moskébyggnaden så att den står nästan i half rät vinkel emot sjelfva platsen; han tillade derföre en stor, präktig portal, hvars sidomurar upptaga hela södra sidan, och ledde från sjelfva propylén i midten åtskilliga på snedden gående, praktfullt utsirade gångar till moskégården *(sahn)*, som har sin riktning efter Mekkas läge; öfver gångarnes öppning mot gården står åter en propylé med framsidan vänd mot *ka'be*. Det är en konstig, bortblandad byggnad och ehuru jag, vid mitt första inträde genom den första portalen och de ståtliga gångarne till gården med sin stora bassin och sjelfva moskén, intet afvigt eller snedvinkligt märkte, måste jag dock medgifva att anblicken af de båda portalerna, hvilka sedda ifrån torget äro vända så att de liksom ämna löpa ihop med hvarandra, icke gjorde något angenämt intryck på mig. Men praktfulla äro dessa corridorer och moskén invändigt, der konstrikt arbetade och målade porcellains skifvor öfverallt synas. Det är samma måleri, som genomgår Persernas hela väsende, som företer sig i deras kläder, mat, litteratur och poesi, samt alldeles bestämdt särskiljer dem från de vestligare orientalerna. Jag hade förut sett ståtliga moskéer i de Arabiska länderna, isynnerhet i Kairo, Almedina och Mekka; men huru olika voro ej alla dessa emot den jag nu hade framför mig! De förra förekommo mig i allmänhet enklare och högtidligare, ar-

kitektoniskt skönare, mera talande till mitt sinne; här åter bestod skönheten hufvudsakligen i måleriet, men tvenne förenade konster bortblanda hvarandra. Emedan jag besökte denna moské första gången efter en fredagsbön, fann jag den full af folk, som efter slutad bön satt i skilda sällskaper och språkade om dagens affärer, läskande sig med en *kaljan* eller kylande *sherbet* och frukter; äfven månglare suto der, säljande sina varor på portativa diskar. Till och med detta påminte mig om Persernas allt genomgående måleri. Man satt i moskén och politicerade om rikets och stadens angelägenheter, hvilken plats var så mycket lämpligare dertill, som *fredags-imamen* äfven här tagit stadens och provinsens regeringstyglar i sin hand. Efter ryktet om shahens död hade här varit oroligt, små upplopp med stängda bazarer i 3 dagars tid; men när den från *Mohammad Shahs* dagar här residerande guvernören (såsom man sade) erfarit att stadens invånare intet förtroende eller ingen lydnad beviste honom, och derföre afsagt sig guvernörskapet, hade nyssnämnde *fredags-imam*, älskad och ärad som han var, tillvägabragt lugn och ro i staden samt dess omgifningar, så att inga upplopp vidare ägde rum och alla bazarer voro öppna. Dock försäkrade man att handelsmän ännu hade sina dyrbaraste varor gömda i sina hus, liksom många husfäder sin bästa egendom på fördolda ställen i gårdarne. Vester om det stora torget ligga vidsträckta trädgårdar, likaledes de största jag någonsin sett, anlaggda mera i likhet med en Engelsk park än en Fransysk trädgård,

genomskurna af gångar och breda vägar, hvilka till en del äro offentliga gator. De prydas dessutom af *kiosker*, *medreséer* och andra byggnader, samt stora, vackra vattenbassiner med rinnande vatten. Der äro planterade isynnerhet stora träd, dels fruktbärande, dels andra, såsom cypresser, pinier och ett rakt, resligt träd, det de kalla *tshenâr* och som mycket liknar vår björk, utom att björken är löfrikare och således skuggigare än dess Persiska broder. Dessa träd bilda alléer, som från en viss punkt vanligen gå ut åt 4 håll och erbjuda vackra perspectiver. *Medreséernas* gårdar äro försedda med en stor vattenbassin, rundt omkring hvilken går en blomsterparterr, hvars rosor dock nu voro fallna, samt planterade med cypresser; men de rymliga och vackra rummen, som omgifva gården i två våningar, stå nu toma. *Kioskerna*, som till stort antal stå spridda i dessa trädgårdar, äro praktfullt uppförda i Persisk smak, utsirade med diverse måleri och stora väggtaflor. Enär dessa voro så högt upphängda att mina närsynta ögon icke väl kunde urskilja deras figurer, vågar jag ej fälla något omdöme om dem; men enligt min reskamrats utsago, som var målare ex professo, om ock Persisk, skulle de äga stort värde och hvad jag kunde skönja deraf förtjente allt hans beröm. De föreställde krigsscener, dels *Shah Abbas*' emottagande af fremmande sändebud, dels sällskaper omkring brickan och glasen med sångare och spelare; *Shah Abbas* sjelf, som der alltid förekommer, skall vara porträtt och föreföll mig ypperlig. Mindre alfresco-målningar, lägre ned på

väggen emellan nischerna och dörrarne, kunde jag på närmare håll betrakta och de voro alla mindre landskapsstycken, men såsom mig tycktes af föga värde, ehuru vanligen med felfritt perspectiv; de skola ock härstamma från en sednare tid. Golfven voro belaggda med en fin hel-matta, hvilken, ehuru i århundraden trampad af shahers och dervishers fötter, ännu såg ut som ny med de friskaste färger. Arkitekturen i *kioskerna* tycktes mig vara högst konstfull och invecklad, ehuru jag icke fick tillfälle att gå omkring i deras otaliga rum och krokgångar; isynnerhet föreföllo mig de yttre prydnaderna och siraterna bländande rika. Så åtminstone i den så kallade *Spegelkiosken*, der försalens och audiensrummets väggar helt och hållet äro belaggda med speglar i konstfullt arbete. Det mest utmärkande var dock måleriet, ej blott i de egentliga taflorna (såsom i den så kallade *Fyrtio-pelare-kiosken*), utan i hela arkitekturen, panelningarne, fönstren, spegelinfattningarne o. s. v., så att jag ingenstädes sett något dylikt. Men äfven dessa *kiosker* stodo toma, väktaren ensam vandrade med blek kind och långt skägg omkring såsom ett spöke, uppvaktande besökare, som händelsevis komma hit, med en *kaljan* för hvilken han får någon styfver. Ingen annan ciceron-afgift gafs åt honom och han fordrade heller ingen sådan. Här och der i trädgårdarne syntes några dystra Perser-gestalter, kanske gående hemåt — för öfrigt var allt tomt. Men, sade min följeslagare, det var nu höst och shahen var död! Ja när skall våren randas för Perserna? när skall en

duglig shah sitta på deras thron? Alla dessa anläggningar, den stora *Meidan* och moskén skola vara från *Shah Abbas'* tider; ehuru de sedan dess varit lemnade för fäfot, utan all slags reparation — man har till och med bjudit till att förstöra dem, såsom det synes på åtskilliga figurer dem man öfversmetat — hafva de lyckligtvis ännu ej helt och hållet blifvit förstörda, utan stå ännu och äro ingen ruin, om än lutande till fall på flera ställen, utan kanske det bästa Persien i nutiden har att uppvisa. Med grämelse såg jag mig ej ha tid eller tillfälle att längre vandra omkring och bese allt med den uppmärksamhet det skulle hafva förtjenat; blott 3 gånger hann jag dit och hvarje gång dröjde jag blott en kort stund, hvarföre du måste hålla till godo med denna knapphändiga beskrifning öfver ifrågavarande minnesvärda monumenter från den Islamska orientens nyare tid.

Följ mig nu på en vandring kring staden. Först må vi dock i en *medresé* frukostera herrligt doftande meloner, dunkelt färgade, saftfulla drufvor och *beh*-äpplen. Jag vet i sanning ej huru jag skall prisa *Isfahans* frukter, såsom de förtjena, eller de granna bodar, i hvilka de äro uppställda på det mest lockande sätt. Min appetit på frukter var här så stor, att jag knappt ville äta något annat. Lyckligtvis voro de ock billigare än andra födoämnen och så snart jag kom ut ur mitt hus-fängelse var mitt första göromål att äta frukter, förargande mig öfver orientens styfva convenance, som hindrade mig att förtära dem under gåendet på gatan. Aflägsnare gator förete allsicke

sådan rörelse och sådant lif som torggatorna, utan äro ganska ödsliga och folktoma, så att man kan gå länge utan att möta en menniska. Man ser der heller ingenting annat än långa ödsliga murar af grå lera och stängda portar; intet fönster, ingen luftig balkong eller annat sådant synes, ty i *Isfahan* äro alla boningsrum och alla fönster vända inåt gårdarne, så att den fula muren är gatvandrarens enda ögonfägnad. Jag vet ej om allt gömmes inom hus af ovilja mot fremmande, eller af rädsla för sådana, eller af vördnad för familjens helighet; men hvad jag vet, är att den fremling, som vandrar bortom de stora bazargatorna, blir mycket missbytt. Till de sistnämnda samla sig alla män, dels för att arbeta, dels för nyhetskrämeri och politicerande i dagens frågor o. s. v. och staden består egentligen af dem; derföre bär ock *Isfahan*, liksom i mer eller mindre grad alla orientens städer, med all sin vidlyftighet karakteren af en småstad. En förfärlig förstörelse möter ögat öfverallt, så snart man kommit ut från bazarerna; de toma murarne äro sällan hela, ofta sammanfallna eller lutande till fall, så att man af en inhemsk följeslagare blir varnad att ej gå nära den eller den muren. Då vi kommo in till staden, gingo vi ungefär 2 timmars tid emellan blotta ruiner, och i hjertat af staden kan man knappt gå 20 steg utan att se en ruin. Och hurudana äro dessa ruiner? Icke sådana man till öfverflöd ser äfven i Syrien och Egypten, nemligen härstammande från en långt aflägsen forntid, öfver hvars förfall vi föga kunna bekymra oss för dess af-

lägsenhets skull; dessa höra till en utlefvad tid, som vi tycke med all rätt hafva dött bort, ty hvem gråter öfver den utlefvade gubbens död? Dessutom är materialet i dessa ruiner stora stenblock, som i sig sjelfva äro så vördnadsbjudande att de ingifva det unga slägtet all tillbörlig aktning, och stå på de gamlas graf såsom stumma vittnen om att äfven dessas tid var god. Men i *Isfahan* deremot äro ruinerna från gårdagen; husen tyckas vara uppförda blott för nöjet att se dem förfalla, liksom när barnen bygga sina korthus, och man tycker det vara synd att något enda står qvar, vittnande om den ursprungliga uselheten, att de ej redan spårlöst försvunnit, blandat sig med mullen och åter blifvit lera, det de från början varit. Sådana betraktelser gjorde jag under en lång vandring öfver öde gator till Armeniernas stadsqvarter, kalladt *Gulfa*, dit jag måste gå för att få mig snus. Jag hade väl från Baghdad försett mig med denna vigtiga artikel i tillräcklig mängd och af ypperlig qvalitet, men genom min reskamrats vårdslöshet hade den stora bleckburken, som innehöll det, förkommit redan i *Khanakin;* der fick jag af handlande Judar ett skålpund af sämsta sort, men äfven detta led nu till slut. Perserna snusa alldrig, jag har ännu ej sett en enda som förstått sig derpå eller för snus velat uppoffra sin nationella *kaljan;* jag måste derföre söka det hos Armenierna i deras afskilda qvarter, och detta behof förde mig till *Gulfa.* Det är ett stort qvarter, omfattande vid pass 600 hus och skildt från den öfriga staden af ett stort grundt vat-

ten *(rûd khâne)*, som vårtiden skall svälla till en ordentlig flod, hvarföre en stor och verkligen vacker bro är slagen öfver det. Här lefva Armenierna i lugn, aktade af Perserna så mycket de olika religionerna tillåta, och synas i sjelfva verket vara de bästa, åtminstone de förståndigaste bland orientens Kristna. Armenier finnas, liksom Judar, i nästan alla Persiens städer och den betydligare handeln ligger till stor del i deras händer. Deras qvarter fann jag trefligt och snyggt, i allmänhet mindre förstördt än den öfriga staden; längs hvarje gata löper en kanal eller bäck med några qvarters rent, rinnande vatten och pilar eller andra träd planterade vid brädden. Man sade att der fanns rikligt förråd på kyrkor och kapeller samt ett nunne-kloster, men den knappa tiden tillät mig ej besöka någon bland dem. De Armenier vi kommo i beröring med voro fryntliga och vänliga män, ehuru de af mig togo dubbla priset för snus och särdeles noga betraktade min kära näfverdosa, görande sinsemellan på sitt eget språk anmärkningen att den var ifrån *Petrow*. Mina Persiska följeslagare *Moh. ʿAli* och *Mirza ʿAli* vägrade icke att draga den *kaljan*, som framhemtades till välkomsthelsning enligt bruket i hela Persien, ehuru de såsom sectmän förklara allt för orent som kommer från en Kristens eller Judes hand, samt anställa sträng rening med vatten och rökelse i det hus der någon sådan varit. Turkar och Araber äro dock ej numera så narraktiga, utan lefva förtroligt med alla religioners bekännare, isynnerhet om de äro Asiater; Européen är alltännu den som hedras med minsta förtroen-

det och bemötes med mycken försigtighet eller misstänksamhet. På återvägen besökte jag några *khaner* i midten af staden, som äro berömda för sin goda inrättning och beqvämlighet. Ibland dem behagade mig isynnerhet *karavanserai Gulshan*, en i hela Persien frejdad *khan*, som bebos uteslutande af handelsmän. I alla Persiens städer finnas nemligen, utom de *khaner* som egentligen äro ämnade för resande, andra som begagnas till bazarer och bebos af grosshandlare; dessa uppstapla sina varor i *khanens* rum på nedra bottnen, dit kunderna komma för att handla. Äfven moskéerna, t. ex. den i *Meshed ʿAli*, hafva till en del omkring gården murar, i hvilka dylika rum (*högrá*) äro anbragta för handlandes beqvämlighet. Sådana *khaner* finnas många i *Isfahan* och de äro väl inrättade, d. v. s. rikligt försedda med vatten i rinnande bassiner, gårdarne planterade med trän och rosenparterrer, portvakten alltid färdig med *kaljan*, o. s. v.; men rummen äro fönsterlösa hvalf, erhållande allt sitt ljus från dörren, och likna bodnischer på en öppen bazar. Detta öfverensstämmer ock mest med Perserns tycke, han får då bo på öppna torget, har alltid sällskap och behöfver alldrig vara ensam. För att få en öfversigt af hela den stora staden gick jag upp i den till *Shah ʿAbbas* moské hörande höga och smala *minareten*, samt kastade derifrån en blick öfver det stora hafvet af hus, bazarer, moskéer, minareter och trädgårdar, vidare utåt det af höga bergstoppar omgifna stora fältet, på hvilket *Isfahan* ligger, med sina byar och granna dufvohus, m. m. Mäter

man afstånden med ögat, synes det sannolikt hvad man säger, att stadens omkrets är 12 *farsanger* och dess folkmängd 174,000; det myckna förfallet gör folkmängden liten i förhållande till det stora omfånget. Hvad jag saknade i den öfverhufvud föga fröjdande utsigten, var de i andra orientaliska städer så rikligen kringströdda *minareterna*. Då man i Konstantinopel räknar 200 (eller 500, jag minnes ej hvilketdera) sådana, ser man här blott 20 vid pass, och dessa, om än höga, icke af det spensliga, högtsträfvande utseende som annorstädes. Den brokiga beklädnaden af porslin saknades deremot icke här, lika litet som på minareter och moskéer i Baghdad eller andra städer i *Irak*, der Persisk bildning inträngt. De två så kallade gungande minareterna, hvilka skola kunna sättas i en skakande rörelse af en enda högst uppe stående person, fick jag ej tid att bese, emedan de lågo ett stycke utom sjelfva staden. Mycket annat, som varit värdt att betrakta, måste jag likaledes lemna obesedt i denna Persiens gamla hufvudstad, hvilken står i samma förhållande till den nya *Teheran*, som Moskwa till Petersburg och som Åbo till Helsingfors — en gammal moders förhållande till den unga dottren, som vext gumman öfver hufvudet.

Sedan våra formän dageligen bestämt hvarje morgondag till affärd, blef det slutligen allvar af beslutet den 18 november, efter 10 dagars hvila i *Isfahan*. Om aftonen vid solens nedgång stodo våra ök sadlade och lastade, allt var färdigt till affärd utom min reskamrat; han hade ännu den vigtiga *istikha-*

ran att göra, den narren! liksom han ännu skulle kunnat vända om i fall af olyckligt omen. Koran uppslogs, en vers eller två, af dem som lågo under det uppslående fingret, lästes och tolkades af *Mirza* '*Ali*, men då orden egentligen ej kunde tydas till godt eller ondt brydde sig (sanningen att säga) ingendera synnerligt derom; min reskamrat gick med lutadt hufvud under den heliga boken, som hölls upplyftad af en qvinnas hand, och tog ett sött afsked af den vidlyftiga slägten med många kyssar. Men "förän den svarta nattens korp utbredt mörkningens vingar öfver verldens ändar" suto vi dock på våra ök och skredo fram längs Isfahans öde, mörka gator för att öfver öknar och fält söka oss fram till *Shiraz*, vetenskapens säte i Persien. Omkring 2 timmar hade vi att vandra genom gator och en del af shah-trädgårdarne för att hinna ut på fria fältet, men äfven der gjordes ej halt för natten, utan vi fortsatte marschen oafbrutet tills "allmaktens nyckelmästare öppnade dörren till verldsalltets skattkammare och solens guldutströende hand drog stjernornas ädelstenar under skörten af sin glans," då vi upphunno första hvilostället *Mahjâr*, det största och beqvämligaste *karavanserai* jag någonstädes sett. Man måste i allmänhet berömma Perserna för de många och stora *khaner* för resande man finner vid vägarne, deri fann jag Persien bättre försedt än angränsande länder. Dessa *khaner* äro nästan utan undantag uppförda af enskilda män för den goda sakens skull eller åt Herren (*fi sebil allah*), eller för att uppfylla något heligt

löfte (*nadhar)*, eller för att vinna himmelriket i allmänhet. Derföre tages i dessa *khaner* alldrig någon hyra af dem som vika in, och den naturliga följden blir att de småningom förfalla, ty ingen reparerar de bristfälligheter tiden efter hand förorsakar. Om de än å ena sidan bevittna en större rörelse i landet, så äro de ock här nödvändigare än i andra orientaliska länder, i anseende till Persiens skarpare klimat, och huru gerna jag än hvilar på öknens sand i det fria, tillstår jag dock att dessa *khaner* ofta voro särdeles välkomna till skydd mot köld och oväder. I *Mahjâr* hade jag först tillfälle att skåda öfver den karavan, i hvars sällskap vi tågat ut från *Isfahan*. Den hade betydligt smält ihop ifrån sin första storlek; redan i *Kengavar* hade det stora antalet *Teheran*-boer jemte andra från nordliga trakter skiljt sig från oss, med dem äfven den oroliga *Herat*-dervishen, som oaktadt allt sitt förakt för shaher och furstar, ämnade begifva sig till shahens stad; vidare hade under vägen stora skaror aflägsnat sig för att gå till sina hem och i *Isfahan* hade en betydlig del stannat qvar. Icke dess mindre utgjorde vi ännu en skara af mer än 1000, ty *Shiraz*-boerna äro i allmänhet flitigare vallfärdare än andra. Några nya följeslagare hade ock kommit till från *Isfahan*, hvilka lejt ök af vår forman och således voro våra reskamrater; bland dem voro äfven 5 Armenier, såsom vår forman kallade dem, men ett ifrån deras krets om natten uttaladt Ryskt utrop försäkrade mig om att en Rysse fanns ibland dem. Huru nyfiken jag än var att se denne,

segrade dock sömnen öfver nyfikenheten och jag lade mig att sofva kort efter solens uppgång. Ifrån *Kirmanshahan* hade vi färdats om dagen och hvilat om natten, men detta hade skett emot våra formäns vilja, den osäkra vägen och fruktan för fiender tvang dem dertill. Äfven detta är tvärt emot Arabens bruk, ty genom fruktade, osäkra trakter stryker han fram i nattens mörker, sägande att natten är *abo sâtir;* men om Persern har framför sig en farlig väg, går han den om dagen. Men kamelens lätta steg höras knappt på en alns afstånd, medan mulåsnans stampande steg höras vidt omkring, äfven om dess herre skulle förmås att borttaga de skramlande bjellrorna. Nu började en annan ordning, som följdes ända till *Shiraz* och *Abu Shir;* vi lastade midnattstid, ofta 3 à 4 timmar efter solens nedgång, och marscherade natten igenom, så att vi kort efter solens uppgång upphunno hvilostället. Denna marschordning, så onaturlig den än förekom mig, är den vanliga i hela Persien alla tider af året; att de under heta sommaren följa den, har jag ingenting emot, ehuru jag äfven då föredrar Beduinens sed, men nu fick jag ofta rätt känbart inse oförståndigheten att följa den om vintern och kalla hösten. Jag led dock mindre än de flesta andra, men det gjorde mig ondt om de små barnen, qvinnorna, gubbarne och andra som hade föga kläder att skydda sig med; de skakade tänderna af köld medan de suto på öken. Dertill kom att jag ej fick se landskapet eller dess byar och utsigter. Dagen uppgår dock vanligen på hvilostället med kaffe- och thé-

kokning, äfvensom matlagning, och jag har vant mig vid att sofva om dagen. Då vi följande morgonen gingo några timmar i dagsljuset för att hinna till den betydliga staden *Komishé*, fick jag tillfälle betrakta den förmodade Ryska reskamraten; han var klädd i grå Europeisk kapprock, fodrad med Skottskt ylletyg, Rysk syrtut med ståndkrage och Europeiska stöflar med höga klackar, hvilket tydde på Rysk härkomst, men deremot bar han hög Persisk skinnmössa, talade Armeniska med sitt följe och hade Asiatiska anletsdrag, hvarföre jag blef tveksam om hans nationalitet. När en bland hans följe på Persiska frågade mig hvarifrån jag var, svarade jag derföre: "Arab från Egypten" och fortfor med denna rôle så länge vi följdes åt, ända till *Abu Shir*, då han tog af till *Bombay* och jag till *Basra.* Med 2 andra reskamrater, handelsmän från *Isfahan*, såsom rentrogna musulmän bildade vi reskotteri för några dagar. Våra hviloställen på denna väg voro obetydliga byar eller enstaka stående *khaner;* trakten var jemförelsevis ödslig, vi gingo långa sträckor, ofta flere nätter, öfver oodlade fält, emellan berg och genom pass. En omväg af 2 dagars längd gjorde vi för att undvika skarpare köld på snöbetäckta berg, öfver hvilka den ginare vägen skulle hafva gått; ehuru denna väg ansågs säker för anfall af nomader, såvida desse dragit sig söderut undan kölden, blefvo vi på ett ställe temmeligen skrämda af kringkastade packnings-säckar och påsar, jemte utströdt kaffe, sockerbitar och annat, som bevittnade att någon karavan blifvit plundrad

och packningen delad såsom byte. Likväl gingo vi oantastade fram, om man undantager något smått tjufveri om aftnarne i karavanen, hvilket dock ej drabbade mig. Vi hade nästan oafbrutet vackert väder, qvicksilfret stod om morgnarne vanligen på nollpunkten och sjönk alldrig under — 3°; äfven sluppo vi regn, så när som på litet stänk, och vattnet i bäckarne hade ej hunnit stiga så mycket att det hindrade vår väg, om än stundom besvärligt att öfvervada. Natten emellan den 28 och 29 november passerade vi de gamla ruinerna af *Takhti Gemshid* (Persepolis), hvilka det sved mig i hjertat att ej få närmare betrakta eller helst flyktigt jemföra med dem jag sett i Egypten, och mottagna af otaliga gratulanter till häst och fots med orden: *zijareti shumâ kabôl*, anlände vi till den icke obetydliga staden *Zerkôn*, sista hvilopunkten före färdens mål. Der skrämde man oss med berättelsen om den förskräckliga oordning, som skulle råda i sjelfva *Shiraz*, och de upplopp der ägt rum; ehuru dagen förut en vicarius för den till guvernör utsedde prinsen *Behram Mirza* kommit ifrån *Teheran* och begifvit sig till *Shiraz*, spådde man att intet lugn skulle kunna åstadkommas i den uppstudsiga staden och folkets oroliga sinne. I första morgongryningen närmade vi oss småningom till *Shiraz*. Emedan frisk vind blåste och det var temmeligen kallt, stego flere i karavanen af och sökte med gående värma sina styfva lemmar, bland dem äfven en handlande Armenier från *Isfahan*, som begaf sig till *Shiraz* på sin egen ståtliga häst för att utkräfva en skuld;

medan han ledde sin häst vid tygeln, kom en bland medföljande herrar tjufvar (*hadharati alvât*, såsom de här kallas), kastade sig upp på hästens rygg, ryckte tygeln ur dess herres hand och satte af i sporrsträck förbi karavanen. Armeniern blef så förbluffad af den hastiga manövern att han uppgaf blott ett meningslöst skrik af förundran och en stund förgick innan han underrättade vår forman derom; denne sporrade sin unga Arabiska hingst, satte efter tjufven, upphann denne nära staden och återtog hästen. Utan andra äfventyr kommo vi genom *Turkpasset* ut från de berg, som omgifva den stora slätt der *Shiraz* ligger.

Staden *Shiraz*, som syntes omgifven af en mur med små torn, gaf dock ej en så vacker anblick utifrån, som ofta städerna i Syrien och Egypten. Mera behagade mig de många trädgårdarne och planteringarne på fältet, hvilka med sina långa, spensliga, evigt gröna cypresser påminte mig om hemlandets evigt gröna skogar af tall och gran. Här på slätten möttes vi af stora skaror gratulanter, och emedan detta var min reskamrats hemort, träffade han ibland dem flere vänner och slägtingar, som förde honom med sig; han lemnade mig med uppmaningen att följa formannen till dennes hus och der införvänta hans ankomst. Vi kommo in genom en liten stadsport och vandrade genom några trånga gator, innan vi hunno nämnda gård. Under de söta välkomsthelsningar, med hvilka min forman emottogs, aflastade jag öket och satte mig på bagaget att vänta. Du kan föga föreställa dig huru nedslående en fremmandes ankomst

till någon stad i orienten är; plågas man i Europa af alltför många värdshustjenares påhängsenhet, så intages man här deremot af en grym känsla af öfvergifvenhet och ensamhet, så mycket bittrare för en Europé, som han vet att på hela orten ingen bland hans verldsdels män finnes. Ofta har jag rönt denna känsla, men rönte den här mer än annorstädes, emedan den på andra orter skingrats af bestyret att söka mig qvarter; nu hade jag intet att bestyra, utan blott att vänta ensam i en upprorisk stad, der ingen styresman fanns och fremlingen lätt kunde ansättas af banditer. Snart kom dock en ung man och frågade mitt namn; när han förnummit att jag var den han sökte, bad han mig följa med till en annan gård. Genom trånga gator kommo vi till en stor gård, som var full af folk och salustånd, samt i midten hade en moské med minaret och kupol, uppförd öfver en bland de många i Persien såsom helgon ansedda *imam zadéer*; jag förstod då genast att jag var inne i *Shiraz'* frejdade *Tshehâr tsherâgh.* Mitt bagage infördes i en bod, der en skönskrifvare arbetade och min följeslagare inbjöd mig till en nära invid liggande bod, den jag sedan förstod vara hans. Der fick jag mig en plats, jemt så stor som behöfdes för att sitta hopkrumpen på knäna, och lemnades ensam med några dels arbetande, dels med penslar lekande gossar. Det var således en målares bod, der jag beság några vackra arbeten medan jag väntande satt ungefär en timme. Emellertid hade de små gossarne först vexlat ovett med hvarandra, sedan kastat papperslappar,

trädbitar och slutligen stenar på hvarandra; två större gossar togo parti för hvardera sidan, fattade hvarandra i luggen, sleto sönder kläderna och kämpade dugtigt i den lilla boden. Mästaren kom så tillbaka, lät med fullkomligt lugn framhemta *kaljan* och drog på den under det han examinerade gossarne om hvad som händt; sedan han en stund betänkt hvad gubbarne i grannbodarne skulle säga om detta spektakel, flög han med ens upp och begynte plagga på gossarne med en käpp i flera repriser, alternerande detta göromål med några rökar ur *kaljan*, tills en kund kom för att fråga priset på skrifdon. Handel och köpslagan kommer äfven den trögaste oriental att röra sig, den rycker Araben upp från kaffekoppen, Beduinen från brasan, Persern från *kaljan*; den lugnade nu min målare fullkomligt och sedan han stoppat penningarne i fickan, något städat sina i oordning komna kläder, samt fått sina af förargelsen förvridna ansigtsdrag i den vanliga artiga positionen, kom han slutligen ihåg mig, som under allt detta sutit hopkrumpen i vrån, rätt glad att så snart hafva fått se ett vackert profstycke på unga *Shiraz*-boers sinnelag. Han uppmanade mig att följa med och nu bar det af genom moské- och marknadsgården ut på gator, tills vi, efter att hafva passerat en gammal förfallen moské, stannade vid en port, der min följeslagare bad mig gå in och genast lemnade mig. Jag ämnade just gå igenom den krokiga portgången, men hejdades af en svart slaf med anmärkningen: "*jeh!* skall du så burdus störta in i fremmande hus?" hvar-

på denne gick fram på gården, aflägsnade först derifrån husets qvinnor och bad mig sedan träda in. Jag kom nu in på en stor öppen gård, hvars bakgrund upptogs af en trädgård, förgrunden åter af en stor vattenbassin, der några bland husets medlemmar just höllo på att göra sin tvagning till middagsbön. Ibland dem var äfven min reskamrat *Moh. 'Ali*, som ursäktade sig för att ej sjelf hafva afhemtat mig, emedan han kommit ibland vänner och slägtingar, som ej släppt honom bort, utan tvungit honom att sitta i 3 dagar, hvilket åligger hvarje hemkommande Perser. I *Isfahan* hade han bortpluttrat alla sina penningar på uppköp af småsaker till presenter åt närmaste slägtingar och vänner i *Shiraz*; då han således kom med tömd kassa till hemorten, hade han fattat det storsinta beslutet att sätta sig öfver bruket att sitta inne i 3 dagar, emedan han icke förmådde uppköpa *kaljan*, tobak, thé och socker för att dermed undfägna besökande och hans kusin, i hvars hus han vistades, ej heller ville emottaga och undfägna sin anförvandts gratulanter. Men när han kungjorde detta modiga beslut för sina slägtingar (utan att upplysa dem om sin kassas tillstånd, hvilket ingen Perser gerna yppar för en annan, allraminst för sin slägt) förestållde de honom hvilket ondt tal skulle uppkomma i staden om han envisades med sagda beslut, huru hvar och en skulle utropa: "den gemena karlen! vi önskade få blott en kopp thé och en *kaljan*, men äfven denna traktering undflydde han;" deraf bragtes hans under ett års vistelse bland Araber förvända

sinne till förstånd, han anmodade sin vän, den ofvan nämnda målaren, att gå i förskott för tobak, thé och socker. Denne åter, som sjelf råkade vara utan penningar, bar en *Ferheng* (värd 25 rub. b. ass.) till torgs och sålde den för 12 rub., för att antingen hjelpa sin vän ur förlägenheten eller icke för honom visa sin kassas tomhet. Sådant skall vara vanligt bland Persiska vänner, i sitt vackra språk tycka de ej om det fula ordet *nej!* men väl om undvikande och lögnaktiga omsvep. Sedan min reskamrat gjort sina ursäkter på gården, der vi stodo, steg jag in i främman-rummet, en dylik *urussi* som den vi bebott i *Isfahan*, blott större och mer utsiradt med målare-arbete (*naklashi*). På den sidan, som stod emot den af det stora, med färgade glas och papper utsirade fönstret helt och hållet upptagna *kible*-väggen, fanns en liten vacker nisch, liknande en kamin, med förgylda ränder och diverse figurer, äfvensom målade gardiner, omslutande små målningar ur *Leila* och *Megrans* saga. Det hela var nätt anordnadt och när nu mattorna blifvit utbredda, var rummet rätt trefligt; blott möbler saknades alldeles, om man ej för sådana ville anse de sängkläder, mest stoppade täcken, som lågo uppstaplade i en vrå. Knappt hade jag hunnit få en öfverblick af rummet, innan en skara infann sig, som helsade min reskamrat välkommen med vanliga fraser, kyssar och söta leenden; äfven jag besvärades till någon del med dylika helsningar och man tog mig i allmänhet för en Arab från *Kerbela*, emedan sådana stundom färdas i Persien. Sedan satte man

sig med underslagna ben och samtalade om den återkomnes resa, medan *kaljan* framhemtades midt på golfvet och ändan af dess långa slang bjöds åt mannen i högsätet; andra *kaljaner* med korta rörskaft, alla lånade utom hus, kringburos åt en och annan i sällskapet, och dessas kurrande musik öfverljöd snart ljudet af de complimenter hvarmed *kaljan*-slangarne öfverflyttades från den ena till den andra. Derpå framhemtades thébrickan med 6 grofva koppar, thékanna (*tshajnik* kallas den äfven här) af lika groft rödblommigt porslin, och hugget socker i en näsduk; värden serverar, men de fyllda kopparne föras en i sänders omkring af någon annan till hands varande, och emottagas med båda händerna, då *kaljan*-kurrandet snart öfverröstas af thé-sörplandet och smackandet, som skall tillkännagifva att drycken är god, d. v. s. så utsliskad med sött att all thésmak försvunnit. Perserna tycka nemligen om denna dryck hufvudsakligen för sötmans skull, då deremot Bokhara-boerna och Kineserna sjelfva dricka théet utan sött. En ny skara gratulanter infann sig undertiden och tog plats på golfvet; den Persiska belefvenheten fordrar att hvar och en, som är förut i rummet, stiger upp och upprepar orden: *ja allah* åt hvarje nyss inkommen, derjemte mumlande en fråga om hans helsotillstånd (*ahvâl sherifi shuma*). De först ankomne i sällskapet stiga småningom upp och begifva sig af med complimenten: eder uppmärksamhet är utomordentlig, *iltifât i shuma ziida*, eller: måtte eder uppmärksamhet alldrig minskas! eller något dylikt, som besvaras i

samma stil. Så gick det hela dagen om, den ena kom, den andra bröt upp. Få och föga uppbyggliga voro de samtal, som i ett sådant sällskap kunde uppkomma; dock roade mig behandlingen af frågan om den fria viljan och det oföränderliga ödet, som sällan kan undvikas i något Persiskt sällskap och mycket ligger Perserna om hjertat. De flesta hylla läran om den fria viljan, men den är svår att införklara i Koran, hvars anda uppenbart tyder på predestination, och medför äfven andra svårigheter för Perserns förstånd, då otaliga exempel ur dagliga lifvet tala för den motsatta läran; derföre kommer man i samtalen vanligen till den slutsatsen, att hvarken fri vilja eller predestination finnes, utan det rätta ligger emellan båda — *ba ikhti iâr va la tegviz? va alamr bein alam rein*, är en i Persien allmänt hyllad sats.

Före solens nedgång hade dock alla fremmande aflägsnat sig och inga nya kommit i stället, så att vi blefvo allena med medlemmarne af de många familjer, som bodde i den ej särdeles stora gården. Ty i *Shiraz* är öfverhufvudtaget ej så godt utrymme som i *Isfahan;* här, liksom i Europas större städer, nödgas många bo tillsamman i en gård och åtnöja sig med flere gemensamma beqvämligheter. Några af min reskamrats närmare vänner hade i glädjen att återfå sin vän beslutit stanna qvar öfver natten, hvarföre vi ännu voro stort sällskap nog; jag såg med nöje att för dessas sysselsättande shahbrädet framhemtades, i stället för brädspelet. Detta shahbräde jemte piecerna var förfärdigadt af en i sällskapet närvaran-

de ung man och vittnade med sin nätthet om stor talang för slöjdande hos mästaren. Hos Perserna och särskildt *Shiraz*-boerna finner man mycket allmänt både talanger och konstsinne, särdeles för måleri och musik, just de konster som i Europa blifvit företrädesvis odlade och omtyckta. Shahpiecerna liknade våra, utom att löparen var en elefant och tórnet en fogel *(rakh)*, de gingo ock med samma rörelse som hos oss, utom att shahen i vissa fall tilläts göra hästens rörelser, hvilket jag ej minnes mig hafva sett brukas hos oss. För öfrigt hade jag hittills i orienten knappast sett något shahspel, utom hos Européer, ehuru jag ofta hört talas derom af orientaler; i Persien blir det allmännare, men icke till samma grad som i Europa, och de goda spelarena torde här vara få. Dem jag här såg voro medelmåttiga, spelade flinkt, men utan någon långt framåt anlaggd plan. Den målaren, som jag i dag hade åtföljt, ansågs här för en god spelare och några yngre män i huset hade först lärt sig af honom sagda spel; nu spelade de med sin mästare och vunno flera gånger samt skrattade sedan åt den besegrade mästaren. Men *Shiraz*-gossarne äro mycket klippska, de flyttade stundom, då motspelaren ej märkte det, piecerna fram eller tillbaka på en fördelaktigare ruta. Så förgick tiden till midnatt, då qvällsvarden framhemtades, bestående af den ypperliga *rispelaven* och några lättare sura rätter, t. ex. inlaggd lök och annat dylikt, hvari Perserns kök fullt täflar med ett Europeiskt; derefter lade sig hvar och en i sitt täcke fullklädd på golf-

vets mattor till hvila. Följande morgonen väcktes sällskapet af *morgon-adan*, sjungen med vacker röst i melodiska kadenser af en bland sällskapet; sedan tvagningen och bönen var gjord, sängkläderna uppstaplade i sin vrå och en lätt sopning blifvit verkställd, begynte åter nya skaror gratulanter infinna sig samt *kaljan* och thé-serveringen försiggå. Jag hade dock nog af första dagen och uppmanade min reskamrat att skaffa mig eget logis. Det var ingen lätt commission, emedan *khanerna* i staden under dessa oroliga tider voro högst osäkra, men jag var envis, ty jag kunde ej uthärda i detta hus, som förekom mig värre än ett fängelse. Mina knäveck värkte af sittandet och jag var uttråkad att höra de evigt enahanda complimenterna. Min reskamrat hade märkt det och anmodade sin vän målaren att föra mig först i badstuga, sedan till *Tshehâr tsherâgh* för att bese 2 lediga rum; det förra var i sjelfva verket något högst nödigt efter den långa resan, och min reskamrat skulle haft ännu mer behof af ett bad, men hindrades derifrån af gratulanterna. Efter badet besåg jag de lediga rummen; det ena var beläget i sjelfva moské-byggnaden invid kupolen öfver helgonets graf, och skulle varit ett godt logis, om det icke legat alltför afsides ifrån de bebodda corridorerna omkring gården och således erbjudit stor fara för nattligt öfverfall. Min reskamrat förklarade ock genast att jag på intet vilkor borde bosätta mig der, ”ty det vore att utsätta sig för säker plundring och misshandling af banditer.” Det andra rummet var i öfra raden af

sido-corridorerna, på båda sidor omgifvet af bebodda rum, i hög grad trångt och otrefligt i alla afseenden, ehuru visserligen säkert för öfverrumpling. Således måste jag ännu dväljas en eftermiddag i det förra plågsamma fängelset. Tredje dagen begaf jag mig åter ut med min följeslagare och fann i första *khan*, vi besökte, flera lediga rum, men äfven der fruktade man för tjufvar och röfvare emedan *khanen* var till det mesta obebodd; jag beslöt dock välja detta ställe för att ändteligen slippa ifrån privathuset, der jag troget hållit ut alla 3 sittningsdagarne med min reskamrat. Så plågas hvarje hemkommen Perser i 3 dagars tid, innan han hunnit tvätta sig eller aflägga reskläderna störta vänner och bekanta öfver honom och trötta ut honom med fadda välkomsthelsningar; många bland dem förmås väl till besöket af hopp om presenter, som väntas af hvarje hemkommande, ty de blygdes ej att fråga min reskamrat: "hvar äro radbanden, böne-stenen och mullen ifrån *Kerbela*, eller hvilka gåfvor hafven I hemtat från de trakter I besökt?" Det är nemligen vanligt och nästan en skyldighet för pilgrimer att hemta anförda artiklar från de heliga martyrplatserna; *böne-stenen* (såsom jag kallar den i brist på annat namn) är en liten sexhörnig skifva af *Kerbelas* jord, oftast beskrifven med någon Koranvers eller *ʿAlis* och de andra *imamernas* namn, med hvilken *Shijaʿ* beröra sin panna då de falla på knä och under bönen böja hufvudet till marken. Dessa artiklar ligga derföre utbredda i sittningsrummet och hvarje gratulant tager deraf någon

bit eller en portion af ”Kerbelas doftande mull.” Min reskamrat var dock ej försedd med sådant, hvarföre han fick höra artiga förebråelser. Sådana gåfvor lemnas åt hvar och en utan urskiljning, men närmare vänner vänta sig pretiösare gåfvor, såsom klädesplagg, tyger, silfverringar m. m. och glömma alldrig att göra sina fordringar gällande. Redan i *Isfahan* hade min reskamrats slägtingar, efter bjudningar och complimenter, antastat honom med frågorna: ”hvilka presenter har du medhemtat?” (svar: inga) har du samlat mycket penningar under resan? (svar: inga) tänker du gifta dig här? (svar: nej!). Och han försäkrade sjelf att om han här behöft sina såta slägtingars hjelp, skulle han bland de många icke hafva funnit en enda, som lånat åt honom 5 rub. b. ass. att betala forman med. Äfven jag blef tillfrågad hvilka gåfvor jag hade med mig och hvilka jag ämnade medtaga härifrån? Jag förklarade kort om godt det vi Araber icke äro sådana narrar, att vi släpa presenter med oss ifrån stad till stad. Å andra sidan åligger det vännerna att öfverhopa en afresande med små lådor af sötsaker och konfekt till proviant på vägen.

Den *khan*, i hvilken jag inflyttade, var obebodd om natten, med undantag af portvakten och ett par andra, ty de klensmeder som der reparerade bössor och pistoler aflägsnade sig till nätterna. Redan första dagen stannade en och annan förbigående utanför vår öppna dörr, fixerande oss och vårt bagage; vi hade således alla förebud emot oss och vårt läge förekom oss, sanningen att säga, rätt ruskigt. Hvarje

natt lågo vi med hvar sin laddade dubbelpistol i handen och väntade stundeligen något fiendtligt besök, som väl icke varit att leka med. Dagligen hördes någon ny berättelse om huru den eller den blifvit på öppen gata plundrad ända till bara kroppen och slagen blodsår. Men ibland min reskamrats vänner fanns en *Agha Isma'il*, som, sjelf en sorts tjuf, kände sina colleger utan att frukta dem; han besökte oss idkeligen och då de andra "herrar *alvât*" sågo oss hafva en så mäktig bekantskap, vågade de ej ofreda oss. Ty om de öfverrumplat och bestulit oss skulle sannolikt vår vän *Agha Isma'il* sökt upp och utkräft vårt gods äfven af *alvâts* hufvudmän; om de ej godvilligt återlemnat det skulle vår patron hafva samlat sina män med deras anhang och i nödfall brukat våld, då en strid kunnat uppstå som kostat 9 à 10 lif, och blod är dock i orienten ett fruktadt ord, ty — det kostar nog mycket penningar. Det oaktadt rådde äfven vår patron oss att lemna denna *khan* och flytta till en *medresé* i granskapet af hans eget hus, han vore då närmare till hands och kunde säkrare skydda oss; vår *khan* låg dessutom på vägen till Judarnes qvarter, dit efter några dagar (då innevarande "passionsvecka" gått till ända) alla drinkare skulle strömma för att hemta åt sig vin eller bränvin. Hufvudorsaken till hans råd var dock måhända den, att han fruktade få besvär om vi blifvit öfverfallna. I alla fall var han en man, som särdeles gagnade oss med blotta sin bekantskap och sina besök. En gång på det vidlyftiga kapitlet om Persiens beryktade *al-*

våt, kan jag ej underlåta att nämna något af hvad jag hörde om dem. De skola utgöra ordentliga band och vara spridda kring hela riket, men draga sig i ordningslösa tider (t. ex. då shahen eller någon guvernör dött) till den stad, der största villervallan råder och bästa vinsten står att fås. Deras förnämsta tillhåll skall hafva varit *Isfahan* och *Shiraz*; men i den förstnämnda staden har en kraftig höfding under senaste åren nästan i grund utrotat dem och låtit afrätta många vid den skampåle, som de första dagarne af min vistelse i *Isfahan* ännu stod qvar midt på den vackra shahplatsen och för mig förderfvade anblicken af densamma. Sednare hade den försvunnit, troligen genom ännu återstående *alvåts* åtgärd, som velat undanrödja den obehagliga varnageln och sålunda rensat det vackra torget från en vanprydnad. Den tiden drogo sig *alvåt* hufvudsakligen till *Shiraz* och finnas nu här i betydligt antal, man sade till och med att nästan alla *Shiraz*-boer voro *alvåt*. Således tyckes äfven i detta slagg af medborgare finnas åtskilliga grader, liksom ibland Italiens berömda banditer; en sådan ädlare sorts *luti* var vår vän *A. Isma'il*, hvars göromål sades hufvudsakligen vara att t. ex. skydda af lagen förföljda män och veckotal gömma dem i sitt hus tills de funno lägenhet till flykt. Andra åter, och dessa utgöra väl större delen, samla sig från alla sina tillhåll i den stad der oordning uppkommit, och söka sig der genom uppenbart våld eller hemligt tjufveri vinst och lifsuppehälle, tills ordningen blifvit återställd och de åter måste fly till

sina aflägsna smyghål undan lag-hundarnes förföljelser. En stor del qvarblir dock och lefva i fred, ehuru kända af alla; i *Shiraz* finnas sådana alltid, ty man försäkrade mig att äfven i de lugnaste tider ingen kunde vara rätt säker för lif och egendom, som ej hade någon vän bland *alvât*. Jag slapp dock, Gud ske lof! att göra deras bekantskap och blef alldrig besvärad af deras besök.

Sedan vi kommit i ordning i *khanen*, vågade vi oss på en utflykt i staden. Vi besökte först två de berömdaste moskéer, *Mesgid Vekil* och *Mesgid Nav*, hvilka, ehuru vackra och prydda med brokigt porslin, dock försvinna vid en jemförelse med den praktfulla Shah-moskén i *Isfahan*. I den förstnämnda, som ligger invid guvernörs-palatset, syntes talrika djupa märken i murarne efter kanonkulor. Här hade nemligen de första dagarne efter Shahens död stått ett ordentligt slag emellan guvernören å ena sidan och *Il Beji* (nomadchef för *Kashgharerna)* samt *Shiraz*-boerna å andra sidan; den förre hade riktat sina kanoner mot den närbelägna moskén, dit motpartiet tagit sin tillflykt för att från taket skjuta på sina fiender. Dervid stupade folk, hus förstördes, och torggator plundrades, isynnerhet den berömda *bazari Vekil*, som räknades bland de bästa i hela Persien; guvernörens egna soldater hade störtat till den och plundrat varor till ett värde af ungefär 60,000 rub. b. ass., sedan af okynne tändt eld på den och brännt upp allt brännbart. Perserna dela orientalens tanke i allmänhet — så underlig den än må synas i österns

strängt monarkiska stater — att alla höfvidsmän, ifrån shahen till hans lägsta tjenare, äro orättrådiga tyranner, hvilkas diktan och traktan blott går ut på att utsuga landet och plåga det arma folket; de anse ej mera shahen för *imam*, utan fråndömma honom *khalifatet*, lika väl som sultanen. Derföre hvarje gång en shah — Herrens skugga i verlden, der dock ingen söker skygd — blir kallad hädan till sina fäder, uppresa sig alla städers invånare emot sin höfding och bringa honom ofta om lifvet, i fall han ej hunnit fly eller har kraft att värna sig. I hans ställe, då dock alla veta att båten ej går rätt utan styre, insätta de en *fredags-imam*, en för fromhet känd och ärad man; ty den theokratiska regeringsformen spökar ännu i gammaltrogna orientalers hjerna och hos dem ligger en omedveten sträfvan att realisera denna idée äfven i staten, emedan religionen är andan i hela deras lif för öfrigt, huru vrång den ock må vara. För öfrigt fanns ringa eller intet att bese i staden — några *medreséer*, som icke kunde jemföras med dem i Isfahan, bazaren, som i anseende till de oroliga tiderna var illa försedd, förfallna moskéer och hus, dock icke på långt när så mycken förstörelse som i Isfahan. Vi voro nu inne i *moharram*, första månaden af *Higra*-året 1265; emedan det dyrkade Persiska helgonet *Hosein* stupade martyrdöden den 10 *moharram*, anse *Shija*ʿ hela månaden och dessutom den följande, *Safar*, för heliga, men isynnerhet de 10 eller 13 första dagarne af den förra. Men dessa dagar anses å andra sidan för olyckliga, "svarta dagar," så

att ingen Perser den tiden företager sig något verldsligt värf, såsom handel, affärer, resor; ej heller förtär någon under dessa 13 dagar vin eller andra starka drycker, huru stor drinkare han än eljest må vara, med ett ord de användas till ånger, bot och fromma andaktsöfningar. Till de sistnämnda höra de så kallade *taʿziyé* och *raudá*. Den förra består i en theatralisk framställning af *Hoseins* och hans på krigståget till *Kufa* medföljande vänners eller stridsmäns martyrdöd, hvar och en bland dem framställd på sin dag; den sednare är deremot ett predikolikt uppläsande af en beskrifning om de händelser, som dessa dagar tilldrogo sig med sagda helgon, jemte dithörande omständigheter ur Islams religionshistoria. Den förra uppföres i ett enkom dertill inrättadt rum eller tält, vanligen kalladt *takije*, den sednare kan läsas i hvarje privat hus. Liksom *Isfahan* är berömdt för den högtidliga procession, som der anställes vid den stora slagt-offerfesten, dagen efter *ʿArafat*-dagen den 10 *dsulhegge* (till hvilken vi beklagligtvis icke framhunno), så är näst *Teheran* isynnerhet *Shiraz* berömdt för dessa två slags andaktsöfningar: *taʿziyé* och *raudá*. Min reskamrat, såväl som andra, hade redan i Baghdad beredt mig på den fröjd jag skulle få af dem.

Således begåfvo vi oss den 8 *moharram* till en bland de 13 *takijé*, som man sade detta år vara inrättade i staden för framställandet af helgonens martyrdöd. Jag inträdde i ett öppet, på platsen fristående rum med tält-tak, ej olikt de provisoriska lador

som under påskveckan uppslås på Isaksplatsen i Petersburg, och fann det invändigt vara sirligt utklädt med svart tyg samt rundt omkring försedt med en aln från golfvet upphöjda loger, omkantade med en hvit tygrimsa, som vackert stack af mot den svarta grunden. Här och der emellan logerna och ofvanom deras i spetsig Göthisk båge uppgående öppningar voro små spegelglas infattade, samt takpanelningen utsirad med måleri, föreställande hvarjehanda djur, isynnerhet påfoglar. Emellan panelningen och taket var ett öppet rum kring hela salen och derifrån inföll ljuset. Midtuti salen höjde sig en *tâlôr*, en scen som upptog kanske hälften af salen, lemnande rundtomkring ett kanske 3 alnar bredt rum emellan logerna och scenen. Till höger vid logeväggen stod en mindre scen och i salens fond en *menber* (prediko- eller talare-stol); den motsatta dörrväggen upptogs till större delen af en trappformig ställning, liknande den handelsmän här bruka i sina bodar för att uppställa varor på. Den var nu fullsatt med speglar, flaskor och andra glas- eller kristall-arbeten, i hvilka de få rosor eller andra blommor, som årstiden medgaf, blifvit utställda till beskådande. Det hela gaf en vacker anblick och behagade mig mycket. Då vi inkommo funno vi logerna redan till största delen fulla af folk, hvarföre vi villrådiga stannade på golfvet och sågo oss omkring efter plats; men en slags ceremonimästare närmade sig artigt och anvisade oss en loge, der rum ännu fanns. Sjelfva *ta'ziyé* hade ännu icke börjat, men folkets uppmärksamhet togs i

anspråk af en *mulla*, som från *menbern* med declamerande stämma uppläste skildringar ur martyrernas historia, deri aflöst af andra efterföljande. Snart öfverröstades de lärdas hesa stämma af trumpetens skallande ljud, församlingens stim tystnade vid ceremonimästarens beschäftiga rörelser för i ordning ställandet på salens två scener, och allt antydde att det "nu ville blifva något af." Det skrålande krigsljudet, som först hördes utifrån, närmade sig, och in trädde två i qvasi-Arabisk kostym klädda kämpar, *Hosein* och *Abbas*, hvardera ridande sin vackra häst; sedan de tvungit hästarne att gå längs den trånga gången rundt omkring stora scenen, stego de, beväpnade med svärd och sköld, af på scenen liksom Araben stiger in i sitt tält, och lemnade hästarne åt två följesvenner. Dervid infann sig i tältet *Fâtima*, en till qvinna utklädd karl, jemte 3 barn, och spektaklet begynte. De agerande personerna började med att från ett skrifvet papper recitera eller sjunga verser (ungefär såsom i vår opera eller melodram) om den förestående striden med *Kufa*- boerna m. m. och öfvergingo derpå till sentimentala afskeds-scener, under hvilka de strödde framburen halm i stället för mull på hufvudet samt gingo rundt omkring hvarandra på Persiskt vis, utgjutande sin känsla i onda aningar om faror och afrådande från strid o. s. v. Jag känner, sanningen att säga, ej rätt historien för dessa dagar, har ej heller nu några böcker i den, och af det ofta i särdeles vackra melodier sjungna språket förstod jag föga. Folket rördes till tårar och tjut af det känsli-

ga spelet samt de sentimentala orden, äfven min reskamrat gret med grinande ansigtsdrag; åhörarnes snyftningar öfverröstade de agerandes sång och klagande utrop. Men timman var slagen och kämparne måste ut till strids. De stego åter upp på sina framhemtade hästar och redo omkring på den smala gången, slogo sina dragna svärd mot sköldar, dem framkomna *Kufa*-boer ställde emot dem, kommo tillbaka på scenen berättande om hvad som försiggått, begåfvo sig åter ut till strids, men nu till fots, och dunkade på sköldarne; slutet blef att *'Abbas* återkom med afhuggen arm och lade sig utsträckt på scenen, der han omgafs af de andra agerandes klagan och verop. Det hela var väl utfördt och behagade mig öfverhufvud mycket; ett hade jag dock emot spelet: att det allsicke var Arabiskt. Ty Araben glömmer sig alldrig i sentimentala afskeds-scener med qvinnor och barn, smeker dem ej heller, åtminstone ej annars än då han efter hemkomsten lugn och förnöjd sitter vid brasan och mjölkskålen; förlorar sig icke heller i mörka aningar om sitt företag, talar åtminstone ej om sådana, utan påminner efteråt om järtecken som förut timat. Klädedrägten var ock mer utstyrd och rik än hos Araber brukas, men sådan granlåt anses nödvändig på alla theatrar; Shakespeares *Caesar* är i sanning ingen Romare. Om den Arabiske *Hosein* skulle för Perserna framställas i all sin Arabiska enkelhet, lockade han säkerligen ej fram några tårar. Allt påminte mig här om Europa och jag tyckte mig nu se första förebilden till våra spektakler och thea-

trar. Till den Persiska *taʿziyés* beröm måste jag dock tillstå, att jag här ej såg något af de uppträden som alltid plågat mig på våra theatrar, nemligen sådana som genom sin öfverdrifna pathos och sentimentalitet tvinga en att vända bort ansigtet från scenen eller tillsluta ögonen; här var i allt större mått, armar och munnar vredos hvarken för mycket eller för litet, det tycktes såsom de nyligen skulle hafva studerat Hamlets råd till sina aktörer. Och på det jag ej skulle sakna någon af mina njutningar i en Europeisk theater, fanns här äfven sådant spektakel i spektaklet, som ofta utgjort mitt förnämsta nöje, att krigsscenen var alldeles misslyckad och herrar *alvât* småleende gjorde kloka anmärkningar om striden. För öfrigt fanns här ingen rangordning eller olika platser: entréen var fri för hvar och en, alla suto blandade om hvarandra, till och med buffeten var fri. Tjenare buro omkring *kaljan*, kaffe och ypperlig citron-sherbet, samt utdelade dessa förfriskningar åt hvar och en för intet. Men de fromma helgondyrkare, som gjorde dessa omkostnader, hoppades att deras helgon skulle vedergälla dem för festen. Till efterspel visades åtskilliga gymnastiska konster; långa utsirade stänger balancerades på tänderna, näsan och pannan, en oformligt stor med vatten fylld vattensäck lyftades såsom kraftprof o. s. v. Detta intresserade mig dock föga i jemförelse med det föregående. Särdeles nöjd med min eftermiddag begaf jag mig hem, ty hvad jag nu sett föreföll mig såsom det bästa en resande kan se i Persien och öfverträffade

vida min förväntan beträffande deras dramatiska föreställningar. *Taᶜziyé* skall ej vara deras enda dramatiska produkt; öfverallt i Persien skall finnas en egen klass konstnärer, kallade *mokallidin (?)*, som theatraliskt och ofta i humoristisk karrikatur skola framställa ej blott olika klasser af medborgare, utan äfven hela scener ur det offentliga eller privata lifvet. Det skall vara ett omtyckt tidsfördrif att kalla till sig sådana aktörer och låta dem agera inför ett privat sällskap, men jag lyckades icke få se sådana. Den korta, oroliga tiden och kassans tomhet förbjöd mig detta, liksom månget annat nöje. Också lyckades jag ej få se *taᶜziyé* mer än denna ena gång, ehuru jag uppmanade min reskamrat att föra mig dit äfven de två återstående dagarne af *ᶜashâra;* han mente det icke vara rådligt, ty i trängseln, som isynnerhet de sista dagarne skall vara stor i *takijan*, måste man befara upplopp och kanske blodig strid, utom hemligt tjufveri. Sålunda blef det första och sista gången jag såg en Persisk tragedie.

Deremot begagnade vi den följande dagen att besöka en *raudá*-läsning. Vi valde den som hölls hos en *gedîd*, d. v. s. renegat, en Jude som öfvergått till Islam. Min reskamrat påstod öfvergången hafva skett af inre kallelse och öfvertygelse; den narren! han trodde till och med en envis Jude kunna afsvärja sin religion för Islam af blotta samvetsgrunder. Orsaken till dennes, liksom mången annans öfvergång torde väl hafva varit den, att han samlat penningar af de öfvermodiga Muslims och sedan af-

svurit sina fäders gamla religion af fruktan att stadsboerna skulle få godt öga till hans egendom, ty med antagandet af landets religion kunde han skydda sina skatter. Af ingen annan grund torde åtminstone en Jude kunna förmås att öfvergifva sina fäders tro. Vi begåfvo oss till f. d. Judens hus och kommo genom porten in i en fullkomligt mörk hvälfd gång, der man endast med stor svårighet kunde gå fram för de små trappstegen, samt vidare på en liten med qvadersten belaggd gård, som till större delen upptogs af två vattenbassiner och var prydd med såväl emellan stenarne uppvexande blomstänglar, som i krukor odlade eller för tillfället i glas satta blommor. Gården omgafs af boningsrummen, som hade stora fönsteröppningar vettande mot densamma, men det ena fönstret låg lägre, det andra högre upp i väggen, utan all symmetri. I dessa fönsteröppningar funnos af träd konstfullt slöjdade, fina gallerverk *(shebabik)*, såsom bruket är i hela orienten och särdeles i Egypten; ett af rummen hade äfven så kalladt *urussi* eller Venetianskt fönster med färgade glasrutor. Gården var proppfull af män, som suto på utbredda mattor, likaså rummen, och från en *menber* eller predikostol höll en *mulla* på att uppläsa något ur Persiens religionshistoria för uppmärksamt lyssnande åhörare. Oss anvisades plats i den största och vackraste *ivân*, ofvannämnda *urussi*, hvars stora fönster nu stod uppslaget, liksom de öfriga. Rummet var vackert utsiradt med måleri, hvars förherrskande färg var den gula, framlysande i rika förgyllningar. Parallelt med lång-

väggen stod midt på golfvet en dubbel rad af kristallkärl i ovanliga former, glas, burkar, långhalsade flaskor m. m. och i hvarje kärl var insatt en blomster-bukett, men emellan dem lågo årstidens frukter, såsom oranger, pomeranser m. fl. Emellan båda raderna var ett litet mellanrum och på ömse sidor om kristallkärlen stodo *kaljaner* med långa läderslangar; sådana funnos ensamt i detta rum 30 stycken, 15 på hvardera sidan af dubbelraden. Tidt och ofta infunno sig tjenare, som aftogo hufvudet från hvarje *kaljan*, fyllde det ånyo med tobak, återhemtade det jemte sin koleld, och ombytte äfven stundom vattnet. En *kaljan* delades blott af två, men när alla 30 på en gång röktes, åstadkom deras kurrande vatten en högst egen musik. Tre *mullor* aflöste hvarandra oupphörligt i *menbern* och uppläste dels ur *Mirkhonds Raudat ossafá*, dels ur andra böcker, dels (men högst sällan) ur egna compositioner, historien om de Persiska helgonen, än med klagande led predikoton, än med raskare alldaglig, än med Persernas pathetiska exstasstämma. Åhörarne greto och tjöto, isynnerhet förargade mig en gammal gråhårsman bland mina närmaste grannar, i det han under qvidande snyftning oupphörligt slog händerna mot sina knän och slätade sitt med *henna* rödfärgade skägg; äfven vår värd, proselyten, upphörde ej att runka sitt hufvud i klagande rörelse och med sin hvita näsduk torka eller skyla sina ögon, samt fräsa näsan i den hos Perserna brukliga spottburken af grönt glas. När *mullan* i sin läsning kom till *Hosein* och pathetiskt utropade: ”ännu

blott en dag, blott denna natt och *Hosein* är ej mer! näktergalen har tystnat i *Kerbelas* rosengård!" föll hela auditorium in med utropet: *ja Hosein! ja Hosein!* i låg, något undertryckt stämma och fortfor dermed en qvart timme, accompagnerande utropen med dofva bultningar på venstra bröstkorgen. Utmattade deraf behöfde de en styrkerök, *kaljan*-hufvudena framhemtades åter, och snart derpå kaffet, som kringbjöds i den väl 200 man starka församlingen. Jag satt der ungefär 3 fulla timmar och mina arma knäveck värkte ända till känslolöshet, utan att jag till ersättning fick något som synnerligen behagade mig, ty jag fann *raudá*-läsningen i det hela tråkig. Då jag i *taʿziyén* tyckte mig se en svag återspegling af hvad Perserna fordom varit och ännu kunde vara, såg jag deremot här hurudan den af *mullor* uppfostrade Persern blifvit genom Islam. Hvad hade ock Perserna att göra med Islam? den passar för öknen och dess söner, men för ingen annan. Så flitig än Persern är att göra sina böner och iakttaga andra religions-föreskrifter, så är dock en Beduin, som alldrig i sin lefnad hållit de föreskrifna bönerna eller fastat någon *ramadan* igenom, vida renare och bättre *muslim* än den lärdaste Persiska *mulla*. Jag blef särdeles utråkad af läsningen, och var rätt glad när sällskapet, sedan ännu en kopp med socker, kanel och citron starkt utblandadt thé blifvit serverad, begynte bryta upp och jag med mitt följe kunde göra likaså. Sådan *raudá* hålles nästan i hvarje hus under dessa två månader, eller går omvexlande från gård till gård;

icke blott i gårdarne, utan äfven i moskéerna och på gatorna kan den hållas i tält eller på enkom dertill i ordning ställda, vanligen svart beklädda platser öfver hela Persiens land. Dock äro läsarena och sångarena i *Shiraz* (de kallas *raudá khevâra)* de berömdaste, såväl för röst och sättet att läsa, som för anordningen af det hela; de utgöra en egen klass af medborgare, liksom Koranläsarena i Kairo.

Ungefär 3 verst utom staden vid en liten by, kallad *Saʿdi*, ligger *Sheikh Saʿdis* graf. Ehuru vi verkligen hade att frukta för *alvât*, begåfvo vi oss dock dit, åtföljda af 8 min reskamrats vänner. Grafven ligger nedanom de berg, som åt norr omgifva den stora slätten på hvilken staden står. Vi passerade på vägen en liten prydlig *kiosk* i en på trän rik trädgård, hvilka båda i dessa dagar blifvit till en del förstörda af *Il bejis* nomader; de hade slagit läger här ofvanföre, begagnat *kiosken* till stall för sina ök och afhuggit träden till ved. Vi gingo förbi nämnda nomader, som efter striden med *Shiraz* förra höfding ännu lågo här i hvita tält (ej svarta, såsom nomader vanligen bruka), men dessa dagar småningom hemförlofvades af chefen. Då vi kommo fram till sheikhens graf, som låg i en moskélik byggnad med trädgård, funno vi porten vara fastmurad af byns folk, emedan man fruktade att nomaderna skulle intränga äfven hit och hugga ned de stora träden till ved. Dess väktare, en gammal bekant till min reskamrat, visade oss dock en väg till sjelfva grafven på omgångar genom hus och öfver gårdar. Byggnaden består af två öppna

ivâner och ett *bâlakhâne*, afdeladt i åtskilliga rum; framför huset ligger en trädgård, som dock ej tycktes vara särdeles vårdad. Här säges *Sa'di* sjelf hafva bott, aflägsnad från staden, och hans grafvård, en låg rectangel-formig kista af dålig marmor, står söndrad och halft förstörd i en öppen *ivân*. Väggarne voro öfverallt fullristade med verser, till största delen tagna ur hans egna arbeten, i hvilka hänryckta Persiska besökare utgjutit sina känslor. Hit samlas nemligen alla tider större och mindre sällskaper af Perser, för att njuta af det fria och dricka den lilla byns berömda surmjölk. Det är i sanning en väl vald plats för sådana nöjen, icke såsom skulle platsen i sig sjelf vara särdeles vacker, men för den mans skull, hvars aska här gömmes. Här susar ej emot dig den luft af förruttnelse och död, som vanligen omgifver *muslim*-helgons och *avlija's* grafvar, utan doften af sheikhens evigt unga, alla tider blomstrande *Rosenbädd* och *Trädgård*. Man kan knappt förmå sig att här frampladdra ett *Fâtiha*, som eljest åligger en vid grafbesök, men väl känner man sig ovilkorligen kallad att med den ädle sheikhen, hvars graf här visas, utropa: ”ej näktergalen blott på rosens stängel sjunger Herrans lof, nej! hvarje törne på densamma är en tunga, allt till Hans pris.” Det är i sanning ett det gladaste tidens tecken hos Perserna att de allmänt förstå älska och värdera denne sin ädle sheikh, några lärda *mullor* till trots, som uttala förbannelseformeln öfver honom, blott på den uppgifna förmodan att han i lifstiden bekänt sig till

Sunni-secten. Sjelfva byn var obetydlig och ruskig; vi lyckades åtminstone nu ej finna någon surmjölk der, utan förfriskade oss i stället med herrliga granatäpplen. Derifrån begåfvo vi oss längs foten af berget till några andra dervarande förlustelseplatser, *seirgah*. Den första vi besökte var den så kallade *Hefiten*, der sju *avlija*ʿ ligga begrafna i en vacker trädgård med höga cypresser och pinier; vidare *Tjeheiten*, der 40 *avlija*ʿ ligga; vidare tittade vi in i den präktiga trädgården *Baghi Shah*, anlaggd på två stora terrasser, så att den ena ligger högt öfver den andra. Den frejdade *Baghi Nav*, som skall vara anlaggd på 7 sådana terrasser, låg för mycket afsides för oss att besökas; också var det nu ej rätta årstiden att betrakta trädgårdar. Dessa äro allmänna promenader för stadens invånare och min reskamrat talade med förtjusning om huru herrligt här var vårtiden, då ej allenast trädgårdarne, utan äfven hela fältet och bergen ända till topparne voro beklädda med den yppigaste grönska, nyvårens och *navruz*' högtidskläder, äfvensom huru man då utan vin blef rusig af blotta naturens rikedom. Så kommo vi till den lägre ned belägna *Khodga Hafidz*' graf, han som strider om Persernas hjertan med *Saʿdi*, liksom Schiller med Goethe om Tyskarnes. Denna ligger i midten af en grafgård, som är fullsatt med vackra grafstenar, och utmärker sig framför öfriga genom en utomordentligt präktig, stor, hvitglänsande marmorskifva, fullritad med inhuggen Persisk skönskrift. I förening med grafgården står en byggnad och en trädgård med yf-

viga cypresser. Der påmintes jag åter om likluft af två väl inlindade lik, som blifvit insatta i ett rum af byggnaden för att afvakta lägenhet, då de kunde släpas genom Persien och begrafvas i *Kerbela.* Sedan återvände vi till staden efter en trefligt tillbragt dag i det fria, utan att hafva blifvit ofredade af några *al-våt.* Men det blef ock den sista trefliga dagen, ty nu begynte fult väder med regn, snöslagg, köld och snö, hvarföre jag fann för godt att stänga in mig i khanens mörka rum; rättare sagdt fick jag dock ej vara instängd, för att ej väcka misstanken om stora skatter, utan måste ligga med öppen dörr, utsatt för alla förbigåendes blickar. Här gjorde jag upp brasa i kolpannan af lera, kokade kaffe och thé samt roade mig att läsa *Anvari Soheili*, af hvilken jag i *Isfahan* fått ett i *Tebriz* stentryckt exemplar. Då och då hade jag besök af en eller annan bland min reskamrats vänner; sjelf var han nästan hela dagen ute, dels för våra gemensamma bestyr, dels i egna ärender, men öfver natten vågade han, af fruktan för röfvare, icke lemna mig ensam, ehuru han ofta inbjöds till afton- och nattgelag. Under hela resan från Baghdad hade jag alldrig förut varit allena med honom, således icke haft tillfälle att samtala öppenhjertigt; nu öppnade han, för att förkorta de långa aftnarne, sitt hjerta i frågor om skillnaden emellan *Shijaʿ*- och *Sunni*-secten samt om Islams religion i allmänhet. Perserna äro lika vacklande och osäkra i sina trosartiklar, som Araben är bergfast i dem, i Persien finnas nästan lika många trosbekännelser som individer. Det stora

antalet så kallade *ʿOrafâ* (sing. *Arif)* äro atheister, eller rättare rationalister, bekännare af all religion; ty de förneka väl ej Herren, men anse alla religioner för goda och draga ej i betänkande att, tvärt emot Mohammedaners vanliga sed, umgås förtroligt med alla olika tänkande samt sätta sig öfver de flesta oförnuftiga religions-föreskrifter, såsom att fasta under *ramadan* eller afhålla sig från vin. Min reskamrat försäkrade ofta under våra samtal att han icke kunnat få någon fast öfvertygelse om hvilken sect eller religion må vara den rätta, att han länge famlat efter någon som kunde föra honom på rätta vägen; om jag i allmänhet hade stått i andra förhållanden, tror jag mig hafva kunnat omvända honom till hvilken annan religion som helst. Jag tror också att hans stämning öfverhufvudtaget är de flesta Persers. På den fot vi stodo till hvarandra, jag *Sunni* och han *Shijaʿ*, blefvo sådana samtal ofta brydsamma för mig, hvarföre jag sökte leda honom på andra t. ex. angående vissa konster, som tycktes intressera honom. Han ville t. ex. gerna veta huru pepparmyntas extract och några medicamenter tillredas, huru nysilfver, trycksvärta, spegelglas göres o. s. v.; då jag ej kunde nöjaktigt förklara sådant, tog han min okunnighet för ovilja och jalousie. Egentligen syftade dessa frågor dock på den i Persien och hela orienten ännu spökande alkemin, guldmakeriet; ty han hade uppenbarligen ifrån resans början ansett mig för en guldmakare och hoppats få lära sig denna dyrbara konst, hvarföre han blef misslynt när detta hopp ej

gick i fullbordan. Mången annan orientals misslynthet har jag nödgats erfara af samma orsak.

Men vi måste skynda oss vidare ut, utan att hafva sett hvad som förtjenat beses. Det som mest grämde mig att ej hafva fått se, var de i alla Persiens städer befintliga gymnastikrummen *(zûr khâne)*; här gymnasticera nemligen icke allenast de som skola uppfostras till *pehlevaner* ex professo, utan äfven alla klassers medborgare, till och med sjuklingar. Nu stodo rummen slutna och obegagnade i anseende till de oroliga tiderna. Ej heller hade jag fått bivista något muntert dryckeslag med sång, musik och dans, ty de både heliga och oroliga tiderna förhindrade äfven sådant. Sjutton dagar hade jag passerat i *Shiraz* och skulle väl kunnat uträtta mera om årstiden varit en annan; men sådan ställningen nu var, måste jag anse för bäst att resa bort. Den *tshârpâdôr* som fört mig hit från *Kirmanshahan*, ämnade sig till *Abo Shir* och då jag hade allt skäl att vara nöjd med honom beslöt jag följa med. På fulla 3 månader efter shahens död hade ingen karavan gått fram denna väg, men underrättelser hade inlupit att den nu var jemförelsevis säker och att nomaderna af sina chefer hindrades ifrån plundringar. Således gåfvo vi oss ut den 14 december i en karavan af 100 ök, som till största delen voro lastade med handels- och matvaror för *Abo Shir*. Det Armeniska sällskapet jemte några *Sernashier* följde med. Emedan jag på flera dagar ej kommit utom min *khan*, blef jag ej litet förundrad vid stadsporten att finna öppna fältet och de omgif-

vande bergen vara fullkomligt hvitklädda i vinterns snödrägt. Jag passerade sålunda ett fullkomligen nordiskt landskap, sådant man ser hos oss i november; ehuru det var på eftermiddagen lågo de smärre puttarne ännu betäckta af is, de rinnande vattnen hade flödat öfver och fört snöslagg på vägen. Vi gingo första dagen blott en mil och togo in i ett litet *karavanserai* till natten, för att der invänta alla öfrigas ankomst som ämnat följa med. Dit hade några *alvât* från *Shiraz* samlats och under natten begingos åtskilliga små stölder, som dock ej drabbade mig. Midnattstid gåfvo vi oss åter till vägs i det ruskigaste nordiska yrväder och snöfall, ända till solens uppgång, då vi åter hunno ett ensamt stående *karavanserai;* der hvilade vi öfver en kall och ful yrväders dag, under det nederbörden oafbrutet fortfor ända till aftonen, då himmelen klarnade och visade sina stjernor glimmande med fullkomligt nordisk tindring. Natten var utomordentligt kall, så att vi till det mesta nödgades sitta uppe omkring en rykande brasa på sur och dålig ved. Lyckligtvis läto våra formän förmå sig att denna natt ej bryta upp förän mot morgonen någon timme före solens uppgång. Snön var betäckt med en tunn skara och knastrade under ökens fötter. Tio minuter före soluppgången observerade jag thermometern på mulåsnans rygg och fann till min förundran att qvicksilfret sjunkit hela 12° Reaum. under nollpunkten. Det var en bister köld och jag måste ofta ändra position för att turvis värma mina stelnande fötter. Vi nalkades den beryktade *Deshti*

Argin, en stor öppen slätt emellan berg, der årligen tjogtals Perser skola omkomma af köld eller förfrysa sina lemmar under färden. Sådant skall isynnerhet inträffa om man här öfverfalles af ett kallt yrväder, som efter Persernas uttryck gör de vägfarande till ”torra stickor.” Vi öfverföllos icke af sådan vind, utan solen gick upp i den praktfullaste glans och återspeglades så skarpt af snön att våra ögon nästan blefvo bländade, men utan förfrysning kommo vi öfver slätten. Formännen vandrade muntra med mest nakna eller illa skyddade fötter i den 2 qvarter djupa snön och bådo mig som oftast knäppa ihop fingerspetsarne, hvilket här är det vanliga sättet att mäta kölden. Ehuru icke försedd med vantar, som dock alla buro, kunde jag alltid bestå värmeprofvet, det ingen annan af de ridande kunde; men min ypperliga Grekiska filtmantel höll mig varm och jag fröjdade mig öfver att på så långt afstånd från mitt land bli påmint om dess nordiska december-klimat. Sedan vi passerat den fruktade slätten, hvars köld om vintern och lejon om sommaren skrämma resande, stego vi uppför trädbevuxna berg genom det så kallade *Kutali pirizan* eller käringpasset; när vi straxt efter middagen hunnit upp på dess höjd, skådade vi bakom oss snöbetäckta fält och berg, men framför oss ett bergland utan snö och utan köld, vinkande oss till grönska och palmlunder. Här i passets midt ligger ett enstaka *karavanserai*, der vi ämnade taga in öfver natten, men funno det förut upptaget af en skara nomader och nödgades derföre fortsätta färden ned-

för passet; sedan vi hunnit förbi all snö, togo vi nattläger i det fria och sofvo på marken, utan att känna af kölden som här var förbi. Men redan före midnatt lastades och vi fortsatte färden genom ett långt obanadt pass, kalladt *Kutali Dokhteran*, samt kommo derpå öfver en slätt fram till den stora staden *Kâzerôn*. Der fick jag återse de kära palmerna, detta äkta Arabiska träd; ehuru ännu fåtaliga och något nödvexta påminte de mig om ett kärt land samt utvisade att jag hade kölden bakom mig. Vi dröjde der öfver en dag, hufvudsakligen för en formans skull, som äfven här hade egen gård och sin andra hustru. Följande dagen hvilade vi i en liten fattig by, *Kensereg*, dagen derpå i en dylik, *Kânârtakhte*, som med sina större palmgårdar hade fullkomligen utseendet af en by i *Negd*. Bergen, som hittills bestått af hård kalksten, fingo här en utblandning af sandstens sträckor, antydande att de förras slut nalkades, och för hvarje dag blef klimatet mildare. Derpå följande dag kommo vi i sjelfva verket ur bergstrakten och de som hade goda långsynta ögon påstodo sig se hafvet ifrån den sista höjden. Hvad jag såg var en ovanligt stor och vidsträckt palmlund, på den slätt vid hafskusten dit vi nu nedstego öfver små höjder af stelnad sand; denna stora palmgård tillhörde staden *Dalleki*, der vår hviloplats var för dagen. Den är vanryktad för sin osunda luft och heta klimat, man kallar den ”verldens helvete;” der mogna dadlarne tidigare än annorstädes och om sommaren skola resande, som blott några timmar uppehålla sig der, nödgas

taga sin tillflykt till allmänna badstugor undan hettan, myggorna och de qväfvande *nafta*-ångor, som sprida sig kring hela trakten från en nära liggande källa. Nu var klimatet väl i allmänhet bättre, men *nafta*-ångorna plågade oss äfven nu; de liknade badstuguångor, men impregnerade med en genomträngande, skarp, elak lukt. Härifrån hade vi blott slättland, liknande det Arabiska Irak, ett haf af sand, med här och der spridda byar eller städer, liksom palmbevuxna öar; det var ett ibland de enformigaste, mest tröttande landskap jag sett, hvarföre jag gladde mig att resan led till slut. Ännu hade vi en station i *Isavende*, hvars halft Persiska, halft Arabiska invånare äro beryktade såsom småtjufvar, och sedan vi under starka, men varma regnskurar passerat *Mashile*, en sträcka af omkring 3 timmars väg på våt och slipprig mark, der öken endast med svårighet gå fram i fara att slinta för hvarje steg, kommo vi den 23 december middagstiden fram till *Abu Shir*.

Jag var således åter vid hafvet i sjöstaden *Abushir*, och hvilken väg hade jag ej gjort för att komma hit från det haf, på hvars strand jag just dessa dagar för ett år tillbaka befann mig! Vid hvilket haf skall jag väl juldagarne detta år 1849 befinna mig? Men vid ankomsten till en fremmande stad i orienten har man föga tid till reflexioner. Vi sökte oss tak öfver hufvudet för de ofta återkommande regnskurarne och funno det i en *khan*; men intet lider eller stall hos oss kan vara så ruskigt som det rum för resandes beqvämlighet, hvilket här anvistes oss

att bebo för ungefär 5 rub. b. ass. i månaden, en dryg summa nog i förhållande till hyrorna i större städer. Men jag var så härdad mot dylika olägenheter och så medtagen af den Persiska resan, som nu led till slut, att jag nöjde mig med allt, mekaniskt utbredde mattan på nakna jordgolfvet, köpte några klabbar sur ved från torget, blåste med mycken möda upp en rykande brasa och kokade så mitt thé. Min reskamrat hade emellertid begifvit sig ut i staden för att uppsöka en *Shiraz*-bo, en god vän som för tillfället var bosatt här; han fann i sin väns gård ett vackert *balakhane*, som stod tomt och erbjöds åt oss. Ihågkommande hvad jag lidit i privatboningarne i *Isfahan* och *Shiraz*, nekade jag i början att flytta, men gaf slutligen efter för hans enträgenhet och flyttade med pick och pack till sagda *balakhane*. Det var rikligen försedt med fönsteröppningar, och derföre något kallt i denna ruskiga årstid, men för öfrigt ett bland de bästa rum jag bebott i orienten. Vi hade fri utsigt öfver hafvet och en stor del af staden, roade oss derföre ofta att betrakta hvad som föregick på nedanför liggande gårdar. Jag hoppades ej behöfva dröja här länge, emedan man sagt att här nästan dagligen skulle finnas lägenhet till *Basra*. Följande morgonen träffade jag ock en skeppare, som sade sig dessa dagar vara färdig till afresa, men så länge vädret var ostadigt och störtregn jemte stormbyar bröto fram från mulen himmel, vågade han sig ej ut på hafvet; emedan det stod i Herrans hand när himmelen skulle få ett pålitligare

utseende, beredde jag mig genast på långt uppehåll. Jag gjorde små promenader i staden, men fann den vara ganska liten och otreflig, omgifven af en usel mur åt landssidan och sköljd af hafvet på motsatta sidan. I allmänhet är ingenting tråkigare än en sjöstad, der lif och rörelse ej finnes, ej heller någon egentlig hamn. De få större fartygen ligga alla långt ute på redden, liksom i öfriga sjöstäder dem jag sett vid dessa haf, och varorna hemtas till staden i smärre pråmar; derföre finnes här ingen hamnrörelse, såsom hos oss eller i Alexandria eller några bland Syriens städer. Staden sjelf är förfallen och företer samma förstörelse som jag träffat öfverallt i Persien; på ruinerna har man till stor del uppfört kojor af palmblad eller palmbasts mattor, i hvilka den lägre klassen bor. Torget var i allmänhet sämre försedt än man haft skäl att vänta i en stad, genom hvilken all Indiens nu angliserade rikedom går till hela Persien. För öfrigt äger den nästan intet af sig sjelf, utan får, i likhet med andra stapelplatser vid dessa haf, alla sina förnödenheter utifrån. Invånarne äro så kallade *Arab-ʿAgam*, halft Araber, halft Perser, talande till större delen båda språken; den lägre klassen talar dock sinsemellan den *Luriska* dialekten, en högst rolig och treflig rotvälska, som innehåller ej blott en blandning af de nämnda språken, utan äfven en betydlig fond af Turkiskan, med högst dunkla och rullande vocalljud. Stadens styresman eller höfding kallas *sheikh* och denna värdighet ärfves vanligen inom slägten; under min härvaro ankom från den nya shahen en

firman, som stadfäste den nuvarande innehafvaren *Sheikh Nasr* i den efter fadren lediga värdigheten. *Mureshi* eller secreterare hos denne sheikh var vår värd, egentligen hemma från *Shiraz*, der hans hustru och öfriga familj bodde just i den gård vi bebott under de 3 långa visitdagarne. Vår värd svarade fullkomligt emot min reskamrats beskrifning om hans ensamhet, man kallade honom *dervish* och *'arif*. Då hans lefnadsordning troligen följes af många andra Perser, vill jag korteligen beskrifva den. Kort före solens nedgång blef han fri från aftongöromål i sitt hus eller ute i staden, befallde fram en *kaljan* med koleld i lerkrukan och sedan hans nyligen köpta slaf, som blott med största svårighet förstod hans Persiska språk, hemtat fram dessa artiklar, satte sig *Mirzan* behagligt vid elden, värmande sina fingrar för den styfhet dagens skrifveri förorsakat samt dragande rök ur *kaljan*; vidare framtog han ur fickan en liten dosa, innehållande piller af teriak, uttog med mycken omständlighet 2 sådana och sväljde dem; råkade théet nu vara kokadt, drack han en kopp, men vanligen nöjde han sig med *kaljan*-rökar. Sedan lutade han hufvudet i de framsträckta och mot golfvet stödda händerna och tog sig en lur i en eller två timmar, allt eftersom han blef störd af besök eller fick vara i fred. Vanligen väckte jag och min reskamrat honom ur slummern till théet, som emellertid kokat på kolelden. Ehuru han helst önskade få vara ensam med blott en vän, stördes han ofta af besökare, som behöfde något papper eller upplysningar i någon af-

fär vid hans herre sheikhens domstol etc.; när någon sådan kom, inhöljde han sig i kapprocken på golfvet och låtsade sofva eller vara sjuk, men om den fremmande ändock begärde sitt papper, beklagade sig *Mirzan* att han dagen om sprungit och skrifvit samt när han vid solens nedgång fått fred kraftlös nedfallit på sin matta, derföre ännu ej gjort sin aftonbön, visste ej heller nu hvar pappret vore förlagdt bland andra, men i morgon skulle han söka upp det. Eller ock kom något bud från sheikhen att han borde infinna sig der, med särskild tillsägelse åt budbäraren att ej lemna *Mirzan* förän denne sjelf följde med; då låtsade *Mirzan* åter vara sjuk, kunde omöjligen stiga upp för att hos sheikhen genomvaka natten o. s. v. Åt budbäraren bjöds thé och *kaljan*, hvarefter han blef mildare stämd och visade sig villig att höra på *Mirzans* ursäkter; knappt hade denne märkt det förän han reste sig upp ifrån sin liggande ställning och begynte intala budet hvad det skulle säga åt sheikhen, att *Mirzan* ej träffats hemma, utan tjenaren sökte sin herre i moskéer der *raudá* lästes, eller något dylikt. Sedan budet aflägsnat sig anmodades *Mirzans* tjenare att stänga gårdsporten och afvisa hvarje besökare, utom vännen *Haggi Ahmad*, med föregifvandet att ingen var hemma i gården. Qvick på foten som en tjuf, sprang då *Mirzan* upp, framhemtade ur sitt bokrum en butelj, ett spetsglas, en hop brända melonkärnor, några apelsiner och en citron, satte sig bredvid allt detta på golfvet, fyllde glaset ur buteljen med anis-kryddadt bränvin och tömde det, sägande åt oss:

fedâi shumâ, hvartill vi svarade: *nûshi gâni shumâ*; till bränvinsbröd åt han en skifva citron eller apelsin, eller drack en kopp thé på supen, och tuggade hela aftonen på de brända melonkärnorna. Derpå kom ordningen till oss och vi tömde våra glas med samma manöver. Vidare röktes *kaljan*, samtalades, dracks thé, togs ytterligare en och annan sup, och när deras hjerna blifvit fuktad (såsom Persern säger) begynte mina kamrater inblanda verser i sitt samtal. Dervid hände någon gång att min reskamrat blef så rusig att han gaf öfver genom fönstret. Vid midnattstid framhemtades qvällsvarden och efter den begåfvo vi oss till hvila. Så förgick aftonen alltid då vi voro allena, men när *Haggi Ahmad* hade infunnit sig, blef soiréen något varierad. Denne man var *munshi* eller Persisk secreterare hos Engelska konsuln och efter Persiska begrepp fint bildad, med flere talanger, t. ex. i skönskrifveri och musik; vår värds nästan enda vän och förtrogna, hade han före vår ankomst utgjort dennes hela sällskap i aftongelagen. Då han hedrade oss med sitt besök eller vi voro hos honom (hvilket dock inträffade blott en gång under min härvaro), framtog han ett eller två instrumenter, kallade *setâr* och *navâ*, båda försedda med strängar af messingstråd, samt roade oss och ännu mera sig sjelf med att spela på dem. Den Persiska musiken förekom mig vida begripligare d. v. s. mera Europeisk än den Arabiska, mera drillande och med ett visst uttryck af lättsinne; det oaktadt måste jag tillstå att öknens ensträngiga, monotona *rebâba* gjorde ett star-

kare och djupare intryck på mig, än *Haggi Ahmads* granna melodier. Hvad som förundrade mig var, att denne *Hagg* alldrig försummade sin aftonbön, såsom de andra två, om han ock derförinnan tagit några supar. När hans hjerna blifvit rätt fuktad tog äfven värden fram sina instrumenter, bestående af en leksaks-harmonica af sju glasbitar och en blåsharmonica af det slag som hos oss brukas på käppknappar samt en liten barntrumpet af träd; mest tyckte han om glasharmonican och accompagnerade med den *Haggis* musik, hvaraf uppkom en högst finurlig duett, som ovilkorligen bragte mig att skratta. Ungefär sådana voro våra afton-nöjen; jag uppmanade dem flere gånger att skaffa mig en butelj *Shiraz*-vin, som anses för Persiens bästa, men lyckades icke heller här få smaka det. Bränvinet tillredes mest af härvarande Judar, men ännu mera omtyckt är det från Indien importerade Engelska *brandy*, äfven här så kalladt. I allmänhet hafva Perserna i sitt hvardagsspråk upptagit många Engelska ord; men denna slags import förtretade ändock ej så mycket min reskamrat som Engelsmännens boktryckerier, genom hvilka han tyckte att Persien skulle gå under; ty derigenom att böcker importerades dukade ej allenast 5000 arma skönskrifvare under, utan äfven konsten och talangen. Ehuru han måste medgifva min invändning, att det för menskligheten och Persien vore bättre om böckerna kunde köpas för billigare pris och vetandet tillvexte, slöt han dock alltid samtalet med yttrandet att Engelsmännen upptänka alla möjliga medel till

vårt lands förintande, samt med en förbannelse öfver dem. Jag åter tyckte att Persien intet bättre förtjente, ty ingen klar dag kan randas för detsamma innan hela Islams skrock och osunda dunster, som i ett årtusende legat öfver Persiens friska land, bli förskingrade. Vår värd stod följande morgonen upp vid soluppgången, gjorde sin tvagning och morgonbön, lät framhemta *kaljan* jemte glödande kol i ett lerkärl, kokade derpå vatten i en *kettle* (ett allmänt brukadt, från Indien lånadt ord för det Persiska *kahvé-* eller *tjai-gûsh)*, inlade litet socker i den, och tog sina *teriaks*-piller, dem han nedsköljde med någon kopp varmt vatten under samtal om gårdagens nöjen. Derefter tog sig *Mirzan* en lur på samma sätt som om aftonen, och den räckte ända tills någon kom för att ånyo begära sina papper. Dagen tillbragte han med göromål antingen inom eller utom hus och när aftonen kom beklagade han sig att han "blifvit mördad af folket med dess affärer;" när jag sedan i allmänhet tadlade Perserna för lättjefullt lif, förundrade han sig högeligen öfver mitt orättvisa omdöme, frågande om jag t. ex. med någon rätt kunde säga sådant om honom? I sjelfva verket måste jag erkänna att denna *Mirza* med alla sina fel var en bland de bästa Perser jag lärt känna. Jag tillbragte dagarne mest för mig sjelf uppe i den vackra *balakhane* med *Anvari Soheili* och en i *Bombay* tryckt *Borhan Kâti*, hvilken var den enda bok mina tillgångar tilläto mig köpa i det föröfrigt bokrika *Shiraz*. Min öfvertygelse är, att flere och bättre, såväl Arabiska som Per-

siska böcker ännu kunna fås i Persien eller i dessa trakter öfverhufvud, än i det utsugna och utplundrade Egypten eller Syrien; men jag vågade icke ens fråga efter sådana. Vädret var nästan oafbrutet fult och ruskigt, så att jag för regnskurar föga kunde röra mig ute; under de få vackra dagarne försummade jag dock ej att bada mig i hafvet.

Sålunda hade jag i *Abu Shir* tillbragt en högst tråkig julhelg och med betryckt sinne tagit emot det nya året 1849, ty så länge uppskjöts den alltid tålamods pröfvande skeppartimmen. Först den 7 januari steg jag om bord för att vända ryggen åt Persien. Om du vill veta hvad jag i allmänhet tyckte om detta land, så har väl det föregående redan utvisat att Perserna ingalunda behagade mig. De äro det mest förderfvade och mest fåfänga folk jag sett i orienten, en gråhårs gubbe som färgar sitt skägg rödt; ty han har i ungdomen lefvat död och andefattig som en gubbe, men när det svarta skägget blandas med grått börjar han ångra sin förgångna tid och försöker fåfängt återkalla den med konster och knep. Araben anser sitt gråskägg för en prydnad, emedan han ej förlefvat sin ungdom i fantastiskt rus. Vetenskap och konst står väl högre hos Persern, kanske såsom ett arf från gamla tider, men den består egentligen af en halfbildning, som är sämre än ingen, af ett lexikon-vetande, som intet spår lemnar efter sig i själen och karakteren — en trogen afbild af orientalens bön, som anses vara Herranom väl behaglig om blott tvagningen är rätt gjord efter alla reglor och Koranver-

serna riktigt lästa, hvarhelst den bedjande än derunder må hafva haft sina tankar. Araben, i öknen åtminstone, kan gå fram på den väg han beträdt, han behöfver ej blygas för Islam såsom han bekänner den, blir ej heller någonsin annat än muslim om han ock kunde göras till proselyt i hvilken annan religion som helst; han blyges icke för sin fattigdom, ej heller för sin historias lysande tid, emedan han ännu har en viss ungdomlighet qvar. Men den arma Persern har gifvit bort sin glänsande forntid, sitt språk, sin religion, har för en ärtsoppa sålt sin förstfödslorätt åt Araben, och tuggar allt ännu på de okokta ärterna, dem hans mage ej kan smälta. Under ett årtusende har han plöjt sin åker med en fremmande plog, den han ej kunnat föra med tillräcklig kraft, och följden har blifvit att åkern höljes af ogräs. Skall han väl någonsin återtaga sin egen plog, eller skaffa sig en alldeles ny och tidsenlig? mycken möda skall det åtminstone kosta att från grunden vända upp den åker han förderfvat. Beträffande åter den nytta jag hade af min resa, så återvann jag först i Persiens friska bergsluft de krafter och den helsa Baghdads hetta fullkomligen uttömt, samt kände mig åter rask till själ och kropp, ehuru en ofta återkommande lindrig svindel påminte mig om någon oordning i lefversystemet; en reelare nytta var dock den, att jag nu en kort tid fått lefva i det land och bland det folk, hvars litteratur till någon del utgör målet för mina sträfvanden. Ty det är dock en evig sanning att man ej rätt kan förstå ett folks språk och littera-

tur annorstädes än i dess eget hemland samt under förtroligt umgänge med detsamma. Jag lefde väl i Baghdad mycket i sällskap med Perser, men misstog mig der alldeles på dem och bedömde dem falskt, för mycket till deras fördel. Det är med nationer såsom med individer, man måste se hvar och en på sin plats: presten i predikostolen, skomakaren vid lästen, folket i dess eget land, der det är herre och ej fruktar att visa sig sådant det är; i fremmande land visar det blott sina goda sidor, döljer eller förgyller de dåliga. Isynnerhet var fallet sådant med Perserna, under den tid jag vistades hos dem; rådde der å ena sidan fruktan, osäkerhet och tygellöshet, till följe af förlamningen i rikets styrelse, så var det å andra sidan en tid då folket visade sig i all sin nakenhet, emedan det ej behöfde frukta ordningens och regeringens tygel. Oaktadt den korta tiden fann jag mig göra betydligare framsteg i Persiska språket, än eljest varit möjligt genom årslånga studier; mycket som förut förekommit mig tvunget, onaturligt eller oförståndligt i Persiska böcker, lärde jag mig här anse såsom tydligt, naturligt, enligt med folkets natur och tänkesätt. Om min kassa tillåtit mig dröja några månader i *Shiraz*, skulle jag säkert gjort goda framsteg i sällskap med dess lärda. Men *aldynjâ ma hi* *ʿalaha vânâ* säger Araben, och den 7 januari 1849 vände jag ryggen åt allt hvad jag lidit eller njutit i Persien. Derförinnan skiljde jag mig från min reskamrat målaren, utan att någondera hade anledning vara missbelåten med den andra; vi hade dock så till

sägandes fått nog af hvarandra och då jag ej kunde taga honom med mig på mina vidare färder, isynnerhet om de gingo inåt öknen, ville jag befria honom från resan öfver hafvet, det han storligen fruktade, liksom alla hans landsmän. En annan ung Perser, som af nationens vanliga reslust blifvit förmådd att gå till fots ifrån sitt hem nära *Isfahan* till *Shiraz* och *Abu Shir*, hade jag på begäran lofvat taga med mig till *Basra*, men äfven han vände om under den långa väntningstiden. Jag var således åter ensam, då jag gick om bord på det lilla fartyget, liknande en Svensk Rospigg, med undantag af det i hela orienten vanliga, klumpiga, Latinska seglet. Der fann jag dock sällskap nog, ty en skara af omkring 20 Indiska muslim, som ämnade sig till de heliga martyrplatserna, hade fått plats i den lilla kabyssen, medan jag och 6 *Shushter*-boer anvisades att bo på dess tak, och midskepps lågo på lasten 5 dervisher, bland hvilka en skulle passera för min tjenare, koka *pelaven* och théet samt eljest gå mig tillhanda i hvad som behöfdes. Besättningen bestod af 6 man, mest Negrer, utom skepparen, på en skuta som hos oss skulle kunnat skötas af blott 2 män. Vädret var vackert och lugnt om aftonen då vi gåfvo oss ut, så att fartyget måste bogseras fram, men under natten förde oss en sakta nordost-kultje till den lilla ön *Khark*, den vi passerade och gingo ut till hafs. Längre fram på dagen kastade vinden om till sydost och vexte småningom till en starkare kultje, som förde oss friskt fram på de alltmer sig höjande vågorna. Sällskapet

blef sjösjukt, hvar och en (utom besättningen och jag) lade sig ned, gömmande ansigtet i sin kapprock för att ej se den höga sjögången, och reste sig blott någon gång upp till suden för att gifva öfver. Sjögången blef emellertid allt högre och vi togo stundom in vatten öfver suden, medan skepparen som oftast sade åt styrmannen :"vid Allah det är ett godt haf." Skepparen på en medföljande tom skuta ropade åt oss: "hvad skola vi göra, vi omkomma ovilkorligen i den starka sjögången." I sjelfva verket tyckte jag vinden och vågorna vara jemt så starka, som vår dåliga skuta kunde uthärda, ehuru vi förde endast focksegel för god vind, och om denna tog till var det osäkert huru färden skulle aflöpa. Oaktadt den ögonskenliga faran kunde jag ej underlåta att betrakta passagerarne och förundra mig öfver deras utseende eller beteende. Det gräl liknande glam, som alltid hördes från Inderna i kabyssen, hade nu tystnat, der rådde en dödsstillhet, som blott stundom afbröts af ett barns skrik; de muntra *Shushter*-boernas tunga var bunden och från dem hördes blott någon gång under kapprocken ett doft *ja khoda;* dervisherna lågo slagna på lastsäckarne, endast en gammal gråskäggig gubbe tröstade dem; den svarta besättningen låg äfven hopkrumpen i sina öfverrockar, ruskande på sig blott då den uppkallades att jemka seglet eller ösa ut vatten ur skutan. Allt var dödt, intet ord, intet tecken till lif, ingen fruktan, ingen bön förmärktes; blott ett ännu uppe sittande Indiskt gråskägg yttrade på brutet språk några meningslösa ord. Jag satt

högst upp i aktern vid rodret, beredd på allt och kanske lika död som de andra, men var dock ej sjuk, utan höll mig fast med båda händerna för att ej rulla öfver bord af den höga klappsjön. Jag tänkte tillbaka på färden ifrån *Havre*, då passagerarne vid hafvets första stöt foro tillsammans af förfäran, skreko och greto; huru olika gick det ej till här på Persiska viken! Dagen närmade sig sitt slut på hafvet, vi hade ännu långt till hamnen, och solen gick ned i fula moln. Det var väl ingen synnerlig storm eller sjögång att tala om, jag har nog sett vida starkare; men jag befann mig nu på ett orientaliskt fartyg med orientaliskt sjöfolk, och litar ej mycket på deras navigations-konst. Vid solnedgången föll en liten regnskur öfver oss och just vid mörkrets inbrott saktade sig vinden, ehuru sjögången fortfor. Jag lade mig på mitt öra och insomnade snart rätt tungt, oaktadt de andra passagerarne åter fingo lif och begynte stoja. Följande morgonen uppväcktes jag af pejlarens rop om grundt vatten och fann att vi gingo i grå, grumlig sjö, hvaraf jag förstod det vi redan inkommit i *Basra*-viken, ehuru intet land syntes. Vädret var nu vackert och sällskapet muntert. En ung Indisk hustru kom ut ur kabyssen med sitt lilla barn, som dött under natten, sköljde liket med vatten, lindade det i ett stycke bomullslärft och kastade det så i hafvet. Kort derpå släpade ofvannämnda Indiska gråskägg sin systers lik fram ur kabyssen, tvättade det, höljde det rikligen i remsor af bomullslärft, och kastade det så i hafvet, sedan han först med några äm-

baren vatten tvagit sig sjelf från den orenlighet ett liks tvagning anses medföra för en muslim. Indierna anses i allmänhet bland Perserna för det osnyggaste folk i verlden och hvad jag såg i deras kabyss motsade i sanning icke detta påstående. Emellertid begynte en svag strimma af landet synas med dess stora palmskogar, och vi hunno snart till utloppet af *Shat-el-ʿArab*. Det är en stor och mäktig flod, nära liknande Nilens mynning, men dess stränder äro så utomordentligt låga att man tvekar om de skola kunna kallas stränder; de äro ett mellanting emellan sjö och land, som vid flodtiden blir en sjö, vid ebbtiden ett sumpigt land. Vi gingo uppför floden med god vind och ju högre vi kommo desto mera tillvexte palmskogarne, ty planteringar kunna de ej kallas för sin stora utsträckning. Om aftonen hunno vi fram till mynningen af den gren *Kûrân*, som den stora förenade floden upptager från Persien och som går förbi städerna *Shushter* och *Disful*. Enär en del af lasten tillhörde de medföljande *Shushter*-boerna, som ämnade sig till sin hemstad, måste vi stanna vid en liten Persisk-Arabisk stad, kallad *Muʿammora*, för att lossa deras andel. Med tacksamt sinne instämde jag här i mina muslimska reskamraters tacksägelser till Herren; ty vi hade bakom oss ett farligt haf, som vi med skäl kunde glädjas öfver att hafva undansluppit, emedan ryktet berättade att två fartyg, som kort före oss afgått och på hvilka jag af en tillfällighet hindrades att medfölja, hade förlist eller försvunnit. Särskildt tackade jag Herren för det jag helskinnad

sluppit ur Persien, ty en hemlig efterkänsla af det rykte, som hos eder uppstått, att jag blifvit mördad i sagda land, hade ej velat lemna mig. Jag gladde mig ock att här återfinna den herrliga Arabiska nattens månsken, som jag alltid med underlig längtan saknat i Persien.

Fredagen den 11 januari, då vi lågo stilla, emedan täta regnskurar hindrade lossningen, ankom från Baghdad ett litet Engelskt ångfartyg, som troligen var en postbåt; sedan det aflemnat sin post åt en Engelsk tremastare, som afgått från *Abo Shir* samma dag jag dit anlände, besöktes det af *Muʿammoras* sheikh, och för att visa denne någon artighet gjorde ångfartyget med sheikhen om bord en liten färd på floden. Derunder samlades allt byns folk till stranden för att betrakta fartyget, likaså alla i hamnen liggande skutors besättningar, undantagande våra Indier, som i sin hemstad Kalkutta voro vana att se sådant till öfverflöd. Det Indiska gråskägget anmärkte dervid: "med sådana konster eröfra Engelsmännen alla länder;" emedan han högst ofullkomligt kunde uttrycka sig på Persiska, förstod jag ej rätt om han med "sådana konster" menade ångfartyg och nickhakar (från hvilka det Engelska sjöfolket lossade många skott båda dagarne), eller små lustfärder med byars och städers sheikher om bord. Jag frågade hvad hans landsmän tyckte om Engelsmän och dessas styrelse i Indien? till svar fick jag, såsom man väl kunde förmoda, den gamla klagan öfver Frangernas orättvisa. Då vesterlänningen kommit in i någon öster-

ländsk trakt och till rika trädgårdar uppodlat fält som dessförinnan legat i linda för fäfot, eller byggt upp i ruiner fallna städer, samt skaffat ordning, säkerhet och lugn i landet, äfvensom skydd mot småtyranners förtryck, erbjudit åt folket sin bildnings skatter och genom naturlig öfverlägsenhet blifvit herre i detta upplifvade land, draga sig dess fordna, dumt förnäma, men afsigkomna herrar tillbaka i sina mörka knutar med en gammal skolmästares misslynthet öfver eleven som vext ifrån hans ferla, eller med en Hannibals svurna hat, men med barnets vanmäktiga ilska mot tuktarens ris; de sjunga der sin eviga visa om den nye herrens orättvisa eller qväda sin sorgesång öfver förgångna tider, då de solade sig under ett lättjefullt lif eller med ett enda tag af laglöst våld kunde vinna allt eller förlora allt efter ödets nyck, o. s. v. Men hvem begriper orientens djupa hat mot occidenten? och hvem har förstått försona det? Jag ville säga: blott en, nemligen Egyptens *Mohammad ʿAli* — om jag ej fruktade det filantropiska Europas declamationer; så mycket tror jag mig dock kunna säga, att man med predikningar eller moraliska förmaningar icke kommer långt här, ty riset och ferlan, som småningom kan afläggas hos oss, behöfves ännu fullt upp i österlandet, ehuru en hemsk rysning af vedervilja genomfar mig hvar gång jag ser karbasen dansa på de nakna fötterna. Mitt samtal med det Indiska gråskägget var knappt slutadt då de två Engelska fartygen lyftade ankar för att afgå, ångbåten till *Basra*, skeppet till *Abu Shir*, och derefter tyckte jag

mig vara liksom mera ensam än förut, ehuru jag ej bundit mitt hopp vid dem. Den dervish, som under resan agerat min tjenare, lemnade mig äfven nu för att gå till sin hemstad, hvarföre jag i min ensamhet såg med nöje att vår skuta lyftade ankar. Detta hade dock knappt skett, innan en på stranden springande man tillropade oss att stanna och ej föra hans torrfisk till *Basra;* man hade nemligen under lossningen glömt ett parti torrfisk, och måste fördenskull ånyo lägga till samt ligga här öfver natten och påföljande lördags morgon.

Söndags aftonen den 13 januari hamnade vi i *Basra.* Bittida om måndags morgonen kommo små Arabiska båtar, kallade *bälom (?)*, till vårt fartyg och med en sådan for jag på den lilla kanalen upp till staden. Emedan jag genast måste promenera till torggatan för att vexla småmynt åt min roddare och effekternas bärare till den *khan*, der jag fått qvarter, fick jag med detsamma tillfälle att bese staden. *Basra* är nu rent af intet annat än en sophög, omgifven af de herrligaste palmskogar, men ock nästan inga andra planteringar; här och der stå några förfallna hus och moskéer, hvilkas lutande minareter i sin brokiga Persiska skrud af porslins-skifvor och med sina fallande väggar gifva åt den förbigående rådet att ej komma för nära. På denna sophög ligger i treflig lättja och solar sig ett svart slägte af inflyttade Negrer, blandade med Araber och Perser, äfvensom deras höfvidsmän och en militär, sammanrafsad bland Arnauter, Turkar, Egyptier och Araber från alla verl-

dens kanter. *Basra* är summan af all ruttenhet och förstörelse jag ännu sett, förgäfves skulle jag försöka gifva dig ett rätt begrepp derom; men min penna är redan trött att skrifva om blotta ruiner, liksom du att höra derpå. Mitt öga är matt vordet af att öfverallt och ständigt se blott förstörelse och när jag gick omkring på sophögen *Basra* genomflögo mig ovilkorligen rysningar; jag höjde böner till Herren att snart föra mig ut härifrån och kände en högre längtan än någonsin förut att genast komma bort, antingen till öknen eller till vårt Europa igen. Hör huru min bön blef hörd! Jag borde här få förstärkning i min nästan tömda kassa samt bref från dig och från Kairo; med hoppet om dessa hade jag fördrifvit mången mörk stund i Persien. Det var således naturligt att jag skulle skynda mig till den man, som här skulle öppna för mig portarne till detta paradis, Franska konsuls-agenten *Girgis*, en orientalisk Kristen. För att ge dig ett riktigt begrepp om den vändning mitt läge här tog, måste jag gå längre tillbaka. Då jag första gången i Baghdad besökte Franska konsuln *Geoffroi*, sade han sig nyligen hafva erhållit ett bref af hr *Bokty* i Kairo, i hvilket denne rekommenderade mig och specielt uppmanade honom att i fall af behof lemna mig penningar emot qvitto, som borde sändas till Kairo; *Bokty* skulle sedan af mina deponerade medel öfversända den åt mig lånade summan till *Geoffrois* i *Latakia* (Syrien) bosatta bror, med hvilken *Bokty* hade affärer. *Geoffroi* erbjöd sig ock genast att försträcka mig penningar, men jag af-

slog då hans artiga anbud, emedan jag för tillfället ej behöfde penningar. När jag sedermera efter den plågsamma sommaren i *Baghdad* beslöt mig till resan i Persien, insåg jag att återstoden af de från Kairo medtagna penningarne, 48 dukater eller 120 Österrikiska Thaler, väl kunde förslå till sagda resa men icke för återkomsten härifrån till Egypten. Jag vände mig derföre till *Geoffroi* med förfrågan om han ville låna mig 100 Österrikiska Thaler och låta mig lyfta dem i *Bender ʿAbbas*, emedan det ej var rådligt att bära dem hos mig genom Persien. Utan minsta invändning beviljade han lånet, men kunde ej sända det till *Bender ʿAbbas*, emedan Frankrike icke hade någon agent der, ej heller i *Abo Shir* eller det öfriga Persien; *Basra* vore den enda stad, der han hade en agent under sig och dit han utan svårighet kunde skicka penningar. Vid närmare besinning bad jag derföre honom låta mig lyfta sagda summa i *Basra* och saken arrangerades på följande sätt: han fick af mig ett qvitto i 2 exemplar på 100 Öst. Thaler och gaf mig i dess ställe ett af hans dragoman *Murad* (en i Baghdad född och uppfostrad Fransman) på Arabiska skrifvet bref, i hvilket han jemte stora rekommendationer uppmanade *Girgis* att åt mig (som kallades sheikh *ʿAbd ol maula)* utbetala summan mot qvitto, som borde öfversändas till Baghdad, samt draga vexel på hvem han önskade bland der bosatta män för att betalas af *Geoffroi.* Brefvet var, som sagdt är, skrifvet och undertecknadt af Hr *de Murad,* men vexeln skulle dragas på Hr *Geoffroi.* Jag litade

för mycket på dennes routine i affärer och kände för litet hans förhållande till sin agent i *Basra*, för att tillåta mig några anmärkningar emot arrangementet. Af brefvet togs 2 exemplar, det ena afsändes genast till *Girgis*, det andra förde jag troget med mig genom Persien och öfver hafvet. Då jag hit anlände var, såsom redan nämndes, mitt första göromål att uppsöka besagde Hr *Girgis*, som jag ock träffade på gatan, der en oriental alltid måste sökas; jag lemnade åt honom brefvet, han förundrade sig först öfver att det var oförsegladt, genomögnade det sedan och bad mig återkomma efter några timmar till ett hus som han visade. Men när jag gick dit, kom han vid min knackning ut derifrån, slog porten igen framför min näsa, och vandrade ut på gatan, derunder frågande mig om jag ej hade någon skrifvelse från Hr *Geoffroi* sjelf; dertill kunde jag ej annat än neka, och han sade sig då ej kunna lemna några penningar, emedan detta bref var skrifvet af en annan än den som skulle betala summan i Baghdad. Jag föreställde honom förgäfves att *Murad* var *Geoffrois* secreterare och dragoman, att denne ingalunda kunnat skrifva brefvet utan sin herres samtycke och ordres, att jag skulle bli uppehållen här och försumma tiden med vidlyftiga omgångar o. s. v. Allt var fruktlöst. Vi hade derunder kommit till mitt qvarter i *khanen*; der satte han sig ned och begynte himla sig öfver, att *Geoffroi* sjelf aldrig hedrat honom med någon skrifvelse af egen hand, att han länge varit deras agent och derför haft stora utgifter men inga motsvarande inkom-

ster, m. m. dyl. som ej rörde mig eller min sak. Sedan han sålunda lättat sitt missmodiga hjerta, smickrade han mig, sägande att jag var en förståndig man som inga orimligheter ville begära af honom; hela verlden skulle skratta öfver hans skägg (dervid drog han med handen öfver det kortklippta halfgråa skägget) om han gåfve penningar på ett sådant bref, han ville ej åtaga sig besväret att springa från den ena till den andra för att återfå penningarne. Hela hans uppförande förekom mig så uselt, att jag ej kunde förmå mig till vidare föreställningar och samtal med honom. Vi slöto saken så, att jag följande dagen skulle skrifva till Baghdad och derifrån afvakta svar, som kunde ankomma hit inom 18 dagar. Följande dagen lemnade jag också brefvet till *Geoffroi* åt honom och såg honom sedermera icke på lång tid.

Nu stängde jag in mig i *khanen*, började detta bref till dig och sysselsatte mig med studier. Men mitt läge var förtvifladt. Min kassa bestod af 2 dukater och ej fulla 2 Thaler, hvilka väl kunnat hinna till för en månad om jag vågat depensera dem, men det vågade jag icke. Jag gissade hit och dit: personer hade kanske dött, mina penningar hade kanske icke ankommit, *Bokty* hade kanske gifvit contra-ordres åt *Geoffroi*; mest förundrade mig *Girgis* yttrande att han två gånger skrifvit till Baghdad med begäran om upplysningar, utan att hafva erhållit något svar. I alla fall ansåg jag rådligast att spara så mycket som möjligt på min kassa, för att i värsta fall kunna komma till Baghdad; der skulle åtminstone finnas

omkring 20 Européer, hos hvilka jag kunde sammantigga respenningar eller på Persiskt vis föryttra de få effekter jag hade qvar, såsom ett ur, ett kirurgiskt bestick m. m. I *Shiraz* hade jag lyckligtvis försett mig med mycken proviant för min tillämnade sjöresa, så att jag nu hade tillräckligt ris och mjöl för 2 månader. Jag begynte derföre lefva på min matsäck, men för ved, vatten, ljus och qvarter förestodo dock utgifter. Jag måste förneka mig allt, dricka kaffe och thé utan socker, lägga mig bittida för att spara på ljus, undfly alla bekantskaper, för hvilka jag nu heller intet sinne hade, gå förbi fruktbodarne tomhändt, bära smutsiga kläder af brist på tvättpenningar eller tvätta dem sjelf utan tvål i hett vatten, ha långt, kliande hår på hufvudet för att spara in barberare-afgiften o. s. v. Jag hade väl ofta förut fått utstå slikt på mina resor, men själen hade då varit frisk; ja! jag minnes nog huru min mat ofta varit torrt bröd allena, min dryck salt-bittert vatten hela dagen om eller ock blotta hägringen; men nöjdare än Kroesus de Lydiers kung hade jag då böjt mitt hufvud ned till hvila på öknens sand och lofvat Herren med tacksamt hjerta. Nu deremot var jag förstämd och betryckt, hade intet sinne för annat än missnöjda Persiska poeters klagosånger. Ack! det är vederstyggligt att nödgas resa *så!* Och värre än allt annat! på nära två års tid har jag inga underrättelser fått från mitt hem. Kostar det dig då så fördömdt mycken möda att skrifva en liten breflapp till mig? hafva alla mina universitets-kamrater glömt

mig? *) och huru har jag förtjenat detta af eder? Tron I att jag blott plockar rosor i rosornas land? nej ingalunda, för en ros har jag i sanning många törnen som stinga mig; tycker mig derföre icke hafva förtjenat att äfven mina vänner skola strö törnen på min stig. Det är ej nog med svedan af dessa törnen, de förlama äfven fotens rörelser och hindra den att gå dit den borde. Men nog af! jag hade lefvat i *Basra* 34 dagar, fulla af obeskriflig vånda, då jag fick underrättelse om att *Geoffroi* aflidit i *Baghdad*. Denna bedröfliga nyhet, som Engelska ångbåten hitförde den 6 februari, var redan 11 dagar gammal då den meddelades åt mig af *Girgis*. Han hade under hela tiden tyckts vilja undfly mig, blott 2 gånger hade jag träffat honom på gatan och då jag en gång sökte honom i hans hus, sade man att han ej var hemma. När nyheten kom, visste jag icke hvad jag skulle företaga mig. Dittills hade jag dels varit sysselsatt med detta bref, dels stålsatt mig med orientalisk apathi; men nu kom min Europeiska blod i rörelse och dref mig ut från mitt osnygga rum, der jag ej mer hade någon ro, för att drifva omkring i palmskogarne och på fälten. Jag var utom mig — äfven nattsömnen, den jag hittills fått njuta i fullt mått, började tryta. Åtskilliga artiklar af min proviant ledo mot

*) Såväl bref som penningar torde dock hafva blifvit afsända, men till *Kairo* och *Aden*, icke till *Baghdad*, på grund af resandens yttranden i brefvet den 14 december 1847, pag. 8—10.
Utg. anm.

slutet t. ex. smöret och framför allt snuset. Jag måste sjelf tillreda mitt snus, satt derföre och gnuggade det med tårar i ögonen; ty ingen dag i min lefnad minnes jag, då mitt läge varit så uselt att mitt dagliga behof af denna artikel trutit. Men mina bemödanden kröntes med framgång och jag fick ett bättre snus än jag på länge haft. All min uselhet och all den nöd jag måste utstå i *Basra* kan ej beskrifvas; jag kan ej nog tacka Herren för det att jag fick behålla helsan, ty om jag sjuknat skulle jag också säkert hafva strukit med. Man säger nemligen allmänt: den som lutar sitt hufvud ned i *Basra*, stiger ej mera upp.

Emellertid ankom hit ett Holländskt skepp från Batavia med kaffe och jag besökte kaptenen om bord. Jag kan ej beskrifva huru glad jag var att åter få se Europèer, och ännu större blef min glädje då jag här om bord fick tillfälle att med 2 Svenska matroser tala och höra mitt modersmål, det jag ej hört på fulla 5 år. Men blott en gång förunnades mig det nöjet, ty samma dag jag var om bord gick skeppet af. Slutligen den 9 mars ankom det Engelska ångfartyget andra gången hit, och nu medförde det åt mig ett bref från *Bokty*, dat. Kairo den 14 oktober förlidet år, som således länge legat i *Baghdad* och mycket väl kunnat skickas förut till *Basra.* Äfven *Girgis* erhöll ett bref, deri han berömdes för det han icke gifvit åt mig penningar; vidare anmodades han att underrätta mig om *Geoffrois* död, äfvensom derom att hans efterträdare, en viss *Cham de duc*, icke

kunde gifva mig några penningar. Mig hedrade man icke med något specielt bref till svar på det jag skriffvit till *Geoffroi*; man gaf i brefvet till *Girgis* heller intet hopp om några mått och steg för att hjelpa mig ur nöden. Man skulle helt enkelt hafva låtit mig svälta ihjäl, utan att alls lägga det på sinnet. Hvad var således att göra? Att tänka på fortsättningen af resan och afgå till *Maskat* eller *Aden* var alldeles omöjligt; jag hade inga penningar och årstiden var redan för långt liden. Jag vände mig derföre till kaptenen på den Engelska ångbåten och bad honom taga mig med sig till Baghdad, der jag dock på ett eller annat sätt hoppades kunna arrangera mina affärer, eller i värsta fall såsom en tiggande dervish söka mig fram till *Mosul* och Syrien. Min presentation för kaptenen *Jany* var högst putslustig, i anseende till min förtviflade sinnesstämning, men slutades med tillstånd att komma om bord. Den 11 mars afgingo vi från *Basra*. Jag skulle hafva mycket att berätta om denna angenäma färd och om min ställning om bord på fartyget med desse Engelska gentlemen, men rummet tillåter ej sådant. Nog af! så uppenbarligen tvehågsna och villrådiga de först voro huru de borde behandla mig, så utomordentligt artiga och hyggliga blefvo de alla emot mig redan första dagen; jag fröjdade mig nu, mer än någonsin förut i mitt lif, öfver att vara i sällskap med Européer och dertill så äkta gentlemen som desse. Till råga på min fröjd fanns om bord en Svensk skeppstimmerman från *Runaby*, med hvilken jag kunde tala mitt eget

språk. Om allt sådant kan jag någon gång berätta roliga saker vid en Finsk bål, men nu är ej tillfälle dertill. Engelsmännen äro dock verldens gentlemen, i jemförelse med dem få artiga Fransmän alltid stå tillbaka. Sex dagar räckte färden på den vackra, mäktiga *Tigris*-floden med dess okultiverade, eller rättare från fordomtima odling till öken vordna stränder, och dessa dagar voro de lyckligaste jag genomlefvat bland Européer, sedan jag lemnat mitt eget kära land.

Anländ till Baghdad vände jag mig genast till *Geoffrois* efterträdare Hr *Cham de duc;* min åt *Geoffroi* in duplo gifna skuldsedel hade denne under sin lifstid afsändt till sin broder i Syrien, och det bref jag skrifvit från *Basra* sade hans efterträdare sig icke hafva erhållit. Emellertid hade han godheten lemna mig 50 Thaler, som jag uträknade kunde förslå till *Aleppo*, der *Geoffrois* broder skulle gifva mig andra hälften af den olyckliga skuldsedelns belopp, och det jag i bref ville anmoda *Bokty* att sända mig till förstärkning. Emellertid kunde jag ej mera tänka på att komma till Arabien; Himjaritiskan och andra forskningsämnen, som föresväfvat mig i tankarne, måste jag nu strö i vinden, och med lång näsa, lik bonden som slagit sönder sin mjölkkruka mot gatans stenar, måste jag återvända öfver *Mosul*, *Aleppo* och *Beirut* till Egypten. Jag måste vända ryggen åt östern och se de luftslott jag der byggt blåsas omkull af lifvets kalla hvirfvelvind. Ty jag är sönderbultad i mitt sinne af den kamp jag haft att bestå mot ett ogun-

stigt öde och måste återvända till hemlandet för att hvila ut. I *Baghdad* umgicks jag med nobla Engelsmän och hade bland annat tillfälle att hos *Rawlinson* se din Persiska grammatik lofordad i "Journal Asiatique." Hr *Rawlinson* är Engelsk resident härstädes, en mäktig orientalist och berömd läsare af kilskriften. De hafva alla bemött mig med så utomordentlig artighet att det nu blir mig svårare än förut att återvända till mitt smutsiga orientaliska lif. Det bär nu af mot vester till eder och vårt kära land, men om jag kommer dit "med hvitt eller svart anlete" må ni sjelfva dömma — vilja har ej felats mig, men väl krafter och gynnande omständigheter. Jag reser nu till Egypten, der jag hoppas inträffa ungefär i början af juni. Skrif dit genast efter detta brefs ankomst och underrätta mig om allt — jag vet ej om min mor, om du eller andra vänner äro lefvande eller döda. Sedan jag skref detta hafva tusen planer sväfvat i mitt hufvud under kalasande med Engelsmännen, men resultatet af alltsammans blir att jag i dag den 15 april afgår härifrån med Engelska posten gerad genom öknen till *Damascus* och (om jag på denna väg undgår att bli plundrad af Araber) till *Beirut* samt Europa. Skrif emellertid genast till Egypten, der jag troligen måste dröja till ungefär slutet af juli. Innan ett år gått om, torde jag vara hos eder. Nu faren väl!

Bref, dateradt Kairo den 12 juni 1849.

Jag ligger nu för andra gången i quarantaine i Alexandria, harmsen öfver mitt obevekliga öde i orienten, som ställt kors i den väg jag ämnat gå och tvungit mig vända ryggen åt allt hvad med underlig trollkraft drog mitt sinne till öknen. Detta har jag dock vidlyftigt utlaggt i min Jeremiad från *Basra*, som nu troligen kommit dig tillhanda, och vill derföre lemna klagosångerna. Emellertid är det ej ledsnad för quarantainens skull, som nu satt pennan i min hand; jag har redan 5 dagar legat här med den envisa föresatsen att icke alls låta höra af mig, så harmsen var jag på dig och andra vänner i hemlandet. Ty på nära två år har jag inga underrättelser fått från hemmet och detta förtretade mig synnerligen, emedan mitt sinne blifvit förstämdt under det sednaste året, då jag blifvit försatt mer än en gång i högst förödmjukande förhållanden. I dag den 22 maj *) erhöll jag hit till Alexandria ditt bref af den 27 november 1847, som ankommit till Kairo den 1 febr. 1848, således ungefär 45 dagar efter det jag lemnat Egypten för att anträda den resa jag nu så snöpligen slutat. Deri funnos inneslutna ett bref från den ovärderlige vännen *Borgström* och ett från min mor.

*) Brefvets början är nemligen skrifvet mycket tidigare än slutet.

Genomläsningen af dessa nog gamla bref blidkade något mitt upprörda sinne, som dessutom ock litet lugnades genom några sånger af Runeberg, dem jag dessa dagar läste i en Svensk anthologie och i tanken förflyttade mig från Alexandrias quarantaine till Saarijärvis skogar. Deraf bevektes jag att åter taga till pennan och kanske för sista gången berätta något från öknen, liggande på en öfver stengolfvet utbredd matta i ett rum fullt af Turkar, Araber, 2 Franska munkar och ett ungt Fransyskt fruntimmer med sin mor. Från *Basra* anlände jag den 14 mars till *Baghdad* och kalaserade der med en koloni af Engelsmän, i hvilkas angenäma sällskap jag fann ersättning för hvad jag lidit i samma stad föregående sommaren och sedermera i Basra, samt fick nöjet att vistas bland äkta Européer, sådana jag ingenstädes funnit i orienten; derpå beslöt jag åtfölja Engelska posten till *Damascus* genom öknen. I början tänkte jag väl gå öfver *Mosul* och *Aleppo* till Syrien, ty på den vägen hade jag fått tillfälle att besöka ej blott några högst intressanta städer, utan äfven monumenter från de äldsta tider, isynnerhet *Ninives* ruiner; från dessa hemtade såg jag flera utomordentligt intressanta qvarleffvor af bilder och stenskifvor, fullskrifna med gammal kilskrift, hos den lärda Engelska residenten i Baghdad *Rawlinson*. Men mycket talade emot denna väg, nemligen dess längd, svårigheten att färdas der för vatten och snö, samt dermed förenade drygare reskostnader, som stodo i disproportion till min kassa; ty denna bestod af de 75 Thaler, hvilka jag nödgats

nästan tigga åt mig till låns af Fransmännen i Baghdad, som gäckat mig så gement. Deraf nödgades jag använda en del på min fullkomligt uttömda garderobe, men mitt lif der kostade ringa eller intet, emedan jag bodde hos Engelsmän, hufvudsakligen hos Hr *Jany*, kapten vid flottan och kommenderande den lilla ångbåten *Nitocris*, som gick emellan Basra och Baghdad; han var dessutom sysselsatt med att uppgöra en praktfull karta öfver hela Tigris och Eufrats flodland, samt för öfrigt å karakterens vägnar en utmärkt hederlig man. Vigtigaste skälet till den första planens öfvergifvande låg dock i mitt eget lynne, ty då jag nu i alla fall måste vända ryggen åt orienten, var det väl bäst att tulta hem ginaste vägen. Jag lyssnade derföre till inga afrådande föreställningar; man spådde att jag icke skulle uthärda den tröttsamma färden genom öknen, en väg på hvilken karavanen vanligen dröjer 20 à 30 dagar, men Engelska posten blott 8 à 9. Dessutom hade de 4 sednaste Eng. posterna alla blifvit plundrade på vägen af Beduiner; den sednaste hade, blottad på allt utom postväskan, nödgats gå 4 dagar till fots utan mat och dricka, samt när han kommit fram till *Hit* vid Eufrats strand och trogen sin tjenst lemnat postväskan i annan mans hand att föras till Baghdad, hade han dött 3 dagar derefter, till följe af strapatsen och nöden i öknen. Allt detta skrämde mig icke det ringaste, mitt lynne var då sådant att jag nästan önskade, det något dylikt öde skulle drabba äfven mig. För öfrigt kände jag alltför väl mina krafter, att jag kunde utstå allt

detsamma som en Beduin eller en kamel. Postvägen beslöts således och tillrustningen till färden bestod deruti, att jag afhände mig allt som jag möjligen kunde umbära; min apotekslåda med alla dess gamla medicamenter och flaskor dels skänkte, dels sålde jag bort, några böcker lemnade jag efter mig i Engelska hus och sålunda blef mitt bagage nu lättare än någonsin förut. I ett högst angenämt aftonsällskap, samladt hos Engelska residenten för att fira hans födelsedag, togo mina nya vänner, dem jag lärt oändligt värdera, ett hjertligt afsked af mig och den 17 april gaf jag mig ut från *Baghdad*, i sällskap med blott en enda Beduin, vid namn *Hamad* af stammen *ʿOkeili*. Denna stam har hufvudsakligen sina bostäder i *Boreida* i *Alkasim*, men en stor mängd af den har bosatt sig i Baghdad och utgör de forbönder, som gå till *Damascus* och *Aleppo* med foror och karavaner genom öknen. De äro således icke nomadiserande Beduiner (hvarföre vissa *ʿEneze*-stammar affordra dem brödra-skatt, *khâve*, på vägarne), men de hafva i hög grad bibehållit öknens vackra språk och rena seder. Vi redo hvar sin goda dromedar *(dhalûl)* och vår packning var nästan ingen, utom provianten för 9 dagar; båda hade vi en Beduin-*kefije* med långa tofsar på hufvudet och den oumbärliga käppen rördes med Beduin-grace i våra händer, ehuru min kamrat var nog trasig, såsom Beduiner vanligen äro på resor. Hans kamrater, som följde oss ut, helsade oss farväl med det korta *maʿ alselame*, men jag måste beqväma mig till ett formligt afsked med en tårögd

Perser, som följde mig ett stycke. I tyst och jemn kamelgång skredo vi fram öfver *'Iraks* släta land, nu genomskuret af otaliga små kanaler, som ledas ifrån den öfversvämmande *Tigris* till i frodig brodd stående åkerfält. Här och der hade små sjöar bildat sig af det isynnerhet detta år höga flödvattnet från floderna och vi hade just nickat farväl åt den förgyllda kupolen på de båda Persiska helgonens *Kâdims* graf, då vi måste genomvada en sådan sjö af stagneradt vatten. Knappt hunnen till midten begynte min dromedar stillastående trampa sig in i leran och fastnade snart så i den, att hon (*dhalûl* är femininum i Arabiskan) fann för godt fälla sig på knäna i vattnet; jag sprang genast ned i det nästan till midjan gående vattnet, vi packade af dromedaren och bragte henne upp på fötter igen. Men mitt bagage blef genomvått, så att när jag på torra landet undersökte säckarne, fann jag de flesta böcker vara skadade af väta, isynnerhet andra delen af *Tusen och en natt*, som följt mig ända hit genom hela Persien. Jag tog upp de flesta, torkade dem något i solen och strödde sand emellan bladen; *Hamad* och några andra Beduiner (som följde oss) tröstade mig dermed att då böckerna voro hvarken *Koran* eller *Hadith*, var det ingen särdeles skada på dem, och då de vidare erforo att min lilla *Koran*, hvilken såsom talisman åtföljt mig på alla färder, blifvit fri från vatten, förklarade de detta såsom ett godt förebud för den påbegynta färden. I godt hopp om denna tydnings sannfärdighet och stärkta med något bröd samt apelsiner, dem

vi intagit under det korta uppehållet, fortsatte vi färden åt nordvest, men våra följare togo af åt nordost för att uppnå sina på vestra stranden af Tigris nomadiserande stammar. Vi gingo nu öfver Mesopotamiens fält, detta forntidens Holland, då genomskuret af kanaler i alla riktningar, men nu förfallet nästan till en öken, öfvervext af en taggig ört *'akôl* och bebodt af fattiga Beduiner i trasiga, till hälften af halmmattor bestående tält, väl förtjenande öknamnet *khara 'arab*. De tillhöra mest stammen *Doleim*, men knappt torde någon Arabstam finnas i *Negd*, af hvilken här ej finnes någon usel qvarlefva; ty här finnes spår af *Tai*, *Beni Hilâl*, *Beni Temûn* m. fl. frejdade Arabnamn. En stor del af *Negds* Araber bli nemligen genom hunger och nöd, som uppstått i deras eget land, tid efter annan tvungna att taga sin tillflykt hit längs stora stråkvägen genom öknen och söka sig här ett fremmande hem undan sin egen hembygds karghet. *'Eneże* stammen bosätter sig dock nästan alldrig i *'Irak*, utan håller sig till Syrien och Aleppo, ehuru en del nomadiserar längs vestra stranden af Eufrat, ända ner till *Kerbela*, *Meshed 'Ali*, och *Alhasa*. Men *'Eneze* äro, som jag tror, Syriska öknens ursprungliga nomader och den Syriska typen står onekligen präglad i deras drag, som förråda något slägttycke med den gamla Judiska typen, medan de äkta *Negd*-boerna hafva annat utseende. Så usla dessa *Doleim* Araber och deras tält än förekommo mig, försmådde vi icke att ofta helsa på dem vid förbifarten och affordra dem den omtyckta Beduindrycken *nasi*,

bestående af tjärnmjölk och vatten, egentligen för att få några underrättelser från öknen och om Araberna på andra sidan Eufrat. Mest hade vi att frukta af en stam *Bishr Eneze,* anförd af *Ibn Hadhdhâl,* som förmodades ligga i vår väg och i allmänhet är känd såsom oblidkelig plundrare af alla vägfarande. Här visste man dock ingenting om honom, vidare än att för 10 dagar sedan en stor ströfcorps öfverfallit honom och tagit stort byte af hästar och kameler; derefter hade man inga notiser om den plundrade *Ibn Hadhdhâl.* Vi inbjödos som oftast till kaffe eller måltid, men gåfvo oss alldrig tid att stiga ned från våra dromedarier, så lockande än inbjudningen förekom mig.

Vi tågade oafbrutet hela dagen, åto vid solens nedgång stötta och i vatten blötta skorpor, omrörda med smör och socker till en gröt samt kryddade med kanel, fortsatte sedan färden under den tysta aftonen till midnatt, hvilade i 4 timmar och suto om morgonen åter på våra dromedarier. Första dagen af en resa till kamel har alltid förefallit mig särdeles angenäm. Man har då ännu fullt göra att studera kamelens lynne för att rätt kunna styra den, och den har icke hunnit bli hungrig eller trött, i hvilka båda fall kamelen på det högsta tröttar sin ryttare. Min dromedarie var ifrån *Hegâz* och ganska lättfotad, dess traf var så lätt att man "kunnat dricka en kopp kaffe på dess rygg," men hon kunde ej gå samma lidande gång med långa jemna steg, som en *Negd*-dromedar vanligen har. Då nu *Hamads* dromedar

var af detta sednare slag, måste mitt ök med sina korta steg bli efter och sedan i traf hinna upp föregångaren; detta var en stor olägenhet, emedan det tröttade såväl mig sjelf som min kamel, och emedan jag sålunda oftast måste följa kamraten i spåren, icke rida vid hans sida. Så rider vanligen en stadsbo i sällskap med en Beduin, och derföre fruktade min kamrat att någon roflysten Beduin skulle af vår spårskrift igenkänna mig såsom stadsbo och få lust att uppsöka oss. Jag gjorde mig all möda att lära min dromedar den andras långa gång och äfven min kamrat försökte lära henne den, men allt förgäfves, ty såväl djur som menniskor i orienten bibehålla mer halsstarrigt än vi hvad de lärt sig i barndomen. Jag tröttades derföre högeligen under vägens längd. Föga variation förekom i det monotona landskapet; här och der gingo vi öfver en med småsten beströdd mark, påminnande oss att vi småningom närmades de börjande bergen. Äfven syntes några artificiella höjder, troligen lemningar af gamla byggnader och vattenledningar, äfvensom ett gammalt kloster *Aldeir*, det vi hade till höger om oss på långt afstånd. Vi druckko *nasi* i Arabiska tält, men fingo inga nyheter om det vi önskade; deremot tillfrågades vi om nyheter desto flitigare, ju längre vi kommo från Baghdad. Det höga flodvattnet i Tigris och Eufrat, som under min vistelse i Baghdad 2 gånger kom invånarne att frukta för deras ruckliga stad, var isynnerhet ett ämne som lifligt intresserade frågarena; men många

tillfrågade oss äfven hvart vi ämnade oss och hvad mina säckar innehöllo. Med nickningar och några intet sägande ord besvarade jag frågorna, och lika kort var min kamrat i sina svar; han upplyste ingen om färdens mål eller hvad han förde med sig. Så mycket ifrigare fördömde han på tu man hand med mig de frågvisa Beduinerna och inpreglade hos mig nödvändigheten att alldrig upplysa dem om något; "*ja allah ja hågg*," sade han, "rid upp vid min sida och låt ej dromedaren gå bakefter, såsom *hadari* göra, ty du må veta att vi nu äro i Arabers land, icke i Baghdad och Araberna äro djeflar i lystnad. Linda *kefije* om näsan att folket ej må se dig, kanske någon hungrig hund får lust att följa oss och under natten snatta bort något af vårt bagage." Jag svarade: "Gud fördömme deras fäder, dessa hund-Araber, men, *Hamad!* så länge vi äro här hafve vi intet att frukta af dem och får någon tjuf lust att komma under natten, skole vi nog bränna hans näsa." Beduinen är stor pratare på resor och finnes i hans närhet någon som förstår hans språk och lefnadsförhållanden, är han alldrig tyst om dagen. Det är en olycka för mig att jag har en nästan motsatt natur, ty i allmänhet ordfattig, är jag det ännu mera under en tröttsam färd, såsom denna nu. Andra dagen är vanligen den svåraste; också kände jag mig ganska medtagen, då vi 3 timmar efter solens nedgång hunno till stranden af Eufrat vid den på andra sidan belägna lilla staden *Hit*, mina leder voro liksom lösa och benen värkte, jag förmådde ej utan möda kröka ryggen för att luta mig

ned på bädden. Jag hade dock för mycken erfarenhet häri, för att låta skrämma mig af denna trötthet andra aftonen af en 9 dagars färd, utan visste nogsamt att jag den följande morgonen skulle vakna upp med förnyade krafter. Vi hvilade i en vacker broddåker vid flodstranden, och oaktadt den fuktiga kylan samt otaliga näsvisa flugor sof jag natten om så roligt som ett barn; då jag morgonen derpå fann alla blottade ställen af min kropp rödprickiga och fulla med små blåsor, insåg jag tydligt huru djup min sömn varit. Denna natt hade vi ock god tid att sofva ut, ty först kl. 8 infann sig den färjkarl ifrån *Hit*, som skulle sätta oss öfver; till stranden hade emellertid samlats en stor hop folk i samma afsigt som vi, men färjkarlen ville dröja ända till middagen för att afvakta ännu mera folk. Icke utan knot och pock kunde vi förmå den söleri älskande färjkarlen att sätta oss öfver, sedan vi med svårighet fått våra dromedarier in på färjan; isynnerhet bar sig min unga och vid sjöfärder ovana dromedar klumpigt åt vid embarkeringen. På färjan var ett sällskap af vid pass 30 personer, utom en hop åsnor och 2 dromedarier; öfverfarten försiggick under skrik och stoj, alla kommenderade rörelser och alla skreko med full hals, utom jag, som undertiden betraktade en mig nära stående vacker Beduinska. Jag väcktes från mina drömmar först då färjkarlen affordrade mig *tedzkere* eller pass, det han påstod sig böra se förän han satte mig i land från färjan. Till all lycka var jag dermed försedd och visade det åt honom, men när

vi lyckligen kommit öfver den här ej särdeles breda Eufrat, anhöllos vi på stranden af en Turk, som äfven frågade efter min *tedzkere*; jag gaf den åt honom med påminnelsen att vi ej ville bli uppehållna och hade brådtom. Han förklarade att jag kunde afhemta mitt papper i den nyss anlaggda quarantainen, den han ville förmå mig att besöka. Jag hade nemligen försigtigtvis i Baghdad låtit visera mitt Turkiska pass för Persiska resan, men icke brytt mig om att anskaffa något intyg från quarantains-anstalten i Baghdad. Derföre måste jag nu gräla med Turken och hota honom med snubbor från Engelska residenten, om han skulle uppehålla oss; efter några skrämmande frågor, troligen för att aflocka mig penningar, fann han ock för godt att visera min *tedzkere* och låta mig fortsätta resan.

I *Hit* lyckades vi icke heller få några underrättelser från öknen, men förmodade att *Ibn Hâdhdhâl* med de sina dragit i vsv inåt öknen, hvarföre vi beslöto styra vår kosa mera åt norr för att undgå honom. Sålunda lemnade vi den lilla öknestaden *Kobeisé* till venster och styrde våra ökneskepp ut till hafs. På denna vestra sida om floden antog landskapet genast utseende af steniga Arabien: ett ökenhaf, deladt i fjärdar och skär af här och der sig resande små bergsträckningar eller enstaka hällar, krusadt i små vågor af *raud* eller streck af mager vegetation, som mera liknade Syriens än den inre öknens. Dock tyckte jag landet här vara ointressantare än på vestra sidan af Arabien. I de väldiga granitberg, som

i vester utgöra halföns mur emot hafvet, samt i de bergskedjor af vulkanisk formation, som gå inåt landet mot sydost, har jag tyckt mig se verkstaden, der mäktiga naturkrafter i jordens barndom omformat det nuvarande Arabien. *Nufud*-sanden i midten af Arabiska sandhafvet, huru herrlig är den icke i jemförelse med den mark vi nu öfvergingo! Dock fröjdade det mig att åter vara i öknen. Jag vet ej hvaraf mitt tycke för öknen kommer — jag känner den alltför väl för att der vänta mig annat än hunger, törst, het sol utan skugga, i hvarje stund fruktan att bli uppsnappad af mina vänner Beduinerna och att sedan skoningslöst plundrad bli lemnad att dö af hunger, eller utsigt att få pröfva mina krafter i strid mot en natur, lika skoningslös som öknens söner; likväl vet jag mig i all Persiens yppighet och den Engelska kolonins i Baghdad öfverflöd, äfvensom vid Egyptens köttgrytor, ständigt hafva längtat ut till öknen. Vi gingo fram genom den tröstlösaste öken, som dock här och der genomflöts af små rännilar ur *nefta* källor; dessa liksom inbjödo på spe, med sitt kristallklara men bittra och alldeles odrickbara vatten, den törstiga öken-vandraren att dricka, deri ej olika *seraben.* Man måste hafva färdats i öknen för att rätt förstå vattnets värde; äfven utan minsta törst längtar man oupphörligt efter vatten och sjelfva anblicken af det gläder en. Vi passerade ej blott stinkande *nefta*-vatten, utan äfven ofta små puttar af regnvatten; med Beduinens vanliga förkärlek för detta slags vatten tömde *Hamad* ur lädersäcken det vi ta-

git ifrån Eufrat och fyllde den åter ur en putt, vid hvilken vi stannade en half timme för att äta frukost och dricka kaffe. Vi gingo väl åt vester, men något nordligare än den vanliga och kortaste vägen går, med den uppgående solen på ryggen och den nedgående i ansigtet, tvärt emot hvad jag hittills varit van vid under mina färder; jag grinade derföre illa emot dagens stjerna, men — det bar af till eder och vårt snöiga land! Väl försökte min ypperliga kamrat muntra mig med samtal om vår väg och de försigtighetsmått han ville vidtaga för att undgå möten, men äfven han var ej lugn i sitt sinne; ty hans venstra öga ryckte och detta var intet godt förebud. Jag tröstade honom väl med den vanliga önskan: *tashôf kheir in shâ allah*; men han försäkrade att dessa ryckningar på en färd vanligen betydde möte med en ovän, då de deremot i hemmet förebådade en väns återseende. Medan vi ännu samtalade derom såg han på långt håll två ridande män och började drifva sin dromedarie till traf; snart märkte han dock att de båda ryttarne, hvilkas ök han ej kunde urskilja, fortsatte sin färd i annan riktning än vår, och att vi således intet hade att frukta af dem, hvarföre vi läto våra återtaga sin vanliga gång. Vid solens nedgång hvilade vi oss en timme och redo sedan åter till midnatt. Ehuru jag alldrig varit vän af nattliga marscher, utan undvikit dem så mycket som möjligt, hufvudsakligen för att i fred få njuta af den trefliga aftonbrasan och dess hjertliga glam efter dagens mödor, så måste jag dock medgifva sanningen af Ara-

bens vanliga ord, att vägen lider endast om natten (*ma jakta' albelâd ghair almashi billeil*); ty kamelens gång blir muntrare och äfven tystare. Den pratsamme Beduinen förstummas vanligen om natten, efter eget föregifvande på det han ej genom det under nattens tystnad långt hörda ljudet må förråda sig för andra nattvandrare; men jag har gjort samma observation öfverallt, äfven på de säkraste vägar och tror derföre fastmer att det oändligen högtidliga i en Arabisk natt hufvudsakligen påbjuder denna tystnad. Min unga dromedar blef isynnerhet munter och liflig under natten, så att medan jag om dagen måste drifva på den med händer och fötter såsom en orgelspelare, för att hålla den i jemn skridt med kamratens, fick jag deremot om natten hålla den tillbaka, för att ej komma alltför långt framom den andra. Jag har lyckligtvis lärt mig konsten att taga en lur i sadeln, hvilket bland Beduinerna anses för en synnerlig talang, och sålunda förgingo de långa 6 timmarne under nattmarschen drägligt nog.

Följande dagens förmiddag hunno vi till en dal, kallad *Vâdi Haurân*, der vi hoppades finna vatten i en pöl, men blefvo bedragna i vårt hopp och derföre oroade. Vår afsigt var att här gå tvärs öfver dalen och fortsätta vår nordligare väg förbi en brunn, kallad *'Ökla;* vi ämnade derföre här förse oss med vatten för 2 dagar, som borde förslå ända dit. Men det vatten vi nu hade qvar kunde icke räcka till *'Ökla.* Högre upp i dalen fanns väl en brunn *Moheivir*, men den låg afsides från vår tillämnade väg, vi kunde ej

upphinna den i dag och måste dessutom frukta för fiendtliga möten vid sjelfva brunnen. Vi hade likväl intet annat val, utan tågade längs dalen för att i nödfall söka upp brunnen *Moheivir;* i tysthet hoppades vi dock alltjemt på *allah karim*, att Herren skulle låta oss dessförinnan finna regnvatten i någon putt. Dalen var beklädd med jemförelsevis rik vegetation af mångfärgade blommor och gräs. Det är en ganska smal dal, som i otaliga bugter och slingringar går ifrån *Hauran* bergen omkring Damascus genom hela norra öknen ända till stranden af Eufrat, ungefär en dagsresa ofvanom *Hit*. Således borde, tvärtemot hvad Araberna säga, denna del af öknen slutta mot ostnordost. Hela dagen färdades vi i denna dal, ömsom på dess botten, ömsom på dess bräddar, med af törst brända läppar och torkad gom, sparande på de få klunkar vatten vi ännu hade qvar i den ena lädersäcken. Efter 6 timmars marsch om natten hvilade vi några timmar på dalens brädd och fortsatte åter långt före solens uppgång vårt sökande efter vatten. Detta var lördagen den 21 april. Om morgonen sågo vi i sanden spår af kameler och ställen der de vältrat sig, samt dömde af spårens utseende att de voro temmeligen färska, ungefär från gårdagens middag; men något ströftåg antydde de icke, emedan på ett sådant kamelerna ej gerna få tid att vältra sig i sanden. De liknade fastmer spår af i nejden nomadiserande Arabers kameler, och denna förmodan fick styrka af det goda bete, vi öfverallt observerat i dalen, äfvensom af brunnens närhet, kring hvilken de sannolikt vista-

des. Vi hade således all anledning att frukta farliga möten och min kamrat bad mig hålla dubbelpistolen (den andra hade jag genom min Persiska reskamrats vårdslöshet förlorat i *Shiraz)* i ordning, om den skulle behöfvas. Derefter hade vi gått ungefär en half timme, då vi sågo en liten vattenputt med ljusgrå färg skina emot oss. Vår glädje deröfver, som yttrade sig blott i några sakta utrop af tacksägelser till Herren, kan hvarken du rätt förstå eller jag till fullo beskrifva. Jag drog af mig de lätta Persiska skorna, för att ej genom spåren i sanden röja närvaron af en icke-Beduin, och släckte begärligt min törst ur vattenputten; men det var ej rådligt att dröja der länge, ty vi tviflade ej numera på att vi hade farliga grannar. Sedan vi i största hast fyllt våra lädersäckar och släckt vår törst, satte vi oss upp och redo i godt traf ut ur dalen, men när vi fått den två timmars väg bakom oss hejdade vi farten, och med högtidlig ton förklarade min kamrat att *(in sha allah)* all stor fara numera var förbi. Vi voro båda utomordentligt gladt stämda, för det vi så lyckligen funnit godt vatten innan vi nödgats söka det i brunnen, ja gladare än någon i godt gelag hos oss efter de första glasen. Men ”*nihil est ex omni parte beatum*” — vi märkte snart att vattensäckarne läkte och det dyrbara fluidum droppade ut på öknens törstiga grund. Vi bundo och lappade säckarne så godt vi kunde, derunder fördömmande den sheikh i Baghdad, som utrustat oss så illa; till någon del lyckades det äfven och vi fortsatte muntra färden öfver det högländta

landskap, som nu låg i vår väg. Så snart vi kommit upp ur *Vadi Hauran* upphörde den friska vegetationen och landet blef en steril öken, betäckt med små stenskärfvor af olikt skimrande färger; de små nödvexta örterna, som dock funnos här och der, stodo nu förtorkade, vittnande om att intet regn fallit här på långa tider. Mot aftonen hunno vi öfver denna bedröfliga sträcka och kommo till en lägre trakt, kallad *Savâb*, som äfven skall börja i *Hauran*-bergen och sluta ungefär här i öknen. Den var högst oländig och svår att befara, vi sökte länge innan vi funno ett lämpligt ställe att gå öfver den. Söndagen den 22 april vandrade vi åter öfver torr och steril ökengrund, närmande oss till ett landskap *Alka'ra*, som fordom skall hafva varit odladt, men nu är en fullkomlig öken. Der skulle vi taga vatten ur en pöl, som vanligen ända till midsommar håller sig fylld, ehuru det nu redan förtorkade landet ej gaf oss stort hopp. En annan anledning hade vi äfven i dag att bli oroliga och nedstämda: under starkaste middagshettan företog sig nemligen *Hamads* dromedar orådet att sjelfmant knäfalla med ryttaren på ryggen. Detta är ett dåligt tecken, hon ger dermed tillkänna att hon är trött och för tillfället ingen lust har att fortsätta färden, hvarföre ett sådant knäfallande inger ryttaren mycken oro. *Hamad* steg af, lade sig vid sidan af dromedarien, och efter en kort stunds tystnad, under hvilken hans oupphörligt rörliga ögon och miner vittnade om tankeansträngning, vände han sig till mig, som äfven knäfällt min dromedar och satt mig bred-

vid den, för att yppa sitt beslut, det han fattat med en Beduins vanliga hastighet. ”*Ja Haggi*” sade han, ”min dromedar har tröttnat och jag menar vi göra bäst att lemna henne här åt sitt öde, samt fortsätta färden på din dromedar, turvis ridande och gående till fots; hon är ung och har fett i sin puckel, vi kunna lasta en del af min packning på henne, lemna resten efter oss och ge oss till vägs *'ala bâb allah*, om vi än på det sättet komma 3 dagar sednare fram till Damascus än den bestämda tiden af 9 dagar.” Jag var van att höra sådana hastiga och förhastade beslut, visade derföre ingen förundran, utan svarade efter en pris snus: ”vid Allah, *ja Hamad!* du känner din dromedar bättre än jag och gör såsom du för godt finner. Men du vet lika väl som jag, att äfven den bästa kamel ofta tröttnar under middagstimmarne och önskar hvila; mitt råd är, att vi nu och hvarje dag härefter middagstiden göra halt i en half timme, samt taga vår skada igen om aftonen. Åtminstone i dag böre vi ännu försöka din dromedar, men skulle den ej mot aftonen bli piggare och äfven om natten visa trötthet, kunne vi ju lemna den hvarhelst vi behaga.” *Hamad* svarade: ”vid Allah! du talar sannt, *ja Haggi*,” och i detsamma gaf han sig till vägs, liksom otålig att få försöka sin dromedar samt pröfva sanningen af mina ord. Det visade sig ock snart att jag hade rätt, ty ehuru vi båda sedermera stundom tröttnade att drifva på våra trötta ök, kommo de dock båda fram till Damascus; *Hamad* tackade mig otaliga gånger för mitt goda råd, erkännande att han vid be-

slutets fattande varit bedöfvad. Om natten hunno vi fram till ofvannämnda pöl, liggande ungefär i midten af det vidsträckta landet *Alkaʿra*, som sluttar sakta ditåt från alla sidor; den var dock torr, såsom vi på förhand hade fruktat. Några timmar hvilade vi vid pölens rand, kommo följande morgonen till en närbelägen brunn, och fyllde der våra säckar. Hela förmiddagen tågade vi ännu öfver *Alkaʿra* och funno landet fortfarande torrt; men på eftermiddagen begynte landskapet få ett gladare, friskare utseende och våra kameler, som i två dagar haft intet utom torra buskar att beta, kunde nu endast med möda drifvas fram förbi det lockande betet, bestående i gräs och örter.

Hamads öga begynte åter rycka, tydande på farliga möten, och kl. 3 ungefär såg han 2 ridande män komma emot oss samt ropade genast: "tag fram din pistol, *ja Haggi*, och gif den åt mig, ty jag ser två män komma emot oss; *ja Allah*, drif fram din dromedar till mig, ty vet att desse män vilja slagta oss *(dhabh)* och stryka af *(kauter)* med våra dromedarier." Jag gaf honom pistolen, beväpnande mig sjelf med dolken, och lärde *Hamad* huru han borde spänna upp och trycka af pistolen; med denne i sin hand dref han kamelen till snabbare lopp, sjungande med full hals. Men när vi kommit närmare de mötande, så att han tydligt kunde urskilja dem, sade han: "jag ger dig ett godt budskap *(o bashshirak bilkheir ja Hâgg)*, desse två män rida åsnor och äro *Solobâ*, de hafva troligen vildt med sig, hvaraf vi skola taga ett stycke till qvällsvarden." *Solobâ* äro nemligen

den mest föraktade stam af *Heteim*, lefva om sommaren nästan uteslutande af jagt, om våren af tiggeri och handtverk hos Beduinerna, kläda sig i skinn och äga ingen annan boskap än åsnor. Så snart vi kommit nära dem samt vexlat helsningen och några frågor, bådo *Solobâ* oss skyndsamt knäfälla dromedarierna och vänta här en stund; "ty," sade den ene, "i våra tält, som äro här tätt invid, har just nu en ströfcorps *Rovalaʿ* slagit ner och mala sin middag, måtte Herren skära af deras spår! (*allah ja ktaʿ athar hom*), om I nu fortsätten färden fallen I i deras händer och blifven plundrade. Gud fördömme deras fäder, desse Beduiner! i går aftons var hos oss en ströfcorps af *Bishr*, i dag kommo desse, de stryka blott omkring, röfvande hvarandra, och foten står alldrig stilla." *Hamad* efterfrågade, såsom vanligt, nomadernas boningsplatser för närvarande, hvar den eller den stammen nu slagit läger o. s. v. Vi fingo inga hugnande underrättelser: härifrån ända till Damascus lågo till höger *Bishr*, till venster *Rovalaʿ ʿEneze*, bland hvilka vi isynnerhet hade att frukta för de förra; de voro oupphörligt i rörelse, dels på större ströftåg *ghazu*, dels på mindre *maʿâir*, för att i små sällskaper uppsnappa något, dels eljest på vandringar för att uppsöka förlorad boskap. "Men (tillade vår *Solobi*) då Herren fogat så lyckligt att I genom vårt möte blifvit räddade från den ströfcorps, som nu är hos oss, hoppas jag I äfven skolen lyckligt fortsätta färden till Damascus, utan att se dem eller ses af dem." Vi svarade: "i sanning I ären af

Herren sända oss till räddning, men medan vi nu dröja på ett ställe der hvarken vi eller vår eld kan ses, tagen mjöl ifrån vår matsäck och bereden åt eder qvällsvard." Dertill voro de ej sena, så mycket mer som de i veckotal ej haft bröd, utan lefvat uteslutande af vildbråd. Vi bundo våra ök vid benen och läto dem gå omkring för att beta af det ganska frodiga gräset, blåste upp en lågande brasa, gräddade degen i askan till bröd, blötte det sedan upp i litet vatten till gröt och öfvergjöto denna med smör och socker. Jag och min kamrat hade föga matlust, men de två *Solobâ* gjorde vår anrättning all heder, så att inom en kort stund hela den tjocka gröten var försvunnen. Derefter begynte vi tänka på färdens fortsättande; vi ämnade på omvägar och lågländta sträckor söka undgå den fruktade ströfcorpsen, medan den i *Solobas* tält var sysselsatt med sin måltid. Den ene *Solobi* red vidare fram på sin åsna för att söka upp några i öknen förvillade ök, den andra stannade qvar för att hjelpa oss i vår flykt. Vi gåfvo oss sålunda på väg, *Solobin* ridande *Hamads* dromedar, för att från denna högre plats bättre kunna speja omkring i trakten med sin särdeles goda syn, *Hamad* sittande på *Solobins* åsna, och jag på min dromedar. Men knappt hade vi gått 20 steg förän vår förare hastigt knäfällde sin kamel och bad mig göra detsamma, emedan han såg en ny ströfcorps komma framför oss, riktande sin kosa mot *Solobâs* lilla läger, der den förra ströfcorpsen låg. Vi måste således ytterligare dröja här och lade oss i gräset, medan *Solobin* jaga-

de och innan kort hemtade en fet hare. Den tillreddes sålunda att blott hufvudet afskars, men den öfriga kroppen, såsom den var, kastades i lågande eld, vändes en gång och hölls der ungefär en half timme; sedan togs steken ut och förtärdes utan vidare krus. Jag har sällan ätit med så god smak, som nu af denna harstek, men orsaken var väl förnämligast den, att jag hittills under färden förtärt föga, nästan mindre än en på svält ställd sjukling vanligen får äta. Då solen närmade sig nedgången ansågo vi tiden vara inne att aftåga, ty vi borde i solens sista hägrande skimmer passera den högländta trakten och vid mörknandet smyga oss förbi *Solobâ*-tälten, der ströfcorpserna lågo, sedan med en vändning gå till vattenpölen *Havârib* för att vattna öken och vidare *ja allah ʿala babek ja karim* under natten marschera häftigt för att aflägsna oss från fienderna. Tysta som Egyptens prester gingo vi framåt, passerade tälten, hvilkas eldar lyste på så nära håll att vi nästan kunde höra Arabernas aftonglam, kommo till vattenpölen, ur hvilken *Solobin* fyllde våra vattensäckar, och togo så afsked af vår trogna *Solobi*. Väl sökte vi öfvertala honom att följa med oss äfven följande dagen, men han fruktade med skäl att hans åsna icke skulle orka följa med på vår ansträngda marsch; han återvände derföre till sina tält, sedan jag gifvit honom en rub. s. i drickspenning. Vi marscherade nästan hela natten, hvilade knappt 2 timmar, och då morgonsolen belyste våra ryggar voro vi redan långt borta ifrån den föregående dagens faror.

Tisdagen den 24 fortsatte vi färden öfver ganska betesrika fält och Syriens berg begynte synas på långt afstånd till höger; luften blef ock här betydligt friskare. Ifrån Baghdad ända hit hade vi haft en odräglig hetta med östlig vind, nu möttes vi af en stark nordvestvind med kyla. På eftermiddagen regnade smått under starka väderilar, hvilket så till vida var oss välkommet att man icke lider af törst i sådan väderlek. Vid frukosten hade vi nemligen erfarit att vattnet från *Havârib* var nästan odrickbart; ty kort före oss hade de båda ströfcorpsernas minst 60 kameler blifvit vattnade i den lilla pölen, hvarigenom dess vatten var uppgrumladt och dessutom starkt utblandadt med kamelurin. Dylikt vatten från pölen *Bâig* hade förorsakat mig mycket lidande under min första ökenfärd. Jag kokade thé på detta vatten, men en betydlig del afgick såsom skum och bottenfällning, det öfriga blef en grumlig dryck; okokadt kunde jag icke förmå mig att dricka det, ehuru min kamrat höll till godo dermed, enär han mindre uthärdade törst än jag. Ungefär 3 timmar före solens nedgång kommo vi in i landet *Alshahami* och der såg *Hamad* från en höjd en trupp Araber med omkring 20 kameler, gående i sydvestlig riktning. Medan han derom underrättade mig och jag frågade åtskilligt, såg han dem drifva på sina kameler, styrande kosan rakt mot oss, sade hastigt: *gauna mughirin* och dref med detsamma sin dromedar i fullt galopp. Våra dromedarier sjelfva, liksom anande sina herrars fara, behöfde i sjelfva verket ingen pådrifning, utan

satte af i värsta galopp, det gällde blott för oss att kunna hålla sig i sadeln. Jag hade väl ingen lust för denna flykt, men gjorde dock såsom min kamrat; i ungefär 10 minuter bar det så af, under det våra fiender följde oss tätt i spåren. Jag såg huru våra förföljare vinkade åt oss med spetsarne af sina *kûfijor*, bjudande oss att stanna, och hörde dem ropa: *ja ra'i dhalûl roddeha gâi 'ala rakabatek*, "dromedarridare vänd om hit, vid din nacke!" eller: "stig af, vid din nacke!" Sådant är det vanliga tillropet vid tillämnad plundring och om den förföljda ej lyder uppmaningen, skjuter vanligen förföljaren eller kastar sitt spjut. *Hamad* svarade med den vanliga frågan: "hvem är den man, i hvars händer min dromedar skall falla?" hvartill en bland de närmaste förföljarena sade, nämnande sitt namn: *and Romeih bno Holejil alkhadar*. Då *Hamad* hörde detta namn, kände han igen mannen och stannade sin dromedar. Hans förföljare rusade på honom och helsade med några dugtiga slag af *kena*, en slags kort påk med oformligt stor knapp, utgörande rotknölen af sjelfva trädet, hvarpå man begynte plundra *Hamad*. Men när denne upplyste dem om att han var *'Okeili* och samma man, som redan två gånger förut under sin tjenstgöring såsom postförare blifvit anfallen och plundrad just af samma sällskap (ena gången vid brunnen *Moheivir)*, hejdade de sig och upphörde med plundringen. Emellertid upphanns äfven jag af mina förföljare på något afstånd från nyssnämnda scen; jag hejdade då kamelen och vände mig om för att betrakta

förföljarena, som voro 4 à 5 män ridande kameler och lika många gående till fots. Den första helsning jag af dem fick, var ett lätt slag af *kena* öfver axeln, och när jag stigit af omringades jag af hela sällskapet, hvarpå enhvar af dem med hastigt ryckande bemäktigade sig något stycke af det jag bar på min kropp. En ryckte af mig den *akâl*, med hvilken *kufijan* var bunden om hufvudet, en annan sjelfva *kufijan*, en tredje kapprocken o. s. v.; isynnerhet stridde de sinsemellan om min lilla Nubiska väska, den jag bar hängande om halsen närmast kroppen och som innehöll mitt ur, jemte några rub. silfver, mitt kompass, *tedzkere* samt andra småsaker. Mina öfriga penningar hade jag lyckligtvis haft försigtigheten att förut öfversända ifrån Baghdad. De voro nära att strypa mig med väskans hängband under sitt ryckande, innan jag fick bandet ifrån halsen. Äfven schlafrocken togs ifrån mig af en 14 års gosse, sedan de öfriga lemnat den qvar, eller rättare sagdt, jag lemnade den på sätt och vis godvilligt ifrån mig åt gossen. Sålunda stod jag nu der i blotta skjortan och i sönderrifna kalsonger, utsatt för den regniga luftens kyla; men alltsammans förekom mig så löjligt och putslustigt att jag ej kunde hålla mig från skratt, hvarvid Beduinerna gjorde anmärkningen: *vallah meskin alrigâl hadha bes jadhak.* Jag tillfrågade dem om de ej voro *Rovala*, såsom det tycktes på deras utseende och språk; men de sade sig vara *Sebâ*ᶜ, kommande från trakten af Aleppo och ämnande sig till hemtälten i *Haurân.* En Beduin besvarar alldrig sådana

frågor sanningsenligt, i fall han icke behöfver frukta att bli beslagen med lögn. Alldeles såsom de bästa vänner och liksom ingenting skulle hafva passerat oss emellan, frågade de å sin sida hvarifrån, hvarthän, hvar den eller den stammen vistades, hvar bete eller vatten fanns, af hvilken stam min kamrat var o. s. v. Jag besvarade nöjaktigt alla öfriga frågor, utom den sist anförda, som jag med omsvep undvek, emedan jag ej visste hvad *Hamad* i det ämnet behagat uppgifva. Isynnerhet intresserade det dem att få veta hvad mina packsäckar innehöllo, dem de till min förundran ännu icke plundrat, äfvensom huru mycket ätbara varor vi hade med oss. Derunder kom en man ibland dem som varit sysselsatta omkring *Hamad* till oss, och denne, då han såg min nakenhet, var artig nog att gifva mig en liten fårskinnspels att skyla och värma mig med; huru smutsig och osnygg den än var, klädde jag den på mig med nöje och tacksamhet. Efter några likgiltiga frågor satte samma man sig upp på min dromedar och bad mig sitta upp bakom honom; äfven det öfriga sällskapet intog sin plats på kamelryggen och vi begåfvo oss alla samfält på väg. Derunder samtalade jag med min kamrat på kamelryggen och frågade hvad som föregått, men han var mycket torr och kort i sina svar, liksom alltid Beduinen med en icke-Beduin; och sedan han försäkrat mig *in sha allah* att ingenting af mitt bagage skulle gå förloradt, bad han mig hålla inne med allt prat. Jag fick dock veta att de tillhörde stammen *Rovala* och i sådant fall hade jag intet att frukta; ty en de-

ras öfversheikh *Hattâb bno Sha'lân* var min bror, sedan den tiden då jag i *Algof* kurerade honom från hans svåra sjukdom. *Hamad* kände igen sällskapet, emellan honom och flere bland dem var "salt och bröd;" efter Beduiners rättsåsigter hade de således ingen rätt att plundra oss, men detta just förargade dem högeligen, isynnerhet emedan min packning innehöll flera effekter som mycket behagade dem. De yttrade sin harm med påkslag på *Hamads* rygg, der han satt på sin egen dromedar bakom *Romeih bno Holejil*, under de barska utropen: "Herren fördömme din far, du son af en hund! du är ingen *'Okeili*, utan ljuger blott, hvaraf känner du väl oss, du fördömde?" *Hamad* svarade: "gören med mig hvad I viljen, jag är nu i edra händer, men jag är *'Okeili* och densamme som, sedan I plundrat mig vid *Moheivir*, fick tag i en bland eder på *'Asr*-torget i Damascus och förde honom i fängelse, der han qvarblef tills I återställt åt mig allt det röfvade." "Aha!" ropade de, "handlar du så med oss, du son af en hund!" och orden åtföljdes af dunsande påkslag på den hela tiden modige *Hamads* rygg, som dock lyckligtvis var betäckt med en tjock fårskinnspels. Sedan tillfrågades jag åter om *Hamads* stam och mitt *refik*skap (reskamratskap) med honom, det de gerna velat advocera bort, för att få någon rättighet att plundra mig, vidare hvad de bref innehöllo som *Hamad* bar o. s. v. De som gjorde dessa frågor, sysselsatte sig undertiden med att näftals ösa i sig det stötta socker de hittat i min säck, ända tills sockerpåsen blef tom. Jag upprepade tidt

och ofta min önskan att vi skulle göra halt för att koka kaffe och i ro tala om affärerna; för att göra slut på deras eviga frågor och i värsta fall rädda åtminstone böckerna, erbjöd jag mig att stycke för stycke visa åt dem hvad mina säckar innehöllo. Mina vigtigaste papper hade jag försigtigtvis couverterat och insatt i postväskan. På mina uppmaningar fick jag dock alltid blott befallningen att tiga till svar; men kort före solens nedgång funno de slutligen för godt att göra halt, delade i små partier, 5 à 6 i hvarje. Hvart och ett kotteri skyndade att blåsa upp eld och grädda bröd för qvällsvarden, medan skarans förnämste män samlades till rådplägning. Dit inkallades jag ock snart, samt fann konseljen bestå af 4 män bland Beduinerna och min reskamrat; midt emellan dem såg jag mina plundrade kläder ligga och anmodades genast att taga dem tillbaka. Jag klädde derföre på mig schlafrocken och kapprocken samt satte mig på fötterna i konseljen. Tillfrågad om hvad som förkommit af mitt bagage, uppräknade jag hvad jag kom ihåg och småningom framräcktes det ena efter det andra af hvad jag saknade. Två Turkiska silfverpenningar kunde naturligtvis ej återfinnas, man trodde dem hafva tappats i sanden under första plundringshettan; men en guldpenning, lindad i papper och gömd i den Nubiska väskan, hade plundrarena icke hittat, utan jag drog nu fram den ur väskan, som blifvit återställd, och visade den åt de kringsittande, som med synbart lystna ögon betraktade guldet. Mycket fattades dock ännu, hvarföre en bland de sittande er-

bjöd sig att med mig gå omkring bland Beduinerna och uppsöka de saknade effekterna. Dels med goda ord, dels med krångel och våld, bekommo vi ett stycke af en, det andra af en annan, hvarvid Arabernas afundsjuka kom oss väl till pass, emedan en ej gerna unnar åt den andra hvad han ej sjelf kan få; min kära Finska näfverdosa och snusförrådet återficks äfven efter långt krångel, så att jag efter den långa fastan åter med högsta nöje kunde taga mig en pris. Hvad jag mest saknade bland det som blef borta, var min sjelfgjorda almanach, innehållande små anteckningar under resan samt thermometer-observationer ifrån början af året; åtskilliga småsaker, såsom kompassen, en fällknif m. m. gingo äfven förlorade, men det mesta fick jag igen. Sedan min följeslagare på vandringen bland skocken sålunda slutat sitt värf, fordrade han för besväret den schlafrock jag nyss återfått, och jag gaf den med nöje; han hade dervid försigtigheten att kalla *Hamad* till vittne på att jag gaf den godvilligt, icke af tvång, och jag erkände det äfven högtidligen inför konseljen. Jag tyckte i sjelfva verket förlusten af några småsaker fullt uppvägas af nöjet att nu för första gången på mina öknefärder hafva fått se huru en plundring går till, och var glad att affären tagit ett så lyckligt slut. Derpå fick jag återvända till mitt bagage och det kotteri jag tillhörde, samt inbjöds att deltaga i qvällsvarden, som var tillredd af mina egna förråder af mjöl, dadlar och smör. Aftonskymningen tjocknade emellertid till mörker och alla begynte tänka på fär-

dens fortsättande. Vi lastade öken och redo åt hvar sitt håll, men de två män, i hvilkas vård och skydd mitt bagage varit lemnadt, visade oss artigheten att följa med ett stycke på vägen. Jag anade väl intet godt af denna artighet hos en Beduin i öknen, men lät den ena dock sätta sig upp på kamelens gump. Under vägen började min ridkamrat samtalet med frågan: "hvarföre gaf du schlafrocken åt *Sabtân*? Han återskaffade ju ganska litet af din egendom, men vi hafva hela tiden vårdat ditt bagage och skyddat det för de lystna Beduinerna; åt oss har du ännu gifvit ingenting, hvarföre det i sanning ej är för mycket om du ger åt mig det guldmynt du ännu har qvar i din väska." Jag vägrade och började föra fritt språk. Efter 5 minuters väg stannade vi för att skiljas åt, emedan våra följeslagare ville upphinna den öfriga truppen. Grälet slöts så, att jag nödgades gifva guldmyntet åt den ena och min vackra *kufije* åt den andra; vidare måste jag tåla att min matta, kastrull och annat smått stals ifrån mig, ehuru jag ej genast märkte det. Sedan de sålunda snattat hvad de kunnat komma åt, togo de afsked med orden: "tacken Gud att ni icke fallit i händerna på *Bishr*, de skulle hafva lemnat er nakna, utan ök, vatten eller föda, att till fots vandra fram till Damascus. Akten er, de ligga ännu framför er i vägen just under det stora svarta berget *Ade*." Åt mig särskildt upprepade de sin förut gjorda inbjudning att följa med till deras hem och helsa på min bror *Hattâb*, hvars tält de i morgon skulle upphinna, "ty om du fortsätter

färden med din kamrat, kan du nästan vara säker på att bli tagen af *Bishr*, och tacka då Gud om de ej slå dig ihjäl." Jag bad dem framföra min helsning till *Hattab* och lofvade efter några dagars uppehåll i Damascus besöka honom i hans tält. Så skildes vi åt. Knappt hade vi hunnit så långt bort att de ej kunde höra orden, förrän *Hamad* utropade: "träck i deras ögon! drif på din dromedar, ty jag fruktar att de i truppen, som ingenting vunnit på dig, nu återvända och med våld tilltvinga sig något," och dermed dref han sin dromedar till strängaste galopp; jag följde efter med full fart öfver stenar och buskar i nattens tjocka mörker. Efter vidpass en qvart timme hejdade vi farten och *Hamad* sade sig i natt ej vidare kunna fortsätta färden, i anseende till den värk han kände i hela sin kropp efter de täta påkslagen. Vi lade oss derföre till hvila och ehuru natten var kylig, marken fuktad af regnet om aftonen, samt min goda matta förkommen, sof jag dock temmeligen godt på marken efter dagens brokiga äfventyr.

Onsdagen den 25 april fortsatte vi vår färd, ganska rädda för möten och under samtal om gårdagens händelser. Men *Hamads* öga var lugnt, alla dess ryckningar, som hittills oroat oss, hade nu plötsligen upphört och himlen gynnade oss dessutom med en dimmig, blåsig dag. På långt afstånd till höger hade vi *Anti-Libanons* berg och längre fram på dagen tyckte jag mig skönja *Sheikh-bergets* snöhöljda hjessa. Men vi ledo mycket af törst. Det ringa vattenförråd, som Beduinerna lemnat qvar i en af säckar-

ne, var alldeles odrickbart, bestående af tjockt, grumligt lervatten; jag försökte koka thé med det, men ehuru starkt kryddadt med kardemumma blef théet nästan omöjligt att förtära, ty af 2 qvarter fingo vi blott några fingerborgar grumligt fluidum, som vi dock nödgades dricka. Under hela dagen och natten, tills några timmar efter solens uppgång följande morgonen, förtärde jag intet flytande ämne; men jag är, Gud ske lof! ingen *'attash*, utan *sabbâr*, så förtorkade mina läppar och min gom än voro, kunde jag ej förmå mig att efter *Hamads* exempel fukta läpparne med den maskfyllda leran i vattensäcken. Likväl voro vi lyckliga nog att undkomma *Bishr* och andra möten, samt hunno efter en lång nattmarsch och några timmars hvila fram till Syriens första by hitåt *Almaksôra*, der vi ur en rik källa med saltigt vatten släckte vår och våra dromedariers törst. Genom de många uppehållen på vägen hade vi blifvit så mycket fördröjda, att det nu var tionde morgonen från Baghdad, och vi voro således förpligtade att skynda; så uttröttade vi och våra i allmänhet svaga dromedarier än voro, drefvo vi dem i traf till byn *ʿAdhra* och sedan i nästan oafbrutet galopp fram till Damascus, dit vi ankommo kort efter middagen den 26 april. Då jag nu steg ned från min dromedar, kände jag mig ganska trött, kunde knappt stå på mina ben, min gång var vacklande som en sjömans; det var egentligen de 4 senaste timmarnes galopp som så medtagit mina krafter, att ryggens knotor värkte. Men vi blefvo hjertligt emottagna af ett stort sällskap *ʿOkeili*

Beduiner, som låg här sedan en månad väntande på last till Baghdad. En bland dem, som haft last från sistnämnda stad, hade under vägen blifvit alldeles utplundrad af *Bishr*, så att han med sitt följe varit nära döden af snö och köld, som kommit öfver dem. Vi undfägnades genast med kaffe och en i hast tillredd måltid, hvarefter jag småningom qvicknade vid, ehuru jag under 10 dagars vällefnad af läckerheter i Damascus ändock icke fullt återvann mina förra krafter. Jag hade väl stor lust att göra en utflygt till min Beduin-bror *Hattâb*, för att helsa på honom och dricka kamelmjölk, men kassan tillät det ej, emedan några vid plundringen bortkomna effekter förorsakade opåräknade utgifter. Af samma orsak måste jag slå besöket i *Tadmor* och *Palmyra* ur hågen. I Damascus lefde jag 14 dagars tid uteslutande i sällskap med de trefliga *'Okeili* Beduinerna, hvilken tid jag fullt behöfde för att hvila ut efter ökenfärden.

Den 10 maj lemnade jag Damascus, passerade åter den herrliga dalen vid *Figé*-källan, dröjde en dag i en liten by vid densamma och kom måndagen den 14 fram till *Beirut.* Den 16 afgick jag derifrån på ett Franskt ångfartyg till *Alexandria.* Men der fick jag ligga i quarantaine ända till den 26 maj. Min ställning och det folk som omgaf mig, gjorde det omöjligt att sluta detta bref i Alexandria, ehuru jag började det der; vid den tiden fick jag ditt andra bref af den 26 april 1848, jemte ett från min mor, inneslutet i Borgströms af samma datum. Samma dag jag utkommit från quarantainen reste jag från Alexan-

dria och fredagen den 1 juni anlände jag hit till Kairo. Nu då du läser detta bref, sväfvar jag troligen på Medelhafvets böljor för att gå till London och på ginaste vägen återvända hem. Bref till dig, som jag fruktar hafva förkommit, men möjligen genom efterfrågningar i Petersburg kunna komma till rätta, äro: ett långt bref från Baghdad af d. 2 aug. 1848, afsändt derifrån genom dåvarande Franska konsuln *A. Geoffroi* till Konstantinopel med anhållan hos Ryska ministerium att öfversända det till sin adress; ett annat litet, skrifvet kort före min afresa från *Baghdad* och afsändt i bref till *Bokty* i Kairo, med anhållan att han måtte befordra det vidare. Härifrån har det väl blifvit afsändt, men kanske stannat på vägen, eftersom jag derefter intet bref fått af dig. Ett tredje långt bref, skrifvet under min svältkur i *Basra*, afsände jag från Baghdad den 17 april detta år, med samma Engelska post som jag åtföljde, till Alexandria, der vår general-konsul skulle besörja dess framkomst till dig.

Sedan ofvanstående var skrifvet, fick jag den 11 innevarande ditt bref af den 9 april, och erfor deraf att mina 2 föregående bref kommit dig tillhanda; således kan jag hoppas att du numera äfven erhållit Jeremiaden ifrån Basra. Hvad det Arabiska brefvet från *Teima* beträffar, har det väl kommit hit, men den sheikh, till hvilken det var adresseradt, fann för godt att behålla det hos sig, sedan han visat det för *Bokty*, och numera är det af intet intresse för dig. Med sorg och häpnad hör jag hvilka stora förluster

vårt universitet lidit — den som legat hemma i vårt lugna land, har döden träffat, men den som drifvit omkring bland hedningar och kämpat med hunger, törst och hetta, har lyckligen kommit i hamn, om han ock på äkta Arabiskt skeppare-manér i stormen kastat lasten öfver bord. Jag är nu besluten att dröja någon tid i London, emedan jag vill och måste fullkomna mig i det språk jag mest älskar och hvars litteratur jag anser för den bästa af alla. Men förän jag slutligen lemnar Egypten, skall jag kanske skrifva dig till från Alexandria.

XII. Afdelningen.

Hemfärden.

1849—1850.

Bref till H. Borgström, dateradt London den 11 oktober 1849.

Såsom jag i mitt sednaste bref från Alexandria lofvade, gick jag den 9 augusti i nyssnämnda stad om bord på ett Österrikiskt Lloyd-ångfartyg, för att vända ryggen åt orienten der jag, all nöd oaktadt, förlefvat mer än 5 de herrligaste år af mitt lif. Efter 7 dagars färd stego vi helbregda i land i *Triest* den 16 augusti. Färden var angenäm, isynnerhet för det trefliga sällskapets skull; bland passagerarne gåfvo mig isynnerhet min nya reskamrat, en Polsk naturforskare från universitetet i Petersburg *Tjenkowski*, och en Engelsk ingenieur mycket nöje genom sina både lärorika och angenäma samtal. Så länge vi befunno oss på Medelhafvet voro dock de flesta sjuka, först då när vi kommit in i Adriatiska hafvet till *Korfu* och fingo landkänning, qvicknade de vid. Derefter följde vi nästan oupphörligt östra randen af detta milda och vackra haf, så att vi på afstånd kunde betrakta de vänliga, oftast väl odlade stränderna,

som lägre ned mot hafvet bildade liksom vågor af det starkt kuperade bergiga landet, med här och der framskinande hällar. Till största delen voro kullarne dock klädda i vacker grönska och ju högre upp vi kommo, desto rikare blef vegetationen, kulturen och befolkningen. Byar och städer lågo öfverallt längs stranden och skulle ej den åt venstra sidan obegränsade horizonten samt hafsvattnets genomskinligt blåa färg påminnt oss om hvar vi voro, så hade vi hellre kunnat tycka oss göra en lustfärd på Rheinfloden emellan dess vinrika stränder, än sväfva fram öfver ett haf. Längst i öster var det milda, vackra landskapet begränsadt af Greklands terassformigt allt högre och högre uppstigande berg; dessas kammar lyste i den nedgående solens aftonglans med ett underligt fantasmagoriskt sken, som i österlandet är så vanligt, och gåfvo åt den herrliga taflan en belysning, hvars like vi alldrig få se i vår kulna nord. I *Triest*, en uppstigande, ungdomlig handelsstad, dröjde jag ungefär 4 dagar, en tid som jag alltför väl behöfde för att hemta mig ur min förvåning öfver det ovant blefna Europeiska lifvet, i hvilket jag, skam till sägandes, icke fann något synnerligt nöje att inträda. Här fann jag allt så konstladt och onaturligt, allt så onödigt förmycket, jag kände nogsamt att det ej var med friskt mod som jag återgick till det öfverförfinade Europa.

Vår afsigt var väl att ifrån *Triest* gå öfver hafvet till *Venedig*, men de knallande bomber, som vi här stundeligen hörde kastas öfver den gamla uppro-

riska doge-staden, gjorde färden dit omöjlig nu, och ännu omöjligare var att ligga här för att vänta tills den skulle gifva sig. Vi inpackade oss derföre i en diligence och foro landvägen öfver *Udine* och *Mestre* till den gamla universitetsstaden *Padua*. Om det ock gjorde oss obeskrifligt ondt att ej slippa in i det verldsberömda *Venedig*, fingo vi dock någon ersättning i det vackra landskap vi nu genomforo samt genom den beröring vi i vagnen hade med några muntra Lombardiska studenter. Vägen gick oafbrutet genom alléer, ömse sidor om hvilka funnos både maisfält, vingårdar och trädgårdar med herrliga sydfrukter; allt vittnade om att vi nu voro i Europas rikaste, mest odlingsbara land. Väl hade jag i Egypten och Mesopotamien sett en vida rikare, bördigare jord än denna, men alldrig en så väl odlad. I *Padua* dröjde vi blott en dag för att som hastigast bese det gamla universitetet, med dess mörka, lärdomsdigra auditorier och dess utnötta pulpeter, i hvilka okynniga studenter inskurit allehanda figurer eller namn. Derifrån gingo vi på jernväg förbi *Brescia* till *Milano*. Samma rikedom och fullhet i vegetation och kultur förekom äfven här, vår flygande ångfärd gick genom alldrig slutande alléer af vackra löfträd och buskar, så att jag ofta önskade dessa alléer mindre täta på det man måtte ha längre utsigt öfver det herrliga landet, som jag tyckte äga någon likhet med de tätare befolkade delarne af Persien. I *Milano* dröjde vi fulla 5 dagar, för att få lefva åtminstone i *en* Italiensk stad och kunna bilda oss något begrepp

om Italienskt lif. Staden är i sig sjelf särdeles vacker i modern smak, med vackra, breda gator, dess hus och palatser äro byggda i en lätt, smakfull arkitektur. Bland alla byggnader är dock den stora, herrliga domkyrkan den förnämsta, ty hvarken förr eller sednare har jag sett dess like i arkitektonisk skönhet; ej ens Kölner-dômen eller Pauls-kyrkan i London gå upp mot den. Äfven *Breras* rika målningsgalleri gaf mig i flera timmar nästan hvarje dag en rik konstnjutning, liksom några mindre theatrar under den stora, nu tillslutna *La Scala*-theaterns ferier. Det intagande lätta, naturligt okonstlade Italienska lifvet, äfvensom det milda klimatet jemte åtskilligt annat, gjorde skilsmessan svår från denna högst angenäma stad; men vi måste slita oss lös, emedan vägen var lång och våra kassor små. Den 28 augusti afgingo vi i diligence och kommo samma dag i god tid fram till *Como* vid ändan af sjön med samma namn. Der öppnade sig för våra undrande ögon en tafla, hvars like i rikedom och harmoni med all dess mångfald jag alldrig förut sett, vare sig i naturen eller konsten; utsigten liknade en Rafaels madonna-bild, i hvilken intet drag af passion påminner om mensklig skröplighet, eller en Grekisk gudinna-bild, hvilkens i marmor huggna plastiskt fulländade skönhet låter ingen strid emellan det andliga och kroppsliga synas, eller en allegretto af Mozart, i hvilken alla disharmonier upplösas med detsamma de födas och lemna intet vibrerande efterljud. Allt hvad skönt kan tänkas i ett landskap fanns här före-

nadt: en insjö med vikar, uddar och öar, stränder uppstigande till höga berg och ända till topparne höljda af den yppigaste vegetation, öfverallt städer, byar och enskilda hus, omgifna af trädgårdar, slutligen hela denna tafla återspeglad i vattnets blågröna, transparenta yta — i sanning en bild, hvars like man knappt får se annorstädes i verlden. Två dagar lefde vi här i salig glömska af den ruskiga norden, till hvilken vi nu snart skulle komma, och stego sedan, ej utan vemod och ledsnad att så snart nödgas lemna Plinii och mången annan stor mans födelsestad, om bord på ett litet ångfartyg, som efter några timmar förde oss till den lilla byn *Menaggio*. Der fingo vi en liten vagn och begåfvo oss till en annan liten by *Porlezza* vid *Lugano*-sjön, hvarifrån färden fortsattes i båt till staden *Lugano*. På denna sjö hade vi ett helt annat sceneri af mera vild naturskönhet, lika litet eftergifvande det vid *Como*, som ett allvarligt, tankedigert adagio af Beethoven står efter ett glädtigt och lekande rondo af Mozart. Vi afsände våra effekter genom ett expeditions-kontor till *Bellinzona* och färdades sjelfva till fots öfver det herrliga landet emellan sjöarne *Lugano* och *Lago maggiore*, genom de små byarne *Ponte Tresa*, *Rancia* och *Cittiglio* till *Laveno* vid stranden af sistnämnda sjö. Derifrån besökte vi de verldsberömda små öarne *Isola bella* och *Isola madre*, bland hvilka isynnerhet den förra är ett sin like saknande exempel på hvad menniskohand kan åstadkomma. Ursprungligen en kal och steril klippgrund, är den nu förvandlad till en

trädgård, som visar prof på många olika verldsdelars natur; man finner der träd och vexter från Amerikas alla särskilda klimater, från Afrika, Ulimaroa, Lappland och andra delar af verlden. Och i all denna rikedom af tropisk vegetation ser man långt i fjerran de af evig snö och is betäckta topparne *Monte Rosa* och *Simplon* jemte deras långa Alpkedja. Sedan gingo vi tillbaka till den Piemontesiska staden *Pallanza* samt inväntade der ankomsten af ett sjön dagligen befarande litet ångfartyg, som söndagen den 2 september förde oss upp till *Magadino*. Ännu samma afton gingo vi derifrån i diligence till *Bellinzona* och följande dagen med våra hit ankomna effekter i diligence upp till *Airolo*, längs den vackra, men här ej särdeles mäktiga *Ticino* floden.

Der börjar uppstigandet öfver *Gotthards*-berget, och emedan vi hellre ville göra denna färd till fots än i diligence, afsände vi åter våra effekter till den på andra sidan om berget belägna lilla byn *Hospenthal*, samt började stiga upp längs den stora, präktiga, i underliga slingringar på terrasser anlaggda vägen. Der helsades vi välkomna till nordens snö af tall och gran, lingon och blåbär, samt kylig luft. Med en så kallad Führer gjorde vi från *Hospenthal* en excursion till fots öfver *Realp* och det 6,420 fot höga *Furka* till *Rhône Gletscher*, der vi sågo ishufvudet och första källan till denna sedermera så mäktiga flod. Obeskrifligt herrlig i aftonsolen var anblicken af detta eviga isberg, som djupt ned ifrån dalen stiger upp med långsam höjning liksom ett tak-

röste, brustet i tornlika spetsar och figurer af genomskinlig blå is, ej olika dem man ser pryda gamla Göthiska kyrkor. Här tillbragte vi första natten i ett landtligt värdshus vid foten af sjelfva Gletschern, lullade till sömns af flodens sorl, hvars strida lopp redan här vittnade om dess vexande storhet. Följande dagen gick vår väg förbi *Seidelhorn* upp till *Grimsel*-toppen, der några små insjöar bilda första ursprunget till *Aare*-floden; derifrån har man en vidsträckt utsigt öfver ishöljda Alptoppar, bland hvilka de betydligaste äro *Finster Aarhorn*, *die Jungfrau* och *Schreckhorn*. Vi följde loppet af *Aare* genom *Oberhasli-dalen* och hunno middagstiden till det berömda fallet *Handek*, der *Aare* störtar sig ned från en höjd af 200 fot, just i fallet förenande sig med ett tillflöde från venster, kalladt *Adlenbach;* de båda i nästan rät vinkel sammanstötande vattenmassorna störta med förfärligt dån och mycken kraft utför den lodrätt branta klippan, samt fylla hela trakten med ett regn af uppkastadt skum, i hvilket härs och tvärs regnbågar leka med de bjertaste färger. Utom oss voro här kanske 20 andra resande af olika tungomål och kön, som betraktade det visserligen vackra, men ändå mer berömda vattenfallet; ibland dem utgjorde Engelsmän största antalet, som vanligt styft spända i byxor och frack. Vägen gick sedan längs den trånga och branta *Aare*-dalen, som är rik på vilda scener af brustna berg och nedstörtade laviners härjningar. Temmeligen trötta efter nära 11 timmars fotgång, kommo vi före solens nedgång till en by *Im-*

hof, der vi fingo herberge öfver natten i ett landtligt värdshus. Följande dagen (den tredje af vår excursion från *St Gotthard*) gick vår väg temmeligen brant uppför *Gadmen Thal*, genom hvilken en strid bäck med samma namn flyter slingrande och störtande ned till *Aare*-floden. Der syntes mer än annorstädes den vilda Schweitziska naturens härjningar; men på raset efter laviner vexte smultron, hallon och isynnerhet blåbär under tall och gran, hvilka bär ofta nog lockade mig såsom nordbo ifrån vägen. Ju högre vi stego desto herrligare och vidsträcktare blefvo utsigterna öfver den vilda dalen; dalens sidor, som derförinnan varit branta väggar, utgjordes här af breda terrasser, på hvilka ängar och betesmarker med frisk grönska syntes, erbjudande oss den lifliga taflan af Schweitziskt landtfolk, som sysselsatte sig med att insamla årets andra höskörd eller drifva boskapen ut på bete under sång och stötar i hornet. Allt förekom mig här så välbekant, både naturen och klimatet, så att om ej folkets egendomliga drägt och jodlande sång påminnt mig om Alperna, skulle jag tyckt mig gå i hemlandet, plockande bär på någon gammal sved. I god tid på eftermiddagen kommo vi fram till *Stein Gletscher*, hvilken liksom *Rhône Gletscher* sträcker sig långt ned i dalen och stiger upp till ett tak af istorn; dock har denna på långt när ej så ståtligt, jag ville säga Göthiskt utseende som den förenämnda. Kanske bidrog dock den dåliga belysningen mest till ett mattare intryck; ty vi hade knappt hunnit till det under Gletscher foten belägna värdshuset, innan

regn begynte falla i tätt på hvarandra följande skurar. Derföre nödgades vi tillbringa natten här, ehuru vi om aftonen ämnat fortsätta färden till Gotthardsvägen. Dock hade vi just ingen orsak att ångra dröjsmålet, ty vi förefunno i värdshuset ett högst trefligt sällskap Alpfolk, en jägare, en naturalie-samlare, en prest från någon angränsande Alpby m. fl., alla Schweitzare, med hvilka vi tillbragte en rolig afton vid vårt thé. I värdshusets nedra våning hade dessutom för det fula vädrets skull samlat sig en stor hop muntert landtfolk och flyktingar från Baden, som gjorde sig en rolig, fastän nog stojande qväll. Derifrån gick vägen åter brant upp förbi den mäktiga Gletschern till *Sustenwald* och åter nedåt förbi en gammal skans *Meyenschantz*, der Fransmän och Österrikare kämpat på en särdeles trång plats, till *Wasen* vid Gotthardsvägen, dit vi på förmiddagen anlände med af 4 dagars spatserande ganska trötta fötter. Väl hade jag under mina förra färder ofta gjort längre och mer ansträngande marscher, men då kunde jag begagna mina naturliga nakna fotsålor; här deremot måste jag, på få ställen när, alltid tränga in mina fötter i obeqväma och hårda Europeiska skoplagg. Från *Wasen* hade vi att gå tillbaka längs Gotthardsvägen i 3 timmar, förbi *Teufelsbrücke* till *Hospenthal* för att afhemta våra der lemnade effekter; sedan foro vi i diligence till *Flüelen*, der vi inträffade söndagen den 10 september, och ännu samma afton på ett ångfartyg öfver *Vierwaldstädter* sjön till *Luzern.* Vädret var här så fult med täta regnskurar, att vi ej kunde njuta

af det eljest särdeles berömda landskapet; någon ersättning derför funno vi dock i det brokiga, af kanske 150 personer bestående sällskapet, som befann sig om bord på det lilla fartyget och roade oss med hjertligt glam samt nationella melodiers afsjungande. Från *Luzern* sände vi åter våra kappsäckar förut till *Zürich* och begåfvo oss öfver sjön till *Wäggis*, samt derifrån till fots i stort sällskap uppför det verldsberömda berget *Rigi Kulm*. I den vackert nedgående aftonsolens sken njöto vi der af den utomordentligt herrliga utsigten öfver Alper och Gletscher, äfvensom öfver det jemförelsevis plattare landet framföre med sina otaliga små insjöar och väl odlade dalar. Qvällsvarden intogo vi i det på toppen af berget anlaggda värdshuset, vid en table d'hote med omkring 80 gäster af alla Europas nationer. Natten var kall der uppe och en kylig storm från isbergen tjöt öfver den bräckliga byggnaden, så att vi nu gerna kröpo under de varma bolstertäcken, som vi förut ej kunnat tåla i dessa länder. Följande morgonen väcktes sällskapet af en med konstfärdighet utförd tapto på valdthorn af en bland värdshusets drängar; vi stego upp för att se den öfver Gletscherna uppgående solen, men olyckligtvis var morgonen ej klar, utan moln ströko fram öfver landskapet långt under våra fötter samt betogo oss all vidsträcktare utsigt. Sedan stego vi ned till den af en lavin för några decennier sedan förstörda byn *Goldau* och vidare till *Art* vid sydliga ändan af *Zuger*-sjön; derifrån förde en omnibus-vagn oss längs den vackra sjöns östra strand, förbi den

gammalmodiga staden *Zug*, till *Hosgen* vid *Züricher*-sjöns strand, och ett ångfartyg öfver nyssnämnda sjö till *Zürich*, en bland Schweitz' betydligaste städer och hufvudorten i kantonen af samma namn. I allmänhet tyckte jag denna sjös stränder vara de bäst odlade och befolkade i Schweitz (bland dem jag sett hittills), men landet blef nu ock lågländtare, sluttningarne nedåt bestodo mest af åkrar, då vi dessförinnan sett nästan blott ängar och betesmarker. Närmast vattnet voro stränderna upptagna af fabriker och byggnader, hvarjemte rörelsen på sjelfva sjön var liflig. I *Zürich* var en marknad börjad, men ehuru jag stannade der nära 5 dagar, kunde jag ej finna någon synnerlig rörelse på marknaden. Leksaker och andra Nürnberger-artiklar fyllde de flesta stånd och gator; dervid föll mig vårt gamla ordstäf: hvad gör ej Tysken för pengar! ovilkorligen i minnet, ehuru jag nu uttydde det annorlunda än i min barndom. *Zürich* är för öfrigt en vacker och intressant stad; några nya inrättningar, t. ex. den nya kanton-skolan och det nya hospitalet, antyda en håg för framskridande i det verkligt nyttiga och ändamålsenliga, som är all ära värd. Här skilde jag mig från min reskamrat, som hade beslutit stanna qvar några dagar, kanske veckor, för att profitera i sin vetenskap af en här bosatt berömd fysiolog D:r *Nägeli;* jag hade deremot intet att beställa här, utan tog ett hjertligt afsked af honom, efter mer än en månads ressällskap.

Den 15 september rullade jag i diligence af till *Schaffhausen*. Vägen öfver *Basel* hade väl varit gi-

nare och billigare, men jag måste göra denna omväg för att offra åt Europeiska resandes vanliga fåfänga, som ej tillät mig lemna detta verldsberömda vattenfall obesedt. Fröjden var dock ej stor, liksom den sällan blir det öfver tillfredsställd fåfänga. I Finland finnas många fall utan namn, som äro mäktigare och vackrare än detta vid *Schaffhausen;* de vinbeväxta stränderna och rikt odlade trakterna rundtomkring utgöra dettas enda företräde. Derifrån reste jag i diligence öfver det rika *Baden* och *Breisgau* till *Freiburg;* allt var nu stilla och lugnt der nyss förut uppror rasat, det enda som påminte om upproret var åtskilliga truppafdelningar, hvilka här rörde sig åt alla håll. Hästkraften utbyttes nu mot ångkraften och på några timmar tillryggalade jag den långa sträckan till *Heidelberg*, der jag beslöt stanna ett par dygn för att bese den gamla universitetsstaden, berömd för sitt sköna läge och sitt oformligt stora vinfat; de 4 à 5 timmarnes färd på jernvägen hade ock tröttat mig mera än lika många dagars färd på kamel. Ty de otaliga föremål, som på en sådan väg flyga förbi en och ögonblickligen förändras, utan att man kan fasthålla intrycket af eller rätt uppfatta något enda, trötta ojemförligt mera än öknens och hafvets evigt enahanda. Derföre var någon hvila i *Heidelberg* för mig högst välgörande. Den 18 september afgick jag derifrån på jernväg och kom efter ett par timmar till Frankfurt, onekligen den vackraste stad jag hittills sett i Tyskland. Af musik kunde man der njuta minutligen och den var öfverhufvud ganska god; än ut-

förde någon militär-corps sina marscher och potpourrier med en precision, som förvånade mig vid minnet af våra musik-corpser; än hördes en qvartett eller septett af trasiga gatmusici, som ej eftergaf de förra, än åter någon harpospelerska eller guitarrelekare, som accompagnerade sin egen sång eller något barns flöjt, öfverallt hördes musik, jag både väcktes och lullades till sömns med musik — skada blott att alltsammans var nymodig Straussisk eller Italiensk musik. Äfven här var marknad, som åtminstone gaf anledning till folksamlingar, spektakler, baler och andra nöjen, dem jag i förbigående besökte. Tredje dagen fortsatte jag resan på jernväg till *Mainz* och såg der för första gången Rhein i sin storhet. Jag hade dock tänkt mig den helt annorlunda, efter hvad jag hört talas och sjungas om den; ty i jemförelse med Nilen och de förenade Tigris och Eufrat förtjenar Rhein knappt namnet af en bäck. Från *Mainz* förde mig en ångbåt till *Köln*. Dessa trakter känner du bättre än jag; ehuru de visserligen äro vackra och ansedda som de skönaste i Tyskland, kan jag ej säga att de gjorde särdeles intryck på mig. Var det kanske derföre att mitt sinne redan hade blifvit förslöadt af det myckna jag i ilande förbifart nyss sett, eller emedan *Comos* herrliga landskap med all sin rikedom ännu låg i mitt minne — allt nog, jag såg i denna trakts natur blott fattigdom i jemförelse med Lombardiets och ingenting af Schweitz' storartade, vilda natur. Öfverhufvud bör den, som vill njuta af Tysklands natur, icke komma från södern, utan från nor-

den, och steg för steg gå fram genom Tyskland till Italiens rikedom, milda klimat och blå himmel. I *Köln* lyckades jag få höra Beethovens *Fidelio*, utförd af en klanderfri orchester samt väl, ehuru icke briljant, spelad och sjungen af ett Tyskt theatersällskap; det var nästan den njutningsrikaste afton jag haft sedan min återkomst till Europa och första gången jag kände belåtenhet med att vara här tillbaka. Sedan gick min väg med ånga till *Aachen* och vidare till *Brüssel*. Der kom jag åter in i det Franska elementet och efter den Tyska trögheten kan jag ej neka att ju den lätta, okonstlade Fransyska gracen åter anslog mig. Jag kom i rättan tid för att få höra Boildieus opera *Hvita frun*, men den gjorde ej särdeles intryck på mig, ehuru af Franskt ursprung och spelad af Fransmän; desse äro nemligen inga opera-sångare, dertill äro de för stora parleurer och declamatorer, de utplatta sången för mycket till declamation. I *Brüssel* höll man just på att fira constitutions-festen med musik, sång, parad, illumination, fyrverkeri, lekar och baler m. m. dag och natt i hela fyra dagar. Staden var full af Belgier och utlänningar, så att jag måste dela mitt rum med fremmande personer. För öfrigt var den en bland de vackraste och luxuriösaste städer jag sett, till större delen nybyggd, med blott ett och annat qvarstående monument från äldre tider eller i äldre smak. Äfven kungen såg jag en dag, då han red genom de för festens skull från hela Belgien hit samlade national-trupperna, hvilka i sanning voro ståtliga, hvarje regemente ägande sin musik-corps,

som bestod af fullkomliga mästare på sina skilda instrumenter. Alldeles förbryllad i mitt hufvud af festligheter (ungefär såsom vid 1840 års jubelfest hos oss), begaf jag mig den 27 september på jernväg till *Antwerpen* och införväntade i denna gamla, högst intressanta stad ett Engelskt ångfartyg, som den 30 afgick till *London*.

Nu är jag således här i verldens nya Babylon. Med nöje finner jag mig temmeligen väl hemmastadd här; med min karta och kompass ger jag mig temmeligen trygg ut på färder i den ofantliga stadens labyrinter och kommer öfverallt till rätta med språket och i annat. Sedan jag de första dagarne fått betala lärpenningar åt *cabmen* och hoteller, hvarvid jag dock efter orientens sed alltid afprutade hälften, tänker jag icke vidare behöfva göra onödiga utgifter i den dyra staden. Det fröjdade mig obeskrifligt att erhålla ditt vänskapsfulla bref jemte vidfogadt creditiv; ty allt ifrån *Basra* har jag ännu en synnerlig skräck för orätt gående affärer och scenerna från nyssnämnda stad sväfvade ständigt för mina ögon, tills jag fick reda på Ryska konsulatet, bröt ditt bref och fann *all right*. Ett bref från *Geitlin*, som tagit omvägen till Egypten, träffade mig äfven här med goda nyheter. Sålunda är *all right* på alla håll, blott jag kan finna någon möjlighet att stanna här öfver vintern. Ty dels fruktar jag verkeligen att så plötsligt åter försättas i en *Finsk* vinter, dels ser jag här finnas så mycket i vetenskapligt afseende för mig nyttigt, att jag icke kan hinna dermed på mindre än åtminstone

några månader. Jag bor nu i privat-hus hos en enka, som har en son om 20 och en dotter om 18 år med ganska vacker talent för pianospelning; jag får således godt tillfälle att vinna öfning i Engelska språket. På mitt creditiv har jag redan lyftat 20 pund, men torde snart behöfva lyfta mera, i anseende till de betydliga utgifter jag måste vidkännas för equipering; dock tror jag de öfriga 30 punden skola räcka till årets slut, och återstoden af qvartalet till våren — blott du sedan vill hjelpa mig hem. En gång hemma, måste jag väl hitta på något råd.

Bref, dateradt London den 26 oktober 1849.

Redan i 3 långa månader har jag varit borta ifrån orienten, efter nu så snöpligt slutade vandringar i våra första fäders paradisiska hemländer, och borde således hafva hunnit underrätta dig derom, med en allmän tack för dina vänskapsfulla bemödanden om min fortkomst. Men under färden genom continenten hade jag så mycket att bese, att jag alldrig förmådde mera än efter slutad dag i hast teckna upp hvad jag erfarit; ty efter 6 i ett okonstladt naturlif tillbragta år förvånade mig det civiliserade Europa, såsom du lätt kan föreställa dig, så att allt här var nästan mera fremmande för mig nu, än orientens förhållanden varit det vid min första ankomst dit. Sedan kommo mångfaldiga små bestyr här i London för logis och annat, hvarefter jag i British Museum begynte studera några Arabiska handskrifter om Arabstammarne m. m., hvilket ännu kanske för lång tid

sysselsätter mig. Sålunda har min goda afsigt att skrifva dig till, dag efter dag blifvit om intet gjord, men numera hoppas jag vår brefvexling kan bli lifligare då vi äro så mycket närmare hvarandra. Redan vid första ankomsten hade jag nöjet emottaga ditt bref från *Ristmäki*, som likväl tagit den långa omvägen genom Alexandria. Du ger mig i det goda underrättelser, nemligen att jag kan behöfvas hemma utan att förorsaka harm åt någon, men din uppmaning att med första möjliga vända näsan emot vår snö och is modfäller mig; ty efter så lång vistelse i varma länder, vid hvilkas klimat jag tror min kropp hafva blifvit van, fruktar jag nu lika mycket en färd till norden som förledne sommar färden till *Maskat*. Ehuru klimatet äfven här är hårdt och ruskigt, tror jag det dock till en början vara drägligare för mig och mildare än Finlands. Men dessutom skulle en vinter-sejour här bli mig särdeles nyttig i vetenskapligt hänseende; och om jag nödvändigt måste uppslå på universitetets svarta tafla något "hucusque ineditum," så vet jag sannerligen icke huru detta skall kunna försiggå hemma, om jag ej får hemta materialet härifrån. — — —*)

Jag hade ett godt ressällskap i en ung magister från Petersburgs universitet *Tjenkowski*, en naturforskare, som för Museum och Geografiska sällskapet i Petersburg gjort en nära 2 års lång resa i central-

---

*) Åtskilligt angående enskilda förhållanden är här utelemnadt. *Utg. anm.*

Afrika. Vår väg gick öfver *Triest*, förbi det just då bombarderade Venedig, till *Padua* och *Milano*, vidare öfver *Como-*, *Lugano-* och *Maggiore*-sjöarne till *Bellinzona* och uppför *S:t Gotthard;* derifrån en liten excursion till fots till *Rhone Gletscher*, öfver *Furka*, *Grimsel*, *Gadmen*, *Meyendalen* och *Sustenwald* till *Gotthardsvägen*, vidare öfver *Vierwaldstädter*-sjön och *Rigi Kulm* till *Zürich*, der min reskamrat stannade, samt öfver *Schaffhausen*, *Freiburg*, *Heidelberg*, *Frankfurt*, *Mainz*, *Köln* och *Aachen* till *Brüssel*, der man just då firade september-festen till åminnelse af constitutionen. Der dröjde jag 3 dagar för att betrakta de otaliga massor folk, som från hela Belgien samlat sig dit för att ha roligt; rörelse och skrik fanns nog, men fröjden — den har jag sett blott i Beduinens tält omkring aftonbrasan vid *robâban* och kaffet. Vidare for jag åter på jernväg till *Antwerpen* och öfver ett grumligt nordiskt haf på ångfartyg till *London*, der jag inträffade den 1 oktober. Men hvad skall jag väl säga dig om hela denna färd? att utförligt berätta om den skulle blott förorsaka tråk åt både dig och mig. Jag hade ej af den så mycken fröjd som jag väntat. Om jag i orientens städer blef trött af det eviga förfallet och ruinerna, som mötte mig öfverallt, så kände jag mig här nästan ändå tröttare af det alltid återkommande öfverflödet och den flärdfulla lyxen, i hvilken den fåfänga Europén är snärd. Men ej blott detta förundrade mig, utan ännu mer folkets eget konstlade och narraktiga väsende. Så länge jag var bland Italienare gick det ännu an, ty

med all sin tillbakagång eller stagnation i bildning hafva de bibehållit sina stora förfäders karakter och fina sinne för hvad naturligt skönt och anständigt är, de äro natùrligt artiga och goda, naturligt gemena och onda. Umgänget med Italienare och Fransmän gör alltid ett angenämt intryck på mig, liksom på hvarje annan, åtminstone för de första dagarne; och huru förfärlig förekommer ej sedan den Germaniska björn-naturen, när man väl kommit öfver Alperna bland Tyskar! Jag tyckte mig nu först rätt förstå hvarföre Italienarne kalla Transalpini för barbarer och anse båda dessa ord för ungefär likbetydande. Medan hos söderns Romaniska folk, liksom hos orientalen, allt är natur och derföre behagligt, är deremot hos Germanerna allt genom bemödande tillskapadt och just derföre tillgjordt. Samma motsats uppenbarar sig äfven i konstverken, ja till och med i sjelfva naturen. Se t. ex. först den herrliga, oöfverträffade dômen i *Milano*, och sedan den utstuderade, tillkrånglade *Kölner*-dômen! Den förra är ett helgjutet, harmoniskt konstverk, med en trädgård af torn, pelare och pyramider, der intet vill studeras eller inläras för att njutas af blicken, liknande en Grekisk bildstod, en Rafaels tafla, en Mozarts symfoni. Den sednare deremot liknar en borttrasslad, hoprörd medeltids legend i konstiga gammal-göthiska bokstäfver, som måste mödosamt studeras och genomgrubblas innan den kan förstås. Ynglingen tuggar på det gamla manuscriptet och tycker att de mörka, bombastiskt vridna orden, som han icke förstår, äro förfärligt vackra

samt försäkrar sig vara förtjust öfver dem; men det oaktadt ställer han visligen bort den gamla legenden på hyllan och går ut till andra nöjen. Så blef ock *Kölner*-dômen undanställd och lemnad half- eller tredjedels färdig, sådan den nu står der, hellre ett bevis på fordna tiders anda, än en ära för Tyskland. Man har åter begynt tugga på samma gamla legend, men skall man väl komma till slut med den? jag tror det ej. Hvem har fått slut på andra delen af Goethes *Faust*, oaktadt alla dess commentarier? Mannen kan ej bygga hus på ynglingens luftslotts grundval. Mycket nöje under färden gaf mig besöken i målningsgallerier, bland dem isynnerhet Milanos berömda och herrliga *Brera*. Min tid var dock för kort eller ock mitt sinne för trögt, ty jag kan i allmänhet ej njuta länge på en gång, 2 timmar i ett sådant galleri äro mig redan för mycket. Jag kan ej nog förundra mig öfver de vanliga Europeiska touristerna, som frossa af njutningar dag ut och dag in, från solens uppgång till dess nedgång, utan att någonsin synas trötta; jag arme Beduin lade mig deremot hvarje afton under resan i Europa tröttare än jag var, då jag sistledne vår efter 10 dagars öknefärd kom uttörstad och utplundrad till Damascus. Å andra sidan afundas jag ingalunda dessa touristers lott; spända i frack såg jag dem löpa omkring på Milanos gator och Schweitz' Alper, men salongs-leendet eller spleen-trumpenheten i deras miner utvisade att de hellre gjorde en resa efter modets kraf än en lustfärd. Anblicken af de rikt odlade fälten fägnade mig mycket, ehuru afme-

jade åkrar och af vinden kringströdda gulnade löf påminte mig om att jag ej mera lefde i Egyptens eviga vår. Isynnerhet voro trakterna omkring Lombardiets sjöar de herrligaste landskap jag sett; ifrån *Triest* ända till *Lago Maggiore* åkte vi oupphörligt genom alléer och trädgårdar, genomskurna af små vattenledningar och bäckar, med yppig och frisk vegetation. Schweitz' storartade natur gjorde mindre intryck på mig, ty om jag undantager Gletschernas i aftonsolens glans underligt skimrande kammar, låg öfver det hela en alltför kall, allvarsam, nordisk karakter, som ej rätt ville smaka mig. Jag ville förtjusas af de stora gran- och tall-skogarne med sina ymniga smultron, blåbär och hallon, men förgäfves — doftande citroner och pomeranser, äfvensom de resliga palmerna stodo lifligt för mitt minne, hviftande sina rika kronor för öknens milda fläktar. Här var köld, snö, dimma och regn; medan jag gått nästan naken i östern, måste jag här palta in mig i tjocka och tunga kläder. Du tycker att allt detta är öfverdrift eller tillgjord sydlighet, och jag tycker sjelf så emellanåt; men jag kan ej hjelpa det, intrycken på mig voro sådana. Jag förvånas sjelf öfver det nedstämmande inflytande ful väderlek här utöfvar, isynnerhet de första 8 dagarne i Londons dimmiga och rökiga klimat, då jag allsicke fick se solen.

Mitt första göromål i London, sedan jag fått stadigt tak öfver hufvudet, var att besöka British Museum och bese hvad der fanns i orientaliska litteraturen. Dervid mötte mig ingen svårighet, men vin-

sten synes mig icke så rik som jag väntat. Bland manuscripter, som jag hittills genomögnat, är ett alfabetiskt register eller lexikon öfver Beduinstammar af *Shihâb aldin alkalkashendi al masri*, der jag dock ej finner namnen på alla dem jag sökt; deras härstamning och till en del boningsplatser i öknen äro der uppgifna. Vidare åtskilliga geografier, i hvilka jag sökt namnen på de ställen i öknen jag genomrest, men icke på långt när funnit alla. Kanske kommer jag att gå till Oxford, hvars orientaliska samling skall vara rikare, för att se hvad der står att göras — nemligen om kassan tillåter. Måhända finnes ändock mera i London, ehuru jag ännu icke hunnit få reda på det. Om du kan hitta på något medel att få hitsända de tidningar, i hvilka mina bref blifvit införda, så var god och skicka dem öfver till mig, ty jag kommer kanske att behöfva dem för att få ihop något till tryck. En Arabisk bekantskap har jag här i en Grekisk köpman ifrån Kairo, och med honom kan jag således ännu tala österns språk, ehuru min kassa icke tillät uppfyllandet af den önskan, jag engång hyste, att kunna taga en Beduin med mig till följeslagare genom Europa.

Bref till kammarrådinnan J. M. Wallin. *)

Moder och Syster! Redan mer än 2 månader har jag varit på Europeisk botten, men min stunde-

*) Odateradt, men enligt innehållet sannolikt skrifvet i november.

ligen hysta afsigt att skrifva eder till från någon bland de större städer jag genomflugit, har icke gått i fullbordan förrän nu, då jag kommit till längre ro och hvila än jag på lång tid haft. Jag är nu i London, denna all verldens hufvudstad, och ehuru jag gerna önskade vara hemma hos eder, måste denna fröjd uppskjutas några månader för många orsakers skull. Ifrån Egypten reste jag den 9 augusti och kom efter en 6 dagars vacker färd på det älskliga Medelhafvet till *Triest* — —*). Från det festliga stojet i Brüssel var jag glad att komma till den tysta gammalmodiga staden *Antwerpen*, der jag i stillhet förlefde 3 dagar; derifrån åter förflyttade ett ångfartyg mig på en natt och en half dag till *London.*

Hvad skall jag nu säga eder om detta Babylon? Så förfärligt förekommer det mig dock ej, ty med min karta öfver staden och mitt lilla fick-kompass förstår jag redan fullkomligen väl att lotsa mig fram genom labyrinten. Med min goda skola från orienten förstår jag också väl att pruta med folket, så att hyrkuskar och boutiquiers m. fl., hvilka äfven i gamla England hafva oförsyntheten att vilja bedraga utlänningar, icke mycket kunna preja mig. Jag har här gjort bekantskap med några personer som tala mitt modersmål, med en som talar Arabiska (ett språk, för mig lika kärt som modersmålet), äfvensom med andra af åtskilliga tungomål, hvilka bekantskaper ej

*) Här följande berättelse om resan, såsom föga olik den i det föregående intagna, uteslutes. *Utg. anm.*

allenast skänka mig nöje, utan äfven gå mig tillhanda med upplysningar. Det bästa har jag dock funnit alldeles på egen hand, nemligen ett trefligt hus och en stilla, aktningsvärd familj, inom hvilken jag lefver såsom son i huset; den består af en halft gråhårig matmor, hennes dotter och son, dessa sednare något under syster Natalias och bror Augusts ålder. Sålunda lefver jag här i en ungefär dylik familj som vår egen och de hafva upptagit mig i sin lilla krets såsom en bland dem sjelfva. Kanske roar det eder att höra om mitt lefnadssätt här. I detta hus, liksom i nästan alla, är morgontimmen mycket sen. Ehuru jag hemma visst aldrig var någon morgontupp, vande jag mig dock under vistelsen i orienten att alltid stiga upp med solen; men här kommer jag aldrig upp före kl. 8, och detta är i London mycket bittida. Efter mycket krångel har jag numera bragt det derhän, att jag genast efter uppstigandet kan sjelf tända upp en brasa på stenkol, ty sådant är oundgängligen nödvändigt; ehuru icke synnerligen kall, är luften dock så fuktig och dimmig att rummet utan en brasa kännes kyligt och otrefligt, fastän liggande emot den uppgående solen. Men ack! man har ingen stor fröjd hvarken af solens upp- eller nedgång eller dess middagshöjd, ty öfver den stora staden ligger hela dygnet igenom en sådan tjocka, dels af dimma, dels af rök från fabriker, att solens strålar sällan kunna genomtränga den. Äfven den vackraste och klaraste dag må man ej hoppas få se någon sol före middagstiden, och då är den så glanslös och

matt, att den hellre liknar månen i augusti-natten hos oss eller en af qvalmets solrök skymd rötmånadssol. Omkring 5 dagar lefde jag här i början utan att hafva sett ringaste tecken till sagda himlakropp, och ännu har jag ej någonsin sett den så strålande att ögonen skulle hafva lidit af dess fixerande. Emedan jag i 6 års tid blifvit van att hvarenda dag skåda den mest ljusfulla sol, gjorde detta beständiga mörker till en början så obehaglig verkan på mig, att jag hjertligt ångrade det jag någonsin vändt kosan emot norden; men trefnaden och beqvämligheten inom hus (en naturlig följd af det ovänliga klimatet) uppvägde å andra sidan denna olägenhet och försonade mig med den. Straxt efter kl. 9 dukas frukosten, bestående af kaffe eller thé med rostadt bröd, ägg, på kol stekt salt fisk och kallt kött. Efter frukosten beger jag mig vanligen ut på vandringar och återkommer merendels ej förr än kl. 5 på eftermiddagen. Kl. 6 är vår middagstimme och nästan oföränderligt uppdukas följande rätter: god stek med potatis och blomkål eller morötter eller andra grönsaker, vidare pudding eller torta och sist ost med smör och bröd. Såväl tiden, som anrättningarne och deras oföränderlighet öfverensstämma fullkomligt med min matordning i orienten, nemligen då jag i städerna kunnat lefva efter eget tycke, och det är i sjelfva verket hvad jag funnit vara bäst passande i alla förhållanden. Här fås så utomordentligt godt, saftfullt kött, att jag ingenstädes smakat dess like; dock lärer egentligen det Engelska sättet att tillreda kött vara orsa-

ken till den goda smaken. Efter slutad middag sätter sig hela sällskapet omkring den i matsalen hela dagen brinnande stenkolsbrasan i en nätt jernkamin, och der tillbringar man en timme eller mera under samtal. Sedan framhemtas théet, som serveras af den unga dottren vid brasan, och när vi förtärt 2 eller 3 koppar med särdeles tunnt, rostadt bröd och smör, underhåller oss dottren med någon glad dansmusik på piano eller litet sång, utan att just excellera, men väl något coquettera i båda. Omkring kl. ½10 går jag upp i mitt rum och antingen sysselsätter mig med arbete eller lägger mig. Så har tiden hittills förgått och jag har väl behöft den för att göra mig bekant med staden och dess localiteter; men hädanefter kommer väl största delen af dagen att upptagas af litterära sysselsättningar i bibliotheket.

Att med beskrifning gifva eder något begrepp om stadens storhet, rikedom och lyx är mig omöjligt, ty dertill måste ett brefs utrymme alltid bli otillräckligt. Väl har jag förut i Paris, Petersburg och andra städer sett prakt, öfverflöd och storhet, men den försvinner nästan i jemförelse med hvad här råder. Men om ingenstädes finnes så mycken rikedom, så har jag heller ingenstädes sett så mycken fattigdom och trasighet som här; i hvarje gathörn, i hvarje vrå stå hopar af tiggare, som alla på det inventiösaste sätt försöka narra sig till en slant, öfverallt sitta de trasiga, smutsiga, höljda af sår eller skälfvande af köld, än saknande en arm, än ett ben. Denna uselhet ser man öfverallt, om man blott går

litet bort från de stora gatorna till aflägsnare qvarter. Bland märkvärdigheter, som jag hittills sett, intaga den under floden gående stora *tunneln* och de ofantliga skeppsdockorna främsta rummet. Dessa sednare äro fulla med skepp från de mest olika och mest aflägsna trakter af verlden; tusentals skepp ligga der, när man vandrat sig trött omkring den ena dockan, utan att se annat än en skog af master samt magasiner till taket uppfyllda med varor, tycker man det redan borde vara nog, men i den andra finnes ännu lika mycket. I den tredje, fjerde och femte mötes man allt ännu af samma anblick och på floden korssa minutligen otaliga små ångbåtar hvarandras banor, för att föra passagerare till olika delar af den stora staden. Men ingen vänlig sol belyser denna rörliga tafla, rundtomkring råder blott mörker och rök. En dag minnes jag att jag middagstiden satt i mitt rum skrifvande, då hastigt en så tjock dimma förmörkade luften att jag ej kunde fortsätta arbetet eller urskilja bokstäfverna i vanlig skrift. Lifvet är väl i allmänhet dyrare än annorstädes, men åtskilliga artiklar, hufvudsakligen kläden och linnetyg äro billigare än annorstädes; förstår man konsten att rätt anorda sitt lefnadssätt och känner härvarande förhållanden, tror jag man kan uppehålla sig i London för lika billigt pris som i någon annan stad, ehuru med större beqvämligheter inom hus. Men nöjen utom hus äro deremot dyra, såsom theatrar och concerter; priset på en parterr-biljett äfven i mindre theatrar är vanligen 3 Eng. schilling, ungefär lika många Sven-

ska riksdalrar. Dock har jag ännu ej besökt sådana nöjen, emedan rätta tiden dertill icke är inne; den så kallade *saison* i London börjar nemligen ej förrän mot slutet af januari och fortfar i mars, april, då man här kan höra det bästa som i den vägen finnes i Europa. Hvad man nu ser och hör är allt äkta Engelskt, som i sjelfva verket intresserar mig mest. Men jag hade i början nog mycket göra att ställa mig i ordning beträffande kläder och dylikt; t. ex. mina strumpor, som i 6 år legat obegagnade, befunnos vara förlegade när jag åter tog dem fram. Jag måste här afvika från min envisa vana att bära mössa — den Egyptiska sheikhen i turban och barfotade Arabiska Beduinen vandrar nu omkring här i stor hatt, blankade skoplagg och generande frack; intet annat än det långa skägget påminner numera om det behagliga naturlif han en rund tid lefvat i jordens evigt solbelysta länder. Skägget har jag ännu ej kunnat förmå mig att offra på den bildade verldens fåfängas altare, men ho vet huru det framdeles kan gå med det.

Ur ett bref, dateradt London den 5 december 1849.

Jag fortsätter dagligen med att besöka Museum. Men genom sysslande med Arabiska genealogier kommer jag till mångfaldiga stridiga funderingar, härflytande af författarnes egna blandiga och divergerande åsigter om Arabiska folkets egentliga ursprung och utblandning. Enligt mina subjectiva åsigter finnas hos Araberna två alldeles skilda elementer: *Jemen-*

boer och *Ismaeliter;* de förra hafva i urtiden (liksom ännu i vår tid) under sina stamvandringar trängt upp mot norr, mot Mesopotamien, Persien och kusterna kring Persiska viken, de sednare deremot rört sig i norra öknen och i *Negd* åt *Hegaz* till, samt sträfvat emot de förras framtågande. Men hvilket folk är roten till de förra, *Alkahtaniyé?* Jag kan ej komma ifrån den tanken att de i allt likna Hinduerna och Nubierna. De sednare, *Al'adnâniyé*, äro påtagligen Judar, och från dem har den religion och den bildning utgått, som nu är rådande i öknens land. O ve! att Himjaritiskan, *Mahra*, sydöstra Arabien och mycket annat ännu skola ligga oundersökta — om jag ändock hade fått se dessa manuscripter före min resa! Men jag måste trösta mig öfver resans till *Jemen* uteblifvande med *Sa'dis* ord: "sitt penndrag har ödet dragit för motgång och för lycka, hvad bryr det sig om huruvida pojkar gilla eller misstycka det?"

Bref, dateradt London den 11 januari 1850.

Dröjsmålet med detta bref vill jag ej ens försöka ursäkta; hvarken har helgen bortblandat mitt vanliga lif, såsom den oundvikligen gör det hemma hos oss, eller någon allvarligare sysselsättning så strängt upptagit mig, men jag fruktar att jag blifvit smittad af Engelsk *spleen* och derigenom förlorat det lätta sinne, som vanligen följde mig i östern. I det knappa, korta dagsljuset och det ruskiga, gråkalla vädret, som här oupphörligt råder, blir sinnet liksom hopkrumpet af otreflighet och i stället för lefnadslust

infinner sig liknöjdhet för lifvet med dess skiften. Öfverallt i verlden tycker jag mig se huru klimat och naturförhållanden utgöra grunden för folkets karakter, hvarföre det ej mera förefaller mig underligt att en Londonbo med kallt blod kan störta sig i *Thames* af blott ledsnad (såsom nyligen en 20-årig flicka gjorde) eller kasta sig framför ångvagnen på en jernväg, som nu är mera på modet. I sådant väder och sådant klimat lär man sig ock brasans värde vid den så ofta berömda Engelska *fire-side;* här först har jag insett huru dagen kan bli gjord till natt och natten till dag, ätvensom huru ett husligt lif med all tillkonstlad *comfort* kan anses för hufvudsumman af verldslig lycka. Hvem tänker väl i lyckligare klimater på brasan och ett comfortabelt hem? hvem skulle väl der få infallet att mista humöret för en dålig middag eller hård bädd? Det lifvande ljuset och den värmande solen är tillräcklig att ersätta bristen af ett hem och upprätthålla spänstigheten i ett naturfriskt sinne.

För att gifva dig någon föreställning om mitt lif här, vill jag beskrifva en af mina vanliga dagar. Först och främst vill jag numera ej komma ur sängen före kl. 9 om morgonen, ty rummet är så kallt, luften så tjock och mörk af dimma eller rök, att såväl kölden som mörkret göra allt arbete omöjligt dessförinnan. I sjelfva verket är öfver hela London denna timme en bland de tidigaste, ty alla bodar och publika ställen, utom kanske krogarne, äro dittills stängda. I början försökte jag äfven här fortsätta

min orientaliska vana att stiga upp med solen eller före den, men snart blef jag curerad och återtvungen till min gamla sats att aldrig spjerna emot ett lands seder och bruk; jag anses ändock för särdeles tidig. Efter en qvart timme får jag bud till frukosten och just under den kommer dagens *Times* in, som upptager nästan 2 timmar, ehuru blott flygtigt genomögnad. Derefter går jag till Museum, der tiden förflyter under läsande ända till kl. 4, då läsrummet stänges; de flesta dagar har dock mörkret inbrutit redan kl. 3 eller 3½, så att jag ej kunnat läsa manuscripter. Sedan promenerar jag en timme till kl. 5, som numera blifvit vår middagstimme i stället för kl. 6. Vår alldagliga, men ypperliga *roast-beef* och *pudding* med ost-dessert intages på en half timme och språkandet vid *fire-side* räcker ungefär lika länge, hvarefter jag vanligen i sällskap med sonen i huset tager mig en promenad till thé-timmen kl. 7½. Efter théet fortsättes *fire-side-chat* än längre, än kortare tid; jag aflägsnar mig dock vanligen tidigare än de öfriga, för att få vara några timmar ensam, ehuru det gör mig ondt att nödgas förkorta dessa öfningstimmar i Engelskan. Om natten kommer jag mig sällan till sängs före 1 eller 2, i fall jag blifvit hemma; men då jag nu lefver i verldsstaden måste jag, såsom du lätt inser, efter förmåga söka inhemta och njuta hvad den har att erbjuda i afseende å konst. Så mycket kassan medger besöker jag derföre theatrar och concerter, stundom äfven de nationella *meetings*. Hvad spektakel beträffar, har jag isynnerhet jägtat efter att

få se Shakespeares stycken; det lyckades mig ock att få betrakta Englands mest berömda tragiker *Macready* såsom *Hamlet* och *King Lear*. Oaktadt hans stora rykte måste jag tillstå att han ej särdeles svarade emot den föreställning om *Hamlets* karakter, jag fått genom läsningen af denna ypperliga dramatiska skapelse; här visade sig åter den utstuderade dryghet och lärdom, hvarmed vanlottade Germaner söka ersätta bristen på genialitet och graciös naivitet. Till *Lears* kantiga karakter passade den Engelske *Macready* bättre, utan att dock minnas de råd om hof och måtta han sjelf såsom Hamlet gifvit. Några bland Shakespeares mindre lustspel har jag ock sett, men kan ej säga att utförandet svarade emot min förväntan. Jag börjar tvärtom misstänka att den Engelska theatern ej förtjenar allt det beröm den vanligen får. De mindre efterpjeserna, tagna ur London-lifvet, äro oftast plumpa och anslå föga någon annan än John Bull sjelf. De pantomimer, som gåfvos under hela julen, förekommo mig verkligen så usla, att de knappt förtjena nämnas för annat än såsom bevis på John Bulls ursprungligen råa sinne. Ett enda stycke har jag sett, i hvilket jag fann intet att klandra, nemligen Sheridans *School for Scandal*, som på en liten theater gafs fullkomligt väl. Några concerter har jag bivistat, hvilkas like jag hittills knappast hört, nemligen 3 oratorier af Händel, utförda af 7 à 800 sångare och orkester-medlemmar. Utförandet var mestendels så mästerligt som kompositionen förtjenade och jag tror man knappt annorstädes kan höra dem bättre,

eller ens så väl gifna som här, om ej möjligen vid någon fest.

Intressantare än allt sådant äro dock Engelsmännens *meetings*, såsom mer nationella och mer öfverensstämmande med folkets karakter, med dess outsläckliga törst efter publicitet och popularitet. I England hållas *meetings* för de mest olika ändamål och idéer, för frihandel och protection, för atheism och religion, för postkontorens stängande om söndagen, emot statskyrkan, för fattigskolor o. s. v. Der komma enskilda och embetsmän tillsammans för att hålla långa tal inför en blandad folkhop, än af män ur de högre klasserna, än bestående af trashankar och qvinnor; för detta nöje betala de ofta betydliga summor till kostnadernas betäckande, som sammanträdet vanligen medför. Det är ofta rätt lustigt att se huru sådana talare skrika i full extas, slänga armarne och agera såsom på scenen, stundom afbrutna af ord från någon i församlingen, eller af utropen *hear! hear!* eller långa applauder. Qvinnorna äro med om allt, ty de hafva mycket att säga och mången, som lefvat här länge, har försäkrat mig att toffeltyranniet i England inskränkes af ingen constitution. Huru olika åsigter der uttalas, kan man lätt gissa; ofta äro de gudlösa eller löjliga, ty allt anses för godt som kan framlocka bifall af den principlösa mobben, publika personer förlöjligas och utskrattas, intet skonas, allt finner villiga öron, såväl det goda som det onda. Men man har småningom kommit så långt att man blott skriker och hör på, utan vidare bekymmer om

saken. Rätta tiden för dylika upptåg var dock ej inne ännu, men när parlamentet i slutet af månaden öppnas, hoppas jag få bättre tillfälle att höra mycken Engelsk *humbug*. Emellertid har jag gjort tillräckligt goda framsteg i språket för att väl kunna följa med ett tal. De första 7 dagarne af nyåret var Museum tillslutet, och dessa dagar begagnade jag specielt till att roa mig i sällskap med några unga landsmän som vistas här. Den 8 jan. öppnades åter Museum och jag vidtog min sysselsättning der; men dess förråd är dock i det hela fattigt. Tänk blott att jag förgäfves sökt efter *Burkhardt* och efter *Caussins* nya arbete: *Essai sur l'histoire des Arabes!* Dertill kommer olägenheten att aldrig hafva några böcker hemma. De geografiska och genealogiska handskrifter jag bläddrat igenom, innehålla väl mycket för mig vigtigt, men kommo mig nästan för sent i handom; de bästa i den vägen finnas dessutom icke här.

Bland de tidningsblad, innehållande mina bref, som du gjort dig besväret att öfversända hit och som kommo mig tillhanda redan den 8 december, finner jag icke något aftryck af det bref jag nu förnämligast skulle behöfva, nemligen det från Baghdad om min resa från *Moeilah* öfver *Gebel Shammar* till nyssnämnda stad. Det förundrar mig att du i tidningarne infört åtskilliga tirader, som jag ej ämnat för andras ögon och öron än dina; några vanställande tryckfel, troligen en följd af min dåliga handstil, förekomma äfven, men det lönar nu ej mödan att tala derom. Gerna hade jag dock önskat att du hyflat om bref-

ven något mera. Jag har börjat skrifva på Engelska en berättelse om min resa i Arabien, men det fremmande språket förorsakar stora svårigheter. Hvad jag skall välja till ämne för specimen, vet jag ej ännu. Väl har jag tänkt på dialekten i *Negd*, sådan den nu talas, jemförd med dialekterna i Egypten och Syrien; i det ämnet kunde jag troligen bringa i dagen åtskilligt hittills okändt och oväntadt, men huru skulle det då gå med de lärda noterna, enär inga äldre arbeten derom finnas, så vidt jag känner? Richardsons afhandling om Arabiskans dialekter har jag icke påfunnit, hvarken här eller i Paris. Lättast vore väl att utgifva någon stump ur ett förut ej publiceradt manuscript, med anmärkningar och öfversättning, men konsten är att hitta något ändamålsenligt. — Med en viss förfäran läser jag i Journal Asiatique om de framsteg Arabiska litteraturen gjort på de år jag vistats ute, traktande efter ett mål det jag ej uppnådde. Mycket deraf är dock blott *humbug*, exempelvis *Arnauds* resa till *Sanʿâ*, som tydligen utvisar huru föga denne resande förstått Beduinernas karakter, okunnig i deras språk, som han efter sin egen naiva försäkran var. Snart torde ock *Wredes* resa i *Vadi Doân* bli offentliggjord; han stod vid min afresa från Alexandria i begrepp att göra en expedition till Nilens källor och var den sista som tog afsked af mig om bord på det afgående ångfartyget. Måtte resultaterna bli goda! men hans personlighet och förut vunna insigter lofva sannerligen ej mycket. Ty ehuru han lefvat omkring 20 år bland Araber, har han ännu ej

lärt sig tala deras språk, än mindre läsa och skrifva det; men han äger personlig raskhet och godt mod, hvilket vid sådana färder är ett nödvändigt vilkor. *Arnaud* skall i hufvudsaken ej vara bättre, såsom jag hört från *Aden;* sjelf såg jag honom blott i förbigående med okända ögon i *Gidda*, der han håller ett litet apotek. Sedan de herrar Franska *blagueurer*, som rest i Nubien och Abyssinien! — i sanning, när man lär sig personligen känna författare, hvilka man förut kännt blott genom deras skrifter och Europeiska eulogier öfver dem, vet man ej hvad man skall tänka eller hvad man skall tro af deras berättelser. På nära håll sedt tager mycket sig annorlunda ut, än på afstånd. Så har jag ock här funnit mig bedragen i mina förut fattade begrepp om England och dess folk, med dess omskrikna sterling-karakter och höga bildning. Med all sin besjungna frihet tror jag Engelska folket vara slafviskt nog, nemligen under gamla fördomar och penningar. Finge jag välja boningsplats för lifvet efter eget tycke, så skulle mitt val i sanning icke falla på denna ort; ty i hela verlden har jag ej sett en af naturen så vanlottad plats som denna, hvilken dock blifvit verldens hufvudstad. Kanske är denna mörka åsigt dock mest ett alster af mitt eget mörka sinne. Mina bekantskaper äro högst inskränkta, ty olyckan fogade så att den man, till hvilken jag hade recommendationsbref och som kunnat introducera mig i den lärda verlden, var bortrest till Frankrike. *Rawlinson*, som från Baghdad tillkännagaf att han ämnade inträffa här i slutet af no-

vember, har ännu ej hunnit längre än till Konstantinopel, såsom jag sett af *Times;* med otålighet väntar jag honom alla dagar, emedan han kunde bli mig mycket nyttig.

Bref, dateradt London den 6 mars 1850.

Ditt bref af den 8 januari *) kom mig först den 23 febr. tillhanda, sedan jag länge förgäfves väntat på underrättelser. Hvad som så länge uppehållit detta bref på den korta vägen, vet jag i sanning ej. — — Det kom för sent för att jag skulle kunnat begagna mitt eget bref från Baghdad, det du deri bifogat. Ty jag hade just samma dag slutat min berättelse på Engelska om den sista resan i Arabien, och lemnat den åt min gynnare från Baghdad major *Rawlinson*, som nu vistas här. Otrolig möda kostade mig affattandet af denna berättelse på ett fremmande språk, utom den förödmjukelse jag kände att ej få begagna mitt eget tungomål; dock fick jag till ersättning berömmet, att intet fel mot språket der kunde upptäckas, med undantag af några få oengelska vändningar i fraserna. Den lilla afhandlingen skall dessa dagar uppläsas i Geografiska sällskapet och sedan tryckas i dettas handlingar. Vid sagda sällskaps sednaste möte var jag närvarande och gjorde bekantskap med dess medlemmar. Jag kan ej säga att det var synnerligt uppbyggligt: en Amerikanares muntliga föredrag om Missisippis flodland, der han länge färdats och

*) Kanske dock skriffel, i stället för februari.

öfver hvilket han uppgjort en kolossal karta, var det intressantaste som förekom. Sedan den vetenskapliga diskussionen var slutad, stannade alla qvar för att dricka thé och fördrifva aftonen med familiert samtal. Många vände sig till mig, talande än bruten Arabiska, än bruten Tyska; sekreteraren sjelf talade god Svenska med Danskt uttal, samt deremellan Fransyska och Engelska. *Rawlinson* var då ej närvarande. Hvad min reseberättelse beträffar, innehåller den namnen på de platser jag besökt och beskrifning öfver dem efter egna iakttagelser, med tillägg af alla de underrättelser om samma orter, hvilka jag funnit i här befintliga Arabiska manuscripter och som dels stadfästat mina egna observationer, dels rättat dem.

Samma dag om morgonen var jag i *East India House* för att göra bekantskap med en högst intressant och lärd man, öfverste *Sykes*, som just då ämnat skicka bud efter mig. Man hade nemligen just i dessa dagar fått färdig en karta öfver Arabien i ofantligt stort format, som dock innehöll föga annat än hvad den gamla af *Berghaus* upptog, och då *Sykes*, såsom föreståndare för karta-departementet, genom Rawlinson blifvit underrättad om mig, önskade han af mig få åtskilliga upplysningar om de trakter af Arabien jag besökt. Jag har ock numera lemnat åt honom namnen på de orter jag genomvandrat jemte distanserna emellan dem och dermed, äfvensom med min reseberättelse, skall han nu förbättra sagda nya karta. Han introducerade mig i *Royal Society*, som i allmänhet anses för den vigtigaste lärda institution härstä-

des; der hade vi en mager afton, till största delen upptagen med uppläsning af thermometer-observationer, men jag hoppas nästa möte skall bli bättre. Samma man tog äfven mina thermometer-observationer från Arabien och sade sig vilja erbjuda dem åt *Royal Society.* En annan dag fick jag göra bekantskap med *Royal Asiatic Society,* der många buttra och lärda orientalister anträffades, samt en högst simpel berättelse om en resa i Syrien upplästes. Sällskapets sekreterare *Norris* var treflig nog, men hade svagheten att vilja försöka mig i de många Europeiska språk han sjelf känner, ehuru högst illa talar; ehuru gubben är gammal och klagar öfver början de minneslöshet, hör han särdeles gerna en compliment om sin stora linguistiska förmåga. Han sade sig hafva studerat Finska med vår landsman *Kellgren*, som varit här för 5 à 6 månader sedan. Äfven med professor *Wilson* gjorde jag bekantskap i bibliotheket inom *East India House;* han är en äldre århiten man och förfärligt lärd. I bibliothekets bokkatalog fann jag föga, som för tillfället kunde vara mig till gagn, men i Persisk litteratur finnes der ett stort förråd, ehuru utan urval samladt, liksom i allmänhet inom den orientaliska litteraturen finnes ganska mycket skräp.

Allt sådant har mycket upptagit min tid, så att jag i flere dagar försummat Museum, der jag sednast sysslat med att afcopiera en sång ur *Divan* af *ʿUmar bni Faridi* jemte en kommentarie af en viss *almukaddary,* som jag tänkt möjligen kunde passa till specimen. Kommentarien går något in i mysticism och

kunde derföre bli intressant; den är väl ej alltid correct, men kunde corrigeras, hvarvid sheikh *'Ayâd* kunde vara till någon hjelp. Men den är nog lång. Kanske borde jag utgifva ett par sånger med företal och egna anmärkningar på Arabiska, som nu vore mig mycket lättare att använda än det gamla tråkiga Latinet. Såsom affärerna nu stå, vet jag ej rätt hvad jag skall företaga: att sätta mig ner och rafsa ihop något för *Fleischers Zeitschrift* är svårt nog, ty jag skulle behöfva mera tid, böcker och lugn för att skrifva såsom jag ville om *Negds* och de andra Arabiska dialekterna. Jag är öfvertygad om att jag kan tillrättavisa *Perceval* i hans moderna grammatik, äfvensom andra i liknande ämnen; men jag vill ej tvinga mig till något hastverk, önskade dessutom gerna se hvad gamla Arabiska författare säga om saken. Att åter sända till Tyskland några små sångstumpar eller bref, anser jag stöta för mycket på *humbug;* kanske ändock att en eller annan modern ökensång kunde utgifvas jemte anmärkningar om deri förekommande egenheter. Men jag har fått en viss afsmak för Tyskan och känner ingen lust att skrifva på detta språk. Ett annat förslag har dessa tider sysselsatt mina tankar: att på Franska skrifva en berättelse om min första resa och öfverlemna den åt något sällskap i Paris; der kunde jag äfven bifoga en Himjaritisk inscription af större betydenhet, än de få brustna bokstäfver som jag infört i den Engelska berättelsen. Den kunde bli skäligen rik på uppgifter om orter och Beduinstammar, men till sådant behöfs allt tid. Finge

jag skrifva på modersmålet, så vore det lätt nog och framför allt ett nöje; men att tvinga sina tankar in i fremmande drägt är liksom att gå i trånga skoplagg, det lider ej fram på vägen. Sålunda är jag villrådig om hvad jag bör göra; längre än till april månads slut räcka ej mina penningar och då måste jag nödvändigt förfoga mig hem, hvarföre allt som skall ske till dess bör vara undangjordt. Vilja consistoriales forcera mig, så har jag ej annat råd än att beväpna mig med orientalisk apati, och anse de mig för obehöflig, så vill jag ingalunda tränga mig på dem. I lifvets dagsresa hade jag ett mål: att före solens nedgång komma fram till källan i fjerran öken; men mitt ök var uthungradt, dess puckel tom på fett, *seraben* på vägen förde mig vilse; hvarföre jag hungrig och törstig, med en Beduins lugn och tacksamma *al hamdo lillah*, lägger mig der natten kommit öfver mig, i den grop jag skrapat i sanden, för att afbida hvad Herren skall sända med den randande morgonen: *lif* eller *död*.

Sedan jag sednast skref till dig har jag haft tillfälle att några gånger besöka parlamentshuset och öfvervara några debatter, hvilket skulle hafva varit intressant nog, om ej *the strangers gallery* (der alla till huset ej hörande personer äro sammanträngda på en trång läktare) vore så illa placeradt i den provisionella salen, att man nästan ingenting kan höra. Intressantare var det för mig att bivista några *meetings*, der folk af de mest olika klasser sammankomma och ofta tala förfärligt mycket *humbug*. En pu-

blik boxning bivistade jag äfven, då flere par kämpar med stora handskar fördes fram på en scen inför en stor publik och boxades af alla krafter; detta spektakel tyckte jag vara ett klart bevis på den ursprungliga vildhet, som ligger i den Engelska karakteren, oaktadt allt *humbug*-prat om en allmän verldsfred. En annan gång bivistade jag *Qvakers* gudstjenst i deras *meeting-house;* den bestod mestendels i en absolut tystnad, i hvilken en församling af 200 personer med hattarne på satt försänkt under halfannan timmes tid. Theatrar och concerter har jag besökt efter råd och lägenhet; alla de utmärkta artister oaktadt, som man här får se och höra, tränger sig den tanken dock alltid på mig, att konsten är en drifhusplanta i England. Här är allt *business* och penningen är till sluts den enda guden, oaktadt all den skrymtande religiositet, som utgör ett hufvuddrag i den Engelska karakteren. En fröjd har det härunder varit för mig att njuta af några unga landsmäns sällskap (*Bergbom* från Uleåborg, *Wolff* från Wasa, *Julin* från Åbo) och med dem åter tala mitt modersmål och min egna dialekt. Kort efter mitt sednaste brefs datum begynte jag lida af snufva, hosta och hämorrhoider, som stego upp åt hufvudet och gjorde mig så bekajad af *spleen*, att jag nästan kände mig hugad följa den Engelska seden och kasta mig i *Thames.* I sjelfva verket hade jag några svåra anfall af svindel och annat otyg, som tvungo mig att öfvervinna den gamla aversion jag haft för medicamenter. Jag qvacksalvade derföre på egen hand och blef fri från

min häng- eller dränk-sjuka, samt har i sednare tider mått någorlunda väl. Vädret har också blifvit något bättre; i februari hade vi mildt vårväder, men i mars började åter någon köld med jemförelsevis renare och klarare luft, ehuru solen sällan synes.

Rättelse.

I den korta öfversigten af Wallins resor, som förekommer i detta verks första del, hafva (pag. XXI f.) några oriktiga uppgifter influtit, derigenom att två mycket svårlästa bref för tillfället icke blefvo med tillräcklig noggranhet rådfrågade. Emedan det ena af dessa bref var skrifvet i *Basra*, men dateradt i *Baghdad*, uppkom en förblandning af dessa båda orter, och utg. missleddes äfven deraf att resanden i brefven säger sig ämna besöka andra orter, än dem han sedermera, tvungen af omständigheterna, verkligen besökte. Framställningen pag. XXI, raden 22—30, samt pag. XXII rad. 1—7, bör derföre rättas sålunda:

Den gick genom *Moeileh* och *Hajil*, der resanden nödgades taga en annan kosa än förut var ämnadt, till *Meshed 'Ali* och *Baghdad*, der han om sommaren 1848 i flera månader led af sjuklighet och en tryckande hetta. Vid höstens inbrott, den 15 sept. 1848, begaf han sig till Persien, då färden gick genom *Kirmashahan* och *Hamadan* till *Isfahan*, den fordom så lysande verldsstaden, dit han framkom den 9 november, samt vidare genom *Shiraz* och sjöstaden *Abu Shir* vid Persiska viken, i början af 1849 sjövägen till *Basra*, der han fick tillbringa en lång tid under de strängaste försakelser för total brist på res-

penningar, emedan en på Franska konsuln i Baghdad dragen vexel icke honorerades. Från nöden i *Basra* räddades han af en der anträffad Engelsman, begaf sig derifrån på ångbåt till *Baghdad* och vidare i april 1849 genom öknen öfver *Damascus* och *Beirut* till *Alexandria* o. s. v.

